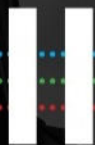

AMI ÖSSZEKÖT

(magyar–horvát irodalmi antológia)

ONO ŠTO POVEZUJE

(mađarsko–hrvatska književna antologija)

Ami összeköt

(magyar–horvát irodalmi antológia)

Ono što povezuje

(mađarsko–hrvatska književna antologija)

Ami összeköt

(magyar–horvát irodalmi antológia)

Ono što povezuje

(mađarsko–hrvatska književna antologija)

Válogatta és szerkesztette:

Ágoston Zoltán és Medve A. Zoltán

Fordítók:

Balázs Attila, Csordás Gábor, Fenyvesi Ottó, Ladányi István, Medve A. Zoltán, Orcsik Roland, Prodán Ágnes (horvátból magyarra)

Xenia Detoni, Kovács Lea, Kristina Peternai Andrić, Martin Sukalić (magyarról horvatra)

Sziji Ferenc (németről magyarra)

Maria Dubravkić (németről horvatra)

Anyanyelvi lektor: Görföl Balázs (magyar), Ana Mikić Čolić (horvát)

Fotó: Cseri László és Davor Šarić

Borítóterv és tördelés: Kiss Tibor Noé

@ Jelenkor Alapítvány, 2021

@ Translators, 2021

Kiadja a Jelenkor Alapítvány Péccsett

Felelős kiadó dr. Kiss Endre, a kuratórium elnöke

Megjelent 18,75 év terjedelemben, Magyar Linux Libertine betűkkel

Nyomta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Péccsett

ISBN 978-963-88527-3-1

Priredili:

Ágoston Zoltán i Medve A. Zoltán

Prijevod:

Balázs Attila, Csordás Gábor, Fenyvesi Ottó, Ladányi István, Medve A. Zoltán, Orcsik Roland, Prodán Ágnes (s hrvatskog na mađarski)

Xenia Detoni, Kovács Lea, Kristina Peternai Andrić, Martin Sukalić (s mađarskog na hrvatski)

Sziji Ferenc (s njemačkog na mađarski)

Maria Dubravkić (s njemačkog na hrvatski)

Lektura: Görföl Balázs (mađarski), Ana Mikić Čolić (hrvatski)

Fotografije: Cseri László i Davor Šarić

Dizajn naslovnice i prijelom: Kiss Tibor Noé

@ Jelenkor Alapítvány, 2021

@ Translators, 2021

Antologiju izdaje zaklada Jelenkor u Pečuhu

Za izdavača dr. Kiss Endre, predsjednik kuratorija

Antologija je objavljena u 18,75 araka. Font: Magyar Linux Libertine

Tisak: Molnár Tisak i Nakladna Kuća d. o. o. u Pečuhu

ISBN 978-963-88527-3-1

Tartalomjegyzék II

Bertók László	7
Parti Nagy Lajos	13
Konrád György	23
Makay Ida	35
Csorba Győző	39
Keresztesi József	43
Horváth Viktor	53
Garaczi László	63
Méhes Károly	67
Péntek Orsolya	75
Meliorisz Béla	81
Kiss Tibor Noé	85
Mohácsi Balázs	95
Bakos Gyöngyi	103
Antonio Fian	113
Tolnai Ottó	133
Esterházy Péter	143

Sadržaj ||

Boro Pavlović	161
Sladčan Lipovec	165
Milovan Tatarin	169
Jasna Horvat	183
Mirko Ćurić	189
Josip Cveniċ	199
Delimir Rešicki	207
Miroslav Mićanović	215
Branko Ćegec	221
Marko Pogaĉar	227
Bogdan Mesinger	231
Viktor Źmegaĉ	235
Stjepan Tomaš	239
Anđelko Mrkonjić	245
Ivana Šojat	253
Drago Hedl	263
Goran Rem	269
Nenad Rizvanović	275
Julijana Matanović	283
Pavao Pavliĉić	289
Paula Rem	297

Bertók László

HU

1935-ben született a Somogy megyei Vésén. 1955-ben néhány verséért az ÁVH börtönbe vetette, erről *Priusz* című írásában számolt be. 1965-ben költözött Pécsre, hosszú éveken keresztül dolgozott a város könyvtáraiban. Jóformán a kezdetektől jelentek meg versei a *Jelenkorban*, 1975-ben a szerkesztőség tagja lett, 1999-től 2020-ban bekövetkező haláláig a lap főmunkatársa volt. Rendkívül jelentős, rendre megújuló és kísérletező, nagy formátumú költői életművét Kossuth-díjjal tüntették ki, Pécs díszpolgárává választották.

HR

Rođen je 1935. u mjestu Vése, županija Somogy. 1955. godine zatvorio ga je ÁVH zbog nekolicine pjesama, o čemu je pisao u djelu *Priusu*. Preselio se u Peču 1965. godine i dugi niz godina radio u gradskim knjižnicama. Pjesme su mu objavljivane u *Jelenkoru* od njegovog samog početka, 1975. godine postao je članom uredništva, od 1999. godine do svoje smrti 2020. bio je glavni suradnik lista. Njegov izuzetan značaj, redovito obnavljan i eksperimentalan pjesnički opus velikog obima nagrađen je Kossuth-ovom nagradom, te je izabran za počasnog građanina Pečuha.

A város neve

*Quinque, fünf, penthe... Templom? Egyház?
Öt sírkápolna ezerhatszáz
év mélységéből? Halottak háza:
öt sírkamra csak? Meggyalázva,
kifosztva, kiürítve, újratöltve,
hunnak, germánnak, avarnak, szlávnak,
pogány magyarnak mindörökre?
A túlhalás szükségslakása?
Ami fölötte élet, tető,
lerombolható, fölépíthető,
de szent a hajléka a halálnak?*

*Mi tartotta meg? Kő? Téglá? Festmény?
Noé képe? Dániel? A mész? A keresztény
Isten? A barbárok hite a túlvilágban?
A gyakorlati érzék, a mindig halál van?
Mi azt az ötöt? Addig, amíg
István király ezerkilencben itt
püspökséget alapít?
A városban, amely az oklevélben
Quinque Ecclesiaenek neveztetik?
S mi azóta is? A földmélye béke?
A magasság? A túlélés erélye?*

*Quinque, pet, pec, Pécs... Ötöt? Kemencét?
A város magyar neve... Mit jelent Pécs?
Török, szláv számnév? Kemence? Szikla?
Az összes együtt magyarosítva?
Jelent valamit? Ötből kemence?
Ha így értelme lett, akkor miért ne?
Élők műve a festett sír, a szarkofág,
a halottak hült helye, a képes medáliák*

Ime grada

*Quinque, fünf, penthe... Hramova? Crkva?
 Pet kapela grobnih s dna duboka
 tisuću šesto godina? Kuća mrtvih:
 pet kripta samo? Oskvrnutih,
 poharanih, sve ispražnjene, napunjene
 za Huna, Germana, Avara, Slavena,
 poganskog Mađara navijeke?
 Nužni smještaj preumiranja?
 To što nad njime život, krov je,
 razrušivo, izgradivo je,
 al' kuća je smrti sveta?*

*Što ga je sačuvalo? Kamen? Cigle? Platna?
 Slika Noe? Danijela? Vapno? Kršćanstva
 Bog? Ili vjera barbara u onostrani svijet?
 Praktičnost, to da smrti ima uvijek?
 A što onih pet? Sve dok i tu
 kralj Stjepan tisuću devete nije
 osnovao biskupiju?
 U gradu što ga riječi povelje
 nazivaju Quinque Ecclesiae?
 I što je otad? Mir dubine zemlje?
 Visina? Snaga što je preživljenje?*

*Quinque, pet, pec, Pécs... Možda pet? Peć?
 Mađarsko ime grada... Što znači Pécs?
 Turska brojka, slavenska li? Peć? Stijena?
 Sva ta skupina pomađarena?
 Znači li što? Peć od pet?
 Ako je tako dobilo smisla, zašto ne?
 Djelo je živih sarkofag, bojom ovijen
 grob, trag mrtvih, medaljon što se krije*

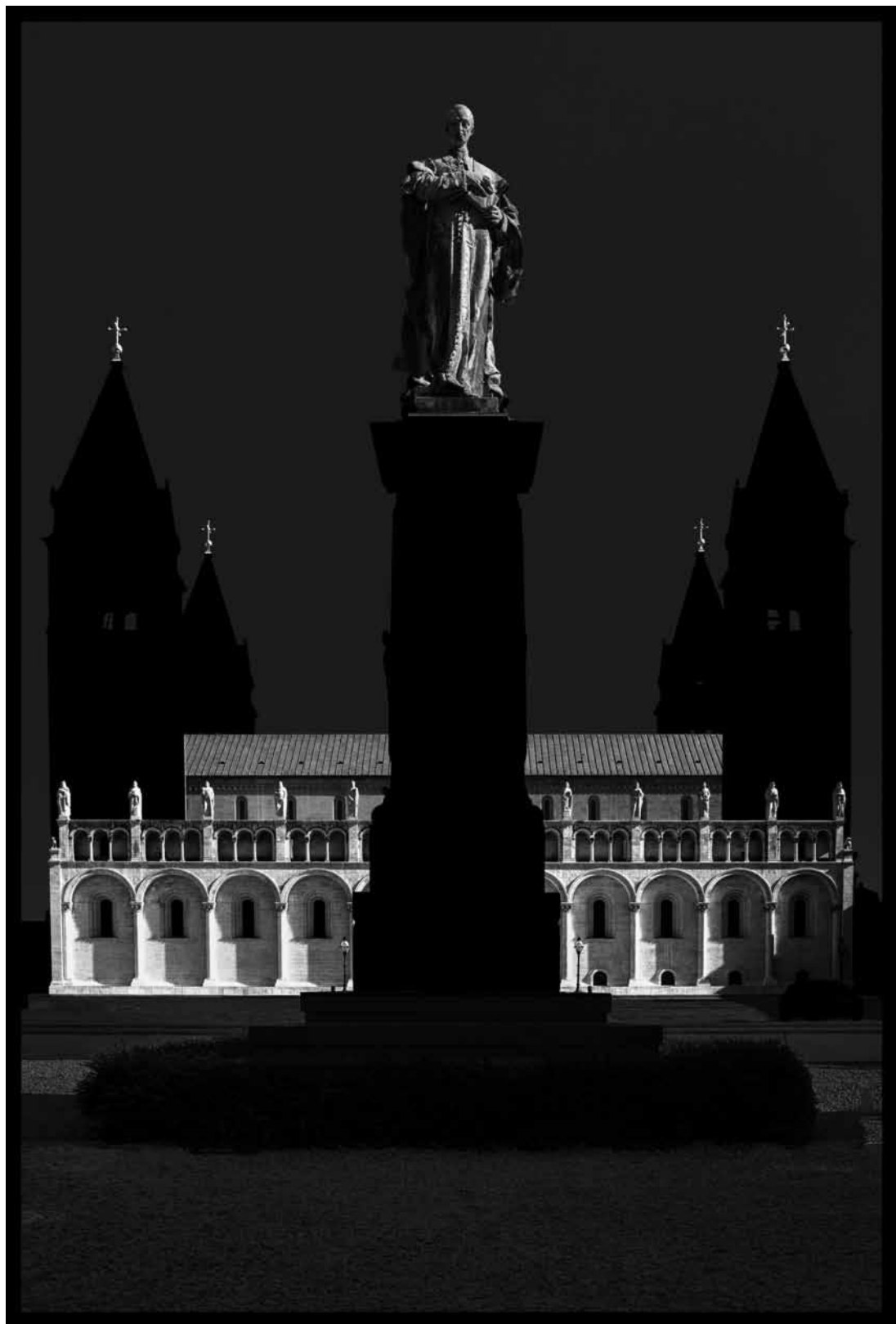
*a boltozaton, a föld alatti paradicsomkert...
Az élő élő keres, a nyelvben is embert.
Jaj annak, aki megöli a fantáziát.*

*Mennyország? Pokol? Világörökség?
Hány esztendő a betájolt öröklét?
Ezer, kétezer? Órák? Napok?
Amíg ember él, s benne a halott?
Amíg festményben, városban, névben
elképzeltető, hogy volt és lesz Éden?
Amíg egy örült robbantani fog?
Honnan az égett bőr-, a szőr-, a füstszag,
ami a gondolat résein fölcsap?
Érzel-e mindenkit, aki egyszer itt élt?
Hiszed-e, hogy ötezerben is lesz Pécs?*

*na svodu, rajski vrt u podzemnu liku...
Živi traži živoga, čovjeka i u jeziku.
Jao onomu tko fantaziju ubije.*

*Raj? Pakao? Svjetska baština?
Baštinjena vječnost koliko je godina?
Tisuću, dvije? Pokoji sat? Dan, čak?
Dok čovjek živi, i u njemu mrtvac?
Dok bude slike, grada, imena
što kaže da bilo je i bit će Edena?
Dok neki luđak ne podigne u zrak?
Odakle vonj spaljene kože, dlaka i dima,
što izbija kroz procjepe misli?
Čutiš li sve koji jednom su živjeli tu?
Misliš li da će Pečuh vidjet' i pet tisućitu?*

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

II

Fotó: Kincses Gyula

Parti Nagy Lajos

HU

Író, azon belül költő, mire ez az antológia megjelenik, 68 éves. Mikor az itt olvasható emlékpróbát írta, 1997-ben, már egy évtizede Budapesten élt, a legörökbérletebb ablakában. Későbbi örökbérlete Berlin, még későbbi a horvát Adria, azon belül Korčula, s ezt nem ez az alkalom mondatja vele. Megjelent huszonvalahány könyve, vers, regény, kispróza, írt, átírt és fordított vagy negyven színdarabot. Szereti azt gondolni, nagyjából így is van, hogy nem könyveket ír, hanem ír mindenfélét, s azok aztán összerendeződnek könyvvé. Ezzel telt és telik ideje, aminek szabadsága is munka és fordítva.

HR

Književnik, tim više pjesnik, u trenutku kada se pojavljuje ova antologija ima 68 godina. Kad je napisao sjećanje koje se ovdje može pročitati, a to je bilo 1997. godine, već je deset godina živio u Budimpešti, u naslijeđenom prozoru. Njegovo kasnije nasljedstvo bio je Berlin, čak kasnije i hrvatski Jadran, uključujući Korčulu, a to ne govori samo prigodničarski. Objavljeno je dvadeset njegovih knjiga pjesama, romana, proze, napisanih, prepisanih i prevedenih, kao i četrdeset drama. Voli misliti da je uglavnom tako da on ne piše knjige, već piše svakakve stvari, a onda se one organiziraju u knjige. Tako mu se ispunjavalo i ispunjava vrijeme, čija je sloboda rad, a vrijedi i obrnuto.

Egy örökbérlet ablakai (vázlat)

Az utolsó pécsi bérletszelvényem 1986 decemberéből való. Egy összvonalas Proust-volán teasütemény. Tíz éve tartom a látóteremben, oda van rajzszögezve falra, polcra, mikor mire. A nájlontok és a fénykép elkallódott valahol, maradt a csupasz szelvény, e drappos, csúnyácska kártya, mely kapóra jön most mint kiindulási pont, mint ablak az időre, netán mint zsilip köztem és a között a bonyolult emléktartomány között, amit az egyszerűség kedvéért az „én Pécssem”-nek nevezek, s melynek itt és most legfőbb a makettjét állíthatom elő, azt a hunyorgást és ideges szikrázást, amit tisztességesen és alaposan bevilágítani hónapok, ha nem évek írói emlékmunkájával lehet.

S ha makett, akkor nyers, ideiglenes és szabad, gondoltam én, tehát jókedvvel, kicsit megilletődötten ültem le ehhez a munkához, hisz nagyon közeli a tárgyam, eleven morzsáriumom ő nekem, mi más gondom lehet, mint a laza és egyszerű forma, az, hogy ténylegesen győzzem írni, hogy valami gyors és átmeneti nyelvi edényt találjak az „anyagnak”, minden más, szelekció és furfang, gyötrelem és megoldozás később jön – gondoltam én. S hol fogjon el a bőség zavara, ha nem itt? De most egyre inkább csak a zavar bőségét érzem, a nehézségét mindannak, amit könnyen és szép esetlegesen illenék elővezetnem.

Ha nem félnék, hogy e kínos hezitálással s a tárgy túlzott fölnagyításával kielégíthetetlen várakozást keltek az olvasóban, hát még a „világítási tervnek” is csak a vázlatát ígérném, némely fényeket, villanásokat, valamit abból a szúrós és édes tükörcsodrából, mely azonnal rám zúdul, ha kinyitom amaz örökbérlet ablakát, zúdul rám az egész, mint két vagon zseblámpakörte, zsákvarrótű, flitter és szegecs, kacat, koporsószeget, csillag, szentjánosbogár.

A bennem lévő város egyszer csak nőni kezd, nő és nő és elnyel engem, ismét benne élek, de ez a „benne” már nincsen kívülem, a valóságban, akkor sincsen, ha nagyon hasonlít ahhoz a szívgyöngyörű bálnához, melyen, melyben és mely alatt tizenhárom évig élnem adatott. Ez a bizonyos város nem volt és nincsen elrekesztve más locusoktól, olyasformán működik bennem, mint egy bonyolult tőrendszer közepe, avagy az emlékezet rendetlen és homályos főpályaudvara, ahol a hová és a honnan kicsit mindig bizonytalan, sőt titokzatos, de a jelentősége és jelenvalósága kétségtelen. Kétségtelenül közép, legalábbis az egyik közepem.

A másik Budapest, a harmadik pedig valahol a Balaton fölött lebeg, ez utóbbi fényből van, nyárból, kátrányból és édességből, amolyan fiktív írói háromszögelési

Prozori u sjećanja

Moj posljednji pečuški pokaz datira iz prosinca 1986. godine. Proustovski čajni kolućić za sve linije. Već ga deset godina držim u vidokrugu; crtaćim je čavlicima pribijen za zid, policu ili što drugo. Zaštitna plastika i fotografija negdje su se zagubili, ostala je izbljednula ružna kartica koja trenutno dolazi kao naručena, kao ishodišna točka, prozor u vrijeme, skoro kao brana između mene i zamršenog carstva uspomena koje jednostavnosti radi nazivam „svojim Pečuhom“, a jedino i najviše što trenutno mogu proizvesti jest maketa tog carstva, pokoji titraj, nervozno iskrenje, jer dostojno i temeljito obasjavati moguće je samo uz višemjesečno, ako ne i višegodišnje piščevo prizivanje sjećanja.

Ako se već radi o maketi, onda mora biti sirova, privremena i slobodna, stoga sam se na posao bacio dobre volje, no malo smeten, jer predmet mi je veoma blizak, moja živuća mrvarnica je to. Što me ima brinuti osim labave i jednostavne forme? Moram se natjerati pisati, pronaći neku brzu i privremenu jezičnu posudu za „smjesu“, sve ostalo, selekcija i lukavstvo, muka i razrada, dolazi kasnije – pomislio sam. Gdje će me uhvatiti groznica izobilja ako ne ovdje? Ipak, trenutno osjećam samo izobilje groznice, težinu svega što bi polagano i lijepo eventualno valjalo predstaviti.

Kada se ne bih bojao da ću ovim mučnim oklijevanjem u čitatelju pobuditi nezadovoljavajuće iščekivanje, čak i od „obasjavajućeg plana“ obećao bih samo skicu, ponešto iz one prodorne i slatke zrcalne tuče koja se ispljušti na mene onog trenutka kada otvorim prozor u sjećanja. Sve se svali na mene poput dva vagona žaruljica džepnih svjetiljki, šivaćih igli, šljokica i zakovica, drangulija, čavala za lijesove, zvi jezda, krijesnica.

Grad u meni počinje rasti, proguta me, ponovo živim u njemu, no to „u njemu“ više ne postoji izvan mene samoga, čak ni u slučaju da veoma podsjeća na onog predivnog kita na kojem, u kojem i pod kojim sam imao prilike živjeti trinaest godina. Nije bio, a nije ni sada ograđen od drugih lokusa, funkcionira kao središte zbunjujućeg sustava jezera, ili kao neuredan i zamračen glavni kolodvor sjećanja, gdje su *kamo* i *odakle* uvijek pomalo nesigurni, tajanstveni, no njihovo značenje i prisutnost nedvojbeni. Nedvojbeno je *središte*, barem jedno od mojih središta.

Drugo je Budimpešta, a treće lebdi negdje iznad Balatona; ovo potonje načinjeno je od svjetla, od ljeta, od katrana i slatkoće, neka vrsta fiktivne spisateljske triangulacijske točke. No uvijek je s Pečuhom najteže. On je izabrani grad, važno Mjesto koje

pont. De mindig Péccsel a legnehezebb. Merthogy számomra ez az a választott város, az a fontos Hely, melyet az ember rútul elhagy, hogy aztán mítosszá növesse magában a tényleges történet mentén, de tulajdonképpen attól függetlenül.

Az én Pécs-történetem egyre inkább magántörténet, akkor is, ha valamelyest a *Jelenkor* vagy a jelenkori irodalom darabka története is. Magánügy, részint mert az idő, illetve az emlékezés magánosít és személyesít, másrészt mert a város és – mondjuk így – az az „én” még mindig nagyon egymásban és egymáson, nedvesen és bonyolultan, érthető, ha minden ilyen *pécsezés* ugyanannyira vonz, mint amennyire ódzkodom tőle.

Könnyebb lenne, ha még mindig ott élnék, hisz akkor benne élnék a tárgyban, így bennem él a tárgy. Mely tárgy, s itt következik a legnehezebb könnyebbség, rég nem egy valóságos tárgy, hanem egy igazi, a tapasztalati fantáziából összetapadt város. Olyasmi, mint egy hosszú, reális álomban, minden csak egy picit mozdult el, s változott meg a modellhez képest, tán csak a léptékek, tán csak én, aki nézem és teremtem, s ezt a valamit gondolom most olyan nagynak és szövevényesnek, hogy itt még csak fellajstromozni sincs terem, hogy mikből, legalább milyen irányokból és fejezetekből áll majd, ha előbb-utóbb megírni megkísérlem.

Ha majd megírom „még pontosabban is”, talán ugyanígy, egy örökbérlet ablakán át *lépek be* a fikcióba, s jobb, ha kezdettől, már e vázlatban is fikciót mondok, hiszen ha minden, tény és látvány, eset és benyomás felidéződve és nyelvvé válva *majdnem* olyan, hol olyanabb, hol kevésbé olyan, akkor ez eleve teremtés, fikció. A „majdnem” vagyok benne én, „ő” pedig legfőljebb a hősöm, ki egyelőre a nevemet és a vonásaimat viseli.

Azt akartam írni, hogy ha már egy bérletablak indítja be, mármint a műben, az emlékezést, akkor folytathatnám, illetve kezdhethném is „általában” az ablakokkal. E vázlatban arra szorítkozhatom csupán, hogy némi világosságot próbáljak bizonyos ablakok mögé, odapróbáljam a hősömet, netán a hősöm hőseit, s bár semmi sem kötelez, hogy akár időrend, akár térkép szerint haladjak, elsőként mégis egy vonatablak kínálkozik, mely mögül kívülről és messziről, a hetvenes évek elejéről hősöm szemügre veheti a várost.

Nem először. Először négy-öt éves korában látja meg Pécsét, hová mandulaműtét céljából utazik az édesanyjával Kaposvárról. Már rég elfelejtettem volna az egészet, egy műtőlámpa, egy busz hátsó kereke, egy elejtett fagyaltvég, essen meg bár a Széchenyi téren, nagyon kevés és halvány emlék a gyerekkorból, s csupán a helytől, a majdani várostól kap jelentőséget. Alighanem helye lesz a történetben, mint az első arcnak, melyet hősöméi közül egy vonatablak maszatos sarkába odakasírozok.

Mely vonatablakban a Jakab-hegy és a Misina háttere előtt az újabb arc egy fehérvári gimnazistáé. Mélán és elszántan dohányzik, 1971 pirosas, ragacsos kora nyara van, újabb verseket hoz a *Jelenkor* szerkesztőségébe, ahol közölték már koráb-

čovjek podmuklo napusti da bi ga potom pustio da tijekom stvarne pripovijesti, no neovisno od nje, u njemu preraste u mit.

Moja pečuška pripovijest ipak je više privatna priča, premda donekle i pripovijest o *Jelenkoru* ili o fragmentu suvremene književnosti. Privatna stvar, jer vrijeme, dakle i sjećanje stvar čini privatnom, osobnom, nadalje, grad i *taj* „ja“ još uvijek smo veoma ujedinjeni, sjedinjeni, mokri i zamršeni, jasno, ako me svaka *pečuška avantura* onoliko privuče koliko joj se opirem.

Lakše bi bilo da još uvijek živim ondje. Tada bih živio u predmetu, ovako predmet živi u meni, taj grad slijepljen od iskustvene fantazije. Kao u dugom, stvarnom snu, sve se samo malo pomaknulo u odnosu na model, a to nešto sada smatram tako velikim i isprepletenim da ga nemam više prostora ni zabilježiti. Kada jednom napišem „još točnije“, možda isto tako stupim u fikciju, jer ako je, navedeno i pretočeno u jezik, sve *zamalo* onakvo, onda govorimo o stvaranju.

Kada već jedan prozor pokreće prisjećanje, mogao bih nastaviti, štoviše početi s prozorima „općenito“ tako da isprobam s malo svjetla iza pojedinih prozora, da pokušam ubaciti i svog junaka, možda čak i junake svog junaka. Iako me ništa ne veže da napredujem bilo po vremenskom rasporedu ili po karti. Prvo se ipak nudi prozor u vlaku iza kojeg izvana i izdaleka, s početka sedamdesetih godina moj junak može razmotriti grad.

Ne po prvi put. Prvi put tamo putuje s majkom iz Kaposvára u dobi od četiri-pet godina na operaciju krajnika. Već bih odavno sve zaboravio, lampa u ordinaciji, zadnji kotač jednog autobusa, ispušteni vršak sladoleda, moguće da je to bilo na Széchenyijevom trgu, mutna uspomena iz djetinjstva, samo joj budući grad daje na značaju. Tako postaje glavno lice u priči, koje kroz lica svojih junaka lijepim u uprljani kut prozora na vlaku.

Pred pozadinom Jakovljevog brda i Mišine novije lice pripada jednom fehervarskom gimnazijalcu. Sjetno i odlučno puši, ljepljivo je i rano ljeto 1971. godine, nosi poeziju u uredništvo *Jelenkora* iz kojeg su ga već ranije kontaktirali i kamo se valja doći osobno predstaviti. Na Széchenyijevom trgu potraži kućni broj 17, penje se po stepenicama, a kada otvori staklena vrata nekadašnje Štedionice i kada se oglasi zvono *Jelenkora*, tada to postaje važan trenutak u njegovu životu, no precizirat ću, tek kasnije će postati onaj lik kojeg ću zasititi, stilizirati i u kojeg ću ugurati tisuću drugih trenutaka.

Moj će se junak sastati s Istvánom Pákolitzom, pa nakratko i s ljubaznim i monotonim Ervinom Szederkényijem, jasno predat će pjesme, Pákolitz će jasno pušiti lulu, uredništvo je u stražnjoj, budućoj ping-pong sobi, zuji predivan drevni ventilator koji će za petnaest godina, nakon devet godina provedenih u listu, skoro isprostiti kao oproštajni poklon, no na kraju ipak ništa. *Ondje neka bude njegov* zauvijek, pomisli, i neka *ondje* ostane i njegova šalica za kavu, u tim prostorijama, u tom svje-

ban, s ahol illik személyesen is bemutatkoznia. Hősöm majd felgyalogol a Széchenyi térre, megkeresi a 17-es számot, felmegy a lépcsőn, s mikor megnyitja a hajdani Takarékpénztár üvegajtáját, és megszólal a *Jelenkor* harangja, az egy nagy pillanat lesz az életében, de legyek pontos, utólag válik azzá, mikor megtelítem, föltilizálom, belesűrítek ezer más pillanatot.

Hősöm Pákolitz Istvánnal, majd egy villanásra a nyájas és fád Szederkényi Ervinnel fog találkozni, nyilván átadja a verseket, Pákolitz nyilván pipázik, a szerkesztőség még a hátsó, a későbbi pingpong-szobában van, zörömböl a gyönyörű, matuszálemi ventilátor, melyet tizenöt évvel később, kilenc, a lapnál eltöltött év után, búcsúképpen majdnem elkunyerál, aztán mégsem. *Ott legyen az övé* mindig, ezt gondolja, s hogy a kávéspohara is *ott* maradjon meg neki, azokban a szobákban, abban a fényben, füstben és kávéillatban. Bizony, van benne, még mindig bőven van érzelmesség, hisz pontosan tudja, hogy az élete legfontosabb helyét hagyja ott.

A '71-es látogatásból csak a szorongására emlékszem, a zavarára s a félelmére, hogy ne lássék meg rajta ez a zavar, arra emlékszem, hogy ez az én gimnazistám egyszerre nyújtana az audienciát, s fejezné is be minél gyorsabban. Ott tapasztalja meg talán legelőször, hogy milyen az: pánikot kapni attól, hogy nagyon, túlságosan is jól érzi magát valahol. Olyan pánikot, hogy muszáj menekülni. A versekre, melyeket vitt és elbírálásra átadott, nem emlékszem. Utána lehetne nyomozni, mint ahogy mindennek, ha majd pontosabban.

Hősöm hamar az utcán találja magát, örül, hogy túl van a bemutatkozáson, bár kicsit csalódott, tulajdonképpen többet várt, nem tudja, mit, de többet. Talán tártabb karokat. Talán hogy megérezzék rajta, ő az írást is, ezt a várost is életrehalálra gondolja. Ezt az idegen várost, mely természetesen semmit nem tud arról, hogy itt valaki egy életre városául választotta. Lődörög az utcákon, az az igazság, nem tud magával mit kezdeni, senkit nem ismer, holott ő itt nem turista, hogy csak úgy sétálgasson, ő ebben a városban soha nem akar turista lenni. Visszatér a vasútállomásra, sört iszik a restiben, talán ebédel, majd a távolodó vonatból nézi a várost. Itt a majdani kéziratban bizonyára némi leírás következik, elnagyolt, durva változata a későbbi városképeknek. Pár vonalas skicc csupán, első és felszínes benyomások, melyekhez később minden ablak hozzátesz valamit, s lesz ablakhoz eléghez szerencséje.

De a teljes panorámát egy bő évtizeddel, s ki tudja, hány oldallal későbbre, egy kertvárosi panelablakra tartogatom. Ez az ablak a bálna-ablak, hősöm saját dolgozószobájának a laktanyára és a temetőre néző ablaka, ahonnét egyben látja esténként a tűpárna-várost, a látványt, mely kötetnyi vers indukátora. Közbevetőleg, ha itt nem tennék mást, csak a város-motívumokat sorolnám fel a korábbi szövegeimből, egyedül abból kitelne egy változat, egy nézet, egy viszonylag teljes *pannorám*, anélkül, hogy Pécsről, közvetlenül Pécsről különösebben sokat írtam volna.

tlu, dimu i mirisu kave. Ima u njemu, ima još dan danas obilje emotivnosti jer pri oproštaju točno zna da napušta najvažnije mjesto u životu.

Od posjete iz sedamdeset i prve sjećam se samo nemira, pomutnje i straha da tko ne uoči da je uznemiren. Sastanak istovremeno želi razvući i privesti kraju, što prije. Ondje je prvi put iskusio kako je dobiti napadaj panike ako se čovjek negdje osjeća jako, čak i pretjerano dobro. Takav napadaj da mora pobjeći. Pjesama se koje je odnio i dao na ocjenjivanje ne sjećam.

Moj se junak ubrzo nađe na ulici, raduje se što je gotovo s predstavljajima, no pomalo je i razočaran, očekivao je više, ne zna što, ali više. Možda raširenije ruke. Možda da osjete da su mu njegova djela, pa i ovaj grad od životne važnosti. Taj strani grad koji pojma nema o tome da ga je netko odabrao svojim zauvijek. Tumara ulicama, ne zna kamo bi sa sobom, nikoga ne poznaje, no on ovdje nije turist da samo šeta, on u ovom gradu nikada ne želi biti turist. Vraća se na željezničku postaju, pije pivo, možda i ruča, zatim promatra grad iz vlaka koji se udaljava. Ovdje u budućem rukopisu svakako slijedi ponešto opisivanja, skica od nekoliko redaka, prvi utisci kojima svaki prozor ponešto doda, a imat će sreće s prozorima, s dosta njih.

Cjelokupnu panoramu ipak čuvam za čitavih deset godina kasnije, za jedan prozor nebudera. Taj prozor je prozor radne sobe mog junaka koji gleda na kasarnu i groblje i s kojeg uvečer u potpunosti vidi grad nalik jastučiću za igle, prizor koji je pokretač nekoliko zbirki pjesama. Kada ne bih činio ništa drugo, već samo nizao motive grada iz svojih ranijih tekstova, samo bi to bilo dovoljno za jednu verziju teksta, relativno potpuna *panonrama*, a da se „grada” nisam ni dotaknuo.

Možda će mi baš putovanje dati povoda pisanju, strujanje između mjesta i vremena. Nije slučajnost to što i ova skica tapka oko željezničke postaje upuštajući se u opasnost da će moj junak prije nego što uistinu zakorači u grad, već odande i otputovati. U opasnost da sve uvijek ostaje u formi skice, da nikada neće biti napisano do kraja. Iako je ovo ipak više forma, moje stanje, moj uvid – lijepo odnegovana manira.

Ne treba čuditi što je u sjećanju mog junaka cjeloživotno seljakanje i putovanje. Možda je to romantičarsko pretjerivanje, no istina je, ona su lica imala i više nego dovoljno vremena da se odraze na prozorima vlaka. Nebrojena putovanja vlakom su tih trinaest godina između Pečuha i Budimpešte.

Zatvori li sada oči, osjeća vonj prašine, „klupka prašine od prljavštine tog doba” na crvenom linoleumu, vidi podnevno sunčevo svjetlo koje se lomi o zelene zastore MÁV-a, korekture i rukopise koje nosi amo-tamo i čita u vlaku, dotiče ljepljivo jetrenosmeđe sjedalo, umor u zoru ili tijekom noći, i neće zaboraviti pojedina popodneva kada bi oko Sárbogárda dignuo pogled s neke korekture pa minutama nije znao putuje li vlak zajedno s njim iz Pečuha u Budimpeštu ili iz Budimpešte u Pečuh. Promatrao je prazno sjedalo nasuprot sebe ne mareći što će se u potpunosti izgubiti

Mindenhonnan megírható, de nem tudom, honnan fogom megírni, talán épp az utazásból, az áramlásból helyek és idők között, nem véletlen, hogy ez a vázlat is a vasúttállomás táján toporog, vállalva a veszélyt, hogy mielőtt tényleg kilépne hősöm a városba, már el is utazik onnét. S a veszélyt, hogy mindig, minden vázlatban marad, darabban, tán körbe-, de sohasem végigírva. Bár ez talán nem veszély, inkább alkat, hősöm alkata, állapotom, belátásom – szépen kikezelt manírunk.

Nem csoda, ha hősöm úgy emlékezik, hogy egész életében csak költözködött és utazott. Ez erős, és kicsit romantikus túlzás, de igaz, hogy ama arcnak, illetve arcoknak bőven volt idejük vonatablakokban tükröződni. Megszámlálhatatlan vonatút az a tizenhárom év Pécs és Budapest között.

Ha becsukja most a szemét, érzi a porszagot, a „korszak-mocska pormacskákat” a piros linóleumon, látja a MÁV-zöld függönyökbe szakadó déli napfényt, a hozott-vitt, vonaton olvasott korrektúrákat és kéziratokat, tapintja a májbarna ülés ragacsát, a fáradtságot hajnalban vagy éjszaka, s nem felejt el némely délutánt, mikor Sárbogárd táján fölnevezve valami korrektúrából, hosszú percekig nem tudta, hogy Pécsről Budapestre vagy Budapestről Pécsre megy vele a vonat. Nézte az üres üléseket szemben, és nem is bánta, hogy egészen eltűnik az utazásban, a szép ideiglenesben, amitől ugyan szorongott, de amit legalább be lehetett rendezni képzelettel és önsajnálattal. Odakünn közben elszaladt a nyolcvanas évek első fele lomposan, rutinosan és visszafordíthatatlanul.

A 80-as években heti két út az átlag, vonatozni mindennel együtt jó, kicsit strapás, de természetes és főleg mindennapi az átjárás a „pécsi” irodalom és a „budapesti” között, nem föl és le, hanem *át* van járva, a *Jelenkor* a legjobb magyar irodalmi lap, jó ott lenni. Ott nőni föl ama súlyos és méltóságteljes ablakok mögött, melyek akkorák, hogy e vázlatban legföljebb kijelölhető a helyük, a vízszerű, komoly reggeleké, a délutánoké, mikor vörösen és vakon kifolynak a térre, mint az arany, vagy az éjszakai olvasólámpáké, a kicsi puha fénylabdáké a néma tér fölött.

Hősöm kezdettől különös és mondhatni költői viszonyban van az állomásokkal, főleg a pécsivel. Szereti a vasúti hidakat éjszaka, a titokzatos gőzőket és füstöket a sínek fölött, Turner őszi vonatait, ez nem elvágódás, hanem talán várakozás, ha fáradt, máig is kicsi vonatok pöfögnek és zakatolnak a fülében, és szereti a peronokat. A deres hajnali kakaókat a peronon, a rolók, a tejeskannák csattogását, a sárga keramitot, mintha egyenlovak vigyorognának a műanyag talpú cipők alatt.

Élete első dilettánsát is a pécsi peronon, egy faliújságon fedezi fel, még a hetvenes évek elején, évekig visszajár oda, született-e új költemény a szorgos toll alatt, mert a szóban forgó távirdásznő verseket terem, gépelt és optimista vasutasverseket, „Sihi, sihi sikolt a fekete mozdony”, így kezdődik az első, amit hősöm lekörmöl a kis kockás noteszébe, messziről nézik a gyanakvó vasutasok. „Fényképezni tilos”, ezt mondja a szemük. Egész kis kollekció gyűlik össze az évek során, S. G.-né sosem

u putovanju, u lijepoj prolaznosti od koje je strepio, no koju se barem moglo urediti maštom i samosažaljenjem. Vani je u međuvremenu nemarno, rutinski i nepovratno odjurila prva polovica osamdesetih godina.

Tih je godina tjedni prosjek bio dva putovanja, normalan i uglavnom svakodnevni prolaz između „pečuške” književnosti i „budimpeštanske”, ne gore i dolje, nego kroz, *Jelenkor* je najbolji mađarski književni časopis, dobro je biti ondje. Odrasti iza onih teških i dostojanstvenih prozora koji su toliki da im se u toj skici u najboljem slučaju može tek naznačiti mjesto, ta sinja, ozbiljna jutra, i popodneva kada crvenkasto i slijepo isure na trg, a i noćne lampe za čitanje, male, mekane loptice svjetlosti nad nijemim trgov.

Moj junak otpočeka ima neobičan odnos sa stanicama, a prvenstveno s pečuškom. Voli željezničke mostove noću, tajanstvene pare i dimove iznad tračnica, Turnerove jesenske vlakove. Nije to žudnja, nego možda iščekivanje. I danas kada je umoran, u ušima mu pište i klopavaju mali vlakovi. Voli mrazna, ranojutarnja kakaa na peronu, udaranje roleta i kanistara s mlijekom, žuti opločnik, kao da se jednolični konji cerekaju pod plastičnim potplatom cipela.

I prvog diletanta u životu otkriva na zidnim novinama pečuškog perona, još na početku sedamdesetih. Godinama se vraća tamo da provjeri je li marljivo pero iznjedrilo novu pjesmu. Telegrafistica o kojoj je riječ stvara poeziju, natipkane i optimistične željezničke pjesme. „Fu, fu, fućka crna lokomotiva”, tako počinje prva koju moj junak naškraba u bilježnicu na kvadratiće, izdaleka ga promatraju sumnjičavi putnici. „Zabranjeno je fotografirati”, govore im pogledi. Tijekom godina skupila se cijela mala kolekcija, gospođa S. G. nikada neće znati da je imala tajnog obožavatelja koji ne bi propustio nijednu svečanu pjesmu, a bilo je svečanosti dosta.

Gle, sami nedostaci, površan rad, priprema. To pokazuje važnost koju pridajem ovoj temi, to što sam je nakon svih ovih stranica uspio i usudio se samo dotaknuti. Htio sam naznačiti barem okvire sjećanja, barem jedan niz motiva, a jedva sam stigao dalje od prozora u vlaku. Ipak, taj moj unutarnji grad moguće je opisati čak i kroz tu mrlju veličine dlana koju u prosincu 1986. moj junak razmazuje po prozoru vlaka za Budimpeštu, i kao u filmu „još se jednom osvrće” na svoj grad. Jer dovoljan je i prostor koji dobijete za cijenu putne karte, samo treba dugo promatrati. Ja sam ovdje samo bacio pogled.

S mađarskog preveo MARTIN SUKALIĆ

tudja meg, hogy volt egy titkos rajongója, ki egyetlen ünnepi versét el nem mulasztotta volna, s volt ünnep elég.

Vázlatot ígértem, de még ezt a körülményes és homályos bevezetőt sem tudom befejezni. Csupa hiány, elnagyolás, készülődés. Paradox módon ez mutatja a tárgy fontosságát bennem, hogy oldalakon át csak érintgetni tudtam és mertem. Legalább az emlékezés kereteit szerettem volna kijelölni, legalább egy motívumsort, s alig jutottam tovább egy vonatablaknál. S még ebből az ablakból is mennyi minden hiányzik. Pedig ez az én belső városom nem egy hatalmas vonatablaktól, hanem akár azon az egyetlen tenyérynél folton keresztül is megírható, melyet '86 decemberében maszatol hősöm a fővárosba tartó vonat ablakára, s „visszanéz” városára, mint a filmekben. Mert elég egy bérletnyi hely, csak sokáig kell nézni. Én itt csupán rápillantottam.

Konrád György

HU

1933-ban született Debrecenben. Hosszú évekig ifjúságvédelmi felügyelőként, majd szociológusként tevékenykedett, utóbbi minőségében Pécsen is kutatott a hatvanas években. Részen itt írta első regényét, *A látogatót*, amely 1969-ben hatalmas sikert aratott. Második regényét, *A városalapítót* Pécs ihlette, de csak megkésve, csonkított formában jelenhetett meg. A rendszerváltásig Magyarországon politikai okokból hivatalosan hallgatásra kényszerült, miközben külföldön az egyik legelismertebb magyar írónak számított. 1990 után a Nemzetközi PEN Club, majd a Berliini Művészeti Akadémia elnöke volt. 2019-ben bekövetkező haláláig dolgozott önéletrajzi ihletésű regényein. Regényei mellett esszéista munkássága is jelentős.

HR

Rođen je 1933. u Debrecenu. Dugi niz godina radio je kao odgojitelj, a zatim kao sociolog, u svojstvu znanstvenika u Pečuhu, šezdesetih godina. Pritom je pisao svoj prvi roman *A látogató*, koji je postigao ogroman uspjeh 1969. godine. Njegov drugi roman, *A városalapítót* inspiriran je Pečuhom, ali je objavljen sa zakašnjenjem u skraćenom obimu. Do promjene režima, u Mađarskoj je službeno bio prisiljen šutjeti iz političkih razloga, istodobno je bio jedan od najcjenjenijih mađarskih književnika u inozemstvu. Nakon 1990. bio je predsjednik Međunarodnog kluba PEN, a zatim Berlinske akademije umjetnosti. Do svoje smrti 2019. radio je na autobiografijom nadahnutim romanima. Uz romane, značajan je i njegov esejistički rad.

Varázsóvás

Találtam egy majdnem fél évszázados naplójegyzetet:

1966. július 3. *Két napig Pécsen voltam. Fényes napsütésben, déli szél ellen repültünk. Függőlegesen dobálta a gépet, olyan volt, mint egy gyorsliftben állni, ellentétes irányokba süllyedt és emelkedett a gyomrom.*

Megbillent szárnyak mellett futottak oldalvást a gyalogutak, gondos négyzetekre szabdalt mezők, hozzáértő földmérők grafikái, csupa síkidom, szögletesek jobbára, értelmes, domborzat-követő kanyarulatok, kőbányák, homokfejtők, erdészházak, alumínium ciszternák, okosan tagozott dunántúli települések, bondorodó erdőségek, csilámló belvizek, metszett csatornák, árnyékfoltos kacsausztatók, vidám egyformaság.

Már bóbiskolok, az újságot átfutottam, utastársaimat is megnéztem, a repülés alig különbözik egy villamosutazástól. Egy hátsó, jó belátású helyet szoktam elfoglalni, és a repülőtéren nevezett pécsi lúd- és birkalegelőn már köszönő viszonyban vagyok a napégette, félkarú repülőtéri mindennessel, vezető is, beosztott is, és teljes személyzet egymagában, libanyáj gágog körülötte. Aztán az autóbuszút látványai, a temető, a bőrgyár, az üvegházi kertészet, mind ott várakozik a maga emlékpályájában.

Írni akarok erről a városról hivatalos feladatomon túlmenően is, a lakótelep-szociológia jó alkalom és ürügy az ismerkedésre. Keverni fogom más városok képével, képzelt várost teremtek, térképpel és intézményekkel, műemlékekkel, hegy- és vízrajzzal, rétegezett, oldalról meglátott társadalommal. Nem szociográfiát tervezek, nem is riportregényt, nem is balzaci jeleneteket a vidéki életből.

Mégis, valami egészet, kettős, tágitott perspektívába téve. Az egyik térbeli: a székesegyháztól a dögtemetőig, a bányásztelepektől és a hegyi kápolnáktól a főtérig, a nyüzsgő, belvárosi utcákig, a szálló előtt tollászkodó galambokig, a kávéházban sörözgető költőkig.

Az első sík tehát a látványoké, a leírásé, amelynek keverednie kell az időbeni kiterjedéssel, a város történelmével, a civilizáció lerakódásának a rétegeivel, az emberi múlt zárt fejezeteivel, ahogy mégis ezt a mozgó, formált és kerekded, egybelátható és mégis áthatolhatatlan egészet létrehozták.

A transzindividuális regényírásnak azt a szintjét szeretném megtalálni ebben a könyvben, a történelmi-térbeli képződést, ezt a lassú, csendes munkát, ahogy a civilizáció elnyeli a történelmi kataklizmákat, az egyéni tragédiákat, örültségeket, a

Bevezető A város arca (Pécsi portrék) című 2011-ben megjelent interjúkötethez.

Čuvanje čarolije

Nabasao sam na dnevničku bilješku staru gotovo pola stoljeća:

3. srpnja 1966. godine dva sam dana boravio u Pečuhu. Letjeli smo po jakom suncu, protiv južnog vjetra. Vjetar je napravo bacao okomito, bilo je kao da stojim u brzom dizalu, trbuh mi se spuštao i dizao u suprotnim smjerovima.

Pokraj nakošenih krila velikom su brzinom promicale pješačke staze, polja pažljivo skrojena u kvadrate, grafike kompetentnih geodeta, ispunjeni plosnati oblici, uglavnom pod pravim kutom, smisleni meandri što slijede topografiju, kamenolomi, rasuti pijesak, lovačke kuće, aluminijske cisterne, pametno raspoređena podunavska naselja, kovrčave šumice, blistajuće vodene površine, presijecajući kanali, bare za patke djelomično u sjeni, vesela ujednačenost.

Sada već drijemam, preletio sam i novine, pregledao sam i svoje suputnike, let se tek nešto malo razlikuje od vožnje tramvajem. Običavao sam zauzeti mjesto straga gdje je dobar pogled. Sada se već nalazim na pečuškom pašnjaku za guske i ovce što ga zovu zračnom lukom, već sam u istoj ravnini s na suncu izgorjelim jednorukim aerodromskim svevišnjim: on je i voditelj i pomoćni radnik, cijelo osoblje u jednom, oko njega gače jato gusaka. Slijedi pogled iz autobusa, groblje, kožara, vrtlarski staklenici, sve čeka kao u vlastitoj spomen kući.

Osim službenih obaveza, želim pisati o ovome gradu, sociologija stambenih naselja dobra je prilika i izgovor za međusobno upoznavanje. Izmiješat ću ga sa slikom drugih gradova, stvorit ću imaginarni grad, s mapom i institucijama, spomenicima, geografijom i hidrografijom, sa stratificiranim društvom uočenim izvanjskim pogledom.

Ne planiram ni sociografiju, ni realističan roman, ni balzakijanske prizore iz provincijskog života. Ipak želim nešto cjelovito ali kroz dvostruku, proširenu perspektivu. Jedna je perspektiva prostorna: od katedrale do životinjskog groblja, od rudarskih naselja i planinskih kapela do glavnog trga, do užurbanih gradskih ulica, golubova što se naguravaju ispred pansiona, pjesnika što piju u kavanama.

Prvo područje dakle pripada znamenitostima, opisima što se moraju izmiješati s vremenskim opsegom, s poviješću grada, sa slojevima taloženja civilizacije, sa zatvorenim poglavljima ljudske prošlosti, dok se stvarala ova pokretljiva, formirana i zaokružena, transparentna ali ipak neprobojna jedinstvenost.

Želio bi u ovoj knjizi pronaći onu razinu transindividualnog pisanja romana, povijesno-prostorne formacije, spor i tih posao na isti način na koji civilizacija ap-

kis, dolgos sorsokat, a fészekrakó mozdulatokat, elhelyezi őket a történelem sötéten világító névtelenségében, és mindegyre újrateremti önmagát. Idetenném a jelenkor lenyomatait is, az újságokat, a sírfeliratokat, a díszokleveleket és az emléktáblákat, szemelvényeket a huszadik század botránykrónikájából.

Hetente utazom Pécsre barátommal és munkatársammal, Ivánnal, máskor egyedül, interjúk, mélyinterjúk, újság, rádió, beosztott idő, most ezzel beszélek, egy óra múlva azzal, délután megint mással, közben a felvétel szervezése. Klára többnyire elkísér, örülne, ha szeretném a városát, behív kis udvarokba, sikátorokba, bicskás kocsmákba és az aranyifjúság bájába, mindenkit ismer, kommentál, elmesél.

Elöttem van az óvatos, a meghunyászkodó, a történelem vasszekere alá fekvő, vidéki kisváros. És van A város mint civitas, amely szelleme által nagy, mint az ókori Jeruzsálem és Athén, vannak a feltörés, a váratlan kezdeményezés városai, a történelemalakítók, a saját tudatukra ébredők, ahol az emberek nem magatehetetlen beletörődők, ahol különböző szólamok, ideológiák, hitek csapnak össze, a nagy színpad, ahol a világfilozófiák mérkőznek. Szabadságodban áll túlnézni a tanácselnökön.

Készíthetsz interjúkat ebben a városban Dávid királlyal és Szókratésszal, régi és új hősökkel, megkérdezheted a történelem bármelyik szereplőjét. A kutatói jelentés Pécsről várostervező intézetemnek lehetne a trambulin, a kiindulópont. így az eshetőségek, a lehetőségek, a kísérleti elgondolások világába jutottunk, mert nincs város célok, fantáziák, vad és káprázatos elképzelések nélkül.

Filmet csinállok magamnak, képeket és gondolatokat fabrikálok össze, próbát teszek, elvetem, játszom, abbahagyom, megunom, könyvemnek tehát a magányos mesterkedés az alapszövege, és meghívok személyeket a színpadra, amelyen a szerző szavakat ad a figuráinak a szájába, akkor is, ha mind első személyben beszél.

Mi a filozófiai kérdése ennek a nagy felvonultatásnak? A „Ment-e a világ elébb?” ódon, romantikus kérdése. Meg talán „Lélek a halál és a csakazértis között”. Inga a születés és a megsemmisülés gondolata, a kétségbeesés és a megváltó fénybeszállás vagy a hazatalálás eszméje között.

Sétálunk a Széchenyi téren, a török szultán helyet foglal a dzsámiban, megint van egy hitvita a kis havihegyi kápolnában, amelyben esküvőket rendeznek, és halottakért mondanak imát. Az évek múlásával kidobják a csontokat a földből, és eladják újra a sírokat.

A városban színházi fesztivál van, és Pécsset elképzelhetjük úgy is, mint egy nagy színpadot, lehetne a Dóm előtt misztériumjátékot játszani, kerthelyiség is van a Modern Magyar Képtár kőszobrai között, a padokon ülnek az egykori mesterek, Gulácsyval a kis szobácskákban beszélgetünk az ópiumszívó képe előtt.

Íme a dóm, az egyetem, vendéglők, egy keskeny utcácska, az egykori gettó és a haj-

sorbira povijesne kataklizme, pojedinačne tragedije, ludila, male i marljive sudbine, pokrete gniježđenja, smjestiti ih u tamom osvjetljenu anonimnost povijesti i ujedno sve iznova stvoriti. Uključio bih također otiske sadašnjosti, dnevne novine, natpise na nadgrobnim spomenicima, počasne diplome i spomen ploče, odlomke iz skandalozne kronike dvadesetog stoljeća.

Svaki tjedan putujem u Pečuh sa svojim prijateljem i kolegom Ivanom, ponekad putujem sam, intervjui, dubinski intervjui, dnevne novine, radio, zakazano vrijeme, sada pričam s jednim, a sat vremena poslije s drugim, poslijepodne opet s nekim novim, u međuvremenu organiziram snimanja. Klara me uglavnom prati, bilo bi joj drago da zavolim njezin grad, poziva me u mala dvorišta, uličice, opskurne gostionice i barove za zlatnu mladež; ona poznaje svakoga, sve komentira i prepričava.

Ispred mene je oprezni, smireni, provincijski gradić što leži pod željeznom kočijom povijesti. A ovdje je i Grad kao uljudnost, što je po svojoj duhovnosti velik poput drevnog Jeruzalema i Atene, grad proboja i neočekivane inicijative, oblikovatelj povijesti što se budi prema vlastitoj savjesti, gdje ljudi nisu nemoćni rezidenti, gdje se sukobljavaju različiti glasovi, ideologije, uvjerenja, velika pozornica na kojoj se natječu svjetske filozofije. Slobodan si gledati kroz predsjednika vijeća.

U ovom gradu mogu se raditi intervju s kraljem Davidom i Sokratom, sa starim i novim herojima, možete ispitati bilo kojeg sudionika povijesti. Istraživački izvještaj o Pečuhu mogao bi poslužiti kao polazna točka ili odskočna daska za moj institut za urbanizam. Na taj smo način došli do svijeta mogućnosti, prilike, dospjeli smo u svijet eksperimentalnih ideja; jer nema grada bez ciljeva, maštarija, divljih i zaslepljujućih ideja.

U sebi snimam film, fabriciram slike i misli, iskušavam, odbacujem, igram se, prestajem, dosadi mi, dakle, osnovno je tkanje moje knjige usamljena makinacija, pa pozivam pojedince na pozornicu na kojoj autor stavlja riječi u usta svojim likovima, čak i onda kada govore u prvom licu.

Koje je filozofsko pitanje ove velike parade? Možda drevno i romantično pitanje: „Je li se svijet pokrenuo naprijed?” Možda čak: „Duša između smrti i besmislenog inata”. Njihalo između ideje rođenja i uništenja, između očajavanja i ideje iskupljenja ili povratka kući.

Šećemo trgov Széchenyi, turski sultan zauzima mjesto u džamiji, u maloj kapelici u kojoj se održavaju vjenčanja i molitve za mrtve ponovo izbija prepirka. Nakon što prođu godine i godine, izbace kosti iz zemlje i ponovno prodaju to grobno mjesto.

U gradu se održava kazališni festival, a sam Pečuh možemo zamisliti kao veliku pozornicu, mogli bismo izvesti crkveno prikazanje ispred Dóma, tu je i prostran vrt među kamenim skulpturama Moderne mađarske galerije, bivši majstori sjede na klupicama, u sobičku razgovaramo s Gulácsyijem ispred slike pušača opijuma.

dani kupleráj, a futballpálya, a vasútállomás, a bevásárlóközpont, a cigánynegyed, a börtön, a kis utcából fel lehet nézni a rácsos ablakra, a bíróság, a rendőrkapitányság és a Légszeszgyár utcában az állambiztonság hivatala.

Jöjjön hát egy könyv egy városról, amely már kétezer évvel ezelőtt is létezett. Megrázom a fejemet, akár egy kaleidoszkópot, és a kis üvegtörmelékek és fémdarabocskák, papírcafatok, melyeket a szemem előtt hengerükben forgatok, egyszer csak valamilyen rejtély folytán összeállnak egy új, addig nem volt, képzeleti úton teremtett valósággá.

Városi bolyongásaimnak (és talán a Nádor kávéháznak, ahol jólesett elővennem a jegyzetfüzetet) köszönhetem, hogy éppen ott sokat írok, egy vidéki főváros, a névre gyűlnek a vadak, összejönnek a főváros szagára, hírére, hátha ott bujkál a siker, legyen a városnak élő emlékezete. Zrínyi felégette, elpusztította a várost, bosnyákok laktak benne és magyarok, akik átálltak a törökökhöz. Egymásra épülő várfalak, öt méterrel lejjebb egy másik élet.

Beszállsz az időliftbe, mégy föl a mába, és mégy le a múltba, lebegsz fölöttük, majd leereszkedve beléjük bocsátkozol. Miért kellene ezt a kis-nagyvárost nagyszabásúnak és emelkedettnek ábrázolni? Nem baj, ha csúszkál a nézőpont a nagy varázslat és a kisszerűség között, lehet a kicsiben felfedezni a nagyot. Akármekkora a város, vannak benne örök dolgok, kívül a tér és az idő esetlegességén.

Mindenki lokálpatrióta, itt Pécsen is, mint Párizsban vagy mint Berettyóújfalun, az emberek dicséretet szeretnének hallani a városukról, mert azonosak a várossal, a városi újság az ő minden reggeli szellemi táplálékuk, a beszélgetéseiket betöltik az aznapi botrányok, odatartoznak a helybeli társasághoz.

Ebédetni kellene, próbáljuk ki a Banya Tanyát, elmegyünk a rendőrség mellett, egy vendéglőből exkluzív klub lett, fürdőruhás nők nyújtózkodnak fotón életnagyságban, vaskos fiúk álldogálnak az ajtóban. Elég olcsó és elég jóízű ételek, rizling, kékfrankos, ez se csalódás. Beleng a szellő, szokásos gépzene, van a válltáskámban telefon, notesz, toll, pénz, pipa, öngyújtó, zakóra nincs szükségem.

Ingujiban, feltűrt mandzsettával a terepkutató megfontoltan tünteti el a tányérról a húslevest cércnametélttel és a rizses húst vegyes salátával. A kisasszony kedvesen érdeklődik, hogy ízlett-e. Dicsérem, hogy milyen magabiztosan vezeti a boltot, megköszöni az elismerést. A szomszédos iskolából kamaszok jönnek ebédelni, Bori, a pincérnő zenét vált, kérem, hogy csendesítse. Az ablak tükrében párokat látok és iker-babakocsit, egy kocsi két baba, néha emeletesen. Csupa széplány, az ujjukkal fésülgetik a derekukig lelógó sörényüket.

A Semiramis kávézóban megmaradok a guatemalai kávénál, közepesen, franciásan pörköelve. Velem szemben a gimnázium százötven éves intézmény, de nem elitiskola, a másik kettő divatosabb, azokba járnak az elitszülők gyerekei. Minden

Ovdje su katedrala, sveučilište, pansioni, uska uličica, negdašnji geto i bivši kupleraj, nogometno igralište, željeznička postaja, trgovački centar, romska četvrt, zatvor: iz male ulice možete podići pogled na rešetkasti prozor, sud, policijska postaja i uprava državne sigurnosti u ulici Légszeszgyár.

Neka, dakle, dođe jedna knjiga o jednom gradu što je postojao i prije dvije tisuće godina. Protresem glavom, gotovo kao da tresem kaleidoskop, a maleni komadi stakla i komadići metala, djelići papira, koje kao u cilindru vrtim pred očima najednom se, kao uslijed neke čarolije, udružuju u novu, dotad nepostojeću, maštovito stvorenu zbilju.

Zahvaljujući gradskim lutanjima (a možda i kavani Nádor gdje mi je godilo izvaditi zapisane bilješke), mogu zahvaliti to što ondje puno pišem, jedan provincijski glavni grad, gdje se divljaci okupljaju radi imena, zbijaju privučeni mirisom metropole, mirisom slave; možda se ondje krije uspjeh, neka postane živa uspomena na grad. Zrinski je spalio, uništio grad, ovdje su živjeli Bošnjaci i Mađari koji su se preobratili na Turke. Gradske zidine podignute jedna na drugoj, pet metara niže vodi se drugi život.

Ulaziš u vremensko dizalo, podiže se u današnjicu i spušta u prošlost, lebdiš nad njima pa im se u spustu priključuješ. Zašto bi se ovaj mali-veliki grad trebao prikazivati u velikim razmjerima i uzdižući? U redu je ako klizući pogledom između velike čarolije i sitnice čovjek može otkriti veličinu u malom. Neovisno o tom koliko je velik grad, u njemu je nešto vječno, izvan kontingencije prostora i vremena.

Svaki lokalpatriot, ovdje u Pečuhu, jednako kao u Parizu ili u selu Berettyóújfalu voli čuti pohvale na račun svoga grada jer se s gradom poistovjećuje, gradske novine su njihova neizostavna jutarnja duhovna hrana, razgovori ispunjeni dnevnim skandalima, pripadaju lokalnom društvu.

Trebalo bi ručati, iskušajmo Banya Tanyát, prolazimo pokraj policijske stanice, restoran je postao ekskluzivni klub, na fotografijama se žene u kupaćim kostimima protežu u prirodnoj veličini, krupni momci stoje na ulazu. Prilično jeftina a prilično ukusna hrana, rizling, frankovka, nitko nije razočaran. Puše lagani povjetarac, uobičajena glazba iz džuboksa. U ručnoj torbi nosim telefon, notes, olovku, novac, lulu, upaljač. Za sako nema potrebe.

U košulji, zavrnutih rukava, terenski istraživač temeljito i predano s tanjura uklanja mesnu juhu s rezancima, rižoto s mesom i miješanu salatu. Mlada dama se ljubazno interesira je li prijal. Pohvaljujem samopouzdanje s kojim vodi radnju, zahvaljuje na pohvali. Na ručak dolazi mladež iz obližnje škole, konobarica Bori je promijenila glazbu, zamolim neka je utiša. U staklu prozora nazirem par i blizanačka kolica, u jednim kolicima dvije bebe, ponekad jedna iznad druge. Sve same ljepotice, prstima raščešljavaju kose toliko duge da se protežu sve do njihova struka.

kiválóság ezen a városon belül mérhető meg. Mellettem két hölgy búcsúzkodik, *akkor csörögjete*k, ha van kedvetek jönni, kövér kisfiúk rosszkalkodnak, nagy harang, a templomban legyen csend, kellemes volt az utcán kávézni.

Nagyon mondják a színházban, hogy Dóra milyen díjakat kapott, ő az éjkirálynő, a vitathatatlan, ő a tánc anyja, a fiatalok az ő gyerekei, hosszú termet, könnyű csók, a színházat megtöltik a tanítványai, sikongatnak, amikor a végzős növendékek a maguk öt-tíz perces mutatóványait aránylag sikeresen bevégezték.

Városregény Pécsről inspirálva, el is készült, valami más lett, mint amit terveztem, de mégis olyasféle. Címe: *A városalapító*. 1973-ban fejeztem be. Lépj egy hoszszút az időben, a hosszú, hosszú nyárba, hajnaltól hajnalig, a Légszeszgyár utcától a Légszeszgyár utcáig, a dohánygyártól az egyetemig, a Hokedlitől a Banya Tanyáig, a Nádor kávéháztól a Murphy's Pubig, Csordás Gábortól Ágoston Zoltánig, Uhrík Dórától Pinczehelyi Sándorig, próbától bemutatóig, botorkálástól rohanásig, gyerekkortól aggkorig, kutatástól álomig, kopogó diákléptektől papucsos csoszogásig, éhségtől csömörig, Art Tatumtól Dizzy Gillespie-ig, az Arizonától a Tettye vendéglőig, a dómtól a havihegyi kápolnáig, a zsinagógától Birkenauig, indulástól a fáradtságig, az állambiztonságtól a nemzetbiztonságig, szilvesztertől szilveszterig, zongorától dobig, kürttől szaxofonig, sohavisszanemnézéstől fogösszeharapásig, dögöljmegettől keljfelésjárjig, Dávid királytól a Misnáig, idősebb Rajk Lászlótól ifjabb Rajk Lászlóig, a *Blikktől* a *Neue Zürcher Zeitung*ig, Essentől Isztambulig, Paul Austertől Orhan Pamukig, Karl Schlögelől Konrád Miklósig, a tízkilós súlyzótól a falöklözésig, Debrecenről Berettyóújfaluig, Budapestől Hegymagasig, az Uránvárostól Zidináig, Erzsébetvárostól Pasarétig, Hernáditól Mészölyig, bankárnőtől könyvtárosnőig, bokszozó férjtől hamiskártyás striciig, a nagyszüleim gránit sírkövéből a birkenaui sáros hamuból kibukkanó gyerekcsontszilánkig, rózsaszínű hajnaltól szurokfekete éjszakáig, csillagszöges égtől a kerti asztalig, a mellékutcától a főtérig, a városházától a vasútállomásig, az integetéstől az elfordulásig, a felszállástól a leszállásig, az örökkétől a sohanapjáig, egy rebbenékeny lánytól a rettenthetetlen feleségemig, az egyik gyerektől a másikig, a hanyattfekvéstől feltápáskodásig, a nembíromtól a röhögve megcsinálomig, a medence egyik szélétől a másik széléig, az újbortól az óborig, a hegytetőtől a pincealagútig, a csóróságtól a díszdoktorátusig, a mohóságtól a visszanezésig, a bányatótól az óceánharsogásig, az ajaktól a szeméremajakig, a dögtemetőtől a katedrálisig, a nagybetűtől a pontig.

Hogy Pécsről könyvet írjak, erre a vállalkozásra nem éreztem magamat illetékesnek. Nem éltünk és nem élünk együtt, nem tudhatom igazában, hogy milyenek a pécsi-ek, aki itt él, alighanem illetékesebb erre a portréfestésre. Ezt a naiv megállapítást igencsak megerősítette szinte mindegyik pécsi beszélgetésem, leszűrhettem, hogy ezek az emberek ismerik egymást, átmennek a Széchenyi téren, és találkoznak isme-

U kavani Semiramis ostajem pri gvatemalskoj kavi, srednje prženoj, na francuski način. Meni nasuprot nalazi se sto i pedeset godina stara gimnazija, ali to nije elitna škola, druge dvije su sada više u modi i njih polaze potomci elite. Sva izvrsnost može se izmjeriti unutar grada. Pokraj mene se dvije dame pozdravljaju, nazovi kad budeš imala volje doći, debeli dječaci izvode nestašluke, začuje se veliko zvono, iziskuje tišinu u crkvi. Bilo je lijepo popiti kavu na ulici.

U kazalištu se najviše priča o tome koje je sve nagrade dobila Dóra, ona je noćna kraljica, neosporna, majka plesa, svi mladi njezina su djeca, vitka stasa, blaga poljupca, kazalište je ispunjeno njezinim učenicama, vriska nakon što su završni razredi vrlo uspješno izveli vlastite pet- ili deset-minutne točke.

Roman o gradu inspiriran Pečuhom je završen. Izrastao je u nešto drugo od prvotnoga plana, ali još uvijek u granicama zamišljenog. Naslov: A városalapító. Osnivač grada. Roman sam završio 1973. godine.

Zakorači veliki korak u vremenu, u dugo, dugo ljeto, od zore do zore, od ulice Légszeszgyár do ulice Légszeszgyár, od tvornice duhana do sveučilišta, od Hokedlija do Banya Tanye, od kavane Nádor do Murphy's Puba, od Gábora Csordás do Zoltána Ágostona, od Dórata Uhrik do Sándora Pinczehelyi, od probe do demonstracije, od posrnuća do užurbanosti, od djetinjstva do starosti, od istraživanja do snova, od zvonkih đaćkih koraka do povlačenja nogu po podu, od gladi do sitosti, od Art Tatuma do Dizzy Gillespie, od Arizone do pansiona Tettye, od katedrale do kapelice na brežuljku, od Sinagoge do Birkenaua, od pokreta do umora, od nacionalne sigurnosti do svjetske sigurnosti, od novogodišnje noći do novogodišnje noći, od klavira do bubnja, od roga do saksofona, od nepovrata do stiska, od crko-da-bog-da do buđenja, od kralja Davida do Misne, od Lászlóa Rajka starijeg do Lászlóa Rajka mlađeg, od Blikka do Neue Zürcher Zeitungiga, od Essena do Istanbula, od Paula Austera do Orhana Pamuka, od Karla Schlögelta do Miklósa Konráda, od utega teškog deset kilograma do guranja zida, od Debrecena do sela Berettyóújfalu, od Budimpešte do Hegymagasa, od Uránvárosa do Zidina, od Erzsébetvárosa do Pasaréta, od Hernáditá do Mészölya, od bankarice do knjižničarke, od muža boksača do svodnika s krivotvorenim karticom, od granitnog nadgrobnog spomenika mojih djedova i baka do dječjeg kostura što proviruje iz birkenauškog blatnog pepela, od ružičaste zore do crne noći, od zvjezdanog neba do vrtnog stola, od sporedne ulice do glavnoga trga, od gradske vijećnice do željezničke stanice, od mahanja do skretanja, od ukrćavanja do iskrcavanja, od vječnosti do nigdarjeva, od lepršave djevojke do moje neustrašive supruge, od jednog djeteta do drugog, od izležavanja do podizanja, od nemoći do rada sa smiješkom, od jednog ruba bazena do drugoga, od mošta do starog vina, od vrha brda do podrumskog podzemnog prolaza, od nespretnjakovića do počasnog doktora, od pohlepe do osvrtanja, od rudničkog jezera do jeke oceana, od usana do stidnih usana, od životinjskog groblja do katedrale, od velikog slova do točke.

rőseikkel, de talán még jobban ismerik a saját életregényüket, és azon belül azt az arcukat is, amely a várost nézi, a Pécshez fűzhető emlékképeiket, és talán az interjú arra is készítené némelyeket, hogy kis eltávolodásból, összegezően nézzék mindennapos környezetüket.

Örvendtem, hogy pécsiek beszélnek és nem én, azon pedig a legkevésbé sem csodálkozom, hogy inkább magukról szóltak, mint a városról, belőlük áll a város, illetve annak egy kis szelete: különböző médiumokban otthonos, neves személyiségek szólnak ebben a könyvben, a város egyik tükrében. Többnyire olyanok válaszoltak a kérdéseinkre, akikhez engem is és baráti munkatársamat, Ágoston Zoltánt is közös emlékek és jó érzések fűznek. A tervezés hangulatába belefeledkező, tájékozott grémium hozta össze a nekem többnyire élvezetes beszélgetéseket.

Kisfiú koromban gyakran hallottam felnőttektől a tanácsot, hogy ne kíváncsiskodjam, mert attól hamar megöregszem. Szófogadatlan voltam, és íme, megjött az öregség is, nincs vele semmi bajom. Ez is ajándék, terheket leadunk, ami pedig jött, ha jó, ha rossz, érdekes volt, foglalkoztatott, sőt gyakran szórakoztatott. A kérdezetteknek és a segítőknek ezúton kívánok árnyalatos lokálpatriotizmust és időnkénti elvarázsolódást a helytől, ahol élnek.

Hálával tartozom a Művészetek és Irodalom Házának, jó volt itt szembenézni a színpadról az érdeklődőkkel, és letekinteni az ablakból a tér meghitt és olykor látványos eseményeire. Hogy a Megyeháza és a Városháza között foglal helyet, ha szerényebben is, a Művészetek Háza, ez bölcs és helyénvaló tradíció volt. Kár lenne az ország egyik legszebb terét egyfunkciósra zsugorítani, és a művészeket messze a politikusok háta mögé parancsolni. Csak az olyan város tud szeretetre méltó lenni, amely önmagát is tudja szeretni. Művészet- és irodalomtörténete nélkül Pécs nem lehetett volna Európa egyik kulturális fővárosa.

Nisam se osjećao dovoljno kompetentnim da se prihvatim pisati knjigu o Pečuhu. Niti smo živjeli niti živimo zajedno, ne mogu znati kakvi su zapravo Pečušani što žive u gradu, vjerojatno kompetentniji za slikanje ovog portreta. Ovu naivnu tvrdnju učvrstili su svi razgovori koje sam vodio u Pečuhu, iskristaliziralo se da se ovdje ljudi međusobno poznaju, prolaze trgom Széchenyi i susreću svoje poznanike, ali vjerojatno još bolje poznaju romane o vlastitim životima i unutar njih oba lica što gledaju grad, sjećanja povezana s Pečuhom, ali možda intervju potakne ponekog da svakodnevno okružje razgleda iz neke barem male udaljenosti.

Uživao sam u tome što su ti koji govore bili Pečušani, a ne ja. Nisam bio ni najmanje iznenađen time što su radije govorili o sebi nego o gradu – njihov se grad sastoji od njih, odnosno, oni su njegov djelić: kroz različite medije u ovoj knjizi progovaraju domaće i poznate osobe. Knjiga je moguće ogledalo grada. Većinom su na pitanja što smo ih podijelili ja i moj ljubazni kolega Zoltán Ágoston odgovarali oni za koje nas vežu zajednička sjećanja i dobri osjećaji. Zaboravivši raspoloženje planiranja, to upućeno izvršno tijelo sabralo je za mene uglavnom ugodne razgovore.

Kao malenom dječaku odrasli su mi često upućivali savjet da ne budem znatiželjan jer se od znatiželje brzo stari. Bio sam neposlušan, a evo i starost je došla, nemam s tim nikakvih problema. Ovo je također dar: zbacili smo teret, a sve što je došlo, bez obzira dobro ili loše, bilo je zanimljivo, zaokupljalo me, često je čak bilo i zabavno. Ispitanicima i pomagačima ovim putem želim iznijansirati lokalpatriotizam i povremenu očaranost mjestom u kojem žive.

Zahvaljujem Művészeti és Irodalom Házának (Domu umjetnosti i književnosti), bilo je dobro s te se pozornice suočiti s publikom i pogledati kroz prozor na intimne i ponekad spektakularne događaje na trgu. Mudra je i primjerena tradicija to što je Dom zauzeo mjesto između Megyeháza (Županije) i Városháza (Grada), premda je skromnije. Bilo bi šteta jedan od najljepših trgova u zemlji svesti na jednu funkciju i otproviti umjetnike daleko iza leđa političara. Samo onaj grad može biti dostojan ljubavi koji sam sebe zna voljeti. Bez povijesti umjetnosti i književne povijesti Pečuh ne bi mogao biti jedna od europskih prijestolnica kulture.

S mađarskog prevela KRISTINA PETERNAI ANDRIĆ

Makay Ida

HU

1933-ban született Pécsen. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar szakának elvégzése után Baranya megyei településeken tanított. Nyugdíjba vonulását követően egy Pécsről nem messze fekvő kis faluban, Véménden élt 2011-ben bekövetkező haláláig. Először 1959-ben közölt verset a *Jelenkor* hasábjain, és a későbbiekben is sok verse jelent meg a folyóiratban. Első kötetbeli megjelenése a *Lengő fényhidak* című antológiához kötődik, amelyben rajta kívül Bertók László és Galambosi László versei láttak napvilágot. Később kilenc önálló kötete jelent meg.

HR

Rođena je 1933. u Pečuha. Nakon što je diplomirala na mađarskom odjelu Pečuškog učiteljskog fakulteta, predavala je na raznim mjestima u županiji Baranya. Nakon umirovljenja živjela je u Vémendu, malom selu nedaleko od Pečuha, do svoje smrti 2011. godine. Pjesme je prvi put objavila u kolumnama *Jelenkora* 1959. godine, a od tada su se mnoge njezine pjesme pojavile u časopisu. Prva knjiga povezana je s antologijom pod naslovom *Lengő fényhidak* u kojoj su objavljene pjesme László Bertóka i László Galambosija. Kasnije je objavila devet neovisnih knjiga.

Széchenyi tér, vasárnap reggel

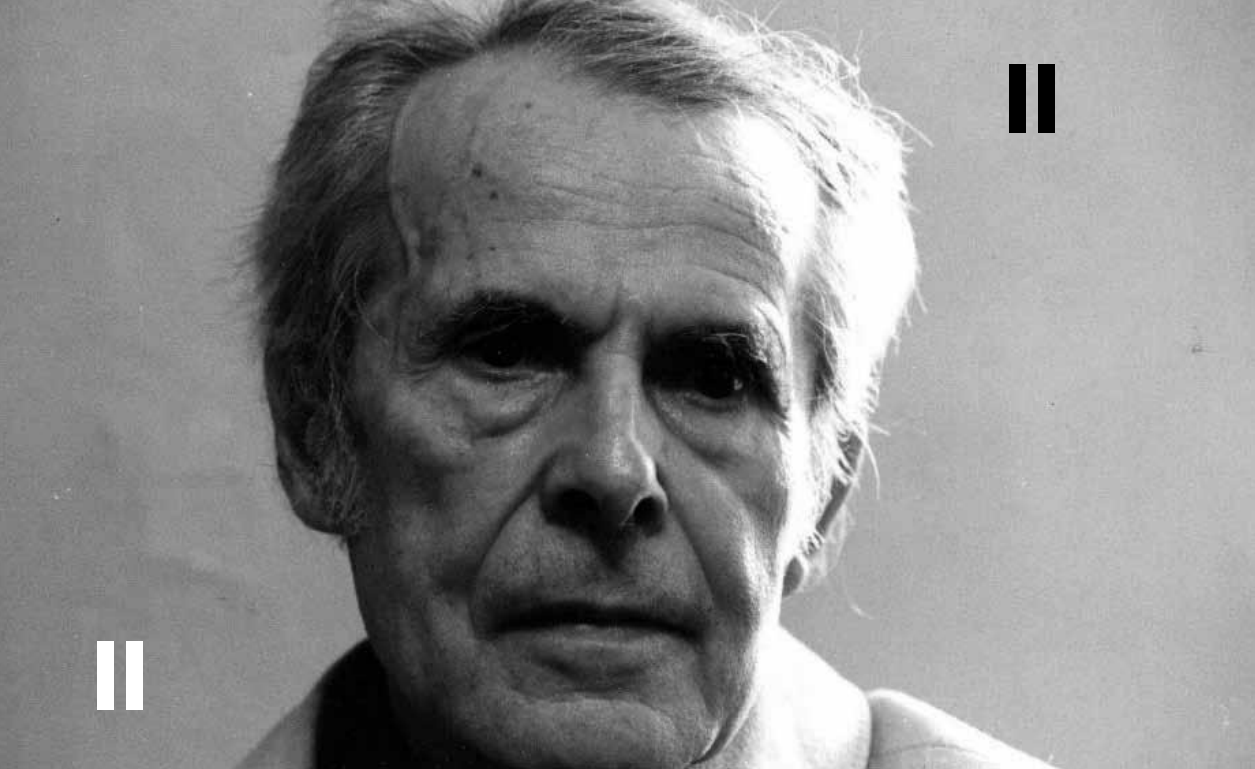
*Galambok szárnyán ível fel a reggel:
görög csarnok a nyugodt tér fölött.
A szél – ünneplő tóga – meg-meglebben,
a változásban bennfoglalt örök
ragyog meg most. Formák összhangja zendül
a lélek csöndjén: antik térzene,
arányok forrnak össze boldog rendül,
(most megpihenve, mintha értene,
a soha meg nem nyugvó értelem).
Ragyog a reggel ógörög nyugalma,
gyöngyözik, pezseg, megcsordul a fény.
A dómnál egy lány: remek, eleven
szobor. A szóraváró csönd lehajtja
nemes fejét – És Szókratész beszél.*

Trg Széchenyi, nedjeljno jutro

*Na golubljem krilu jutro se vine:
peristil nad trgom umirenim.
A vjetar se – svečana toga – svine,
zasja sad ono vječno u mijeni.
Tišinom duše sklad forma se ori
antički koncert na otvorenom,
u blaženi red sve omjere stopi
(čio sad, k'o da razumije sve to
razum, što spokoj traži svoj vječno).
Blista starogrčki spokoj tog jutra,
rosi se svjetlost, kipi i zori.
Glavni crkva i djevojče:
prelijepo k'o kip.
Tišina čeka riječ i spušta
plemenitu glavu – I Sokrat zbori.*

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

Csorba Győző

HU

1916-ban született Pécsen. Szülővárosát fél évnél hosszabb időre soha nem hagyta el, haláláig, 1995-ig Pécsen élt, és vált a város mai napig egyik legjelentősebb költőjévé. Iskoláit is itt végezte, államtudományi diplomát szerzett. 1943-tól kezdve jóformán egész életében dolgozott a városi, majd megyei könyvtár munkatársaként, hosszú évekig vezető pozícióban. A Pécshez kötődő valamennyi modern irodalmi lapnak (*Sorsunk*, *Ív*, *Dunántúl*, *Jelenkor*) szerkesztője vagy munkatársa volt, a *Jelenkornak* 1975-től haláláig főmunkatársa. 16 verseskötete jelent meg, műfordítói életműve is jelentős, többek között Janus Pannonius, Dante, Petrarca, Goethe, Rilke műveit fordította magyarra. 1985-ben vidéki költőként először kapott Kossuth-díjat.

HR

Rođen je 1916. u Pečuhu. Nikada nije napustio svoj rodni grad na duže od pola godine, živio je u Pečuhu do svoje smrti 1995. godine, a danas ga se smatra jednim od najvažnijih pjesnika u gradu. Ovdje je također završio školovanje i stekao diplomu politologije. Od 1943. godine veći je dio života radio kao zaposlenik gradske, a zatim i županijske knjižnice, dugi niz godina na visokom položaju. Bio je urednik ili suradnik gotovo svih modernih književnih časopisa povezanih s Pečuhom (*Sorsunk*, *Ív*, *Dunántúl*, *Jelenkor*), a bio je glavni suradnik *Jelenkora* od 1975. do svoje smrti. Objavio je 16 knjiga poezije, a značajan je i opus njegova književnoga prevođenja, uključujući djela Janusa Pannonia, Dantea, Petrarce, Goethea i Rilkea. 1985. godine prvi je put dobio Kossuthovu nagradu kao pjesnik iz provincije.

A város oldalában

*Egy ilyen este mondjuk
(csípős-nyers nyári csöndes)
mikor levél csak itt-ott
mikor ritkán remeg csak
mikor beléfogózni
mikor nincs már mi tárgyba
nincs már mi gondolatba
egy ilyen este mondjuk
ült ültél ablakodnál
a város oldalában
néztél a vaksötétbe
s nem tudtál megfogózni
Janus bátyám öcsém te
öt század bércein túl
vadmessze-messze tőlem
egy ilyen este mondjuk
pár ezred bércein túl
mikor levél... stb
ül mert hát akkor is lesz
egy költő egy jövőendő
ül vaksi ablakánál
a város oldalában
néz-néz a vaksötétbe
és nem tud megfogózni
de emlékezni tud még
s minket öt századévnyi
bérc két szél-távolából
Janus bátyám öcsém te
fázékony árvaságban
irigy nosztalgiával
talán majd összegondol*

Na toj gradskoj padini

*Kao ovakve večeri
(ljetne mirne prohladne)
kada list tek ponegdje
kada rijetko zadršće
kada primati se za
kada nema već za što
nema ni za misao
k'o ovakve večeri
sjedeći kraj prozora
na toj gradskoj padini
gledao si mrkli mrak
nemoćan se primati
Januse, ti, stariji mlađi brate moj
iza pet si stoljeća
predaleko od mene
k'o ovakve večeri
iza tisućljeća par
kada list tek... itd
sjedit će – i tad će bit
pjesnik vrijeme buduće
kraj svog slijepog prozora
na toj gradskoj padini
gledat će u mrkli mrak
nemoćan se primati
al' se može sjećati
pa će nas sa kraja dva
sljemena pet stoljeća
Januse, ti, stariji mlađi brate moj
u zimljivoj jadnosti
nostalgijom zavisti
samisliti možda tad*

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

Fotó: Tóth László

Keresztesi József

HU

1970-ben születtem. Pécsen élek, szabadúszó vagyok. Szerkesztettem folyóiratot és könyveket, írtam színdarabokat és bábdarabokat, verseskötetet, gyerekkönyveket, irodalmi monográfiát. Készítettem a barátaimmal kabaréműsort, más barátaimmal pedig különféle underground zenekarokat alapítottunk. Régebben inkább kritikus voltam, újabban inkább verseket és dalszövegeket publikálok. Mindez akár sokoldalúságnak is tűnhet, de valószínűleg inkább csak a hedonizmus egy formája.

HR

Živim u Pečuhu 1970, slobodnjak sam. Uređivao sam časopise i knjige, pisao drame i lutkarske predstave, knjige poezije, knjige za djecu, književne monografije. S prijateljima sam napravio kabaret, a s ostalim prijateljima osnovali smo razne underground bendove. Prije sam bio kritičar, u novije vrijeme objavljujem pjesme i tekstove. Sve se ovo može doimati kao svestranost, ali vjerojatno je više oblik hedonizma.

Medvevár

avagy

tragikomédia a pannóniai Janus püspök végső futásáról és elragadtatásáról

(részlet)

JANUS PANNONIUS, költő és kegyvesztett főpap
MÚZSA, a művészetek és tudományok istennője, 9 in 1
MERCURIUS, isteni hírnök és lélekvezető
HUNYADI MÁTYÁS, magyar király, eleinte pásztor képében
NONA, cselédlány
DECIMA, szakácsnő
CASTOR, zsoldos
POLLUX, zsoldos
PHOEBUS, napisten
THUZ OSVÁT, zágrábi püspök
THUZ JÁNOS, horvát bán

További ZSOLDOSOK / BÁRÁNYOK, KONYHALÁNYOK / PÁSZTORLÁNYKÁK, illetve DAIMÓNOK

Történik 1472. március 27-én a Zágráb melletti Medvevárban és környékén.

*

A SZÓ SZERINTI VAGY TORZÍTOTT FORMÁBAN FELHASZNÁLT IDÉZETEK FORRÁSAI

Fraknói Vilmos: *Vitéz János esztergomi érsek élete*; Homérosz: *Odüsszeia* (Devecseri Gábor ford.); Huszti József: *Janus Pannonius*; Jankovits László: *Accessus ad Janum*; Kierkegaard: *Vagy-vagy* (Dáni Tivadar ford.); Machiavelli: *A fejedelem* (Lutter Éva ford.); Ovidius: *Átváltozások* (Devecseri Gábor ford.); Idősebb Plinius: *Természetrész* (Darab Ágnes ford.), valamint Janus Pannonius költeményei: *Az árvíz* (Csorba Győző ford.); *Búcsú Váradtól* (Berczeli A. Károly ford.); *Dicsőítő ének a veronai Guarinóhoz* (Csorba Győző műfordítása, illetve Huszti József prózai fordítása); *Egy dunántúli mandulafáról* (Weöres Sándor ford.); *Lelkemhez* (Berczeli A. Károly ford.). A haldokló Janus Pannoniusról (*Janus Pannonius moriens*), valamint a lefejezett madárról (*De ave, quae, capite licet abscisso, adhuc volabat*) szóló versek prózai fordításáért Kőrösi Imrének tartozom köszönettel.

A színdarab szövegének nyomtatásban való megjelenése a 2017-ben alapításának 650. évfordulóját ünneplő Pécsi Tudományegyetem jóváhagyásával valósult meg. A színdarab ősbemutatójának időpontja és helye: 2017. augusztus 31. 19.00, Pécs, Püspöki Palota kertje. Előadta a Janus Egyetemi Színház társulata, Kocsis Gergely rendezésében.

Medvedgrad

ili

tragikomedija o posljednjem bijegu i ushićenju panonskog biskupa Janusa

(ulomak)

Janus Pannonius i braća Thuz

JANUS: Gospodo! Draga gospodo!

OSVÁT THUZ: O, već nam odlaziš, gospodine Januse?

JÁNOS THUZ: Već krećeš, već put pod noge stavljaš?

JANUS: Gospodine Osvát, gospodine János. Zauvijek ću se sa zahvalnošću sjećati Medvedgrada i zaštitničkog gostoprimitstva kojem sam ovdje imao priliku svjedočiti. Hvala vam, prijatelji.

OSVÁT THUZ: Čuli smo...

JÁNOS THUZ: Ako nas uši ne varaju...

OSVÁT THUZ: Kao da ptičice cvrkuću da se ipak nećeš zaputiti u Italiju...

JÁNOS THUZ: Nego ravno u Budim...

OSVÁT THUZ: Reci, je li istina to? Znači li to da se raznježilo srce dobrog nam vladara?

JÁNOS THUZ: Nasmiješilo ti se dobrostivo lice našeg gospodina kralja Matije?

JANUS: Meni i svima nama, prijatelji. Sve je došlo na svoje, okrenuli smo novi list. Javni prijem je tek puka formalnost.

OSVÁT THUZ: Zaboravljamo stare nepravde!

JÁNOS THUZ: Guramo ih pod tepih!

OSVÁT THUZ: Kao pas kost!

JÁNOS THUZ: Sve ćemo progutati!

JANUS: Recept je jednostavan, draga gospodo. Nevjerojatno jednostavan. Prstohvat iskrenosti pri kajanju, a istovremeno pokazati i stav! Trebamo uvjeriti svog vladara da spuštamo oružje pred plemenitim suparnikom. I da svi djelujemo kako nam nalaže dobro promišljen zajednički interes.

OSVÁT THUZ: Tako je! Zajednički interes!

JÁNOS THUZ: Njegov vlastiti interes je i naš interes!

U pozadini na pozornicu ulaze Muza i Nona

JANUS: Prijatelji! Kad smo već kod Medvedgrada... Stari Plinije o medvjedima piše da im je mlado u početku samo bijela, bezlična hrpica mesa – mala kao miš, bez očiju i krzna. Potom ga majka medvjedica počinje lizati, postupno dajući toj hrpici mesa oblik. E pa mislim da se nešto slično dogodilo i nama ovdje u Medvedgradu. Dok je kralj Matija

JANUS: Uraim! Jó urak!

THUZ OSVÁT: Ó, hát máris távozol tőlünk, Janus úr?

THUZ JÁNOS: Máris indulsz, máris útnak eredsz?

JANUS: Osvát úr, János úr... Örökké hálás szívvel gondolkodom majd Medvevárra és a védelmező vendégszeretetre, amelyben itt részem lehetett. Köszönöm nektek, barátaim.

THUZ OSVÁT: Ahogy hallottuk...

THUZ JÁNOS: Ha jól értesültünk...

THUZ OSVÁT: Mintha azt csiripelnék a vererek, hogy mégsem Itáliába tartasz...

THUZ JÁNOS: Hanem egyenest Budának...

THUZ OSVÁT: Igaz ez, mondd? Megenyhült hát jó uralkodónk szíve?

THUZ JÁNOS: Jó urunk-királyunk, Mátyás kegyes orcája rád mosolygott?

JANUS: Rám és mindannyiunkra, barátaim. Minden elrendeződött, és új lapot nyitottunk. A nyilvános audiencia pedig már csak formalitás.

THUZ OSVÁT: Elfeledjük a régi sérelmeket!

THUZ JÁNOS: Szőnyeg alá söpörjük!

THUZ OSVÁT: Mint kutya a csontot!

THUZ JÁNOS: Mint kacska a nokedlit!

JANUS: A recept egyszerű, jó urak. Roppant egyszerű. Egy csipetnyi őszinteség a megbánásban, ugyanakkor tartást is mutatni! Éreztetnünk kell az uralkodóval, hogy nemes ellenfél előtt tesszük le a fegyvert. És hogy mindannyian úgy cselekszünk, ahogy azt jól megfontolt, közös érdekünk diktálja.

THUZ OSVÁT: Igenigen! A közös érdek!

THUZ JÁNOS: Az önérdeke a mi érdekünk!

A háttérben a Múzsza és Nona be

JANUS: Barátaim! Ha már Medvevár...

Az öreg Plinius írja a medvéről, hogy a kicsinye kezdetben csak fehér, formátlan húscsomó – akkorka, akár egy egér, se szeme, se szőre. Aztán az anyamedve nyalogatni kezdi, és ilyen módon lassacskán formát ad ennek a húscsomónak. Nos, úgy érzem, hogy valami ilyesféle történt velünk itt, Medvevárban is. Mialatt Mátyás haragja kitombolta magát, mi nem voltunk senkik és semmik.

THUZ OSVÁT: Kisegerek voltunk, icipici vakegérkéek.

THUZ JÁNOS: Husimusik, klopfolásra várva.

THUZ OSVÁT: Abszolút formán kívül.

THUZ JÁNOS: Akár egy zacskó legó.

JANUS: Nem voltunk senkik és semmik, mindent elvesztettünk. Ám most végre ismét előjöhettünk a napvilágra. Mátyásnak szüksége van ránk, és ő is jól tudja ezt. Mostantól újra önmagunk lehetünk.

THUZ OSVÁT: Jó urunk, Hunyadi Mátyás...

THUZ JÁNOS: A jó Mátyás király bölcsessége és kegyelme...

THUZ OSVÁT: Megbocsát és visszahelyez jogainkba!

THUZ JÁNOS: Megbocsát és önmagunka nyaldos!

JANUS: Osvát úr, János úr... Akkor hát az audiencián. És ne feledkezzetek

mahnitao od bijesa, bili smo manje od nitko i ništa.

OSVÁT THUZ: Bili smo mali miševi. Sitni slijepi mišići.

JÁNOS THUZ: Debeli komadići mesa koji čekaju da ih se istuče.

OSVÁT THUZ: U potpunosti bez oblika.

JÁNOS THUZ: Kao paket lego kockica.

JANUS: Bili smo nitko i ništa, sve smo izgubili. No konačno ponovo možemo izaći na svjetlo dana. Potrebni smo kralju Matiji i on to dobro zna. Od sada ponovo možemo biti ono što jesmo.

OSVÁT THUZ: Naš dobri gospodar, Matija Hunjadi...

JÁNOS THUZ: Mudrost i milost našeg dobrog kralja Matije...

OSVÁT THUZ: Oprašta i vraća nam naša prava!

JÁNOS THUZ: Oprašta nam i oblizuje nas dok ne postanemo ono što jesmo!

JANUS: Gospodine Osvát, gospodine János... Onda do prijema. I ne zaboravite što sam vam savjetovao. Prstohvat iskrenosti, a istovremeno pokazati i stav!

Odlaze Osvát i János Thuz.

Janus, Muza i Nona s kovčegom.

MUZA: Savršena završna riječ, čestitam. Možda malo preizravno za moj ukus, no ovako su barem i oni shvatili.

JANUS: Moja božice, ti si ovdje? Spremna si za put?

MUZA: Već sam neko vrijeme spremna. Doduše ti to već dobro znaš. No, da

čujem, što je s tim prijemom?

JANUS: O, dakle ti još nisi čula. Idemo u Budim. Kralj Matija je svima pružio ruku pomirnicu.

NONA: Tako mi... Da u tom slučaju spakiram i topliju odjeću, božice?

MUZA: Sve ćeš ostaviti onako kako jest. Januse, rekla bih da duguješ objašnjenje.

JANUS: Popravila se situacija, božice moja. Kralju sam i dalje potreban.

MUZA: Potreban si mu? I nakon što si potpirio ustanak protiv njega? Nakon što si pozvao strane čete u državu?

JANUS: Da, i nakon svega toga. Kralj Matija je velik vladar. Sposoban je situaciju gledati kroz odnose. Zna od koga može što očekivati, a zna i koga ne može zamijeniti nekim drugim.

MUZA: Zaustavimo se malo ovdje. Moguće je da je Matija velik vladar i da je sposoban situaciju gledati kroz odnose, ja sam samo obična božica iz Donjeg Olimpa, no bojim se da sam se pogubila kod odnosa. Pomozi mi, molim te. Prema onome što ti kažeš Matija Hunjadi je bio toliko dobar i lizanjem dao formu, a ti ćeš sada izbauljati iz Medvedgrada poput tek rođenog medvjedića prćastog nosa i nećeš ni zastati do kraljevog dvora? Tamo ćeš pak ući u službu i sa svime nastaviti gdje si i stao?

JANUS: Otprilike tako. Stanje se konsolidiralo, kralj je na kraju popustio pod nizom pitanja. Božice, uspio sam sve spasiti!

Muza šuti, Feb proviri kroz prozor.

meg arról, amit tanácsoltam. Egy csipetnyi őszinteség, de tartást is mutatni!

Thuz Osvát és Thuz János el.

Janus, a Múzsza és Nona a bőrönddel.

MÚZSA: Remek végszó volt, gratulálok. Az én ízlésemnek egy kicsit talán direkt, de így legalább ők is megértették.

JANUS: Úrnőm, te itt? Máris útra készen?

MÚZSA: Már jó ideje útra kész vagyok. Habár ezt tudod jól. Na, ki vele. Mi ez az egész ezzel az audienciával?

JANUS: Ó. Ezek szerint te még nem hallottad. Budára megyünk. Mátyás békejobbot nyújtott mindenkinek.

NONA: Basszus... Akkor a meleg ruhákat is összecsomagoljam, asszonyom?

MÚZSA: Mindent úgy hagysz, ahogy van. Janus, azt hiszem, magyarázatlan tartozol.

JANUS: Megoldódott a helyzet, úrnőm. Az uralkodónak továbbra is szüksége van rám.

MÚZSA: Szüksége van rád? Azok után, hogy felkelést szítottál ellene? Hogy idegen hadakat hívtál az országba?

JANUS: Igen, mindezek után is. Mátyás nagy uralkodó. Képes összefüggésekben gondolkodni. Tudja, hogy kitől mire számíthat – és azt is tudja, hogy ki az, akit nem helyettesíthet mással.

MÚZSA: Na, álljunk meg egy kicsit. Lehet, hogy Mátyás nagy uralkodó, és képes összefüggésekben gondol-

kodni, én meg csak egy egyszerű istennő vagyok Olympos-alsóról, de attól tartok, valahogy nem teljesen látom át ezeket az összefüggéseket. Segíts nekem, kérlek. Ezek szerint Hunyadi Mátyás volt olyan szíves, és formára nyalogatott, te pedig most előcammogsz Medvevárból, mint egy ma született, piszén pisze kölyökmackó, és meg sem állsz a király udvaráig? Ott pedig majd felveszed a hivatalod, és folytatod az egészet, ahol abbahagytad?

JANUS: Nagyjából igen. A helyzet konszolidálódott, és végső soron az uralkodó is engedett egy sor kérdésben. Úrnőm, sikerült mindent megmenteni!

A Múzsza hallgat, Phoebus bekukucskál az ablakon.

NONA: Újra kisütött a nap...

A Múzsza odalép és behúzza a függönyt.

JANUS: Tudom, arra számítottál, hogy visszatérünk Itáliába. De a helyzet időközben megváltozott.

MÚZSA: Én nem látom be, mitől változott volna meg.

JANUS: Mátyás fölismerete, hogy nem dobhat el magától, mert azzal túl sokat veszítene. Pontosan tisztában van vele, hogy amit én tudok, azt nem tudja rajtam kívül senki más. Ráadásul ha még nekem is megbocsát, azzal a saját hatalmát demonstrálja a külhoni uralkodóházak felé. Én leszek a konszolidáció arca...

NONA: Ponovo je zasjalo sunce...

Muza odstupi i navuče zastore.

JANUS: Znam, računala si s time da se vraćamo u Italiju. No situacija se u međuvremenu promijenila.

MUZA: Ne vidim na temelju čega se mogla promijeniti.

JANUS: Matija je shvatio da me ne može odbaciti od sebe jer bi time previše izgubio. Jako dobro zna da ono što ja znam ne zna nitko drugi. Povrh toga, ako i meni oprosti, time svoju moć pokazuje i stranim vladarskim dinastijama. Ja ću biti simbol konsoolidacije...

Muza šuti.

MERKUR (*ulazi u mantiji*): Gospodine Januse, knjige smo stavili u sanduke.

JANUS: Hvala. Izvršno.

MERKUR: Smjestili smo ih do kraljeve putne prtljage.

JANUS: Kako to mislite do kraljeve putne prtljage?

MERKUR: Zapovijed kralja Matije.

MUZA: Gdje smo ono stali? Ah da! Matija pokazuje svoju moć.

JANUS: Bit će da je nesporazum. Razgovarat ću s njim.

MUZA: O, pa u to ne sumnjam. Januse Pannoniuse, ti nosiš ime boga s dva lica. A sada mi je jasno i zašto. Ne voliš se mučiti s okretanjem.

NONA: Huh, opasna je! Ne bih htjela biti na mjestu gospodina Janusa.

MERKUR: Nisi ti u opasnosti, dijete.

JANUS: Božice moja, ovdje se ne radi o okretanju. Sa svime možemo krenuti ispočetka!

MUZA: Na što točno misliš? Opet ćeš pjevati hvalospjeve o Matijinim djelima? I k tome ćeš istovremeno postaviti s karaokama u Ovidijevom stilu o tome kako živiš u groznom progonstvu u ovim barbarskim, ledenim krajevima?

JANUS: Ovidije je stvorio velika djela u progonstvu. To i sama znaš, božice, jer si bila kraj njega.

MUZA: I na kraju je od muke poeziju pisao na jeziku Geta. Tada mi je prekipjelo. Ipak se i s glupostima može pretjerati. Ili i ti možda razmišljaš o tome da bi poeziju pisao na *mađarskom*? Budimski Petrarca. Zvuči lijepo, moram reći.

MERKUR: Hahaha...Ili Dante s Mečeka. Eto ideje.

NONA: Itekako, pogodak.

JANUS: Dobro znaš da mi to nije ni na kraju pameti. Ne razumijem zašto se ponašaš tako neprijateljski prema meni. Moja je misija bila da u Panoniju donesem umjetnost.

MUZA: I ja sam došla s tobom. Ponijela sam sva svoja lica. Svih devet. Ni to nije bilo dovoljno. Moraš shvatiti da od Panonije nisi uspio napraviti drugu Italiju. Ali prava Italija te još uvijek čeka.

JANUS: Imam posla ovdje. Zajedno s tobom. Tog se plana nikada nisam odrekao, a sadašnja situacija stvara još povoljnije uvjete za...

MUZA: Ostavimo se toga. Ako se nisi

A Múzsza hallgat.

MERCURIUS: (*be, csuhában*) Janus úr, a könyveket ládákba raktuk.

JANUS: Köszönöm. Nagyszerű.

MERCURIUS: A király poggyászához csatoltuk őket.

JANUS: Hogyhogy a király poggyászához?

MERCURIUS: Mátyás utasítása volt.

MÚZSA: Hol is tartottunk? Ja, igen.

Mátyás a saját hatalmát demonstrálja.

JANUS: Ez valami félreértés lesz. Beszélni fogok vele.

MÚZSA: Ó, ebben nem kételkedem. Janus Pannonius, te a kétarcú isten nevét viseled. És kezdem érteni, hogy miért. Nem szeretsz sokat bíbelődni a hátraarcokkal.

NONA: Fú, jó keményen tolja. Nem szívesen volnák a Janus úr helyében.

MERCURIUS: Ez a veszély téged nem is fenyeget, gyermekem.

JANUS: Úrnőm, de hát itt szó sincs hátraarcról. Mindent újrakezdhethünk!

MÚZSA: Mire gondolsz pontosan? Ismét dicsérő énekeket zengesz Mátyás tetteiről? Mellette pedig újrakezded az Ovidius-karaokit, hogy micsoda szörnyűséges száműzetésben élsz ezen a barbár, jeges tájon?

JANUS: Ovidius nagy műveket hozott létre a száműzetésben. Ezt te is tudod, úrnőm, hiszen ott voltál mellette.

MÚZSA: És a végén kínjában már a géták nyelvén kezdett verset írni. Akkor lett elegendő az egészsből. Azért a nonszensznek is van határa. Vagy te is azon gondolkodsz, hogy *magyarul*

verselgetnél? A budavári Petrarca. Gyönyörű lenne, mondhatom.

MERCURIUS: Hehehe... Vagy a mecseki Dante. Ott a pont.

NONA: Jaja. Ez most talált.

JANUS: Jól tudod, hogy ez eszem ágában sincs. Nem értem, miért vagy velem ilyen ellenséges. Az volt a küldetésem, hogy elhozzam a művészeteket Pannónia földjére.

MÚZSA: És én el is jöttem veled. Elhoztam minden arcomat. Mind a kilencet. Ez sem volt elég. Be kell látnod, hogy nem sikerült második Itáliát teremtened Pannóniából. De az első Itália, az igazi még mindig vár rád.

JANUS: Nekem dolgom van itt. Veled együtt. Én ezt a tervet sosem adtam föl, és a jelenlegi helyzet még kedvezőbb körülményeket teremt, hogy...

MÚZSA: Hagyjuk ezt. Ha az ország legbefolyásosabb uraként, diplomataként, a kancellária titkos tótumfaktumaként nem jutottál ötről a hatra, akkor most ugyan mi változna?

JANUS: Úrnőm, meglátod, minden megváltozik. Mostantól fogva sokkal tágabbá válik a mozgásterem.

MÚZSA: Kérlek. Kérlek, Janus! Némi tartás és egy csipetnyi őszinteség. Legalább tartsd magad a saját receptedhez.

JANUS: Nem értem, hogy miért haragszol, úrnőm.

MÚZSA: Én nem haragszom. Csak úgy látom, hogy valóban nem értesz semmit. Neked két otthonod van, és egyikről sem vagy hajlandó lemondani. Ott röpködsz az uralkodó fénykörében, mint valami megbolondult éj-

dokazao kao najutjecajniji čovjek u državi, kao diplomat i kao tajna desna ruka kraljeve kancelarije, što se moglo promijeniti?

JANUS: Božice, vidjet ćeš, sve će se promijeniti. Od sada se znatno širi naš prostor kretanja.

MUZA: Molim te. Januse, molim te! Pokazati barem malo stava i prstohvat iskrenosti. Barem se drži vlastitog recepta.

JANUS: Ne razumijem zašto se ljutiš, božice.

MUZA: Ne ljutim se. Samo vidim da uistinu ne razumiješ ništa. Imaš dva doma, a nijednog se nisi spreman odreći. Letiš oko kraljeve aureole poput kakvog mahnitog noćnog leptira, a ja ne dijelim rado svoje sljedbenike.

JANUS: Ja sam kod kuće u tvojoj kući, u Arkadiji. Samo želim proširiti granice tvog carstva. Ništa drugo nije važno. Sve drugo je samo igra.

MUZA: Ti nigdje nisi kod kuće, Januse Pannoniuse. Neprekidno jurčaš iz hladnog u toplo, iz leda u vatru i nazad. Ne, ovo nije igra. I znaš... Sjeti se kako je tvoj voljeni Ovidije završio Metamorfoze: s Julijem Cezarom kako se uzdiže u nebesa i postaje bogom. Počinje sa zlatnim dobom i dobom divova, a na kraju se usudi završiti s tim ambicioznim majmunom. I najljepšu građevinu će poružniti ako joj na krov nataknu klaunovsku kapu. Ne zaboravi to nikada!

S mađarskog preveo MARTIN SUKALIĆ

jeli lepke. Én viszont nem szívesen osztozom a követőimen.

JANUS: Én nálad vagyok otthon, Árkádiában. És azon vagyok, hogy kiterjesszem a birodalmad határait. A többi nem fontos. A többi csak játék.

MÚZSA: Te sehol nem vagy otthon, Janus Pannonius. Egyfolytában rohangálsz a hidegből a melegbe, a jégből a párásba, és vissza. Nem, ez nem játék.

És tudod... Emlékezz rá, hogy az a te imádott Ovidiusod miképp fejezte be az *Átváltozásokat*: Julius Caesarral, amint az égbe száll és megistenül. Elkezdte az aranykorral meg a gigászok korával, és a végén ezzel a törtető majommal bírja befejezni. A legszebb épületet is elcsúfítja, ha bohócsipkát nyomnak a tetejébe. Ezt soha ne feledd el.

II

Fotó: Ruprech Judit

Horváth Viktor

HU

Író vagyok és műfordító, egyetemeken tanítok vendégoktatóként. Három felnőtt gyerekem van; 2001-ben fél évet töltöttem New Yorkban mint kutya- és bébiszitter; 2003-ban fél évet egy németországi börtönben. 2012-ben elnyertem az Európai Unió Irodalmi Díját a *Török tükör* című regényért. Pécsen élek, itt is nőttem fel, és amikor Tito marsallt már nem gyűlölte a szovjet blokk, és kinyílt a jugoszláv határ, a nyaralásokon az Adriai tenger partját gyerekként a hazámhoz csatoltam. Azóta is ez a helyzet.

HR

Književnik sam i prevoditelj, predajem kao gost predavač na različitim sveučilištima. Imam troje odrasle djece; 2001. godine proveo sam pola godine u New Yorku kao šetač pasa i čuvar djece; 2003. godine proveo je pola godine u zatvoru u Njemačkoj. Godine 2012. dobio sam književnu nagradu Europske unije za roman *Török tükör* / Tursko ogledalo. Živim u Pečuhu, i ovdje sam odrastao, a kad sovjetski blok više nije mrzio maršala Tita i otvorila se jugoslavenska granica, odlazio sam u svoju domovinu na obalu Jadranskog mora od djetinjstva na svim praznicima. Od tada je to jednako.

A Dráva előtt

Péterváradtól egy konaknyira van Ilok, magyarul Újlak vára. Egy konak egy napi járóföldet jelent, jó efendi. Újlakot olyan zsoldosok védték, akiket a gyaurok mollák ura bérelt fel az igaz hit ellen. A pápa. De ő nem Magyarország vilájetben lakott, hanem Rómában.

A Dunáról és a szárazföldről nyolc napig ágyúzták a várat éjjel és nappal; a topcsik váltották egymást a százötven ágyúnál, és a falakon még kicsik voltak a rések, de a frengik nem bírták tovább, mert se nem alhattak, se nem pihenhettek a rájuk szakadó tetők és a süvítve röpködő golyók és kőszilánkok között. Hát előbb kikiabáltak, aztán főembereket küldtek Ibrahim pasához, és amikor látták, hogy nem lesz bántódásuk, kijöttek a várból, és hódolni járultak a Padisáh elé (Alláhnak teljék benne kedve!), a Padisáh irgalmat gyakorolt, a gyaurok bűneinek lajstroma a bocsánat tollával keresztülhúzatott, és Nagy Szulejmán díszruhákkal jutalmazta meg főembereiket, Újlakot pedig az Istentől óvott birodalomhoz csatolta.

Így közeledtek az ország belseje felé. A Padisáh megtiltotta, hogy a könnyűlovasság, a tatárok és az akindzsik a falvakat kirabolják és felégegessék, az engedelmes gyaurokkal pedig könyörületesen viselkedett. Ekkor még senki nem tudta biztosan, hogy majd melyik irányba parancsolja a háború tigriseit.

– Miért tiltotta meg? – kérdeztem bele.

– A padisáh? – kérdezett vissza Szejfi. – Mit miért tiltott meg?

– Hát azt, hogy felgyújtsák a pogányokat? Hiszen istentelenek!

– Azért, Ísza, mert akkor már elhatározta, hogy azt a tartományt a Birodalomhoz csatolja. Miért pusztította volna a saját földműveseit? Azok etették a hadsereget. És megvédeni is kötelességünk a rájákat, még ha hitetlenek is. Ísza, kisfiam, jegyezd meg: a birodalom elkormányozható hitetlenséggel, de igazságtalansággal nem – mondta Szejfi, és folytatta.

Eszékig és a Dráva folyóig csak kis várak álltak, de ezeknek az őrsége nem várta be a szent hadjárat viharfellegét, és elmenekült, vagy megadta magát az előőrsöknek. A Dráva az utolsó folyó, amely Magyarországot dél felől védte, és nem könnyű rajta túljutni, mert akkora mocsárvilágot táplál maga körül, amelyben a Kaukázus hegy nyomtalanul elmerülne. Eszéknél lehet átkelni.

Részlet a *Török tükök* (2009) című regényből.

Pred Dravom

Grad Ilok, ili kako ga Mađari zovu Újlak, tek je na konak od Petrovaradina. Prijeći konak znači jednodnevno putovanje, od prenoćišta do prenoćišta, dobri moj efen-dija. Ilok su branili plaćenici koje je na borbu protiv prave vjere unajmio gospodar svih đaurskih mulla. Papa. Ali taj nije živio u Ugarskom vilajetu, nego u Rimu.

Utvrda je s Dunava i kopna osam dana bila pod topovskom paljbom i danju i noću, tobdžije su se uz tih sto i pedeset topova samo izmjenjivale, no rupe su na zidinama i dalje bile tek neznatne; međutim Frengiji nisu mogli dalje izdržati, jer nisu ni trenutka otpočinuli, a kamoli usnuli pod krovovima, koji su se rušili na njih, i među fijučućim zrnima i kamenim špliterima što se odsvukud odbijaju. Najprije su samo dovikivali s bedema, a zatim i poslali svoje glavare kod Ibrahim-paše, a kad su vidjeli da se ovima nije dogodilo nikakvo zlo, i ostali su izišli iz utvrde da se poklone pred padišahom (neka bude Allahu na radost!), a on je opet presudio da im pero praštanja prekriži listu grijehova. Tad Sulejman Veličanstveni starješine dariva počasnom odjećom, a Ilok pripoji carevini koju čuva sâm Bog.

I tako se pohod primicao prema unutrašnjosti države. Padišah bijaše zabranio lakoj konjici, Tatarima i akindžijama haranje i paljenje sela u okolini, a pokornim je đaurima iskazivao milost. No u tom trenutku nitko još nije bio siguran kamo će, na koju stranu usmjeriti tigrove rata.

– A zašto im je zabranjivao? – upao sam mu opet u riječ.

– Padišah? – uzvraća i Sejfi pitanjem – što i zašto zabranjivao?

– Pa to da spale pogane? Kad su to bezbožnici!

– Zato, Isa, jer je tada već odlučio da će i tu pokrajinu pripojiti svojem carstvu. Zašto bi onda uništavao vlastitu raju koja obrađuje njegovu zemlju? Kad je upravo ona prehranjivala i vojsku. Osim što je sultanima dužnost štititi rajetine, čak i ako su to nevjernici. Isa, sinko, zapamti jedno, carevinom se može vladati bez vjere, ali ne i nepravdom – reče Sejfi i nastavi s pričom.

Do Osijeka i rijeke Drave bile su tek neke manje utvrde, no njihove posade nisu dočekale da ih sustignu olujni oblaci svete vojne, radije su se razbježale ili se predale predstražama. Drava bijaše ujedno i zadnja rijeka koja je Ugarsku štitila s juga i nju nije bilo lako prijeći, jer ona na svom ušću hrani toliki močvarni svijet

Az Eszékhez érkezés estéjén a Világ Ura összeült a pasákkal és bégekkel, hogy a továbbiakról döntenek. Mindenki tudta a tanácsban, hogy a hitetlenség erős gyökerű fáját Bécs városánál kell kitépni, ahol Ferdinánd lakik, de Bécs nagyon messze volt, viszont a felderítők, kémek és a keresztény foglyok is mind azt mondták, hogy Lajos király elindult Buda várából, Szapolyai János, erdélyi vajda kelet felől közeledik igen nagy hadsereggel, Frangepán Krisztof, a horvát kutyák bégje pedig nyugatról. Az is kiderült, hogy a közelben, a Dráván túl csak a magyarok főpapja, Tumor Pauli van pár ezer emberével. Szeji hallotta, amint nagyapámat, Báli bégét kérdezte Nagy Szulejmán:

– Akkor hát, harchoz értő gázik, kérdezzük meg Jahjapasa-oglu Bálit, mert ő ismeri a legjobban a vidéket, és most jöttek vissza emberei a túlpartról.

– Most kell indulni, most kell indulni, királyok királya! – Báli izgatottan rángatta a bajszát. – Ez a jó pillanat, felség!

Csend lett. Az etiketthez szokott pasák kicsit féltették Bálit, mert nem illett nyilvánosan ilyen szertelenül viselkedni a szultánnal. Szulejmán összehúzta a szemét, és halványan elmosolyodott.

– Vitéz Báli bég. Ha átkelünk, a mocsár kellős közepébe rakjuk a hadsereget. Ott az utak szűkek, a menetoszlopok hosszúak lesznek, szétszórta haladunk majd, kis ösvényeken bajlódunk, és nem lesz lehetőség oldalbiztosításra. Rosszabb lesz, mint a hegyekben volt. Az ágyúk és a szerkocsik miatt nagyon lassan keveredünk majd ki észak felé ebből a sárból. És ha ott várnak bennünket, mielőtt felfejlődünk, akkor... akkor vége a hadjáratnak, barátocskám, és mehetünk haza. Ha tudunk. Akkor a te fejedet leüttetem ezért a tanácsért... nem üttetem le, mert aszkeri vagy, és nem folyhat véred általam. Megfojtatlak.

– Nincs erő és nincs hatalom csak a magasságos és felséges Istennél! – mondta Báli, és megcsókolta a földet. – A szolgád vagyok, Kalifa! Akkor is azt mondom, hogy most van itt az idő. Tumor Paulihoz mostanában csatlakozik a pécsi püspök csapata. És még jön néhány száz lovas Pécsváradról, akiket a Sátánnal cimboráló szerzetesek fizetnek, de nincs nagy sereg a túlparton. Most még nincs. Én előre megyek, Szultánom, elkergetem a Tumor Paulit, és fedezlek benneteket, amíg a mocsáron átjöttök. Lajos Király Tolnánál van a fősereggel, nem érnek ide, nem érnek ide!

– De ideérnek – röfönt bele Musztafa pasa, a második vezír.

– De nem jönnek ide, Alláhra, mert sok a gyalogosuk, és azok csehek és lengyelek talpig vasban. Csak a lovasság lephetne meg, de azok között sok a nemesi felkelő, és az csűrhe, mert nem tudnak harcolni. A lovaik pedig nagyok és nem jól mozognak a berekben.

– Mi az a nemesi felkelő? – kérdezte Ajász pasa.

– Aszkeri. De nem sokat érnek. Van, amelyik még nem harcolt, és van pár öreg, amelyik tizenkét esztendeje rájákat gyilkolt Temesvárnál, amikor fellázadtak ellenük a parasztjaik. Utálják egymást, nem félik Lajos királyt, veszekednek és nem

da bi u njemu čak i Kavasko gorje potonulo bez traga. Jedino ju se dade pregaziti kod Osijeka.

Navečer po dolasku pod Osijek Gospodar Svijeta sjeo je s pašama i begovima da odluče o onome što slijedi. Svi su u divanu znali da stablo nevjere snažnih korijena valja čupati kod Beča, u gradu gdje obitava Ferdinand, no Beč bijaše daleko, a s druge strane sve su izvidnice, uhode i kršćanski zarobljenici tvrdili isto, da je kralj Ludovik krenuo iz svoje stolnice Budima, erdeljski vojvoda Ivan Zapolja s jakom vojskom nailazi s istoka, a evo i bega hrvatskih džukaca Krste Frankopana na putu onamo sa zapada. Saznalo se također da u blizini, s onu stranu Drave, nema nikoga osim Tumor Paulija, vrhovnog svećenika Mađara, s tek par tisuća ljudi. Sejfi je čuo kad Sulejman Veličanstveni pita mog djeda Bali-bega:

– Dakle, gazije koji se razumijete u umijeće ratovanja, upitajmo Jahjapašu-oglu Balijsa što ćemo, budući da on najbolje poznaje ove krajeve, a i njegovi su se ljudi netom vratili sa suprotne obale.

– Sad se mora krenuti, sad, kralju nad kraljevima! – i Bali nervozno poteže brkove. – Sad je pravi trenutak, o Visosti!

Svi umuknu. Paše upućeni u dvorsku etiketu pomalo se bojali za Balijsa, jer se javno toliko neobuzdano nitko nije usudio obraćati sultanu. Sulejman načas nabere čelo, a onda se blago nasmiješi.

– Junače, Bali-beže, pregazimo li rijeku, armade će se naći nasred nepreglednih močvara. A tamo su putovi uski, kolona će se razvući, raštrkat ćemo se i forsirati neke stazice, bez mogućnosti da sebi štitimo bokove. Bit će gore nego u klancima, a zbog topova i zaprega s opremom potrajat će dok se iz tog blata iščupamo prema sjeveru. A ako nas oni tamo dočekaju prije nego što se mi rasporedimo, onda... onda, prijatelju, gotovo je s ovim pohodom i možemo kući. Ako nas uopće još i bude. Onda ću za ovaj savjet dati da te se skрати za glavu... a ne, neću da ti ju odrube, jer si asker i krv ti ne smije poteći od moje ruke. Ali ću te dati zadaviti.

– Nema sile i vlasti osim one od svemogućeg Boga u visinama! – reče Bali i poljubi tlo. – Služim tebi, o Kalife! Ali i onda ću ti reći da je sad čas. Negdje baš sad se Tumor Pauliju pridružuje četa pečušskog biskupa. I dolazi još nekoliko stotina konjanika iz Pečvara koje plaćaju sa samom Sotonom pobraćeni redovnici, ali na suprotnoj obali ni onda nema zamjetnije vojske. Barem zasad nema. A ja ću se, Sultanu, zaputiti prvi i otjerati Tumor Paulijsa, a zatim pokrivati vas dok svi ne prijeđete močvaru. Kralj Ludovik je s glavninom vojske istom kod Tolne i neće stići, a ni ne može stići prije nas!

– Itekako hoće – obrecnu se na njega Mustafa-paša, drugi vezir.

– Ali neće, tako mi Allaha, jer imaju previše pješaka, a oni su Česi i Poljaci, k tome u čeliku od glave do pete. Mogla bi nas iznenaditi samo konjica, ali među njom je previše pobunjenih plemića, a to je tek ološ koji se ne zna ni tući. K tome su im konji preglomazni i ne kreću se dobro po lugovima.

fogadnak szót senkinek – Báli agyoncsapott egy szúnyogot az arcán, ami valahogy bejutott a muszlinfüggönyök között.

– Hol lehet átkelni legközelebb nyugat felé?

– Két konaknyira, ó, Kalifa, de ilyen mocsárban inkább négy konak az egy ekkora seregnek. És az utunkban ott áll Valpó. Az egy erős vár! Keljünk át itt!

– Mit gondol a szerdár? – nézett a felséges Szulejmán Ibrahimra.

A bölcs Ibrahim jobban örült volna, ha nem kérdezik. Az ő igazi világa az udvari intrikák és zsíros kereskedelmi ügyletek voltak, ezek révén lett szerdár is. Itt akármit mond, az veszélyes. Vissza nem fordulhatnak a nyár derekán, mert a harcra vágyó sereg fellázad, és a Piros Almához, a gazdag Nyugathoz Budán át vezet az út. Ha tovább mennek a déli parton nyugat felé, kimerülnek és felörlődnek a mocsarakban az ellenséges várak között. Ha meg itt átkelnek, a veszett Tumor Pauli keseríti az életüket, és a legrosszabb, ha lecsap rájuk az ellenséges főszereg. Felfelé ha köpök, bajszom, lefelé ha köpök, szakállam! Valamit mégis mondani kellett.

– Khánok khánja! Lajos cseh katonákat hívott, mert ő a csehek királya is, de sokuk még nem érkezett meg. Csapatok igyekeznek a táborába mindenfelől. Abban a táborban minden nappal nagyobb sereg van. Most még nem nagy.

– Akkor miért nem várt Lajos az indulással, amíg nincs együtt mindene?

– Mert kapkod tudatlanságában, és a tanácsadói veszekednek, felség. Vesztét érző kutya a dzsámi falára rondít. Lajos sem tudott várni. Nem volt türelme, ezért jött eléd. Ha maradt volna Budán, amíg együtt van minden ereje, akkor igen! Az baj lett volna. Vagy ha éppen ellenkezőleg: korábban indul, sokkal gyorsabban jön, ideér a Dráva túlszárnyára, és nem enged átkelni bennünket! De így? Ez így mire jó neki, ha nem száguldott le elének a Dráváig? Lóra ha föl nem szállsz, ne lendítsd a lábad!

– Padisáh, a nagyvezír igazat szól – mondta Báli testvére, vér szerinti nagyapám, Mehmed. – Ha esze lett volna, már most itt lenne a túlszárnyon, akár kicsi sereggel. A folyó megtízszerezi a haderőt. Most csak Tumor Pauli van itt. Neki minden katonája tüzet köpő, megveszekedett ördög, de kevesen vannak.

Valami szóváltás hallatszott kintről; a testőrök agája vitatkozott valakivel, aztán fellebbent a függöny, berontott egy dúlt tekintetű, csuromvizes szpáhi, és a Padisáh előtt a szőnyegekre vetődött. Ibrahim elrettenve nézte a finom arabeszkre fröcskölt sarat. A szpáhi Kurd vojvoda volt, Báli bég belgrádi főembere. Turbánja piszkos és véres, öltözeke szakadt és vizes. Báli bég előző nap küldte át kétszáz lovassal, most úsztatott vissza. Szulejmán gyorsan intett, hogy beszéljen már.

– Igazhívók Padisáhja! A Sátán ármádiája Bátánál van. Most vernek tábort.

– Akkor túl késő – vágta rá Ajász pasa –, nyakunkra hágnak a mocsárban.

– Ne itt keljünk át, kalifám! – mondta lassan Musztafa pasa is. – Ideérnek! Szulejmán (béke és áldás lengje körül!) felugrott.

– Ibrahim, veress hidat!

– Što je to pobunjeni plemić? – upita ga Ajas-paša.

– Asker. Ali ne vrijedi bogznašto. Ima među njima i takvih koji se nikad nisu borili, ali i pokoji starac koji je pred dvanaest godina ubijao raju kod Temišvara kad su se njihovi seljaci pobunili protiv njih. Preziru se međusobno i ne haju za kralja Ludovika, zapodijevaju kavge i ne slušaju nikog. – Uto se Bali pljesnu po licu ubivši komarca koji se nekako provukao kroz zastore od muslina.

– Gdje se najbliže može prijeći rijeka prema zapadu?

– Na dva konaka odavde, o Kalife, ali kroz takve glibove prije će biti čak četiri konaka za ovoliku armadu. A na putu će nam se isprijediti i Valpovo. Koje je vraški snažna utvrda! Zato moramo prijeći upravo ovdje!

– A što mi misli serdar? – pogleda veličanstveni Sulejman Ibrahima.

Mudrom bi Ibrahimu bilo draže da ga se nije pitalo. Jer su njegov pravi svijet bile dvorske intrige i masni trgovački poduhvati, što ga je, uostalom, i dovelo do serdarstva. Ovdje što god kazao može biti opasno po njega. Odustati i vratiti se usred ljeta neće moći, jer će se vojska željna borbe pobuniti, a put do Rumene Jabuke, prebogatog Zapada, svakako vodi preko Budima. Nastave li južnom obalom prema zapadu, iznurit će se, rasuti i samljeti kroz močvare i među neprijateljskim utvrdama. Ako pak pregaze rijeku ovdje, život će im bjesomučno zagorčavati Tumor Pauli, od čega je gore samo ako ih iznenadi glavnina neprijateljskih snaga. Pljunem li prema gore, strada brk, ako pak prema dolje, brada! Ali je nešto ipak morao reći.

– Kanu nad kanovima! Ludovik je pozvao češke vojnike, jer je on i njihov vladar, ali mnogi od njih još nisu stigli. Međutim, u njegov tabor žurno pristižu vojske sa svih strana i svakim danom ih je sve više. Ali sada to još nije nešto veliko.

– Zašto onda Ludovik nije odgodio polazak dok ne skupi sve što god može imati?

– Jer u svojem neznanju samo brlja, a savjetnici mu se svađaju, Visosti. Pas kada nanjuši vlastitu pogibao uneredit će čak i zid džamije. Ludovik nije mogao čekati. Nije za to imao ni strpljenja, pa je zato i krenuo pred tebe. Da je ostao u Budimu dok se ne skupe sve njegove snage, onda bi to već bilo nešto! To bi već bio problem. Ili pak obratno, da je ranije krenuo i kretao se mnogo brže, tada bi već stigao na onu stranu Drave i ne bi nas pustio prijeko. Ali ovako? Što mu ovo koristi ako nisu sjurili pred nas sve do Drave? Ako se ne kaniš vinuti u sedlo, nemoj ni zamahivati nogom!

– Padišahu, pravo govori veliki vezir – oglasi se Balijev brat Mehmed, moj djed po krvi. – Da je taj imao pameti, već bi bio ovdje na suprotnoj strani rijeke, čak i s malom vojskom. Jer bi mu rijeka ionako udeseterostručila vojnu moć. Ali sad je tu samo Tumor Pauli. Svaki mu je vojnik pobješnjeli vrag i riga vatru, ali ih je malo.

Uto se izvana začula neka prepirka, aga se solaka rječkao s nekim, a zatim je zastor zalepršao i unutra provalio spahija rastrojena pogleda i moka do gole kože, bacivši se smjesta na sag pred padišahove noge. Ibrahim je zgroženo buljio u blato koje je frnulo po finim arabeskama. Spahija je bio vojvoda Kurd, Balijev glavni be-

– Hallom és engedelmeskedem, Padisáh. Reggel...

– Most! Igazhívők emírei, leveszem a vállatokról a terhet. Akármi is vár odaát, nem vagytok okai. Én döntök. Átkelünk itt. Hirdessétek ki, hogy a túlparton senki ne menjen előre, se szerteszét a falvakba, harcot ne keressen. Aki elkószál, meghal. Bismilláh!

ogradski čovjek. Turban mu bijaše prljav i krvav, odjeća poderana i mokra. Bali-beg ga je dan ranije s dvjestotinjak konjanika poslao prijeko, i sad su doplivali natrag. Sulejman mu brzo mahnu da napokon kaže što je na stvari.

– Padišahu svih pravovjernih! Armada Šejtana nalazi se kod Báte. Upravo se utaboruje.

– Onda je već prekasno – izleti Ajas-paši – pregazit će nas u močvarama.

– Nemojmo ovdje prelaziti, kalife! – reče i Mustafa-paša – oni stižu!

Sulejman (obavio ga dah mira i blagoslova!) poskoči.

– Ibrahime, podigni most!

– Slušam i pokoravam se, Padišahu. Ujutr...

– Sad! Emiri pravovjernih, skidam teret s vaših pleća. Što god da se desi prijeko, vi niste tome krivi. Ja odlučujem. Ovdje ćemo pregaziti rijeku. Razglasite da na suprotnoj obali nitko ne ide naprijed, niti se usudi raspršiti prema selima, a još manje da traži borbu. Tko odluta, gotov je. Bismillah!

S mađarskog prevela XENIA DETONI

Fotó: Martina Kenji

Garaczi László

HU

Születés: 1956, Budapest

Magyar–történelem és filozófia szakokat végzett.

1982 óta publikál vers, novella, regény, dráma, esszé műfajban.

16 kötete jelent meg, köztük az úgynevezett lemur-sorozat öt darabja.

Közel 30 színházi bemutató áll mögötte, darabjait jelenleg is játsszák.

Számos elismerésben, díjban részesült: József Attila-díj, Márai-díj, stb.

Utolsó könyve: *Hasítás* (regény, 2018, Magvető kiadó)

HR

Rođenje: 1956., Budimpešta

Diplomirao je mađarsku povijest i filozofiju.

Pjesme, pripovijetke, romane, drame i eseje objavljuje od 1982. godine.

Objavio je 16 knjiga, uključujući pet komada iz takozvane serije lemur.

Iza sebe ima gotovo 30 kazališnih predstava, a njegovi se komadi još uvijek igraju.

Dobitnik je nekoliko priznanja i nagrada: nagrada József Attila, nagrada Márai itd.

Njegova posljednja knjiga: *Hasítás* (roman, 2018., izdavač Magvető)

Zrínyi kirohanásáról

Kedvenc képemen a szigetvári hős egy parasztbarokk kúria előtt álldogál kényelmes testtartásban, csípőre tett kézzel. Másik karja előrenyújtva, amerre a pogányt sejtí. Kezében kurta pengéjű szablya, vagy inkább papírvágó kés, mert egy papírfecnit látunk a hegyére tűzve, talán Szulejmán utolsó ultimátuma. A kés nem a törökre, hanem egy gondosan ápolt, egzotikus növényre mutat az udvar közepén.

A bal épületszárny kísérteties fényben villódzó tetőszerkezete alatt kifeszített kötélen katonai molinók és vászonlepedők sora gőzölög.

A legközelebbi török harcos egy hétrét görnyedt, vattaszakállú aggastyán, akit éppen magával ránt a földre a kezében tartott vékony sétatálca. Végső pillantásával döbbenet és vágyakozva búcsúzik egy hordóba állított pálmafától, ami ezen az éghajlaton, ebben a vérzivataros században valóban vigasztaló látvány egy ostromlott végvár kapujában. Zrínyi is egy ilyen növényre mutat, mintha azt mondaná, aki a citromfámhoz nyúl, halál fia.

A török ármádia maradéka egy hortobágyi gémeskút körül téblábol, és a hősies pózokat próbáló kapitányt fürkészi kérdőn. Egyikük a kútkávéba kapaszkodik a részegek tohonya igyekezetével, másik a villásrúdnak dől, néhányan a kút fedezékében rezignált mosollyal készülődnek valamire. A többség vállra vetett fegyverekkel bámulja a kapuban lebzselő tollsüvegese idegent, aki valami olyasmire gondolhat, hogy a vár a magyar korona vakmerően csillogó ékköve marad az idők végezetéig.

Elolvasom a kép alatti hivatalos elemzést.

A festőgénusz a magasztos történelmi témának megfelelően monumentalitásra törekszik. A fenséges ábrázolás titka, hogy a hős a kép optikai középpontjában a többi alak fölé magasodik. Centrális helyzetét tovább erősítik a felé irányuló tekintetek, a pillanat drámaiságát pedig a félbemaradt mozdulatok fokozzák. Zrínyi előre mutató kardemelése és a lángoló háttér a nagyszerű történelmi cselekedetre utal.

O jurišu Zrinskom

Sigetvarski heroj ispred seoske kurije stoji u opuštenom stavu, spustio je ruke na bokove. Druga mu ruka ispružena naprijed, u smjeru u kojem naslućuje pogane. U ruci sablja s kratkom oštricom, ili prije otvarač za pisma, jer vidi se komadić zataknutog papira, možda Sulejmanov posljednji ultimatum. Nožem ne pokazuje prema Turčinu, nego na brižljivo njegovanu, egzotičnu biljku usred vrta.

Ispod svojevrsnog krova, u lijevom krilu zgrade, u sablasnom sjaju na konopcu blistaju se duge vojničke gaće i isparavaju jedna za drugom posložene pamučne plahte.

Najbliži turski ratnik zgurio se i zgrbio, starac s bradom kao od vate, kojeg upravo kao da štap za šetnju što ga drži u ruci privlači prema tlu. Sa zadnjim se treptajem očiju ganutljivo i čeznutljivo oprašta od palminog drveta uspravljenog u bure, što je u ovom podneblju, u ovom krvavoolujnom stoljeću, u kapiji granične utvrde pod opsadom, uistinu utješan prizor. Zrinski također pokazuje na jednu takvu biljku kao da govori: tko dotakne drvo limuna, sin je smrti.

Preostaci turske vojske bauljaju oko hortobanjskog bunara i pozivaju na odgovornost vojskovođu što pokušava zauzeti junačku pozu. Jedan od njih pridržava se za rub bunara s tromim zalaganjem pijanca, nekolicina ih se u zaklonu bunara s rezigniranim smiješkom na nešto priprema. Većina, s oružjem prebačenim preko ramena, pozorno gleda stranca s perom u šubari što dangubi u kapiji i razmišlja otprilike ovako: utvrda će ostati blistavi dragulj na odvažnoj mađarskoj kruni dok je svijeta i vijeka.

Pročitam i službeni opis ispod slike.

Slikarski genij potrudio se uzvišenu povijesnu temu učiniti monumentalnom na primjeren način. Tajna prikaza uzvišenog je u tome što se junak iz središta optike slike izdiže nad ostalim likovima. Središnju poziciju nadalje pojačavaju pogledi usmjereni prema junaku, a dramatiku trenutka gradiraju napola izvršeni pokreti. Podignuti mač kojim Zrinski pokazuje naprijed i plamteća pozadina upućuju na veličanstven povijesni čin.

S mađarskog prevela KRISTINA PETERNAI ANDRIĆ

Méhes Károly

HU

1965-ben születtem. Gimnazista koromban egyszer csak elkezdtem verseket írni, és máig nem hagytam abba. Sőt, később tetéztem azzal, hogy előbb novellákat, majd regényeket, meséket adtam ki a kezem közül, eddig – kimondani is furcsa – 21 szépirodalmi kötetben. Örömmel vettem, hogy még le is fordítottak belőlük párat németre, angolra, olaszra, meg még más nyelvre is, például hindire. 2007-ben alapítottam és irányítgatom azóta is a Pécsi Íróprogramot, aminek keretében kevés híján 100 nemzetközi szerző látogatott el Pécsre.

HR

U gimnazijskom dobu najednom sam počeo pisati pjesme i do danas nisam prestao. Štoviše, kasnije sam dodao i pisanje kratkih priča, zatim romana, a objavio sam i bajke – ukupno do sada – čudno je reći – 21 knjigu. Sretan sam što je nekoliko njih prevedeno na njemački, engleski, talijanski, pa čak i na druge jezike poput hindskog! Osnovao sam i vodio program kreativnog pisanja u Pečuhu 2007. godine, a od tada je Pečuh posjetilo gotovo 100 međunarodnih književnika.

Elindulni Pécssett

Egy hamisítatlan nyári délutánon eltűntem otthonról. És bár eltűnésről, elveszésről van szó, nem tapad hozzá jajgató keresés, egy csepp könny, se vád, se önvád. Csak a csicsergő nyár, a béke, amikor ugyan – mondhatnánk úgy is: gyanús – csönd lengte be a házat és kertet, és mégse jutott eszébe senkinek sem gyanakodni. Mert igazság szerint senkinek se hiányoztam arra a negyedórára, félórára. Meglétem tudata olyan tiszta és megkérdőjelezhetetlen volt, hogy gondolni sem kellett vele.

Ekkor csöngettek.

Az utcai kapun csöngetett valaki. Anyám odabent a házban félbe hagyta, amivel foglalatzkodott, talán az órájára pislantott, mennyi idő, ki lehet az ilyenkor, villant át a fején, de az nem, hogy én hol vagyok, vagyok-e egyáltalán hol.

Volni voltam éppen. Senki sem emlékszik, mi és hogyan történt. Találgatni lehet, és nem olyan nagy kunszt kisütni, hogy a kétéves valahogy felfedezi: résnyire nyitva a kertbéli kiskapu, nyitja hát akkorára, hogy kibújik rajta, és nekiindul. Rémlik neki valami, erre már jártak, a szülőkkel, anyuval, apuval, mindig együtt, babakocsival vagy kézen fogva. De most...!

Semmit sem tudni erről. Vajon a lelkemben mennyire maradt meg, mit okozott ez az első szabadságérzés, hogy igen, most *akkor is* megyek. Egyedül, magam, amerre látok. Nem megszöktem, nem menekülés ez, ellenkezőleg: kiteljesítem lényemet, kétéves vagyok, két év bezártság után végre enyém a világ. Botladozva ballagok a járdán. Befordulok a sarkon. Mi döntötte el, hogy jobbra vagy balra indultam tovább? Legalább egyszer át kellett keljek az úttesten is, hogy aztán még egyszer balra kanyarodva odaérjek a zsinagóga elé. Mennyi időbe telhetett ez a kis csámborgónak? Mit nézgettem útközben? Lehet, hogy semmit, csupán lihegve ittam a távolságot, a távlatot, hogy én most akár a világ végére is...? És bizony, a Gábor utcából a Kossuth tér szinte a világ vége volt, ahol lehet, hogy a madár járt, de kétéves, pöttöm gyerekek biztosan nem. Egyedül, úgy, hogy senki sem fogja a kezüket, biztosan nem.

Anyám a mai napig nem tudja megmondani, ki volt, aki visszahozott. Állítja, hogy annyira csak engem nézett, annyira szétspriccelt a sejtjeiben, hogy engem most elvesztett, hiába, hogy itt állok előtte, megkerülve, hogy képtelen volt foglalkozni azzal a férfival, aki hazavitt.

Ki lehetett az az ember, aki a nyári délutánban, a zsinagóga előtt lépkedvén, felfigyel erre a szabadságos igyekezettel evickélő fiúcskára? Felfigyel rá, megnézi alaposan, kutatni kezd az emlékezetében. Rájön, hogy ismeri, ha csak homályosan is, a nevét esetleg nem is tudja, de ahogy nézi, egyre inkább „megvan” neki. És látja, hogy ez a gyerek úgy halad magában az utcán, ahogy egy magányos felhő úszik a nyári égen.

Láttam ezt a férfit? Feltűnt-e, hogy megáll, és engem szemlél? Egyáltalán, mit vettem észre mindabból, ami mellett elhaladtam? Egy méteres magasságból milyen

Krenuti iz Pečuha

Nestao sam od kuće jedno neiskvareno ljetno poslijepodne. Pa iako je riječ o nestanku i gubitku, ne pristaju ovdje jaukavi upiti, ni kap suze, ni optužbe, ni samooptužbe. Bilo je cvrkutavo ljeto i mir, kada se, da tako kažem, sumnjiva tišina spustila na kuću i vrt, a ipak nikome nije palo na pamet da u nešto posumnja. Jer, da budem iskren, nikome nisam nedostajao tih četvrt sata ili pola sata. Svijest o mom postojanju bila je toliko jasna i neupitna da o tome nije trebalo ni razmišljati.

Tada su pozvonili.

Na uličnim vratima je netko pozvonio. Moja majka ostavila je nezavršeno ono čime je u kući bila zaokupljena, možda je bacila pogled na sat da provjeri koje je vrijeme, glavom joj je prostrujalo pitanje: tko bi mogao biti u taj sat, ali nije se zapitala gdje sam ja i jesam li uopće negdje.

Što se postojanja tiče, postojao sam. Nitko se ne sjeća što se i kako dogodilo. Može se nagađati i nije velika umjetnost pretpostaviti da će dvogodišnjak uočiti da su vrtna vrata ostala pritvorena, ali ne i zatvorena i da će ih otvoriti dovoljno široko da kroz njih izađe i krene. Čini mu se da je ovuda već prolazio, s roditeljima, majkom, ocem, uvijek zajedno, s dječjim kolicima ili držeći nekoga za ruke. Ali sada...!

O sljedećem ništa ne znam. Pitam se koliko mi je tog prvog osjećaja slobode preostalo u duši, koji su učinci tog prvog osjećaja slobode, odluke da krenem. Sam, bez ikoga, kamo me noge nose. Nisam pobjegao, nije to bio bijeg, baš naprotiv: izgrađujem svoje biće, imam dvije godine, nakon dvije godine zatočeništva svijet je konačno moj. Posrćući hodam stazom. Skrećem iza ugla. Na temelju čega sam odlučio hoću li nastaviti lijevo ili desno? Barem jedanput sam morao prijeći cestu, a zatim još jednom skrenuti lijevo da bi stigao do sinagoge. Koliko je vremena za to trebalo malom slinavcu? Što li je razgledao usput? Možda ništa, samo sam zadihao grabio u daljinu, u mogućnost da sada sam odem makar i na kraj svijeta...? I doista, iz perspektive Ulice Gábor je Trg Kossuth bio gotovo kraj svijeta, prostor na kojem su hodile ptice, ali dvogodišnja majušna djeca sigurno ne.

Sigurno ne posve sama, tako da ih nitko ne drži za ruku.

Moja majka ni dan danas ne zna tko me doveo natrag. Tvrdi da je do te mjere gledala isključivo u mene, do te mjere bila raspršena u mislima o tome da me je izgubila, bez obzira na to što sam stajao pred njom, da je bila potpuno nesposobna baviti se muškarcem što me doveo kući.

Tko je mogao biti čovjek što je u ljetno poslijepodne, koračajući ispred sinagoge, primijetio dječarca što se u slobodi žurno koprca? Obrati pažnju, pomno ga pregleda, počinje kopati po vlastitom pamćenju. Jasno mu je da ga poznaje, ali ne zna jasno otкуда, vjerojatno mu ne zna ime, ali dok ga promatra sve je sigurniji da ga poznaje. I vidi da to dijete hoda samo ulicom jednako kao što usamljeni oblak lebdi na ljetnom nebu.

a világ? Csupa láb és pergő vakolat, hűvös, de bűdös levegőt magából előrelökő pinceablak.

A férfi döntött. Ez a gyerek nem jó helyen van itt. Felrémlik neki, hol látta, melyik ház az, ahol esetleg már keresik. Közel van, két utcával odébb. Bár más dolga lenne, kézen fogja, és elindul vele visszafelé.

Mit mondhatott a fiúcskának? Hát te, kisöreg...? Merre-merre? Anyukád hol van? Csupa ilyesmit.

Nem emlékszem, mennyire tudtam beszélni kétévesen. Semmire nem emlékszem. De valahol meg kell legyen bennem ez a bácsi, aki odahajolt fölém, árnyékot vetett az arcomra, és mindenfélét mondott nekem. Értettem-e, amit hallottam? Nem tudom.

Az az út, hazáig. Mennyire más volt, mint az előbbi, néhány perccel korábban. A bácsi fogja a kezemet, mint az apukám szokta. Lassan megyünk, de mégis gyorsan, már egy felnőtthöz kell igazítanom a lépteimet, még akkor is, ha ő úgy érzi, hozzám igazítja a lépteit.

Milyen békés egy ilyen nyár-délután. Olyan mély és tökéletes a boldogság egy hosszú pillanatra, észre se venni, ha elveszik egy gyerek, a legdrágább kincsünk.

Beszélgetünk útközben? Mit mondhat nekem a bácsi? Talán kérdezget továbbra is. Talán felelek rá valamit. Lehet, hogy kétévesen már füllentek. De nem járhatok túl az eszén, ha egyszer így lebuktam előtte, holott úgy elmehetett volna mellettem, mint bárki más. De nem. Ő volt a kiválasztott. Kiválasztott engem, aki idegen test voltam a téren, a zsinagóga előtt.

Odaértünk a 3. számú ház elé. Valószínű, semmiféle rossz érzés, mármint lelkiismeret-furdalás nem kerített a hatalmába, és ha esetleg kísérőm megkérdezte, hogy ugye, itt lakom, lehet, csak nagy barna szemekkel bámultam rá, és esetleg elvigyoroztam, hogy hát persze.

Akkor becsöngetett.

És még mindig nem tört szét a nyár-délután, csak akkor, amikor kinyílt a kapu, és egyik oldalán ott állt anyám, a másikon én és az idegen.

Megérkeztünk.

A pékség és a pattogatott kukoricát árusító cigány bácsi a Király utcában. A kenyér-bolt az utca végén egy kicsit olyan, mint a kórház. Itt is fehér köpenyben dolgoznak, és nemcsak a nénik vannak fehérben, hanem valamennyire minden fehér, mert mindenhez hozzátapad a fehér por, amiről tán még nem tudom, hogy ez liszt. Majdnem minden nap megyünk a pékségbe, ami nem nagyobb, mint egy szoba. Üveges vitrinek állnak benne, és az üveg mögött sorakoznak a fehér porral elegyedő, amúgy hívogató étek. A kenyerek, zsemlék, kiflik. A pékségnek is megvan a maga örök, semmivel össze nem keverhető szaga, sőt, inkább illata, akár csak a kórháznak. Úgy

Jesam li uočio tog čovjeka? Jesam li primijetio da je zastao i promatra me? Što sam uopće primijetio od svega toga pokraj čega sam prošao? Kako izgleda svijet s visine od jednoga metra? Puno nogu i otpadajuća žbuka, hladni smrdljivi zrak što nadire iz podrumskih prozora.

Muškarac je odlučio. Ovo dijete nije na pravom mjestu. Iskrsava mu u pamćenju slika gdje ga je već vidio, koja bi kuća mogla biti ta u kojoj ga već možda traže. Blizu je, udaljena svega dvije ulice. Mada ima drugog posla, uzima ga za ruku i korača s njim natrag.

Što je mogao reći tom dječaciću? Kako si, stari...? Kamo si pošao? Gdje ti je majka? Nešto takvo.

Ne sjećam se koliku sam i kakvu moć govora imao u dobi od dvije. Ne sjećam se ničega. Ali negdje sam morao pohraniti tog stričeka što se nagnuo i stvorio sjenu na mom licu i ispitivao me razne stvari. Jesam li razumio to što sam čuo? Ne znam.

Ovo je put kući. Koliko li se razlikuje od onog prethodnog, od prije svega nekoliko minuta. Striček me drži za ruku kao što to čini moj otac. Hodamo polako, ali ipak brzo, sada trebam prilagoditi vlastite korake koracima odrasle osobe, čak i onda ako on osjeća kao da prilagođava korake meni.

Mirno je u ovo ljetno poslijepodne. Radost je duboka i savršena cijelu vječnost, toliko da se ne može primijetiti to da se izgubilo dijete – njihovo najveće blago.

Jesmo li razgovarali koračajući? Što mi govori taj striček? Vjerojatno me i dalje ispituje. Vjerojatno mu nešto odgovaram. Možda u dobi od dvije već i lažem. Ali ne mogu zaboraviti to da sam se spotaknuo pred njim, da je mogao proći pored mene kao što su drugi prolazili. Ali on ne. On je bio odabran. On je odabrao mene, to strano tijelo na trgu ispred sinagoge.

Stigli smo do pročelja kuće na broju 3. Vjerojatno nije bilo nikakvog lošeg osjećaja, hoću reći, nije me obuzelo kajanje ili grizodušje, pa ako me možda pratitelj upitao živim li ovdje, vjerojatno sam samo zurio u njega velikim smeđim očima i eventualno se nasmiješio, odgovarajući time: naravno.

Tada je pozvonio.

Tada se još nije raspalo ljetno poslijepodne, nego tek onda kada su se vrata otvorila i s jedne je strane stajala majka, a s druge ja i stranac.

Stigli smo.

Pekara i stari Ciganin što prodaje kokice u Ulici Király. Pekara na kraju ulice pomalo je nalik bolnici. Ovdje također nose bijele ogrtače, a nisu samo tete u bijelom nego je sve obloženo bijelim, jer bijeli prah prijanja na sve, prah za koji vjerojatno još ne znam da se zove brašno. Gotovo svaki dan odlazimo u pekaru koja nije puno veća od prosječne sobe. Postavljene su staklene vitrine, iza stakla se reda hrana, među bijelim prahom, ali primamljiva. Štruce kruha, žemlje, kifle. U pekari je također

érzem, már ezért megéri idejönni, mélyen beszippantani a friss pékárú illatát, szinte azzal jól lehet lakni, ha ugyan ez nem lenne csalóka, hiszen az illat az, ami aztán étvágyat csinál, és alig várom, hogy sorra kerüljünk. Tudom – főképp, ha nagypapával vagyok –, hogy én leszek az első, aki kap valamit, egy kiflicsücsköt, és még ott, az illat kellős közepén íz is párosul mellé. Nem is kell több ennél. A friss kifli magában. Ahogy ropog. Mindig előnt a boldogság.

Mint ahogy hétvégeken is, ha megállunk a Király utca és a Kazinczy utca sarkán fekete vaskályháján, fekete fedő alatt kukoricát pattogtató fekete ember előtt. Kis stanicli, nagy stanicli. Alumínium bögrével méri bele a kukoricát, aztán két szemet, hármat, mintegy kedveskedő ajándékképp a tetejére dob szurtos, fekete ujjáival, ám még így is rá lehet tekerni a zacskó tetejét, hogy ne hűljön ki. Az a baj, hogy nem mindig állunk meg a kukoricás bácsi előtt, sőt, érezhető az igyekezet, ahogy apámék vasárnap délelőtti séta közben direkt el akarják kerülni azt a helyet. Ami nem nagyon lehetséges, elvégre az utca nem valami széles, és már én is lesem, hogy ott van-e, hát persze, hogy ott van; mi több, a cigány bácsi is messziről észrevesz minket, leginkább engem, akire bizton számíthat, integet, és erős, mindig rekedt hangon kiabál felém, hogy jöjtek, mert most sül a friss pattogatott kukorica. Apám valamiért szigorú, lehet, hogy előzetes viselkedésemmel nem érdemeltem ki az ajándékot, erős kézzel fog, húz tovább, így vonulunk el az utca túlsó felén a fekete vaskályha előtt. Bőgök, üvöltök, rángatom a kezemet. Már elhagytuk a helyszínt, de én ordítok, vastag könnyek gördülnek le az arcomon a kabátom posztógallérjára. Pomponos sapkás fejemet hátrafelé forgatom. És akkor látom, már szinte fényévnnyi messzeségből, hogy a cigány bácsi sebtében megtölt az alumínium bögrével egy kisebb fajta staniclit, otthagyja a kályháját, azt a helyet, ahol az én világképem szerint mindig állnia kell, és elindul felénk, majdnem futva, amennyire súlyos teste engedi. Zsíros, fekete bőrmellénye kétoldalt röpködni kezd, bakancsos lába kopog a kövezeten. Utolér bennünket, apám és anyám is megáll, kénytelenek megállni, a cigány bácsi elém kerül, kicsit, amennyire testsúlya engedi, le is guggol, és odaadja a papírzacskót, benne a még majdnem forró kukoricával.

Apám mosolyog, olyasmiket mondhat, hogy Igazán kedves, meg hogy Nem kellett volna..., és a cigány bácsi erre csak legyint, már megy is vissza a vaskályhához, mert jönnek a valódi vevők, akik vásárolni akarnak, úgy kiáltja vissza, hogy Jó étvágyat, legényke... vagy barátocskám, és szurtos képpel vigyorog.

Aztán egyik vasárnap már nincs ott a cigány bácsi a sarkon. Meg a következőn se. És soha többé nem jön aztán. A pékség pedig bezárt.

Nem tudtam, hogy ezek a történetek is mind-mind ugyanoda tartoznak, amit nekem is meg kellett volna ismernem, de elszabotáltam, és úgy hívják: halál.

prisutan vječni i nepogrešiv vonj, ili bolje reći miris, koji se ne može pomiješati ni s jednim drugim. Jednako je tako i u bolnici. Mislim da u pekaru vrijedi doći već zbog tog mirisa, mirisa svježeg pečenog koji se može duboko udahnuti, gotovo da se može najesti od njega, kada to ne bi bila varka, naime, miris potiče apetit i jedva čekam da dođemo na red. Znam – pogotovo kada sam s djedom – da ću ja biti prvi koji će dobiti nešto, vršak kifle, i još će se ondje iz same sredine uz miris dodati i okus isparavanja. Od toga i ne treba više. Samo svježja kifla. Dok hrska. Uvijek me preplavi sreća.

Jednako kao i vikendom kada se zaustavimo na uglu ulice Király i ulice Kazinczy pokraj crne željezne peći, ispred crnog čovjeka i crnog poklopca što krije kokice. Mali škarnicl, veliki škarnicl. Izmjeri količinu aluminijskom šalicom, a onda s garavim crnim prstima na vrh doda još dva ili tri zrna kao ljubazan dar. Vrh se škarnicla još ipak može čvrsto zamotati da kokice ne ispadnu. Problem je što se pred stričekom s kokicama ne zaustavljamo uvijek, dapače, mogao sam osjetiti napor roditelja da u nedjeljnoj poslijepodnevnoj šetnji upravo pokušavaju izbjeći mjesto na kojem se on nalazi. Međutim, to je teško izvedivo, na ovom kraju ulica nije nešto široka, a i ja pozorno motrim jel' ondje, štoviše, i striček Ciganin već izdaleka uočava nas, ponajprije mene na koga izvjesno može računati, maše pa snažnim i uvijek promuklim glasom više prema meni, poziva me da dođem jer se upravo peku svježeg kokice. Iz nekog je razloga otac strog, možda zato što ranijim ponašanjem nisam zaslužio dar, zgrabi me čvrstom rukom i vuče dalje. Na taj način prolazimo s druge strane ulice, a ne neposredno ispred crne željezne peći. Plačem, vrištim, pokušavam istrgnuti ruku. Već smo napustili poprište, ali ja i dalje vrištim, krupne suze kotrljaju se niz lice do ovratnika kaputa. Okrećem glavu na kojoj je kapa s pomponom. U tom trenutku vidim, sada već svjetlosnim godinama udaljeno, da striček Ciganin iz aluminijske šalice puni manji škarnicl, napušta svoju peć, to mjesto na kojem prema mom viđenju svijeta uvijek mora stajati, i kreće prema nama, gotovo trči, brzinom kojom mu to dopušta njegovo teško tijelo. Masni, crni kožni prsluk na obje strane počinje letjeti, a stopala u glomaznim čizmama zveckaju pločnikom. Sustiže nas, zaustavljaju se i otac i majka, prisiljeni su zaustaviti se, striček Ciganin stane ispred mene, a zatim pomalo i čučne, koliko mu to dopušta njegovo teško tijelo, te mi pruži papirnatu vrećicu s još vrećim kokicama.

Otac se smiješi, govori nešto kao zbilja ste ljubazni, uistinu nije trebalo..., a striček Ciganin samo odmahnu rukom i već se vraća k svojoj željeznoj peći jer pristižu pravi kupci, oni koje žele kupiti kokice, i mada je već na povratku dovikuje prema meni: dobar tek, mladiću... ili prijatelju i široko se smije garavim licem.

Jedne nedjelje striček Ciganin više nije na uglu. Pa ni iduće nedjelje. Nikada više neće ondje biti. Pekara je također zatvorena.

Nisam znao da ti događaji imaju zajednički nazivnik, pripadaju nečemu što sam trebao prepoznati, ali sam sabotirao. To nešto zove se smrt.

S mađarskog prevela KRISTINA PETERNAI ANDRIĆ

Péntek Orsolya

HU

Négyéves koromban úgy döntöttem, hogy festő leszek. Semmilyen polgári foglalkozás nem vonzott, és általában is felelőtlennek láttam a felnőttkődést, kivéve, amikor nagyanyám zongorázott, a nagyapám rajzolt vagy a nagybátyáim fotóztak. Biztos voltam benne, hogy emberhez méltó dolgokkal csak ilyenkor foglalkoznak. Húsz évig lényeges változás ebben nem történt, ám akkor eljuttattam néhány szövegemet a lapoknak. Leköszölték. Ijedtemben elkezdtem írni tanulni. Húsz évem ment rá, a festést is feladtam közben egy időre. Remek játék volt megírni egy trilógiát. (Majdnem olyan jó, mint a zongora.)

HR

Kad sam imao četiri godine, odlučio sam da ću postati slikar. Nijedno me građansko zanimanje nije privlačilo, a uglavnom sam pronalazio neodgovornost odraslih, osim kad je baka svirala klavir, djed crtao ili bi stričevi fotografirali. Bio sam siguran da će se tek tako razriješiti stvari dostojne čovjeka. Dvadeset godina u tome nije bilo značajnih promjena, ali onda sam poslao nekoliko svojih tekstova u novine. Objavljeni su. Uplašen time, počeo sam učiti pisati. Trebalo mi je dvadeset godina, nakratko sam i odustao od slikanja. Izvrsna je igra bila pisanje trilogije. (Dobra gotovo kao klavir.)

Hóesés Rómában

Amint meglátta a zágrábi pályaudvar világos márványpadlóját, amely mintha belülről ragyogott volna, ugyanúgy, ahogy a férje nagynénjének az arca, tudta, szeretni fogja a várost, pedig már egy óra múlva fárasztotta az idegen nyelv egyszerre lágy és kemény hangzása, és az, hogy minden kétszer hangzott el, egyszer horvátul, egyszer pedig amint Ladislaus magyarra fordította.

Mintha a nyelv üvegfa mögött állt volna, bezárva, és onnan nézte volna a keretet, ahová nem tudott kilépni, és a férjét, aki az anyja nyelvén beszél.

Ladislaus az asztal mellett ült. Hangos volt és idegen, ahányszor megszólalt, és ő rémülten nézte az ismeretlen mozdulatokat, azt, ahogy előredől, ha vicceset mond, mintha fel akarná öklelni a mellette ülőt, ahogy meggyújtja a gyufát, fél kézzel, ugyanabban a kezében tartva a dobozt, vagy ahogy a hüvelyk- és a mutatóujja közé csípi a csikket az utolsó slukkra, és a kézfejjével arrébb tolja a kávéscsészét, épp mint az unokabátyja, Berko.

Pár éve alig egy-két napot voltak itt. Nem vette észre a másik nyelv mögött a másik férfit. Most igen. Amikor egy pillanatra egymásra néztek, érezte, hogy elvörösödik. Ezt akarta inkább. Ezt a másikat, aki ezen az egyszerre lágy és kemény nyelven hosszan mesélt valamit, amíg a cigarettából, amelyet azonnal meggyújtott, amint eloltotta az előzőt, mélyet szívott, majd rászólt Eszterre horvátul. A lánya odanézett, és megrázta a fejét. Egy ideje guggolva figyelte az apja minden mozdulatát. Ahogy rászólt, leült a földre.

– Mit kérdeztél tőle?

A férje mintha csak akkor döbbsen volna rá, hogy Borka is ott van.

– Hogy nem fáj-e a lába így, hogy egyfolytában guggol – mondta az otthoni, a magyar hangján az otthoni fejmozdulattal.

– Honnan tudja, hogy mit kérdeztél?

– Látod, nekem is tudok – mondta Ladislaus nagynénje magyarul. Zlata édeskésre törte a mondatokat, Pécsen tanulta meg úgy-ahogy, pedig nem járt gyakran a rokonokhoz.

– Neki is tudja. Mi így vagyunk – tette hozzá.

Eszter zavartan és némán nézett körbe hármukon.

Este – amikor megérkezett Berko, és összelelleztek, majd lassan megjöttek a többiek, és megtöltötték a szobát – kezdetben még érteni vélte, miről beszélnek,

Részlet az azonos című, 2020-ban megjelent regényből.

Snijeg u Rimu

Čim je vidjela svijetli mramorni pod zagrebačkog kolodvora – koji kao da je isijavao iz nutrine na jednak način kao lice tete njezina supruga – odmah je znala da će zavoljeti taj grad. Iako, već ju je nakon sat vremena umarao ujedno blag i tvrd zvuk stranoga jezika, kao i to što je sve odzvanjalo dva puta: prvi put na hrvatskom, a drugi put pak u Ladislavovom prijevodu na mađarski.

Kao da je stajala iza jezičnog staklenog zida, zaključana, i s toga mjesta gledala u vrt u koji ne može stupiti. Odatle je gledala svog muža koji je govorio na materinskom jeziku.

Ladislav je sjedio pokraj stola. Bio joj je glasan i stran svaki puta kada bi progovorio, a ona je iznenađeno gledala nepoznate pokrete, to kako se naginje naprijed dok prepričava vic, kao da želi obgrliti one što sjede pokraj njega; način na koji pali šibicu, kao da to čini s pola ruke jer u istoj drži kutiju, ili to kako pritišće čik cigarete između palca i kažiprsta prije nego povuče posljednji dim i rukom odgurne šalicu za kavu na potpuno isti način kao stariji bratić Berko.

Prije nekoliko godina boravili su ovdje dan ili dva. Nije uočila tog drugog muškarca iza drugog jezika. Ovaj put jest. Kada su im se za trenutak pogledi sreli, osjećala je da će se zacrvenjeti. Ovoga je željela više. Ovog drugog što na jeziku ujedno blaga i tvrda zvuka priča o nečemu naširoko, pušeći cigaretu koju je upalio odmah nakon što je ugasio prethodnu, pa se obratio Esteri na hrvatskom. Djevojčica ga je pogledala i odmahнула glavom. Neko je vrijeme iz čučućeg položaja promatrala svaki očev pokret. Nakon što joj se obratio, sjela je na pod.

– Što si je pitao?

Njezin se suprug tek tad lecnuo: Borka je također bila ondje.

– Pitao sam, zar ju ne bole noge jer neprestano tako čuč – rekao je domaćim, mađarskim glasom, praćenim domaćim pokretom glave.

– Kako zna što si je pitao?

– Vidiš, i ja znam – rekla je Ladislavova teta na mađarskom. Zlata je slatko lomila rečenice. Nešto malo je naučila jezik u Pečuhu, mada nije često odlazila kod rodbine.

– Neka zna. Ovdje smo mi – dodala je.

Ester je zbunjeno i nijemo svo troje slijedila pogledom.

Uvečer je, nakon što je stigao Berko i zagrlio ju, a zatim su postupno počeli stizati ostali i dupkom ispunili sobu, u početku još pomalo razumjela o čemu razgovaraju,

aztán, ahogy a füst egyre sűrűbben gomolygott ki a sötét kertbe, ő is kisurrant a nap-pali ajtaján. A terasz a konyhából nyílt, de az ajtaja szorult kisé. Valahogy kibújt rajta. Az ég itt is sötétzöld volt, mint Rómában júliusban.

(...)

Amikor először feküdt mellé, úgy érezte, egyedül van. Aztán nemsokára érezte, hogy két gyerek lesz. Egyszer a sósat kívánta és a savanyút, egyszer az édeset és a fanyart. Egyszer ki nem jött volna az árnyékból, egyszer azt kívánta, forróbban süsön a nap, mint amennyire süttött, pedig Zágrábban még a falak is izzadtak, az olvadt aszfaltban benne maradt a cipősarka, és a Dolac alsó részén a kofák locsolókannából permetezték a vizet a virágokra, amelyek fél tizenegy körül már kornyadoztak, neki mégsem volt elég a napból, kiült az egyik presszó teraszára, és a napba tartotta az arcát, éjjel meg egy szál ingben átosont a hűvös lakáson, hogy kilépjen az erkélyre, onnan meg a fekete, illatos kertbe, amely fölött halvány narancssárgán ragyogott a hold, ezüstbe vonva a paradicsomtöveket.

Másodszor mentek vissza egy év alatt a férje családjához, és Borka, aki nem értett egyetlen szót sem az asztalnál, csak amikor észbe kaptak, és németre váltottak, hogy aztán pár perc után megint visszaváltsanak horvátra, úgy érezte, ez a család legalább család.

– A zágrábi meg a pécsi családnak mintha nem lenne köze egymáshoz – mondta Ladislausnak a Kvaternikov téren a villamosmegállóban. Véletlenül ketten indultak el, két hét óta először nem jött velük senki a rokonok közül. Addig kézzel kézre adták őket, valaki felrakta őket a villamosra itt, a másik várta őket ott, és Borka a különféle nénik, távoli nagybácsik, unokahúgok és bátyák közt egy idő után ugyanúgy elveszett, mint ahogy a lakásokban, amelyekben mindenhol azonnal asztalhoz kísérték őket.

– Ott az apám családja vagyunk. Itt az anyám családja vagyunk – válaszolta Ladislaus némi tűnődés után.

(...)

Ladislaus, az a Ladislaus, aki Zágrábban egy másik férfinak tűnt, egy olyannak, aki talán lehetett volna, ha a másik nyelvet választja végül, és a másik országot, egyre távolabb került az időben, már csak emlékezni lehetett rá, mint a halottakra, vagy Mártira, vagy Takira, vagy, néha úgy tűnt, Júliára. Ugyanígy tűnt el az időben az a Ladislaus, aki Visegrádra vitte a szüleivel autóval, aki Mátyás külpolitikájáról beszélgetett az apjával, és aki Pécsen egyszer a nyakába csókolt a verandán, az anyja előtt. Az anyósa úgy tett, mintha nem vette volna észre.

a zatim je jednako kao što se dim u sve gušćim oblacima kovitlao u mračni vrt i ona šmugnula kroz vrata. Na terasu se izlazilo iz kuhinje, ali vrata su bila jako uzana. Nekako se provukla van. I ovdje je nebo bilo tamnozeleno, kao u Rimu u lipnju.

(...)

Kada je prvi put legla kraj njega, osjećala se kao da je sama. Ubrzo zatim osjećala je da će biti dvoje djece. Jednom je žudjela za slanim i kiselim, dugi put za slatkim i oporim. Jednom nije željela izaći iz sjene, drugi put je željela da sunce prži još jače nego što je pržilo, mada su se u Zagrebu čak i zidovi znojili, peta s cipele zaglavila se u rastopljenom asfaltu, a na donjem dijelu Dolca piljarice su iz velikih kanti škropile cvijeće vodom koje je već oko pola jedanaest venulo, ali njoj još uvijek nije bilo dovoljno sunca. Sjela je na terasu jednog kafića i okrenula lice prema suncu. Noću je pak samo u košulji šmugnula kroz hladan stan, izašla na erker, a otud u taman mirišljavi vrt nad kojim je svijetlonarančasto blistao mjesec obojivši sadnice rajčice u srebro.

U toj su se godini već drugi put vraćali suprugovoj obitelji, a Borka – koja nije razumjela ni jednu jedinu riječ izrečenu za stolom, osim u slučajevima kada bi im njezino prisustvo došlo u svijest pa bi prebacili na njemački i već nekoliko minuta kasnije opet na hrvatski – osjećala je to da je ova obitelj barem obitelj.

– Zagrebačka i pečuška obitelj kao da nemaju nikakve veze jedna s drugom – rekao je Ladislav na tramvajskoj stanici na Kvaternikovom trgu. Slučajno su krenuli njih dvoje, u dva tjedna prvi put nije bio s njima nitko od rodbine. Dotad su ih predavali iz ruke u ruku: netko ih je otprovodio na tramvaj ovdje, drugi ih je čekao ondje, a Borka bi se između različitih teta, dalekih ujaka, sestrični i bratića jednako gubila kao i u stanovima u kojima bi ih uvijek odmah upućivali prema stolu.

– Ondje smo očeva obitelj. Ovdje smo majčina obitelj – odgovorio je Ladislav nakon nešto malo razmišljanja.

(...)

Ladislav, onaj Ladislav koji se u Zagrebu doimao kao drugi muškarac, kao potencijalni drugi koji bi mogao postati da konačno odabere drugi jezik i drugu zemlju, tonuo je sve dublje u prošlost. Mogla sam ga se tek prisjećati jednako kao što se sjećamo pokojnika, ili Martija ili Takira ili, nekad se tako činilo, Juliju. Na jednak je način u vremenu nestao onaj Ladislav koji ju je sa svojim roditeljima poveo automobilom u Višegrad, koji je s ocem razgovarao o Matijinoj vanjskoj politici i koji ju je u Pečuhu nekoć poljubio u vrat na verandi pred majkom. Svekrva se pravila kao da ništa nije vidjela.

S mađarskog prevela KRISTINA PETERNAI ANDRIĆ

Fotó: Tóth László

Meliorisz Béla

HU

Szülő-, felnevelő és útnak indító városom Győr, melynek drága emlékét máig őrzöm. Vizuális nevelési, nyelvészeti és irodalmi tanulmányokat végeztem. Pécsett élek. Itt ismertem meg azt a csodálatos lányt, aki a feleségem lett, itt születtek gyermekeink, itt dolgoztam a tudományegyetem gyakorló gimnáziumának szakvezető tanáráként. Ebben a mediterrán jellegű, nagy múltú városban formálódtam azzá, aki vagyok. Itt jelenik meg már több mint hatvan éve a *Jelenkor*, ez az igazi európai folyóirat, mely számomra nem csupán egy irodalmi műhely, hanem a szellemi otthonom. Legutóbbi verseskötetem, a *Vagyunk örökké* az elmúlt évben látott napvilágot. Hetvenegy éves vagyok.

HR

Grad u kojem sam se rodio i u kojem sam odgojen je Győr, drago sjećanje na njega još uvijek čuvam. Završio sam vizualno obrazovanje, lingvistiku i književnost. Živim u Pečuhu. Tu sam upoznao divnu djevojku koja mi je postala supruga, tu su se rodila naša djeca, tu sam radio kao učitelj mentor u srednjoj školi koja je služila kao vježbaonica studentima. Formirao sam se u tom gradu s dugom poviješću i mediteranskim karakterom. Već više od šezdeset godina tu se objavljuje *Jelenkor*, pravi europski časopis, koji za mene nije samo književna radionica, već moj duhovni dom. Moj posljednji svezak poezije, *Vagyunk örökké (Zauvijek smo)*, objavljen je prošle godine. Imam sedamdeset i jednu godinu.

Makárhegyi versek

1.

*Krisztus fájdalma
feszül a tájra*

*Törött venyigék őrzik
a szüreti kedvet
s bánattól öregednek a tőkék*

*Fentről az úton
egy pergamen arcú asszony jön
ócska taligával*

*Narancsok lilák
villódzása:
csobbanás utáni remegés
lenn a város*

2.

*Ma délután
a szőlőhegyen
járt a kedves*

*Sugaras fürtökkel
madarak énekes kedvével
tért meg
Fején kendővel
napbarnított arccal áll előttem
az ujjai hegyét
lágykék erekkel átszótt
szemhéját csókolom*

*Eretnek bánattal
markolok a hajába
mert már az asszonyt szeretem
aki bolondos
fehér harapással szeret*

Pjesme s Makárhegya

1.

*Kristova bol
privija se na krajolik*

*Slomljeno trsje čuva
duh berbe
i čokoti stàre od tuge*

*Odozgor na putu
dolazi žena s licem pergamene
s trošnim tačkama*

*Narančaste ljubičaste
treptavo svjetlucaju:
drhtanje nakon pljuska u vodu
dolje grad*

2.

*Danas popodne
draga je hodala
vinogradom*

*Vratila se
sa zrakastim grozdovima
raspjevanim duhom ptica
Stoji preda mnom osunčana lica
s maramom na glavi
ljubim joj vrhove prstiju
svijetloplavim žilama
protkane vjeđe*

*S heretičkom tugom
grabim joj kosu
jer volim već ženu
koja je luckasta
voli me ugrizom bijelim*

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

Fotó: Komjáthy Zsuzsanna

Kiss Tibor Noé

HU

(1976) Prózaíró. Újságíróként diplomázott a MÚOSZ Bálint György Újságíróiskolában, majd szociológiát végzett a PTE-n. A *Jelenkor* és a *Színház* folyóiratok tördelőszerkesztője, felelős szerkesztője a *Jelenkor Online*-nak. 2012 óta szervezi Pécssett az Irodalmi Diszkrét elnevezésű programsorozatot, dolgozott újságkihordóként, kérdezőbiztosként, újságíróként és hátrányos helyzetű fiatalok futballedzőjeként. Három regénye: *Inkognitó* (2010), *Aludnod kellene* (2014), *Beláthatatlan táj* (2020). Könyvei cseh, finn, lengyel, német és szlovén fordításban is megjelentek.

HR

(1976) Je prozaist. Diplomirao je novinarstvo na Novinarskoj školi MÚOSZ Bálint György, a zatim sociologiju na Sveučilištu u Peču. Glavni je urednik časopisa *Jelenkor* i *Színház* te glavni urednik časopisa *Jelenkor Online*. Od 2012. organizira niz programa pod nazivom Književna diskoteka u Peču, a radio je kao izdavač, istražiteljski novinar, novinar i nogometni trener za mlade. Objavio tri romana: *Inkognito* (2010), *Aludnod kellene* / *Trebalo bi spavati* (2014), *Beláthatatlan táj* / *Neproničan krajolik* (2020). *Incognito* je objavljen na poljskom, slovenskom i fin-skom, *Aludnod... bi trebao biti objavljen* u češkim i njemačkim prijevodima.

Ez egy stadion, én pedig az edző vagyok

A völgy kihalt. A mezőn csirkék bóklásznak, a távolból fekete macska figyeli őket. Tuningolt Skoda parkol az út szélén. A kocsiról lekoptak a színes matricák, csak a dísz-tárcsái csillannak meg a térdig érő gazban. A domboldalon fekvő házak hátat fordítanak az útnak. A telepet a dombtetőre építették. A főtéren bányász áll, jobb kezében csákány, bal kezében villanylámpa. Fáradtan néz a közösségi ház felé, szomorú, barázdált mészkőarc. Nem maradt semmi a múltból, a kaszinó bezárt, a tűzoltószertárban gumiabroncsokat raktároznak. A bányakórházat tüdőszanatóriummal alakították át, majd megszüntették. Az udvaron térdig ér az avar, ampullákat rejt. Ha a bányász megfordulna, az István-akna tornyát még látná. Védett műemlék. Üresen állnak körülötte a szecessziós bányaépületek, a felolvasóterem évtizedek óta csendes. Legyez a szél, piros-fehér-zöld szalagok himbálózhatnak a halott bányászok emlékművén. A dalárda férfikórusa kísérté őket a sírba. A gesztenyefák között lovak legelésznek, kerítés választja el őket a mélységtől. A közösségi ház mögött elhagyott külszíni fejtés.

Sárgállik a fű, törik a szára, hetek óta égeti a nap. Porzik rajta a labda, keményen pattan, mint a betonon. A szikkadt salakban keréknyomok, biciklivel húzott sávok. A lelátón szétaposított műanyag flakonok. Fehérre meszelt öltözőépület, rácsok. Ez egy stadion. A fűben ülő gyerekek a focisták, én pedig az edző vagyok. Szervusztok, tegeződjünk. A kezemben kartonmappa, az irodában kaptam Esztitől. Filctollfelirat a címlapon, felnőtt börtön. Esztiék legutóbb ott dolgoztak. Lapozok. Tizenketten vagyunk, de Hurka is jön, ha végzett a közmunkán. Izgatottan diktálják be a nevüket, lebetűzik, escéhá, eszkáipszilon. *Arany János vagyok, mint az író. Barna Dani vagyok, a kedvenc focistám Cristiano Ronaldo.* A bemelegítést kihagyjuk, délelőtt mindenkinek volt tornaórája. Ezt mondják. Gyakorlatok sincsenek, inkább focizunk, szintfelmérésnek megfelel. A cselezés mindenkinek jobban megy, mint a labdakezelés. A labda felperdül, megcsúszik a fűvön, alattomosan pattog. *Szúrd ki, a rák rágja le a lábad, te fogyatékos.* Soha nem hallottam még ennyi káromkodást, zsong a fejem. Megállás nélkül kiabálnak, sok a szöveg, kevés a passz. *Kurva kevés a passz.* Még a szemközti betonfal is visszhangzik. Megállítom a játékot. Felment bennem a pumpa, bocs. Te itt álltál, ő meg amott, mit kellett volna csinálni. *Passzolni, ugye, hogy tudod.* Nézem az arcukat, meglepettnek tűnnek, aztán passzolni kezdenek.

Ovo je stadion, a ja sam trener

Dolina je mrtva. Po polju se gegaju kokoši, mačka ih promatra iz daljine. Nabrijana Škoda parkira uz rub ceste. S automobila su se oljuštile naljepnice, samo mu felge svijetle u korovu koji seže do koljena. Kuće na obroncima brda okrenule su leđa cesti. Naselje je izgrađeno na vrhu brda. Na glavnom trgu stoji rudar, u desnoj mu ruci pijuk, u lijevoj svjetiljka. Tužnim, izbrazdanim licem od vapnenca umorno gleda prema društvenom domu. Nije ostalo ništa od prošlosti. Kasino se zatvorio, a u vatrogasnom domu drže automobilske gume. Rudarska je bolnica prvo prenamijenjena u sanatorij za plućne bolesnike, pa zatvorena. Na dvorištu hrpe lišća koje sežu do koljena skrivaju ampule. Kada bi se rudar okrenuo, vidio bi toranj Stjepanovog okna. Zaštićeni spomenik. Oko njega napušteno stoje secesijske rudarske građevine, čitaonica je desetljećima prazna. Piri vjetar, crvene, bijele i zelene pruge lepršaju na spomeniku poginulim rudarima. U grob ih je ispratio muški zbor. Među drvećem kestena mirno pasu konji, ograda ih odvaja od dubine. Iza društvenog doma napuštena vanjska rudarska sonda.

Žuti se trava, lome joj se vlati, tjednima ih prži sunce. Lopta diže prašinu s trave, odbija se snažno, kao od betona. Tragovi kotača u skorenoj šljaci, brazde koje je ostavila guma bicikla. Po tribini razgažene plastične boce. Svlačionica ožbukana u bijelo, rešetke. To je stadion. Djeca koja sjede u travi su nogometaši, a ja sam trener. Pozdrav, budimo na ti. U ruci držim kartonski fascikl, dobio sam ga u uredu od Eszti. Na naslovnici je flomasterom napisano: zatvor za odrasle. Eszti i njezini su nedavno tamo radili. Listam. Dvanaestero nas je, no doći će i Krvavica ako je završio s javnim radovima. Uzbuđeno diktiraju svoja imena, slovkaju: eš-ce-ha, es-ka-ipsilon. *Zovem se János Arany, kao pisac. Zovem se Dani Barna, najdraži mi je igrač Cristiano Ronaldo.* Preskočit ćemo zagrijavanje, svi su imali tjelesni prijemopodne. Tako kažu. Nema ni treninga, igrajmo radije nogomet, poslužiti će kao eliminacija. Svima bolje ide fintiranje nego vođenje lopte. Lopta se zarotira, odsklizne po travi, podmuklo odskače. *Gurni je, rak ti oglodao nogu, ti retardu.* Nikada još nisam čuo toliko psovki, zuji mi glava. Deru se bez prestanka, previše riječi, premalo igre. *Jebeo je malo pasova.* Odzvanja čak i betonski zid sa suprotne strane. Zaustavljam igru. Planuo sam, žao mi je. Ti si stajao ovdje, on malo dalje, što je trebalo učiniti? *Dodati znaš, je li tako?* Gledam ih u lice, čine se iznenađeni, nakon toga počinju dodavati.

A második edzésről elkések, a garázsból kell visszamennem a körömlakklemosóért. A festék világosbarna, matt, de azért látszik. A lábamra nem tudom hirtelen visszánöveszteni a szőrt, a fülcimpám lyukas. Mégis a táskámat furcsállják a legjobban. Nem csoda, női, ezüstkarikával az oldalán. Legközelebb a kocsiban hagyom. Vagy veszek egy férfitáskát, feketét vagy sötétbarnát, mindenhol ez a felhozatal. Eszti megkért, hogy az edzésekre inkább ne menjek női ruhában. A fiúknak ez talán sok lenne. Először nem is értettem, miről beszél. A futball az futball, kemény dolog, a többit titkolom, amíg lehet. Csakhogy kijöttem a gyakorlatból. Elővenni a srácok előtt egy női táskát, teljes amatőrség. Ráadásul még mindig azt nézik. *Gyerünk bemelegíteni*. Keményen, férfiasan, nem is ellenkeznek. A gimnasztika után pedig már csak a labdára gondolnak, kergetik, rohannak utána, amíg látják.

A gyerekek az apró bányászházakban laknak. Végigmennek a keskeny utcákon, patogatják a labdát. A labdák folyton laposak, egy hét alatt leengednek. És fogynak, az egyiket Jenny szaggatta darabokra. Jenny egy pitbull, a pálya melletti udvaron lakik. A házban még kilencen. Nemrég tízen voltak, de a legnagyobb lány férjhez ment vidékre. A gyerekek szerint ez csak mese, *Roxit az apja kurvának adta el Hollandiába*. Bálint szerint így megy ez a telepen. Van miről beszélgetni két gyakorlat között. Baloghék elkapták Tomit, de nem nagyon verték meg. Jancsi nyert tizenégyezer forintot tippmixen, aztán az egészet elköltötte borítékos sorsjegyre. Zsiráf megütötte az ujját kalapáccsal, majd lyukat fűrt a körmébe, hogy kifolyjon alóla a genny. Dani két hete utcai cipőben jár focizni, mert az apja kiszedte a fűzőt a tornacipőjéből. *A faszzszopó apám*, ahogy Dani emlegeti. Edzés után mindig bekéredzkezik a kocsiba, a házuk előtt kiteszem. Az ablak nyitva, a szoba közepén villanykörte ég. A falról mállik a tapéta, bútor sehol.

Az edzések mindig ugyanúgy zajlanak. A bemelegítést utálják, Hurka a kapufának dőlve nyávog, nem akar futni. *Huszonegy éves vagy, ne szórakozzál már*. Ilyenkor vakarózni kezd. A gyakorlatok közben bohóckodnak. Az egyik szájából nyalóka lóg, a másik elfelejti a feladatot, a harmadik eleve nem is értette. Megint kiabálnak, vennem kell egy sípot. Folyton összevesznek a labdákon, mindenki csatár szeretne lenni, mindenki Attilával akar egy csapatba kerülni. Attila csak mosolyog, aztán többnyire a sarokba vágja a labdát. Időnként én is összeszedem magam, ha már beleírták a telepen kiadott magazinba, hogy az ificsapat edzője kamaszként a Ferencváros játékos volt. Két-három csel, lövések a lécz alá. Néhányan összesúgnak, *láttad, még fel is nézett előtte*. Azt nem veszik észre, hogy a lábam közben megremegett. Hétről hétre eljátszom a futballistát, eljátszom a macsót. Versenyt futok az idővel, nemsokára úgyis kiröhögnek. Talán ezeket a lövéseket elfogadják mentségnek.

Na drugi sam trening zakasnio, morao sam se iz garaže vratiti po aceton. Boja je svijetlosmeđa, mat, no svejedno se vidi. Noge mi ne mogu brzo ponovo podlakavjeti, imam probušenu ušnu resicu. No ipak se najviše čude torbi. Nije ni čudo, ženska je, sa srebrenom karikom sa strane. Sljedeći ću je put ostaviti u autu. Ili ću kupiti mušku torbu, crnu ili tamno smeđu, svugdje nude takve. Eszti me zamolila da na treninge ipak ne idem u ženskoj odjeći. Dečkima bi to bilo previše. Isprva nisam ni shvatio o čemu govori. Nogomet je nogomet, ozbiljna stvar, ostalo skrivam dokle god mogu. Samo što sam ispao iz forme. Izvaditi žensku torbu pred dečkima je čisti amaterizam. Osim toga, još uvijek gledaju torbu. *Idemo se zagrijati*. Čvrsto, kao pravi muškarci, čak se i ne protive. Nakon razgibavanja pak razmišljaju samo o lopti, ganjaju je, jure za njom dokle god je vide.

Djeca stanuju u rudarskim kućicama. Prolaze uskim ulicama udarajući loptom. Lopte su neprestano jajaste, za tjedan dana se ispušu. I nestaju. Jednu je Jenny rastrgala na komade. Jenny je *pitbull* koji živi u dvorištu do terena. A u kući ih živi devetero. Još nedavno ih je bilo desetero, no najstarija kći udala se u provinciju. Ako se pita djecu to je samo bajka, *Roxi je tata prodao u Nizozemsku kao kurvju*. Bálint kaže da tako to ide u naselju. Imamo o čemu razgovarati između vježbi. Balogovi su ulovili Tomija, no nisu ga jako pretukli. Jancsi je osvojio četrnaest tisuća forinti na kladionici, no sve je potrošio na srećke u kuvertama. Žirafa se udario čekićem po prstu pa izdubio rupu u noktu kako bi ispod njega iscurio gnoj. Dani već dva tjedna dolazi na trening u uličnim cipelama jer mu je otac izvukao vezice iz kopački. *Kurac od oca*, kako ga Dani spominje. Nakon treninga mi se uvijek ubaci u auto pa ga ostavim pred kućom. Prozor je otvoren, nasred sobe gori žarulja. Sa zidova se ljušte tapete, namještaja nigdje.

Treninzi uvijek prođu isto. Zagrijavanje mrze, Krvavica cvili naslonjen na vratnicu, ne želi trčati. *Dvadeset i jednu godinu imaš, nemoj me zezati*. Tada se počne češkati. Za vrijeme vježbi se glupiraju. Jednome iz usta visi lizalica, drugi zaboravi što je zadatak, a treći ga otpočetak nije razumio. Opet viču, moram kupiti zviždaljku. Neprestano se svađaju oko lopte, svi žele biti u napadu, svi žele igrati u timu s Attilom. Attila se pak samo smije, a nakon toga najčešće pukne loptu u kut. Ponekad se i ja priberem s obzirom na to da su u lokalnom listu napisali kako je trener juni-ora kao tinejdžer igrao u Ferencvárosu. Dvije-tri finte, udarci pod prečku. Neki si i došaptavaju: *jesi li vidio, čak je i digao pogled prije udarca*. No nisu uočili da mi je noga za to vrijeme zadrhtala. Iz tjedna u tjedan glumim nogometaša, glumim mačo muškarca. Utrkujem se s vremenom, uskoro će me ionako ismijati. Možda će ove udarce prihvatiti kao ispriku.

Az éttermeknél találkozom Bálinttal, Attilával és Tomival. Gondolhattam volna, a pláza veszélyes hely. Női táska, női csizma, frufru. Szerencsére nadrág van rajtam, és nem vagyok kisminkelve. Végignéznek rajtam, érzik, hogy valami nem stimmel. Feszengünk. Megkérdezem tőlük, hogy mit csinálnak, ennél jobb nem jut eszembe. Fülbevalót vesznek Tominak. Mondanám, hogy épp a Bijou Brigitte-be akartam benézni, de inkább hallgatok. Zsebre dugom a kezem, így beszélgetünk tovább. Biztos bunkónak néznek, de a körmöm megint világosbarna. Matt. Szóba hozom az edzést, de ez sem segít. Legalább elővennének egy szelvényt, ahogy máskor. *Tibi, szerinted ez milyen. Kétszázra tízezer, csak attól fosok, hogy a Milan nem veri meg a Fiorentinát.* De nincs szelvény, nincs semmi, csak állunk, búcsúzkodunk. A bejáratnál még összefutok Janival, a többieket keresi. Ő is végigmér, majd egy héttel később meg akarja venni tőlem a csizmámat. Jól menne a pufidzsekijéhez, de nem adom el. *Női modell, még hülyének néznének benne.* Pedig én vagyok a hülye. Hogyan is titkolhatnám el előlük az életemet. Egy Google-keresésen múlik az egész. Talán már túl is vannak rajta, csak várnak.

Az árnyékban szotyolázunk, szakad rólunk a víz. Néhányan egyérintőznek, a többiek a fűvön ülnek. Jani kihangosítja a telefonját, technó. A betonkerítésen túl felnyerítenek a lovak, valahol felbőg egy motoros fűrés. Mindenkinek van mondanivalója. Zsiráf egy fatelepen kapott munkát, Jani nem tud dönteni a Nike és az Adidas között, Gyuszi szerint ideje volna visszajelölnöm őt Facebookon. Csalódottak, hogy a következő edzés elmarad. *Nekem a futball az életem,* szólal meg váratlanul Jani. Mintha reklámszöveget olvasna fel, pedig komolyan gondolja. Attila a hegeket karpargatja az alkarján, Bálint a bicepszét mutogatja, Dani cigarettára gyújt. *Tizenhárom se vagy,* kiabál rá Roland, aki általában egy szót sem szól. Kantáros munkaruhában, bakancsban áll a kapuba, sosem lép félre a labda elől. A lábszárán tetoválás, sasmadár és két villám formájú karakter, SS. Ő is velünk focizik, pedig sok köztünk a cigány. Nem tudom, mi járhat a fejében. Egyszer majd ő is elmondja.

Hetek óta az ifinapra készülünk. Érmekeket és okleveleket veszek a serlegboltban. A gyerekek minden edzésen megkérdezik, hány csapat indul a focikupán. Végül nem jönnek el a nevelőotthonos fiúk, és nem jönnek az Uránvárosban lakó török diákok sem. Csak néhány ismerősömet tudom elcsábítani a telepre, épp kiteszünk egy csapatot. A pálya szélén testvérek, haverok és egy szülő, mindenki izgul. Aztán tíz perc után szemerkélni kezd az eső, a nézők pedig visszamennek a közösségi házba. Mi, focisták, maradunk. Bennünket nem zavar az eső, a csúszós fű. A gyerekeket semmi sem zavarja, nincs bennük csalódottság, csak számolják a gólokat. Sok kis Cristiano Ronaldo, üres lelátók, betonfalak között, esőfüggönyben. Az utolsó meccsen kétszer kell hosszabbítanom, de akkor sem akarják abbahagyni. Még az aulában is ömlik ró-

Kod restorana se susrećem s Bálintom, Attilom i Tomijem. Mogao sam pretpostaviti da je trgovački centar opasno mjesto. Ženska torba, ženske čizme, šiške. Srećom nosim hlače i nisam našminkan. Odmjeravaju me od glave do pete, osjećaju da nešto nije u redu. Vrpeljimo se. Pitat ću ih što rade, bolje od toga mi ne pada na pamet. Kupuju Tomiju naušnice. Rekao bih kako sam baš mislio svratiti u Bijou Brigitte, no radije šutim. Guram ruku u džep, tako nastavljamo razgovarati. Sigurno me smatraju neotesancem, nokti su mi ponovo svijetlosmeđi. Mat. Spomenem trening, no to ne pomaže. Kad bi barem izvadili listić kao inače. *Tibi, što ti kažeš na ovo? Deset tisuća za dvjesto, jedino me trta da Milan neće dobiti Fiorentinu.* No nema listića, nema ničega, samo stojimo, rastajemo se. Na ulazu nailazim još na Janija, traži ostale. I on me odmjerava, a za tjedan dana će od mene htjeti kupiti čizme. Dobro bi mu stajale uz proshivenu jaknu, no neću mu ih prodati. *Ženski model, još bi te smatrali i budalom.* No zapravo sam ja budala. Kako bih i mogao pred njima skriti svoj život? Dovoljno je samo jedno guglanje. Možda im je već i jasno, ali čekaju.

Pljuckamo suncokretove sjemenke, cijedi se voda s nas. Neki naizmjenice napucaju loptu u zid, drugi sjede na travi. Jani pojačava mobitel, tehno. S druge strane betonske ograde zarzaju konji, negdje zarida motorna pila. Svatko ima ponešto za reći. Žirafa je dobio posao u drvvari, Jani se ne može odlučiti između Nikea i Adidasa, Gyuszi smatra da bi bilo vrijeme da ga prihvatim na Facebooku. Razočarani su što je sljedeći trening odgođen. *Za mene je nogomet život,* javi se iznenada Jani. Kao da čita tekst reklame, no ozbiljan je. Attila si grebe ožiljke na podlaktici, Bálint pokazuje biceps, a Dani pali cigaretu. *Nisi ni trinaestu napunio,* viče na njega Roland, koji obično i ne progovori. Stane na gol u radnom kombinezonu s naramenicama i bakandžama, nikada se ne izmakne pred loptom. Na potkoljenici ima istetoviranog orla i dva slova u obliku munje, SS. I on s nama igra nogomet iako je među nama mnogo Roma. Ne znam što je njemu u glavi. Jednom će i on progovoriti.

Tjednima se pripremamo za juniorski turnir. U salonu pehara kupujem medalje i priznanja. Na treninzima me neprestano pitaju koliko će se ekipa natjecati na turniru. Na kraju ne dolaze dječaci iz dječjeg doma, ni turski učenici s Uránvárosa. Samo nekoliko poznanika uspijevam navesti da dođu do naselja, jedva nas se skupilo za jednu ekipu. Uz rub terena braća, prijatelji i jedan roditelj, svi su napeti. Deset minuta poslije počinje rominjati kiša, pa se gledatelji vraćaju u društveni dom. Mi nogometaši ostajemo. Nas ne smetaju kiša i skliska trava. Djecu ništa ne smeta, nemoguće ih je razočarati, samo broje golove. Mnogo malih Cristiana Ronalda i prazne tribine unutar betonskih zidova i kišne zavjese. Zadnju utakmicu dvaput produžujem, no ni tada im nije dosta. Čak se i u auli s njih sve cijedi, znojni su, a prsti su im ljepljivi od umaka za pizzu. Dečki su sagradali krušnu peć, a djevojke su

luk a víz, izzadnak, pizzaszósz ragad az ujjaikra. A fiúk kemencét építettek, a lányok pizzát sütöttek benne. Előkotrom az érmeket a nejlonzacskóból. Az érem mellé rövid dicséret jár mindenkinek. Előbb Máté, aztán Misi, egy ideje nem keverem össze őket.

Novemberben már nem látjuk a napot, csak a leheletünket. Az edzések után a közösségi házba húzódunk. A fiúk a lányokat kergetik, széles a kanapé, egy kupacban elférnek rajta. A csocsóasztal tetejéről hiányzik az üvegtábla, a labda kétpercenként elszáll, pattog a parkettán, amíg valaki el nem kapja. Pörgetni szabad. Attila mobilozik, hárman jelölték ismerősnek, *például az a gyökér Gubacsi. Ő nyerte meg a káromkodóversenyt az ifinapon*, mondja Beton, majd szkanderozni hív. Azt mondják, még Pörölyt is lenyomja, pedig Pöröly nemrég előzetesben volt egy hónapig. Tíz másodpercig bírom, a csuklóm az asztallaptól két centire áll meg. Beton mosolyog, *nem akarom odavágni az órát*. Néhány hete nem nevettünk. Beton dühöngve rúgta fel Misit, aki két fejjel kisebb nála. Hátulról, bosszúból. Attila azonnal hazaindult, a többiek is csak hallgattak. Rövid időn belül ez volt a harmadik balhé a pályán, elegendő lett. Egyenként levettem róluk a sárga mellényeket, *ennyi volt a futball, befejeztük*. Aztán futottam hat kört a pálya körül. Nehezen vittek a lábaim, alig kaptam levegőt. Néhány gyerek megvárta, a kispadon kuporogtak. *Akkor tényleg ez volt az utolsó edzés, Tibi?* A vaksötétben felismertem Bálint hangját. Tudtam, hogy nem ez volt az utolsó, de inkább csak elköszöntem tőlük.

A telepre vezető út a szokásosnál is szürkébb. Az égről eltűnt a nap, nincsenek felhők, nincsenek színek. A kémények vékony füstcsíkokat eregetnek. Az egyik sarkon kamaszlányok ácsorognak, kilóg a derekuk a dzseki alól. Hosszan néznek a kocsi után. Valaki végre elvihetné őket innen. Az edzés olyan, mint máskor, csak több a buzivicc. Nem véletlenül gyanakszom, Eszti néhány napja hívott telefonon. *Arany Jani rád keresett a Google-ban, azóta csak rólad kérdezősködnék*. Témánál vagyunk, eddig fogyatékosoztak, most buziznak. Ez csak nekem szólhat, veszem az adást. Beállok közéjük csocsózni, rögtön lövök egy öngólt. Aztán leülök a padra, de majdnem felborul alattam. Ez nem az én napom. Végül kihívom a gyerekeket a levegőre. A beszélgetés nem tart sokáig. Meglepődtek, de ha engem nem zavar, akkor őket sem zavarja. Tudják, hogy nem vagyok buzi. Az első edzés előtt is elmondhattam volna, kár volt titkolózni. Már a plázában is sejtették. Jani elkéri a könyvemet, a többieket pedig az érdekli, hogy mikortól tudunk végre teremben edzeni. Hollywoodi filmben érzem magam, közel a happy endhez. De aztán hamar magamhoz térek, ez a bányásztelep. Az úttesten előbb átsétál előttem egy ló, majd két kisgyereket látok, a járdán fekszenek. Az egyik gesztenyefa tövében megmozdul valami. Jenny az, láncsal kötötték ki a fához. Nyüszt, morog, mindenki elkerüli.

ispekle pizzu. Iskopao sam medalje iz najlonske vrećice. Uz medalju svatko dobiva i kratku pohvalu. Prvo Máté, pa Misi, već ih neko vrijeme ne miješam.

U studenom više ne vidimo sunce, samo vlastiti dah. Poslije treninga se zavláčimo u društveni dom. Dečki natjeruju djevojke, kauč je širok, svi stanu ako se stisnu. Na stolu za stolni nogmet nedostaje staklo, pa loptica svake dvije minute izleti i skače po parketu dok je netko ne ulovi. Dozvoljeno je roštiljati. Attila tipka po mobitelu, ima tri nova zahtjeva za prijateljstvo, *naprimjer od onog tupana Gubacsija. On je bio pobjednik u psovanju na nogometnom turniru*, kaže Beton pa zove na obaranje ruke. Kažu da na ruku može dobiti i Macolu, a Macola je nedavno bio u pritvoru. Izdržim deset sekundi, zglob mi ostane na dva centimetra od površine stola. Beton se smije: *ne želim da udariš satom o stol*. Nekoliko se tjedana nismo smijali. Beton je mahnito udario Misija koji je za dvije glave niži od njega. S leđa, iz osвете. Attila je istog trenuta otišao kući, a i drugi su samo šutjeli. To je bio treći incident na terenu u kratkom roku, bilo mi je dosta. Sa svakog sam skinuo žuti prsluk, *dosta nogometa, završili smo*. Nakon toga sam otrčao šest krugova oko terena. Noge su me teško nosile, jedva sam dolazio do zraka. Nekoliko me dečki pričekalo šćućurivši se na klupi. *Je li stvarno istina da je ovo zadnji trening, Tibi?* U mrklom sam mraku prepoznao Bálintov glas. Znao sam da ovo nije zadnji trening, no ipak sam se samo pozdravio s njima.

Put koji vodi prema naselju je sivlji nego inače. Sunce je nestalo s neba, nema oblaka, nema boja. Dimnjaci puštaju tanke trake dima. Na jednom uglu besposleno stoje tinejdžerke golog struka ispod jakne. Dugo pogledom prate auto. Netko bi ih konačno mogao odvesti odande. Trening je isti kao i svi drugi, samo je više viceva o pederima. S pravom sumnjam, Eszti me prije nekoliko dana zvala na telefon. *Jani Arany te guglao, od tada se samo o tebi raspituju*. Došli smo na temu, dosad su govorili o debilu, a sad o pederu. To može ići samo meni, jasno mi je. Dolazim među njih igrati stolni nogomet i odmah zabijam autogol. Zatim sjedam na klupu, no skoro se prevrнула poda mnom. Nije moj dan. Na kraju pozivam dečke da izađu sa mnom na zrak. Razgovor nije trajao dugo. Iznenadeni su, no ako mene ne smeta, ne smeta ni njih. Znaju da nisam peder. Mogao sam to reći i prije prvog treninga, šteta što sam tajio. Već su u trgovačkom centru naslutili. Jani me tražio knjigu, drugi pak pitaju kada ćemo konačno početi trenirati u dvorani. Osjećam se kao da sam u holivudskom filmu, blizu *happy enda*. No brzo dolazim k sebi, ovo je rudarsko naselje. Preko kolnika prvo preda mnom prošetala konj, zatim vidim dvoje male djece kako leže na pločniku. Nešto se pomakne u sjeni jednog kestena. Jenny, lancem su je vezali za drvo. Cvili, reži, svi je izbjegavaju.

S mađarskog preveo MARTIN SUKALIĆ

Fotó: Kiss Tibor Noé

Mohácsi Balázs

HU

1990-ben születtem Siklóson, 1997 óta Pécssett élek, minden iskolámat itt végeztem. Versem, műfordításaim, kritikáim, tanulmányaim a 2010-es évek eleje óta jelennek meg rendszeresen print és online folyóiratok hasábjain. 2013-ban kerültem a *Jelenkor* folyóirathoz, gyakornokként kezdtem, 2018 óta már a lap egyik szerkesztőjeként dolgozom. 2016 óta felelős szerkesztője vagyok a társadalmi munkában üzemeltetett, világlírára specializálódott *Versum* online folyóiratnak.

HR

Rođen sam 1990. u Siklósu, od 1997. živim u Pečuhu, ovdje sam završio sve svoje škole. Moje pjesme, književni prijevodi, kritike, studije redovito se pojavljuju u tiskanim i internetskim časopisima od početka 2010. godine. Časopisu *Jelenkor* pridružio sam se 2013. godine, započeo sam kao pripravnik, a od 2018. godine radim kao jedan od urednika časopisa. Od 2016. godine glavni sam urednik društvenog časopisa *Versum*, internetskog časopisa specijaliziranog za svjetsku književnost.

három szobor

(1)

„a városi kultúrát úgy lehet gazdagítani,
hogy össze kell hívni a világból szobrászokat,
akik nagyon szabadon, szép szobrokat csinálnak,
és ezzel irritálják a városi kultúrát,
megmozdítanak valamit, elkezdenek valamit.”
(*bencsik istván*)

*az álom még szándékolt
síkként metszi el márványarcát
részleteiben már igazán ismerem
eszes szájszegletét
fogsorának apostolait
orrának alagútját
a ráncok sikátorait
hajnali énekem most lágyítja
vonásait most kéne
öntvénybe önteni
mert éber
teste
görcsösen félénken mozgó
nem adja magát
nem adja igazát
nem bomlik
nem fénylik föl
kiteljesedett virággá
de most hogy
az álom
az álom síkja
metszi márványarcát
de most hogy
szívem
napalm szívem
gepárdosan lobog
a reggelben
nyilvánvaló
a genezis.*

tri kipa

(1)

„Gradsku se kulturu može obogatiti
tako da se okupe kipari iz svijeta
koji rade lijepe skulpture, veoma slobodno,
i time iritiraju gradsku kulturu,
nešto pokrenu, nešto započnu.”
(*istván bencsik*)

*san još kao namjeravana
ravan presijeca mu mramorno lice
u detaljima ga već doista poznajem
oštrouman kut usana
apostole zubala
tunel nosa
puteljke bora
moj jutarnji pjev sad blaži mu
crte lica sad bi ga trebalo
uliti u kalup
jer trezveno
mu tijelo
grčevito se plašljivo giba
ne da se
ne da svoju istinu
ne raspada se
ne zabljesne
u procvalu cvijetu
no sada kad
san
ravan sna
siječe mu mramorno lice
no sada kad
srce mi
napalm srce
gepardski plamti
u jutru
očita je
geneza.*

(2)

„szobrászati mintaképeimet
nem a korábbi szobrászatból próbáltam meríteni,
hanem abból a társadalmi valóságból, amiben élttem.
tehát, hogy megmutassam azt,
hogym semmi sem marad az eredeti állapotában.”
(kígyós sándor)

*névtelen
kialakulatlan téren
egymásnak ellentmondó utak kereszteződésében
nekem mindenki háttal áll
nyíltan nem fordul senki
senki felém
a derékszögek
között az egyetlen táncos
egy más matematikájú
aki másként számít
aki végtelen szalaghullámként
forog a statikában
örök koronát
örök betontulipánt rak
az egyenesekre
a névtelen
kialakulatlan térre
és ezzel maga hozza létre
a teret
ahonnan látszik a táj
látszik a táj fénnel áttört szelete
látszik a táj vertikális ár-ápálya.*

(3)

„jobb, ha mesteremberekhez járok technikákat tanulni,
mint ha egy már érett művész-mester műtermében lennék tanít-
vány, akinek esetleg befolyása alá kerülnek.”
(székely péter)

*mennyi törmelék
itt hever lábaimnál
itt hever a kő körül
mégis nőtt a kő
mintha megnőtt volna a kő*

(2)

„svoje kiparske uzorke
nisam pokušavao crpsti iz prijašnjeg kiparstva,
već iz društvene stvarnosti u kojoj sam živio.
dakle, kako bih pokazao
da ništa ne ostaje u svom izvornom stanju.”
(sándor kigyós)

*na bezimenu
neoblikovanu prostoru
na križanju međusobno proturječnih putova
meni svi stoje okrenuti leđima
otvoreno ne okreće se nitko
nitko prema meni
između pravih kutova
jedini plesač
s nekom drugom matematikom
tko drukčije broji
tko kao beskrajani vrpčani val
vrti se u statici
vječnu krunu
vječni betonski tulipan stavlja
na pravce
na bezimeni
neoblikovani prostor
i time sâm stvara
prostor
odakle vidi se krajolik
vidi se krajolika svjetlošću probijeni odsječak
vidi se krajolika vertikalna oseka.*

(3)

„bolje da odlazim učiti tehnike k majstorima,
kao da sam šegrt u atelijeru nekog već zrelog majstora
umjetnika komu bih eventualno potpao pod utjecaj.”
(péter székely)

*toliko krhotina
leži tu uz moje noge
leži tu oko kamena
kamen je ipak porastao
kao da je kamen porastao*

*talán megtörtént vele
 a monumentalitás
 amit a művészettörténetben úgy neveznek
 monumentalitás
 nem könnyű
 forma jött létre
 fénytől
 napfénytől lélegző
 nagyobbodó nagyobbak tűnő
 mint centivel amennyi mérhető
 ez spontán eredmény
 spontán mennyi kő kicsinyedik
 ahogy faragok belőlük
 ahogy lábaimnál
 ahogy a kő körül hever
 a mennyi törmelék
 mennyi kőből
 nem bontakozik
 nem bomlik
 nem szirmozik
 ki
 semmi
 anekdotamentes
 elementáris forma
 a forma mint a mozgás nyoma
 a forma mint a mozgás útjainak nyoma
 a forma mint a mozgás összesűrűsödő energiáinak nyoma
 forma mint a szabad ember
 ami szürke rózsaszín és kék
 lánggal hasított
 lánggal edzett
 rusztikus
 organikus felületű
 polikróm gránit.*

možda mu se dogodila
 monumentalnost
 što u povijesti umjetnosti nazivaju
 monumentalnošću
 nelaka
 forma nastala
 od svjetlosti
 zadihana od sunčeva svjetla
 sve veća i naizgled veća
 od onog što je centimetrom mjerljivo
 spontan je to rezultat
 spontano je koliko se kamenja smanjuje
 dok ih klešem
 dok uz moje noge
 dok leži oko kamena
 toliko krhotina
 iz toliko kamena
 ne razvija
 ne rastvara
 ne rascvjetava
 se
 nikakva
 anegdote lišena
 elementarna forma
 forma kao trag gibanja
 forma kao trag putova gibanja
 forma kao trag zgusnutih energija gibanja
 forma kao slobodni čovjek
 što je siv ružičast i plav
 plamenom sječen
 plamenom kaljen
 izvana rustikalni
 organski
 polikromatski granit.

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

Fotó: Szilágyi Lenke

Bakos Gyöngyi

HU

(1985.) Író, költő, szerkesztő. 2015 óta publikál különböző folyóiratokban, *Jelenkor*, *Élet és Irodalom*, *Alföld*. 2018-ban elnyerte a Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíjat. Első kisregénye 2020-ban jelent meg a Magvető Kiadó gondozásában, *Nyolcszáz utca gyalog* címmel. Budapesten él, jelenleg a második kötetén dolgozik.

HR

(1985.) Književnica, pjesnica i urednica. Objavljuje u raznim časopisima od 2015. godine, *Jelenkor*, *Élet és Irodalom*, *Alföld*. 2018. godine dobila je književnu stipendiju Zsigmond Móricz. Njezin prvi kratki roman objavljen je 2020. godine unutar izdavačke kuće Magvető, pod naslovom *Nyolcszáz utca gyalog* címmel. Živi u Budimpešti i trenutno radi na drugom svesku romana.

Valami más

1989-ben meghal Kádár. Négyéves vagyok. Anyám ölében ülök, nézzük a tévét, Kádár temetését közvetítik. Felravatalozták. Anyám sír. Lehet, már akkor is sírt, amikor megtudta, hogy meghalt. Ez az első emlékem, anyám sír Kádár temetésén. Állítólag hatéves korunk előttről nincsenek emlékeink. A rendszerváltás után már nem történik semmi érdekes, én meg csak arra az időszakra emlékszem. Nem lehetek se kisdobos, se úttörő. A nővérem még volt kisdobos, kék nyakkendőt hordott és oroszul tanult. Nem értem, én miért nem hordhatok kék nyakkendőt, és miért nem tanulhatok oroszul. Anyám azt mondja, azért, mert ezután minden más lesz.

*

1991-ben költöztünk el a nagymamáékhoz, onnantól nem volt külön szobám. Anyám sokat dolgozott, olyankor a nagymama vigyázott rám. Úgy emlékszem, szinte mindig vele voltam. Gyakran nézegettem a fényképalbumokat, fekete vastag kartonpapírra voltak ragasztva a képek, utána vékony, hártyszerű lap. Mint a sütőpapír. A fotók mind fekete-fehérek voltak, vagy barnásak, szépiának hívják. Olyanra csináltattuk az érettségi tablót, senkinek nem állt jól. Pedig a barátnőm pontosan tudta, hogyan kell úgy sminkelni, hogy jól mutasson szépiában, olvasta valahol. Ki is retusáltak minket, mégis borzalmas lett. A nagymama albumában mindenkinek jól áll a barna. Időrendi sorrendben vannak beragasztva a képek, mindenféle rokonok, ismerősök, barátok, nem unom hallgatni a történeteit, ő pedig nem unja, hogy válaszoljon nekem. Kérdezem megint, ki ez a bácsi a képen. Sanyi bácsi, meghalt a háborúban, mondja. Nézem a képet, húsz év körüli fiú katonai egyenruhában, most meg halott. Nem csak most, már legalább ötven éve. Kérdezem tovább, mama, ki ez a lány. Az én vagyok, válaszolja. Tudom, hogy ő az, mégis mindig megkérdem. Gyönyörű mosolyú nő, derékig érő hullámos hajjal. Nagymamám volt a legszebb lány a faluban állítólag. Most ránézek, ráncos a bőr a kezén, és nincs foga. Nem akarok megöregedni.

*

Apám valamikor 1989 előtt volt Moszkvában, talán kétéves lehettem. Akkor 1987-ben. Moszkvában két órával van több, mint Budapesten, a repülőt is két óra, így hazafelé akkor érkezik meg, amikor elindult. Egy játékbabát hoz ajándékba, vörös a haja. Natasának hívják, mondja. Fura, hogy nem én nevezem el. Ez egy olyan baba,

Nešto drukčije

1989. umire Kádár. Imam četiri godine. Sjedim u majčinom krilu, gledamo televiziju, prenose Kádárov pogreb. Položili su ga na odar. Mama plače. Moguće je da je plakala i kada je saznala da je umro. To je moja prva uspomena, majka plače na Kádárovom pogrebu. Navodno se ne sjećamo ničega prije šeste godine života. Nakon demokratskih promjena ne događa se ništa osobito, a ja se samo tog razdoblja sjećam. Ne mogu biti ni pionir ni omladinac. Moja starija sestra je još bila pionir, nosila plavu maramu i učila ruski. Mama kaže da je to tako zato što će odsad sve biti drukčije.

*

1991. preselili smo se baki i djedu, od tada nisam imala vlastitu sobu. Mama je mnogo radila pa je baka pazila na mene. Sjećam se da sam skoro uvijek bila s njom. Često sam pregledavala fotoalbume, slike su bile nalijepljene na debele crne kartone nakon kojih su slijedile tanke, opnaste stranice. Poput papira za pečenje. Sve su fotografije bile crno-bijele ili smečkaste, to zovu sepijom. Maturalnu sliku dali smo napraviti u sepiji, ali nitko nije ispaao dobro. Iako je moja prijateljica točno znala kako se treba našminkati za fotografiju u sepiji, negdje je pročitala. Čak su nas i retuširali, no svejedno smo ispali grozno. U bakinom albumu smeđa svima dobro pristaje. Fotografije su polijepljene kronološki, razni rođaci, poznanici, prijatelji, ne dosađuje mi slušati priče o njima, baki pak ne smeta odgovarati na moja pitanja. Iznova pitam tko je ovaj striček na slici. Striček Sanyi, kaže, on je umro u ratu. Gledam fotografiju, dječak u dvadesetim godinama odjeven u vojnu odoru, sada je mrtav. Ne samo sada, već najmanje pedeset godina. Pitam dalje, bako, tko je ova djevojčica. To sam ja, odgovara. Znam da je ona, ipak iznova pitam. Djevojčica prekrasnog osmijeha i valovite kose koja joj seže do struka. Baka je navodno bila najljepša djevojčica u selu. Zatim je pogledam, koža na ruci joj je naborana i nema zube. Ne želim ostarjeti.

*

Moj je otac bio u Moskvi još prije 1989. godine, mogla sam imati dvije godine. Dakle 1987. U Moskvi su dva sata više nego u Budimpešti, a dva sata traje i let, tako kući stiže kada je i krenuo. Kao poklon mi je donio lutku crvene kose. Zove se Nataša, kaže. Čudi me što joj ja ne mogu nadjenuti ime. Kaže da je to je lutka koja već ima

aminek már van neve, mondja. Így árulták. Tetszik nekem Natasa. Persze erre nem emlékezhetek, az ember nem emlékszik arra, mi történt vele kétéves korában. Apám valószínűleg éveken át meséli, hogy tőle kaptam Natasát, és mennyire szerettem. Azt is ő mesélte, hogy két óra az időeltolódás Budapest és Moszkva között. Minek ment Moszkvába. A reptéren elütötte egy taxi. Három napig kórházban feküdt, penicillint adtak neki, akkor derült ki, hogy nem is allergiás a penicillinre. Semmi baja nem lett tőle, pedig úgy tudta, allergiás rá. Nem volt beírva az okmányaiba, hogy penicillinérzékeny, nem volt magánál, beadták neki, gondolom, ez a protokoll. Nem lett semmi baja. Sose kérdeztem, mit csinált Moszkvában, és honnan tudja, hogy Natasa tényleg Natasa. Apámat nem ütötte el taxi, és sosem kapott egy moszkvai kórházban penicillint, könnyen lehet, hogy ezt az egészet csak kitalálta. Natasa biztos létezett, sokáig magammal cipeltem mindenhová. Aztán valami történt vele, leesett a feje talán.

*

Gyerekként kedvenc könyvem volt a *Sissi*, a filmet is láttam, mikor még olvasni se tudtam. Romy Schneider a főszereplő, később a regényben is őt képzeltem Sissinek. Imádtam a hatalmas, abroncsos ruháit és a koronáját. A báli jeleneteket nem tudtam megunni, hercegnő akartam lenni, mint minden kislány. Anyám 1988-ban az óvodai farsangon Piroskának öltöztetett, szerinte az különlegesebb, mint a hercegnő. Minden kislány hercegnő lesz, te ne állj be a sorba, mondta. Nem tudott meggyőzni, be akartam állni a sorba. Utáltam a piros kendőt, meg a kosarat a kezemben, a többiek csillogós ruhákban vonultak fel, koronával a fejükön. A *Sissit* a rendszerváltás után is minden ünnepkor leadták a tévében. Nem volt igaza anyámnak, hogy minden más lesz.

*

Körülbelül hét év múlva fog meghalni Kádár. Apám közli anyámmal, hogy elköltözik. Még hét év, és vége lesz annak az egésznek. A házasságuknak ott és azon a napon lesz vége. Apám más szeret. Összepakol, a bőröndöket a bejárati ajtó mellé teszi. Vagyis egy bőrönd, két táska. Még meg sem születtem, a szüleim máris válnak. Anyám nem tudom, mit szól. Úgy sír, mint amikor megtudja majd, hogy Kádár meghalt. Vagy teljesen nyugodt. Aki menni akar, azt engedni kell, gondolja. Segít apámnak összepakolni, mint a *Jelenetek egy házasságból* című filmben Liv Ulmann. Egyik nap a férje, Johan közli, hogy Párizsba költözik a szeretőjével, és Liv Ulmann segít pakolni. Marianne a neve, Liv Ulmann játssza. Körülbelül ez történhetett 1982-ben anyámékkal is. Apám mondjuk nem Párizsba ment. Veszprémbe vagy valami

ime. Takvu su je prodali. Sviđa mi se Nataša. Dakako, toga se ne mogu sjećati, čovjek se ne sjeća što mu se dogodilo s dvije godine. Tata vjerojatno godinama prepričava kako sam od njega dobila Natašu i koliko sam je voljela. On je ispričao i da je vremenska razlika između Budimpešte i Moskve dva sata. Zašto je išao u Moskvu? Na aerodromu ga je udario taksi. Tri je dana ležao u bolnici, dali su mu penicilin, tada se ispostavilo da uopće nije alergičan na penicilin. Nije mu se ništa dogodilo, a mislio je da je alergičan. Mislim da u ispravama nije pisalo da je osjetljiv na penicilin, nije bio pri svijesti, dali su mu dozu, takav je protokol. Ništa mu nije bilo. Nikad ga nisam pitala što je radio u Moskvi i kako zna da je Nataša zaista Nataša. Mog oca nije udario taksi i nikad mu nisu dali penicilin u moskovskoj bolnici, lako je moguće da je sve to izmislio. Nataša je sigurno postojala, dugo sam je posvuda nosila sa sobom. Nakon toga joj se nešto dogodilo, možda joj je otpala glava.

*

Kao djetetu najdraža mi je knjiga bila *Sissi*, i film sam pogledala kada još nisam znala ni čitati. Romy Schneider u glavnoj ulozi, kasnije sam i u romanu nju zamišljala kao Sissi. Obožavala sam njene ogromne krinoline i krunu. Balske scene mi nisu mogle dojaditi, poput svake djevojčice, htjela sam biti princeza. Mama me za vrtićki karneval 1988. odjenula kao Crvenkapicu, za nju je to posebnije od princeze. Sve će djevojčice biti princeze, ti budi nešto drugo, rekla je. Nije me uspjela uvjeriti, i ja sam htjela biti princeza. Mrzila sam crvenu maramu i košaru u ruci, ostale su djevojčice u povorci hodale u svjetlucavim haljinama, s krunama na glavi. *Sissi* su i nakon demokratskih promjena za blag dane prikazivali na televiziji. Mama nije bila u pravu kada je rekla da će sve biti drukčije.

*

Za otprilike sedam godina umrijet će Kádár. Tata priopćuje mami da se seli. Još sedam godina i svemu tome doći će kraj. Njihovom će braku tamo i taj dan doći kraj. Tata voli drugu. Pakira se, kovčeg odlaže pored ulaznih vrata. Odnosno, jedan kovčeg i dvije torbe. Još se nisam ni rodila, a roditelji mi se već razvode. Ne znam što mama kaže. Plače kao što će plakati kada sazna da je umro Kádár. Ili je potpuno smirena. Onoga tko želi otići, treba pustiti neka ide, pomisli. Pomaže tati da se spakira, kao Liv Ulmann u *Prizorima iz bračnog života*. Jednog joj dana muž Johan priopći da se s ljubavnicom seli u Pariz, a Liv Ulmann mu pomogne da se spakira. Marianne se zove, igra je Liv Ulmann. Nešto slično se moglo odviti 1982. između mojih. Tata, recimo, nije otišao u Pariz. Otišao je u Veszprém ili neki gradić u zapadnoj Mađarskoj, njegova je ljubavnica tamo našla posao. Otkako je ostavio mamu

nyugat-magyarországi kisvárosba, a szeretője ott talált munkát. Onnantól nem a szeretője, hogy elhagyta anyámat érte, hanem a társa. Párja. Szerelme. Anyám nem is hiszi el, hogy ez vele történik, vagy főz egy kávét és megkönnyebbül.

*

A rendszerváltás után öt évvel halt meg az apám. Sose tudom, hogy március 30. vagy 31. Anyám szerint ha a halotti anyakönyvi kivonatban március 30. szerepel, akkor az a hivatalos. Nem is érti, miért gondolkodom ezen. Valahogy hajnalban történhetett, ilyen esetekben a halált megállapító orvoson múlik, hogy mi lesz a dátum. Huszonkét évvel később a tizenegyedik kerületi okmányirodában felvilágosít az ügyintéző, hogy 1994. március 31-én halt meg az apám.

*

Csak pár darab olyan képet találok, amin anyám és apám együtt vannak. Kérdezgetem sokszor anyámat, ki kicsoda a képeken, de nem meséli el olyan jól, mint a nagymama. Egyik képen széles mosolyú, szőke hajú nő, trapéznadrágban, sose láttam még ezt a fotót. A nőt sem. Gyönyörűnek találom. Anyám épp vasal, odamegyek hozzá, tudja-e, ki van a képen. Szerintem nagyon szép. Anyám felnéz. Apád szeretője volt, válaszolja, és vasal tovább. Megtalálom a szüleim esküvői fotóját is, fekete-fehér, anyámon állítólag lila ruha volt. Ki van rakva a konyha falára a *Lilaruhás nő* című festmény, persze nem a festmény, csak poszter, mindig azt képzelem, hogy az anyám esküvői ruhában. Sosem értettem, miért nem volt neki fehér.

*

Sári meghív a születésnap bulijába. Osztálytársak vagyunk, de még sosem voltam náluk, ezek szerint nem vagyunk annyira jóban. Jóban vagyunk, csak nem vagyunk barátnők. Meg igazából nagyon messze lakik, nem mászkálunk át egymáshoz. Semmi közös nincs bennünk azon kívül, hogy mindketten februárban születtünk, és az ő apja is meghalt. Sári Sári, ez a neve. Így, hogy Sári Sarolta. Mindenki csak Sárinak szólítja, vagy Sárisárinak. Sarolta, Saci. Sára kizárva. Körbevezet a házukban, a konyhában az asztalra kipakolva ropik, sütemények, ahogy buliban szokás. Megmutatja az anyja szobáját és a nappalit, ahol a buli lesz. Majd hozzuk át ide a kaját meg az üdítőket, mondja. A többiek még nem érkeztek meg, én jöttem legkorábban. Anyám nem tanított meg rá, hogy vendégségből illik legalább tíz percet késni. Állunk a nappaliban, felmutat egy csőre, ami a fal tetején fut. Arra akasztotta föl magát az apám, mondja. Nem emlékszem, mit vettem Sárinak születésnap aján-

zbog nje, više mu nije ljubavnica, već partnerica. Njegov par. Njegova ljubav. Mama ne vjeruje da se njoj to događa, ili skuha kavu, osjeti olakšanje.

*

Moj je otac umro pet godina nakon demokratskih promjena. Nikad ne znam je li umro 30. ili 31. ožujka. Mama kaže da ako u izvatku iz matice umrlih stoji 30. ožujka, onda je to službeno. Uopće ne razumije zašto o tome razmišljam. Možda se moglo dogoditi u zoru, u tom slučaju o mrtvozorniku ovisi koji će datum pisati. Dvadeset i dvije godine kasnije u uredu za izdavanje isprava jedanaestog okruga referent razjašnjava kako je moj otac umro 31. ožujka 1994. godine.

*

Pronašla sam svega nekoliko primjeraka fotografija na kojima su mama i tata zajedno. Često ispitkujem mamu tko je tko na slikama, no ne ispriča dobro poput bake. Na jednoj fotografiji je plavokosa žena širokog osmijeha u trapezicama, dosad nisam vidjela tu sliku. Ni ženu. Izgleda mi prelijepo. Mama baš pegla, dolazim do nje, zna li tko je to na slici. Meni je jako lijepa. Mama digne pogled. Bila je ljubavnica tvog tate, odgovara i nastavi peglati. Pronalazim i sliku s vjenčanja mojih roditelja, crno-bijelu, mama je navodno nosila ružičastu haljinu. Na kuhinjskom zidu visi slika naziva *Žena u ružičastoj haljini*, dakako, nije slika nego poster; uvijek zamišljam da je to mama u vjenčanici. Nikad nisam shvaćala zašto nije imala bijelu.

*

Sári me zove na svoju rođendansku proslavu. Idemo u isti razred, no još nikad nisam bila kod nje, dakle nismo bliske prijateljice. Bliske smo, ali nismo prijateljice. Uz to, iskreno, stanuje veoma daleko, ne posjećujemo se. Nemamo ništa zajedničkog osim što smo obje rođene u veljači i što je i njoj umro otac. Sári Sári, tako se zove. Sarolta Sári. Svi je zovu samo Sári, ili pak Sárisári. Sarolta. Saci. Sára nikako. Provodi me kroz svoju kuću, na kuhinjskom stolu su poslagani štapići, kolači, kako je i uobičajeno na proslavama. Pokazuje mi sobu svoje majke i dnevni boravak u kojem će biti proslava. Ovamo ćemo donijeti hranu i sokove, kaže. Ostali još nisu stigli, ja sam prva došla. Mama me nije naučila da u goste priliči kasniti barem deset minuta. Stojimo u dnevnom boravku, pokaže na jednu cijev koja prolazi uz vrh zida. Na ovu se objesio tata, kaže. Ne sjećam se što sam kupila Sári za rođendan. Za osam dana imat ću jedanaest godina. Trebala bih se sjećati, nakon šeste godine već imamo uspomene.

déknak. Nyolc nap múlva tizenegy éves leszek. Emlékezni kellene, hatéves korunk után már vannak emlékeink.

*

Anyám, azon a napon, mikor apám elhagyta, sírt vagy megkönnyebbült, bármit is érzett, nem tartott sokáig. Este apám belépett az ajtón a bőröndökkel a kezében. Egy bőrönd, két táska. Johan nem tér vissza Marianne-hoz, csak egy év múlva. Apám még Veszprém előtt rájött, hogy nem bír azzal a nővel élni, csak anyámat szeretni. Tizenkét óra is elég volt. Kibírhatatlan a nő, meg mit csinálna ő Veszprém-ben, egyáltalán, milyen baromság ez az egész. Ennek akkor itt és most még sincs vége. Mármint a házasságuknak. A házasságuknak majd kilenc év múlva lesz csak vége hivatalosan, akkor papírt is kapnak majd róla. Kádár hét év múlva fog meghalni. Már csak hét évig tart az az egész.

*

A rendszerváltás után, de még apám halála előtt, együtt nézzük a tévét. Apám azt mondja, na, ennyi volt a háború, kislányom, nem tartott sokáig. Ekkor kezdenek emlékeim lenni. Ezek már igazi emlékek. Most eszembe jut, rákeresek a Wikipédián, hogy mire gondolt. Délszláv háború, azon belül a szlovéniai tíznapos háború. A délszláv háború végét apám már nem érte meg. 1995. Pécsen élnek rokonaink, nagymamám hetente beszél velük telefonon. Miután leteszi, azt mondja, a Zsuzsáék is hallják, Pécsen is lehet hallani. Kérdezem, hogy mit. Nagymama azt mondja, a háborút. Arra gondolok, hogy apám azt mondta, a háborúnak vége. Vajon hogyan lehet hallani egy háborút. Milyen zajokkal jár egy háború. Félek tőle. Nem tudom, milyen messze van Pécs.

*

Mama je na dan kada ju je tata ostavio plakala ili osjetila olakšanje, što god da je osjećala nije trajalo dugo. Uvečer je tata došao na vrata s kovčezima u rukama. Jedan kovčeg i dvije torbe. Johan se ne vraća Marianne, tek nakon godine dana. Moj je tata još prije Veszpréma shvatio da ne može živjeti s onom ženom i da voli samo svoju mamu. I dvanaest sati je bilo dovoljno. Žena je nepodnošljiva, osim toga što bi on uopće radio u Veszprému, sve je ovo velika glupost. Ne završava to, dakle, ovdje i sada. Njihov brak, mislim. Brak im službeno završava tek devet godina kasnije, tada dobivaju i potvrdu o tome. Kádár će umrijeti za sedam godina. Još samo sedam godina će trajati sve ovo.

*

Nakon demokratskih promjena, no prije smrti mog oca, zajedno gledamo televizor. Tata kaže: no, toliko od rata, kćeri, nije trajao dugo. Tada počinju moje uspomene. To su već prave uspomene. Sada mi pada na pamet, tražim na Wikipediji na što je mislio. Rat u južnoslavenskim zemljama, a kao dio toga slovenski desetodnevni rat. Kraj rata u južnoslavenskim zemljama tata nije dočekao. Rođaci 1995. žive u Pečuhu, mama svaki tjedan razgovara s njima preko telefona. Nakon što poklopi kaže da i kod Zsuzse čuju, da se u Pečuhu može čuti. Pitam što. Rat, kaže baka. Pomislim kako je tata rekao da je rat završio. Pitam se kako se može čuti rat? S kakvim bukami dolazi? Bojim ga se. Ne znam koliko je udaljen Pečuh.

S mađarskog preveo MARTIN SUKALIĆ

Antonio **Fian**

HU

1956-ban született Klagenfurtban. Bécsben él. Elbeszéléseket, regényeket, dramoletteket és verseket ír. Legutóbbi elbeszéléskötete: *Nachrichten aus einem toten Hochhaus* [Hírek egy holt magasházból] (2020). Magyarul megjelent regénye: *Schratt* (1993, Cserépfalvi, fordította Derék Pál és Abody Rita). 2015 márciusában a Pécsi Íróprogram vendége volt, itt olvasható írása ekkor született.

HR

Rođen je 1956. u Klagenfurtu. Živi u Beču. Piše kratke priče, romane, dramolete i pjesme. Najnoviji knjiga pripovijedaka: *Nachrichten aus einem toten Hochhaus* (2020). Njegov je roman objavljen na mađarskom jeziku: *Schratt* (1993, Cserépfalvi, u prijevodu Pála Derékya i Rite Abody). U ožujku 2015. bio je gost pri programu za pisanje u Pečuhu, a ovdje možete pročitati tada nastali spisateljski plod.

Hírek egy lakatlan toronyházból

Hogy tehettem meg? Hogy tehettem meg, kezdeném, gondoltam nem sokkal Pécsre – németül Fünfkirchen – való megérkezésem után, miközben a Király utcán mentem a Széchenyi tér felé, hogy tehettem meg, hogy elfogadtam a meghívást, hogy töltsen itt az egész márciust, ebben szép régi, régi szép városban, ha egyértelműnek kellett lennie, hogy a meghívás elfogadásával arra is kötelezettséget vállallok, hogy írok egy szöveget Pécsről, ami azonban, mivel ahhoz, hogy ezt megtehessem, egész márciusban ezzel a várossal kell foglalkoznom, és erre a városra kell koncentrálnom, lehetetlenné teszi, hogy eleget tegyek egy másik kötelezettségnek, amelyet korábban elvállaltam, mégpedig annak, hogy április közepén a Klagenfurti Egyetem hallgatóinak poétika-előadást tartsak, amelyre, ahogy azt pontosan tudtam, kizárólag márciusban tudtam volna felkészülni, és amelynek megírása, ahogy én azt ugyanolyan pontosan tudtam, a legnagyobb erőfeszítést követeli meg tőlem, merthogy, mivel az volt a tervem, hogy a Klagenfurti Egyetem hallgatói előtt Werner Kofler írásművészetéről fogok beszélni, és a legkedvezőbb esetben megnyerem őket Werner Kofler írásművészetének, és ráveszem őket arra, hogy továbbra is és még alaposabban foglalkozzanak Werner Kofler írásművészetével, merthogy tehát, mivel ez volt a tervem, egyfolytában hazudnom kellene a Klagenfurti Egyetem hallgatóinak, azt hangoztatva, mennyire helyes és fontos Werner Kofler írásművészetével és egyáltalán az irodalommal foglalkozni, miközben nagyon jól tudom, egyrészt a saját, több évtizedes szakmai tevékenységem, másrészt épp a Werner Kofler írásművészetével való foglalkozás nyomán, hogy az irodalomnak a csinálása is, és a vele való foglalkozás is, akár a nagy és a legnagyobb, sőt, igazából főleg a nagy és a legnagyobb irodalomnak a csinálása és a vele való foglalkozás tökéletesen értelmetlen, TÖKÉLETESEN ÉRTELMETLEN, ezért, gondoltam, átkelvén a Széchenyi téren, azzal kezdeném, hogy az irodalomnak a csinálása is, és a vele való foglalkozás is tökéletesen értelmetlen, és állításom igazolására egy gyakran idézett helyet idéznék Werner Kofler *Az íróasztalnál* című könyvéből: „A művészetnek el kell pusztítania a valóságot, így van, el kell pusztítania a valóságot, nem pedig alávethnie magát neki, és ez az írásra is vonatkozik... De ami a szörnyű, ezt tudniuk kell, ami a szörnyű: a valóság ezzel mit sem törődve tovább működik, a valóság egy fikarcnyit sem törődik az elpusztítással, amelyet a művészet okoz neki, a valóság szégyentelen, szégyentelen és javíthatatlan... (...) Mindig azt mondom: gyere, valóság, most leszámolunk, meg is szoktam gyötörni, maguk nem tudják, hogyan – és mégis: a valóság annál arcátlanabban működik tovább...”

Omaž Werneru Kofleru: Vijesti iz mrtvog nebodera

Kako sam mogao? Kako sam mogao, započeo bih, pomislio sam onoga dana kad sam stigao u Pečuh, kako sam mogao prihvatiti poziv da cijeli mjesec ožujak provedem u ovom prekrasnom starom, starom, lijepom gradu, znajući da sam time također preuzeo obavezu da napišem tekst o ovom gradu, što bi mi otežalo ispuniti još jednu obavezu koju sam već prije preuzeo, naime održati predavanje o poetici mjesec dana poslije na Sveučilištu u Klagenfurtu, za što će mi – znao sam to – biti potreban veliki napor u pisanju, jer sam planirao u Klagenfurtu govoriti o literaturi Wernera Koflera i kod studenata Sveučilišta u Klagenfurtu lobirati za ovog autora, za književnost, zbog čega bih im morao neprestano lagati, govoriti da je ispravno i važno baviti se knjigom Wernera Koflera, književnošću općenito, dok sam ja znao, s jedne strane kroz vlastitu profesionalnu djelatnost, s druge strane baveći se književnošću Wernera Koflera, da je i pisanje i bavljenje književnošću, uključujući i veliku i najveću literaturu, potpuno besmisleno, POTPUNO BESMISLENO tako, mislio sam, započeo bih i citirao bih odlomak iz djela *Na piscem stolu* Wernera Koflera kao dokaz: “Umjetnost mora uništavati stvarnost, takva je kakva je, uništavati stvarnost, umjesto da joj se podvrgava, uključujući i pisanje... Ali ono grozno, morate znati, da je grozno: da se stvarnost odvija nesmiljeno, stvarnost se uopće ne obazire na uništavanje koje joj je umjetnost nanijela, stvarnost je bestidna, besramna i nepopravljiva...”

I odmah, čim sam u mislima završio s citiranjem, pomislio sam, ne, neću tako početi, neću deprimirati studente Sveučilišta u Klagenfurtu, uostalom, oni su u Koruškoj, a sada su u Koruškoj i u Klagenfurtu ovisni o svakoj iskri nade. Nitko ne može znati, pomislio sam, kako će se stvari odvijati s ovom državom koju su lažne makinacije dovele na rub propasti, što bi se moglo dogoditi s mojom zemljom porijekla u ovom mjesecu ožujku, u kojem sam se obvezao ostati u Mađarskoj, možda se predavanje o poetici na Sveučilištu u Klagenfurtu uopće neće moći održati, jer bi Sveučilište u Klagenfurtu u međuvremenu moglo biti stavljeno na dražbu, a cjelokupna nastava i istraživanje humanističkih znanosti ukinuto kao nešto potpuno besmisleno.

Prešućeno određuje sadašnjost

Zapravo, mogao bih, mislio sam, ako bi se predavanje o poetici održalo, započeti sa zločinima od prije nekoliko godina, koji su doveli do mogućnosti da se ovo predavanje o poetici ne održi, kamen temeljac svega zbog čega ova zemlja pati je velika

És rögtön, alighogy gondolatban befejeztem az idézetet, azt gondoltam, nem, így semmiképp nem fogom kezdeni, semmiképp nem fogom a Klagenfurti Egyetem hallgatóit mindjárt az elején elkedvetleníteni, végül is ők ott Karintiában, ráadásul Klagenfurtban, és főleg MOST Karintiában és MOST Klagenfurtban és ebben a rendkívül kellemetlen helyzetben a remény minden kis szikrájára rá vannak szorulva. Senki sem tudhatja, gondoltam, miközben végigpillantottam a Jókai téren, amely sokak szerint a világ legszebb tere, mi lesz ezzel a szélhámos üzemekkel a tönk szélére sodort osztrák tartománnyal, az én szülőtartományommal, miféle sorsra jut ebben a márciusban, amikor nekem Magyarországon kell tartózkodnom, még az is lehet, gondoltam, hogy nem tudom megtartani a Klagenfurti Egyetemen a poétika-előadást, mert a Klagenfurti Egyetemet időközben elárverezik, és a vevők nemcsak a germanisztikai és irodalomtudományi tanszékeket, hanem az egész bölcsészettudományi oktatást és kutatást is, miután hiába próbálják őket privatizálni, mint tökéletesen értelmetlen dolgot megszüntetik. Igaz ugyan, kezdhetném, gondoltam, ha mégis meg tudnám tartani a poétika-előadást, hogy azokat a büntetteket, amelyek ahhoz vezettek, hogy nem tudom megtartani a poétika-előadást, hosszú évekkel ezelőtt követték el, igaz ugyan, hogy amikor lerakták annak alapkövét, amitől a tartomány most szenved, ezt a gigantikus csalást azok a pénzéhes gazemberek, akiket az elvakított választók, akiket nehezemre esik választóknak, nem pedig önző, korlátolt, begyepesedett agyú választócsőcseléknek neveznem, ugyan nem ezekre a büntetésekre jogosítottak fel, mégis olyan hatalmat adtak a kezükbe, ami lehetővé tette ezeket a büntetéseket, akkor a legtöbben a hallgatók közül, akik, ha egyáltalán sor kerül rá, végigülik ezt a poétika-előadást, még gyerekek voltak, azért a büntettek megtörténetében teljesen vétlenek és ártatlanok voltak, csakhogy, hölgyeim és uraim, így kezdeném, gondoltam, ügyelve a macskakövekre, hogy meg ne botoljak, semmi, amit MOST világosan láthatunk, nem MOST kezdődött, mindig, mondanám, a látszólag elmúlt határozza meg a jelent, az észrevétlen, az eltitkolt, az elhallgatott. A nagy irodalom, folytatnám, mindig tudatában van ennek a ténynek, a nagy irodalomban, például Werner Kofler könyveiben, elegendő utalást találhatunk, épp mivel abban a látszólag már elmúlt mindig jelen van, arra is, ami akkor még előttünk áll, tehát arra, ami most van, de szerencsétlen módon azt akkoriban nem vettük észre, illetve ha észrevettük, nem vettük komolyan, mert az irodalommal való foglalkozás, akár és épp a nagy és a legnagyobb irodalommal való foglalkozás, bármilyen szükséges lenne is egyfelől, másfelől azonban, mint annak mindenki számára, aki komolyan foglalkozik irodalommal, épp ennek a foglalkozásnak az alapján világosnak kell lennie, tökéletesen értelmetlen, TÖKÉLETESEN ÉRTELMETLEN, így kezdeném, mind az irodalom csinálása, mind a vele való foglalkozás, akár és épp a nagy és a legnagyobb irodalom csinálása és a vele való foglalkozás tökéletesen értelmetlen, és eme állítás bizonyítására egy gyakran idézett

prijevara bande pohlepnika, koju je odabralo zabludeno biračko tijelo, koje mi je teško opisati kao takvo, a ne kao sebičnu, prikovanu biračku rulju koja se zatvorila pred svakim razumom, iako nije legitimirana za ove zločine, ali je obdarena moći koja joj je omogućila ove zločine, položen je u vrijeme dok su većina slušatelja ovog predavanja o poetici bila još djeca i stoga potpuno nevina, tako, mislio sam, započet ću, ništa od onoga što je sada nije započelo sada, uvijek je naizgled prošlost ta koja određuje sadašnjost, neprimijećeno, skriveno, prešućeno.

Velika je književnost, nastavio bih, uvijek svjesna te činjenice, ali u velikoj književnosti, upravo zato što je u njoj uvijek prisutno ono što je očito već prošlo, mogu se pronaći dovoljne reference na ono što je tada bilo tek tada, odnosno na ono što sada jest, ali nažalost to tada nije bilo primijećeno ili, ako se primijetilo, ne bi se ozbiljno shvatilo, jer bi bavljenje književnošću, također i posebno velikom i najvećom književnošću bilo s jedne strane potrebno, a s druge strane, svakome tko se ozbiljno bavio književnošću, i iz toga mu je moralo biti jasno, da je potpuno besmisleno, POTPUNO besmisleno, tako bih započeo i kao dokaz citirao odlomak iz djela *Na pisaćem stolu* Wernera Koflera: "Umjetnost mora uništavati stvarnost, tako je".

Poetika i Pečuh

Prokletstvo, pomislio sam, sad sam opet tamo gdje nisam želio ići, tako definitivno ne smijem početi, i odlučio sam završiti za danas svoj posao za predavanje o poetici i tako krenuvši u svoj smještaj, svako malo praveći zaobilaznice, pored fasada starih kuća, od kojih su neke zapravo bile samo fasade, poduprte drvenim stupovima, sačuvane kao dio gradskog krajolika, prijestolnice kulture, glumeći iako više nisu održive.

Ipak, pomislio sam, kakav prijateljski grad, ovaj Pečuh, gotovo sve kuće pored kojih sam prolazio imale su natpise ELADÓ! ili rjeđe KIADÓ!, što sam protumačio kao pozdrav i preveo si na koruski jezik kao nešto poput "Zdravo!" ili "Griaß di!" ili "Odmor kod prijatelja!". Međutim, kad sam kasnije pogledao rječnik, ispostavilo se da nije riječ o dobrodošlici, već da su etikete govorile da se pojedine zgrade prodaju ili iznajmljuju. Čini se da se nitko za njih nije zanimao, nitko nije želio ovdje živjeti, pomislio sam da će vrlo malo mladih ljudi, koji su sada naselili ulice, ostati, gotovo svi će što prije napustiti Pečuh i otići u Budimpeštu ili u inozemstvo, baš kao što su to činili i mladi u Koruskoj, napuštajući Korusku što je prije moguće i u još većoj mjeri činit će to u budućnosti.

Čudno, pomislio sam te predstojeće noći, svoje prve noći u Pečuhu, čak i kad sam se pokušao koncentrirati samo na ovaj grad i najviše misliti na Mađarsku koja ga okružuje, moje su se misli odmah vratile natrag u Korusku i k studentima na Sveučilištu u Klagenfurtu i natrag na predavanje o poetici pa sam odlučio započeti opet rano ujutro sljedeći dan.

helyet idéznék Werner Kofler *Az íróasztalnál* című könyvéből: „A művészetnek el kell pusztítania a valóságot, így van, el kell pusztítania a valóságot, nem pedig” –

A fenébe, gondoltam, most megint ott vagyok, ahová nem akartam eljutni, így semmiképp sem kezdek, és elhatároztam, hogy gondolataim körben forgását megakadályozandó a mai napra befejezem a munkát a poétika-előadáson, és a szállásomra visszavezető úton kissé nagyobb figyelmet szentelek Pécsnek. Tehát újra kelet felé indultam a Király utcán, a Felsőmalom utca irányába, kisebb kerülőket téve a mellékutcákban, régi házak homlokzatai előtt elhaladva, néha ténylegesen csak homlokzatok előtt, amelyeket fagerendákkal támasztottak ki, és nem volt mögöttük ház, nyilván védett homlokzatok voltak, a városkép, a kulturálisvároskép részei, melyeket egy régóta nem fenntartható állapot csaloa látszatáért őriztek meg. Mégis, gondoltam, milyen barátságos város ez a Pécs, szinte minden házon, amely mellett elmentem, táblákat helyeztek el azzal a felirattal: ELADÓ! vagy ritkábban: KIADÓ!, amit én, mivel a magyarokon kívül mindenki máshoz hasonlóan nem tudok magyarul, üdvözlésnek gondoltam, a vendégek köszöntésének, hiszen a turizmus Pécsen feltörekvő ágazat, és körülbelül olyan értelemben fordítottam le németre vagy inkább karintiára, hogy „jó napot!”, vagy „szevasz!”, vagy „nyaraljon barátoknál!”. Amikor azonban a szállásomra visszatérve utánanéztem a szótárban, kiderült, hogy nem üdvözlésről volt szó, hanem a feliratok azt jelentették, hogy azok az épületek eladók, illetve kiadók, szinte egész Pécs, úgy tűnt, eladó volt. Hogy az utcák mégis tele voltak emberekkel, főleg fiatalokkal, az annak a körülménynek volt köszönhető, hogy Pécs jelentős egyetemi város volt, de ezek közül a fiatalok közül csak nagyon kevesen akartak itt maradni, még azok közül is, akik itt születtek és nőttek fel, sokan, ahogy azt később a kérdésemre az idegenvezető megerősítette, elhagyták a várost, hogy Budapestre vagy külföldre menjenek, mint ahogy Karintia lakói is, főleg a Klagenfurti Egyetem hallgatói, a lehető leggyorsabban elhagyták Klagenfurtot és Karintiát, és a jövőben a kilátástalan helyzet miatt, amelybe Karintia a megválasztott képviselők és a velük szövetséges bűnözőbanda ténykedése nyomán került, még nagyobb mértékben fogják elhagyni.

Különös, gondoltam éjjel, az első éjjelemen Pécsen, hogy bármennyire is igyekszem csak erre a városra koncentrálni, és ezen kívül legfeljebb a várost körülvevő Magyarországra, gondolataim mindig visszatérnek Karintiára és a Klagenfurti Egyetem hallgatóira, és ezáltal a poétika-előadásra, amelynek megtartására kötelezettséget vállaltam, és ezért elhatároztam, hogy másnap már kora reggel újabb próbálkozást fogok tenni. Teljesen másképp fogom, gondoltam, alighogy elhagytam a szállásomat, és az előző naphoz hasonlóan a Széchenyi tér felé indultam, a Klagenfurti Egyetem hallgatóit Werner Kofler írásművészetére ráhangolni, egy másik idézettel fogom kezdeni, egy ha nem is Klagenfurtot – az nehéz lenne, elvégre Kofler villachi születésű –, de Karintiát dicsérő idézettel, például *A pásztor a sziklán* című könyvé-

Književnost Wenera Koflera

Pomislio sam, čim sam napustio smještaj, učinit ću to potpuno drugačije, kako bih studente Sveučilišta u Klagenfurtu naveo na književnost Wenera Koflera, započeo bih s drugim citatom, hvalećim citatom iz Koruške iz *Pastira na stijeni*, gdje, s obzirom na usporedbu pokrajinskih ustava Koruške i Tirola, stoji: “Članak jedan tirolskog (...) potiče na strah od Boga, što bi bio beznadan pothvat u Koruškoj, zemlji samoubojstava i samohrane djece; Nemate pojma što se natapa, šljunka, skuplja, grandiozno, grbavci, zatucanci, vulve, otkrio sam ... Ne, ne, Koruška nije samo nacionalsocijalističko-liberalna kanalizacija, kako se to može činiti u ovom trenutku...” ističe Kofler u *Pastiru na stijeni* iz 1991. godine.

Samo nekoliko stranica prije, pomislio sam, nastavio bih, u istoj je knjiži opisan govor “budućeg provincijskog administratora” koji on održava “od vrha Grosselendskopfa” do okolnih planinskih masa”, on samo pozdravlja okupljene skupine, glave i savjete Schober grupe, Goldberg grupe, Venediger grupe, Haffner grupe, obećava da će obraniti svaku skupinu od tvrdnji druge (...), kakav napor, služi se gornjoaustrijskim umjetničkim jezikom, čujete kako riče (...) Sloboda je dragocjena roba, svjetlost je fina stvar, čujte, cijena košare je previsoka – kao da je htio vrisnuti dušu iz tijela ... visina je veća od dubine, u to nema sumnje, čujete? Nema sumnje, ali i: Dubina je dublja od visine! (...) Ponavljam, čujete, cijena košarice je previsoka, više da sve do Gornje Austrije može čuti. (...) Naš se biskup zove Egon Kapellari, glavni grad naše države zove se Klagenfurt, lokalna povijest je lekcija domovine, dok on riče protiv sila tame, mnogi su već izgubili život u planinama, čujete, Frankfurtska škola je loša škola, plava je lijepa boja, boja lule je smeđa. “

Umjetnost kao razaračica

U međuvremenu sam već stigao u Ferencesek utćaja i dalje na zapad, izvan starog grada, iscrpljen dugim, naporim citatom, mislio sam da ću nastaviti studentima Sveučilišta u Klagenfurtu kojima će, kao što vidite, nakon pažljivog čitanja i vješte egzegeze relevantnog ulomka teksta biti savršeno jasna godina 1991. i što će se spremati za državu Korušku, ako zabludeno biračko tijelo ne dođe pameti ili ga netko ne dovede, ali naravno to nitko nije pokušao i u tom smislu utjecao na stvarnost jer prije svega svi koji misle i svi koji se bave književnošću, znaju da je bavljenje književnošću potpuno besmisleno, POTPUNO BEZ SMISLA, što se može vidjeti i iz odlomka u drugom proznom tekstu Wenera Koflera, *Na pisaćem stolu*: “Umjetnost mora uništavati stvarnost, tako je, uništiti stvarnost umjesto sebe”.

Bilo je za očajavati! Osim što sam se naljutio što sam ponovno sletio u istu slije-

ből, ahol Karintia és Tirol tartományi alkotmányait összehasonlítva arról ír: „A tirolinak az első bekezdése (...) istenfélelemre int, ami Karintiában, az öngyilkosok és a zabigyerékek hazájában kilátástalan vállalkozás lenne; Ön el se tudja képzelni, mi mindent pacsmagolnak, sóderolnak, sunapunálnak ott össze, óriási, puni, nuni, nuna. Vagyis vulva... Nem, nem, Karintia nem csak az a nemzetiszocialista-szabadságpárti kloáka, aminek ebben a pillanatban tűnik...”, írja Werner Kofler *A pásztor a sziklán* című – figyelem: 1991-es – könyvében. Alig néhány oldallal korábban, folytatnám, gondoltam, ugyanabban a könyvben a „jövendő tartományi helytartó” beszéde áll, amelyet „a Großelendskopf csúcsán” állva a környező hegyeknek tart, „üdvözlí a körös-körül összegyűlt csoportokat, a Schober-csoport, a Goldberg-csoport, a Venediger-csoport, a Haffner-csoport tetőit és csúcsait, hallgassa csak, megígéri, hogy minden csoportot megvéd egy másiknak az igényeivel szemben (...), micsoda erőfeszítés, egy felső-ausztriai műnyelvet használ, hallgassa, hogyan ordít (...) A szabadság értékes adomány, A fény nagyszerű dolog, hallgassa, A kosár ára túl magas – kiordítja a lelkét... A magasság magasabb, mint a mélység, efelől semmi kétség, hallja? De nincs kétség afelől sem: A mélység mélyebb, mint a magasság (...)! Megismétlem, hallgassa, a kosár ára túl magas, úgy üvölt, hogy egészen Felső-Ausztriáig elhallatszik. Az istenkeresők a magasságban keresik Istent, Az aranykeresők a mélységben keresik az aranyat, egészen a Kő-tenger partjáig elhallatszik, mint a művészetrádióban, hallgassa – Ásványkincseink közé tartozik az arany, az ezüst és a drágakövek, de a vasérc és az ólom is, csak el ne menjen a hangja...! Püspökünket Egon Kapellarinak hívják, tartományunk fővárosát Klagenfurtnak, A honismeret megismertet minket hazánkkal, ahogy ellene üvölt a sötétség hatalmainak, A hegyekben már sokan életüket veszítették, hallgassa, A Frankfurti Iskola rossz iskola, A kék szép szín, A pipa színe barna.”

Időközben a Ferencesek utcájába megérkezve, és tovább nyugat felé, a belvárosból kifelé haladva, kimerülten a hosszú, bár így is kissé rövidített, megerőltető idézettől, gondoltam, úgy folytatnám a Klagenfurti Egyetem hallgatói előtt, hogy, amint láthatjuk, ha figyelmesen olvassuk, behatóan feldolgozzuk és szakszerűen elemezzük a szóban forgó szöveghelyet, amely első pillantásra – és az első pillantás mindig csal (még ha ezen túlmenően ajánlatos lenne is a Grimm-féle *Gyermek- és családi mesék* olvasása) – egy elemi iskolai gyakorlófüzetből látszik ihletet meríteni, hogy tehát már 1991-ben mindenki előtt világos lehetett volna, hogy mi vár Karintiára, ha az elvakított választók nem térnek idejében észre, vagy nem térítik őket észre, de természetesen, mondanám, ahogy az osztrák irodalom egy másik, bár másféleképpen nagy alakja mondta volna, senki nem akadt, aki ezt megszívlelte volna, és megpróbált volna ebben a tekintetben a valóságra hatni, nem utolsósorban azért, mert mindenki, főleg minden gondolkodó és ezért irodalommal foglalkozó ember tudja, hogy az irodalommal való foglalkozás tökéletes értelmetlenség,

pu ulicu, ostatak komada pizze koji sam prije nekoliko minuta kupio za ručak bacio sam na natpis na kojem je pisalo “Eladó!” na što su neki prolaznici samo odmahnuli glavom. Drugi su, međutim, na moje iznenađenje reagirali klimanjem glave, mladi je par čak počeo pljeskati, ali ja sam uspio skrenuti pogled ovih svjedoka sa svog neobuzdanog sebe i požurio dalje iz grada, spuštenog pogleda.

„Eladó! Kiadó!”

Broj prolaznika postajao je sve manji, napustio sam pješačku zonu, i premda sam sada bio okružen s manje ljudi nego prije, oko mene se čulo sve brbljanje glasova, čije podrijetlo nisam mogao razabrati, čak i kad bih se usudio ponovno pogledati. Bio sam u stambenom naselju, s višekatnim blokovima lijevo i desno od ulice, a između njih bio je mali trgovački centar. Prošlo je samo nekoliko ljudi koji su prolazili pored mene, uglavnom u tišini ili duboko u razgovoru, a opet sam jasno čuo višeglasni zbor koji je bez prestanka ponavljao riječi “Eladó! Kiadó!”. Povremeno su se iz ostinata dizali solo glasovi, na jezicima koje nisam razumio, mađarskom uglavnom, ali činilo se da su zastupljeni slavenski, čak i afrički i azijski glasovi, neki su mrmljali, drugi se smijali ludo, drugi vrištali kao u panici.

Tražio sam oko sebe autore, ali nije ih bilo moguće pronaći, svugdje samo slične stambene zgrade, nikoga na balkonima, prozori zatvoreni. “Eladó! Kiadó!” Ali još uvijek sam mogao čuti komade njemačkog jezika, dobro poznate, iako zbunjujuće riječi, “Nothung, Nothung / Input Output ... mlin za kosti, mlin za municiju / dimnjak, industrija!”. To se ponavljalo u mom uhu, riječi iz proznog djela Wernera Koflera *Prekriveno samopromatranje*, a ja sam se okrenuo oko svoje vlastite osi kako bih napokon otkrio autora i iznenađa stao pred gorostasnu zgradu koju nisam primijetio kad sam se približio, neboder s dvadeset i pet katova, otrcan, s praznim pećinama na prozorima, urušeni balkoni, očito nenaseljeni.

„Mrtvi neboder”

Morao je to biti, proletjelo mi je kroz glavu, legendarni “mrtvi neboder”, o kojem mi je kolega pisac pričao u Austriji prije mog odlaska, za koji je objasnio da je izgrađen 1974. za građevinske aktivnosti komunističkog režima, tipična zgrada čiji su stanovnici morali biti evakuirani i preseljeni 1989. godine jer je prijetila opasnost od urušavanja – kuće, ne režima, ali i njega – i koja se od tada prazna, nepopravljiva, ali također, zbog ogromnih troškova, odupirala rušenju. Odatle su se činili glasovi, pa sam kružio zgradom koja je bila okružena građevinskom ogradom, da bih bio

TÖKÉLETESEN ÉRTELMETLEN, ahogy az Werner Kofler egy másik, *Az íróasztalnál* című prózájának egyik szöveghelyéből is kiderül: „A művészetnek el kell pusztítania a valóságot, így van, el kell pusztítania a valóságot, nem pedig alávetnie magát neki, és ez az írásra is” –

Ez örület! Dühömben, hogy ismét, bár épp egy széles úton megyek, ugyanabba a zsákutcába kerültem, a pizzaszelet maradványát, amelyet néhány perccel ezelőtt vettem az útra, az egyik házban elhelyezett, „Eladó!” feliratú táblához vágtam, amit több járókelő szemrehányó szemmel és fejcsóválva nyugtázott. Mások viszont meglepetésemre helyeslő bólintással reagáltak, egy fiatal pár még tapsolt is, én mégis igyekeztem eltűnni féltelenségem szemtanúinak látóköréből, és sietős léptekkel, földre szegezett tekintettel, a továbbiakban a legkevésbé sem törődve az utcanevekkel, vagy a városképpel, vagy egyáltalán, Péccsel, nyugati irányba indultam. A járókelők megfogyatkoztak, ezzel szemben itt már voltak autók, elhagytam a belvárost, a sétálóövezetet, és bár most kevesebb ember vett körül, mint korábban, de egyre hangosabb lett körülöttem a hangzavar, amelynek nem találtam az eredetét, még akkor sem, amikor ismét fel mertem emelni a tekintetem. Egy lakónegyedben voltam, többemeletes háztömbök álltak az utca jobb és bal oldalán, és közöttük egy kis bevásárlóközpont. Csak nagy ritkán mentek el mellettem emberek, akik nem vettek rólam tudomást, hallgattak vagy egymással beszélgettek, és mégis világosan hallottam egy sok hangból álló kórust, amely egyfolytában az „Eladó! Kiadó!” szavakat ismételte. Időnként szólóhangok emelkedtek ki az ostinatóból, számomra ismeretlen nyelven, nyilván főleg magyarul, de úgy tűnt, szláv, sőt afrikai és ázsiai hangok is vannak köztük, némelyik csak morog, mások tébolyultan nevetnek, megint mások páni félelmükben ordítanak. Körülnéztem, honnan eredhetnek a hangok, de nem láttam semmit, csak az egyforma lakóházakat, tipikus külváros, amilyen minden városban, még a kulturális fővárosokban is van, senki nincs az erkélyeken, az ablakok zárva. Az „Eladó! Kiadó!” kiáltásokat azonban továbbra is hallani lehetett, és most már német nyelvtörődékeket is kihallottam belőlük, számomra jól ismert, mégis rejtélyes szavakat, „Nothung, Nothung / Input Output... Knochenmühle, Pulvermühle / Schornstein, *Industrie!*”,¹ idézet Werner Kofler *Rejtett önmegfigyelés* című prózájából, az abban az elbeszélő én által (melyik? Aha, már hallom is a Klagenfurti Egyetem hallgatói közül azoknak a közbekiáltását, akik előzőleg már foglalkoztak Werner Kofler írásművészetével, melyik én? Melyik én szólal meg itt a Werner Kofler prózájában fellelhető, gyakran egyidejűleg fellépő, egymást állandóan félbeszakító elbeszélő ének sokaságából? Mindegy, kiáltanám, ezzel most ne töltsük az időt, hadd mondjam tovább), tehát a *Rejtett önmegfigyelésben* az elbeszélő én által írt, „Alpesi mondák és családi mesék” címet viselő szövegből, amely mintapéldája egyfelől a különböző stílusesszék, más-

1 Nothung, Nothung / input output... csontmalom, pormalom / kémény, *ipar!* (Nothung: Siegfried kardjának neve Wagnernél) (*A ford.*)

siguran, ali nikoga se nije moglo vidjeti, kao da je te glasove stvarao moj mozak, kao da je moje intenzivno zanimanje za literaturu Wernera Koflera izazvalo slušnu halucinaciju. Doista, umnožavao se broj citata iz njegovih tekstova, “Iako nije posjetio Napolu, bio je ipak, visoko rangirani član Hitlerove omladine”, rekao je guverner,” Čuo sam na primjer – Guggile, 1975. – a zatim opet – Tanzcafé Treblinka, 2001. godine. – “Wannsee konferencija – Odbojka na pijesku! Konačno rješenje – Odbojka na pijesku! Posebni odred – Odbojka na pijesku! Poseban tretman – Odbojka na pijesku! Akcija Reinhard – Odbojka na pijesku!”, umetnuto u zbor “Eladó! Kiadó!”, sve dok konačno nije neprestano ponavljano “Ništa, ne! Ništa, nikad čuo! Nije poznato! Ništa poznato, ništa neznano!” – također Tanzcafé Treblinka, 2001. – opet su se digli drugi žalosni glasovi, mislio sam da uglavnom prepoznajem arapski i afrički jezik, pomiješan s južnoslavenskim pojama.

Činjenica da su to nesumnjivo stvarni ljudski jezici koji su u predstavljenom obliku bili velike zvučne ljepote, ojačala je moju pretpostavku da ti glasovi ipak nisu halucinacije, već da zapravo postoje. Ipak, zabranio sam si da gledam, jer više nisam mogao podnijeti to blebetanje glasova; mislio sam, ako se ne povučem, puknut će mi u glavu i pobjegoh, skrenuh u najbližu sporednu ulicu i kad sam se ponovno okrenuo, bio sam zapanjen što se ništa nije moglo vidjeti od višekratnice, koja se više puta morala uzdizati iznad ostalih zgrada na tom području.

Grad pod nogama

Nekoliko sati kasnije, i kad sam se, maglen od nekoliko čaša crnog vina koje sam popio u sumornoj vinskoj sobi, vratio u svoju odaju, bacio sam se na krevet, odmah zaspao i spavao bez snova do sljedećeg jutra. Nakon doručka otišao sam u turistički ured u nadi da ću se odvratiti od iskustava od prethodnog dana i pitao je li moguće unajmiti vodiča na jedan dan koji bi mi mogao pokazati najvažnije znamenitosti.

Odmah se iz susjedne sobe pojavila mlada žena koja je očito samo čekala takvu ponudu, uzela kaput i kišobran – kiša nije padala, ali kao turistički vodič navikla je uvijek imati kišobran sa sobom – i izvela me van, pri čemu me na njemačkom jeziku bez naglaske počela zasipati povijesnim činjenicama, datumima, imenima vladara, a sve to bilo bi nemoguće zapamtiti i koje nisam ni pokušao zapamtiti. Ipak, bio sam zadovoljan svojom odlukom, u vrlo kratkom vremenu turistička vodičica pokazala mi je oronule i obnovljene velebne zgrade, potopljene i još uvijek postojeće industrije, provela me kroz katakombe i muzeje i na kraju – grad pod nogama, rekla je – na brdo s kojeg ste zapravo mogli vidjeti gotovo cijeli Pečuh.

Zahvalio sam joj, dao joj velikodušan napojnicu uz dogovorenu cijenu i samo sam je zamolio, prije nego što sam je otpustio, da mi pokaže točno gdje je mrtvi ne-

felől a történelmi korszakok kombinációjának, ami Werner Kofler prózájának egyik legfőbb jellemzője. „Nothung, Nothung / Input Output... Knochenmühle, Pulvermühle / Schornstein, *Industrie!*”, harsogtak továbbra is a hangok, és én megfordultam a saját tengelyem körül, hogy lássam, honnan eredhetnek a hangok, és hirtelen egy óriási épület előtt álltam, amelyet idefelé jövet észre se vettem – igaz, mint említettem, sokáig földre szegezett tekintettel mentem –, egy huszonöt emeletes, lepusztult, nyilvánvalóan lakatlan toronyház előtt, amelynek ablakait javarészt kiszedték, erkélyei repedeztek, töredezték. Ez nem lehet más, villant fel bennem, mint a híres-nevezetes „lakatlan toronyház” vagy „kísértetház”, amelyről már Ausztriában, Pécsre való elutazásom előtt mesélt nekem egy írókollégám, egy – mint mondta – 1974-ben épített, a kommunista rezsim építészetére nagyon jellemző épület, amelynek lakóit 1989-ben ki kellett költöztetni, és máshol kellett elhelyezni, mert attól kellett tartani, hogy összeomlik – mármint a ház, nem a rezsim, de egyébként az is –, és azóta üresen áll, helyrehozni nem lehet, de a rendkívüli költségek miatt lebontani sem, például robbantással. Úgy tűnt, onnan jönnek a hangok, ezért a bizonyosság kedvéért megkerültem az épületet, amelyet rögtönzött kerítéssel vettek körül, de nem láttam senkit, olyan volt, mintha a hangok az agyamból jöttek volna, mintha a Werner Kofler írásművészetével való intenzív foglalkozás hallucinációt okozott volna. És tényleg, most már sorra jöttek az idézetek a szövegeiből, „bár nem járt NAPOLÁ-ba, mégis »igen derék hitlerjunge« volt, mondta a tartományfőnök úr”, hallottam például – *Guggile*, 1975 –, aztán megint – *Treblinka táncos kávéház*, 2001 – „Wannsee-konferencia – strandröplabda! endlösung – strandröplabda! Sonder-kommando – strandröplabda! Különleges bánásmód – strandröplabda! Reinhard-akció – strandröplabda!”, elvegyülve az „Eladó! Kiadó!” kórusával, míg végül egy folyton ismétlődő „Nem, semmit! Soha semmit nem hallottunk! Nem tudtuk! Nem tudtunk semmit!” – szintén *Treblinka táncos kávéház*, 2001 –, megint más panaszos hangok szólaltak meg, arab és afrikai nyelveket véltem felismerni, köztük pedig délszláv énekeket. Hogy ezek kétségtelenül valóságos, emberi nyelvek voltak, amelyek az előadott formában, még ha a tartalmat nem értettem is, hangzásukat tekintve nagyon szépek voltak, megerősített abban a feltételezésemben, hogy ezeknek a hangoknak az eredete mégsem hallucináció volt, amelyet a klagenfurti poétika-előadásra való felkészülésem és a Werner Kofler írásművészetével való intenzív foglalkozásom által felfűtött fantáziám okozott, hanem tényleg léteztek. Mégis megtiltottam magamnak, hogy utánuk nézzek, ugyanis már nem tudtam elviselni ezt a hangzavart, ha nem megyek el innen, gondoltam, ez a hangzavar szétveti a fejemet, és menekülre fogtam a dolgot, befordultam a legközelebbi mellékutcába, és amikor újra megfordultam, nagyon csodálkoztam, hogy a toronyházból, amely a körülötte levő házaknál sokszor magasabb volt, már nem láttam semmit. Bementem egy félhomályos borozóba, és ledöntöttem több pohár vörösbort, miközben a csapos, akivel csak kézjelekkel tudtam megértetni magam,

boder, što, začudno, rekao sam, odavde nisam mogao vidjeti. Turistička vodičica me pogledala iznenađeno. Mrtvi neboder, promrmljala je, mrtvi neboder, mrtvi neboder ... Ne, o tome nije znala ništa, nikad nije čula za mrtvi neboder. Ali prošao sam jučer pokraj njega, nedaleko je od starog grada, dvadeset i pet katova, prazna zgrada, to morate znati! Odmahnula je glavom.

Austrijske pečujске priče

Nije postojala tako visoka zgrada u cijelom Pečuhu, rekla je, ali ... Da, ponovno se sjetila, jednom ju je, prije otprilike godinu dana, također pitao Austrijanac. Čini se da Austrijom o Pečuhu kruže čudne priče, rekla je, prije nekog vremena, na primjer, drugi joj je Austrijanac rekao da je taj grad tijekom Drugog svjetskog rata ostao gotovo neozlijeđen, zahvaljujući američkom pilotu, porijeklom iz Pečuha, koji je na vrijeme izbrisao svoju bivšu domovinu s karata, preko kojih su se izvršavali zračni napadi.

Potpuno apsurdna, nesumnjivo izmišljena priča, što bih joj sigurno potvrdio, rekla je turistička vodičica, ali čak joj se i to čini vjerodostojnim u usporedbi s tvrdnjom da je u Pečuhu mrtva višekatnica, dvadesetpetokatnica koja je desetljećima bila prazna, a još nije srušena. Ali ako nisam zadovoljan tim informacijama, rekla je, mogla bih pitati vodiča, vodič je stručnjak za povijest grada i poznaje Pečuh kao nitko drugi. Nije znala njegovo pravo ime, svi su ga zvali Führerom, manje zato što je bio dunavski Švab, nego zato što je tvrdio da je 1980-ih radio kao kustos u Muzeju njemačke povijesti u Berlinu, pa čak i kao takav ušao u literaturu da bi ga u proznom djelu prikazao autor Kogler ili Kofler.

Uzbuđen zbog ove vijesti, zamolio sam turističku vodičicu da mi kaže gdje mogu pronaći tog vodiča, jer sam stvarno želio razgovarati s njim, ne zbog mrtvog nebodera, već zato što sam – kakva slučajnost! – morao održati predavanje o poetici za nekoliko tjedana, čiji će fokus biti na ovom autoru Kofleru, a ne Kogleru, Kofleru.

Kofler umjesto Koglera

Pa, to nije lako, rekla je turistička vodičica, vodič nema stalno prebivalište, obično boravi u starim njemačkim gostionicama ili na klupama u okolici kuće Lenau, pronađite muškarce koji tamo sjede sami i pridite tim ljudima i izgovorite riječi: “Bez ljubavi i bez Boga! Put je strašan”, a kada dobijete odgovor: “Propuh u uličicama hladan; a ti?”, tada ste pronašli vodiča.

Osim što mi je bilo drago što sam ovdje u Pečuhu naišao na osobu koja je poslužila kao uzor liku iz proze Wernera Koglera, napustio sam turističku vodičicu i požurio

gyanakodva figyelt. Bizonyára attól tartott, hogy egy örülltel vagy egy kémmeel van dolga, ugyanis szokásommal ellentétben rögtön elővettem a hátizsákomból a jegyzetfüzetemet, és lejegyeztem az idézeteket, amiket hallottam, mert fontosnak tőntek számomra, tipikusnak Werner Kofler írásművészetére, ezért fel akartam használni őket a klagenfurti poétika-előadásomban.

Amikor órákkal később és a bortól ködös fejjeel visszatértem a szállásomra, az ágyra vettem magam, és azonnal elaludtam, és álomtalanul aludtam másnap regge- lig. A reggeeli után, mivel el akartam kerülni, hogy a tegnapie élményeimre gondoljak, az volt az első dolgom, hogy bementem egy idegenforgalmi irodába, és érdeklődtem, hogy lehetséges volna-e szerződtetni egy napra egy idegenvezetőt, aki megmutatná nekem Pécs legfontosabb látnivalóit, és abban a pillanatban megjelent az egyik szomszédos helyiségből egy fiatal nő, aki nyilvánvalóan csak egy ilyen ajánlatra várt, fogta a kabátját és az esernyőjét – nem esett az eső, de idegenvezetőként nyilván megszokta, hogy mindig van nála esernyő –, és indult is velem kifelé, miközben akcentus nélküli németséggeel máris elhalmozott történelmi tényekkel, évszámokkal, uralkodónevekkel, amelyeket képtelenség lett volna mind megjegyezni, és én nem is próbáltam őket megjegyezni, mivel a tervezett munkáim szempontjából nem volt jelentőségük, sem a poétika-előadás szempontjából, ugyanis a Klagenfurti Egyetem hallgatói nem azért fognak eljönni az előadásra, hogy megtudjanak valami Pécsről, hanem hogy Werner Kofler írásművészetével foglalkozzanak, sem a vendéglátóim számára megírandó szöveg szempontjából, ugyanis ők minden bizoronnyal jól ismer- ték a város történetét. Mégis nagyon elégedett voltam a döntésemmeel, hogy szerződ- tettem egy idegenvezetőt, rövid idő alatt számos lepusztult és helyreállított palotát mutatott meg nekem, rég bezárt és még működő ipari üzemet, katakombákba és mú- zeumokba kalauzolt el, és végül – most felülről is megnézzük a várost, mondta – egy dombra, ahonnan tényleg be lehetett látni egész Pécsset. Megköszöntem a munkáját, az előre meghatározott tiszteletdíja mellé nagyvonalú borravalót is adtam, és még arra kértem, mielőtt elbocsátottam volna, hogy mutassa meg nekem, hol van a lakat- lan toronyház, amelyet különös módon, mondtam, nem látok innen, pedig az a leg- magasabb épület a városban. Az idegenvezető csodálkozva nézett rám, lakatlan to- ronyház, mormogta, lakatlan toronyház, lakatlan toronyház... Nem, arról nem tud, soha nem hallott még lakatlan toronyházzól. De hát én tegnap jártam a közelében, kiáltottam, nincs messze az óvárostól, egy huszonöt emeletes, üresen álló épület, is- mernie kell! Az idegenvezető a fejét rázta. Pécsen nincs ilyen magas épület, főleg nem üresen álló, de... Igen, most már emlékszik, egyszer már kérdezték erről, egy éve, szintén egy osztrák ember, ha nem téved. Úgy látszik, Ausztriában furcsa történetek keringenek Pécsről, mondta, egyszer régebben például egy megint másik osztrák lá- togató azt mesélt nekí, hogy Pécs egyedül annak köszönheti, hogy a második világ- háborúban úgyszólván sértetlen maradt, hogy egy amerikai, de pécsi származású

niz brdo do kuće Lenau i razgovarao s nekoliko muškaraca koje sam pronašao kako sjede na klupama u blizini, ali činilo se da nitko nije govorio bilo koji drugi jezik osim mađarskog. Htio sam odustati i, iscrpljen, također se spustio na jednu od klupa kad mi je netko stavio ruku na rame i rekao: “Jesi li to ti, brate Eichmann?” Odmah sam prepoznao citat iz Skrivena introspekcije i odgovorio: “To sam ja, oče Fleischmann” – da sam rekao da sam to ja, brate Baum, bio bih izgubljen – na što je stranac sjeo kraj mene nezanimavši se više za mene. Nakon duge šutnje šapnuo sam mu: “Bez ljubavi i bez Boga; put je strašan” i dobio sam odgovor: “Propuh u uličicama je hladan; a ti?”

Koncentracijski logori-instalacije

Zaista, pronašao sam vodiča. Pristojno sam ga pitao mogu li mu postaviti nekoliko pitanja, a on je rekao da, mogao sam ga pitati bilo što, ali zapravo mi je dragovoljno davao informacije, pričao mi je o svojim godinama u Berlinu, u Muzeju njemačke povijesti, velikom projektu, rekao je, posebno koncentracijski logori, koncentracijski logori kao soba u sobi instalacije, također replike leševa u prirodnoj veličini od marcipana i srodnih materijala, remek-djelo! Fascinacija užasom učinjena je dostupnim, uzviknuo je, sjajno! Ispričao je sve točno onako kako je Werner Kofler opisao u *Na pisaćem stolu*, a kad je završio rekao sam da me iznenadilo da taj muzej zapravo postoji, da sam mislio da je to književni izum. Vodič se nasmijao. Naravno, taj je muzej bio izum, rekao je, ali bio je jednako stvaran, i ako to nije stvarnost sada, možda bi to mogla biti stvarnost kasnije, baš kao što je i on sam bio i izum i stvarnost, uostalom, sada je stvarno bio ispred mene, kao što će se kasnije pojaviti kao izmišljeni lik na mom Klagenfurtskom predavanju iz poetike, a zar nisam i ja i stvarnost i fikcija, dodao je, ne govorim toliko istinski studentima Sveučilišta u Klagenfurtu i istodobno se pojavljujem kao izmišljeni pripovjedač u prilično avanturističkoj priči, o mrtvom neboderu, smještenoj u Pečuhu?

Križ u orahu

Da, da, uzviknuo je, turistička vodičica me pripremila za vaš posjet! U Pečuhu mrtvi neboder, zgrada od dvadeset i pet katova koja je desetljećima bila prazna, a opet nije srušena, da nije tako, zar to ne bih rekao? Vjerojatno se nikad nije čulo nešto nečuvenije, bilo je to negodovanje, kako bi to rekao pisac Kogler ili Kofler, drskost koja se ne može usporediti! Ovdje nema takve kuće, uskliknuo je, sve se više ljuteći, savjetovao mi je da više nikad ništa takvo ne kažem, inače će pribjeći drugim sredstvima i reći mi što znači križ u orahu, a onda neka mi pomogne Bog!

repülőtiszt kitörölte szülővárosát a légitámadásokhoz használt térképekről. Abszolút kalandos, minden kétséget kizáróan kitalált történet, biztosan én is ezt gondolom róla, mondta az idegenvezető, de még ez is hihetőnek tűnik neki ahhoz az állításhoz képest, hogy létezik Pécsen egy lakatlan toronyház, egy huszonöt emeletes, amely évtizedek óta üresen áll, és mégsem bontották le, egy ilyen állítás több mint nevetséges, ez már egyenesen szörnyűség. De ha nem lennék elégedett ezzel az információval, mondta, akkor meg tudja kérdezni a főhrert, a főhrer várostörténeti szakember, és úgy ismeri Pécsset, mint senki más. A valódi nevét nem tudja, mindenki csak főhrernek hívja, nem is annyira azért, mert dunai sváb, hanem mert állítása szerint a múlt század nyolcvanas éveiben a berlini Német Történeti Múzeumban dolgozott tárlatvezetőként, sőt, ebbéli minőségében még az irodalomba is bekerült, egy bizonyos Kogler vagy Kofler nevű író örökölte meg.

Ettől a közléstől a végsőkéig izgalomba kerülve azt mondtam az idegenvezetőnek, hogy én természetesen hiszek neki, és a lakatlan toronyházat illetően nyilvánvalóan én tévedtem, ennek ellenére mondja meg nekem, hol találom meg ezt a főhrert, mert mindenképp beszélni szeretnék vele, nem a lakatlan toronyház miatt, hanem mert nekem – micsoda véletlen, kiáltottam – néhány hét múlva a Klagenfurti Egyetemen poétika-előadást kell tartanom, amelynek középpontjában éppen ez az író, Kofler, nem Kogler, hanem Kofler, Werner Kofler áll majd. Hát, ez nem olyan egyszerű, mondta az idegenvezető, a főhrernek nincs állandó lakhelye, többnyire ónémet vendéglőkben tartózkodik, vagy utcai padokon a Lenau-ház környékén, keressek ott egyedül üldögélő, idősebb férfiakat, menjek oda hozzájuk, és mondjam nekik: „Isten s jó szív nélkül! Az út be rémes”, és ha azt a választ kapom: „Hideg szél húz az utcán. Hallgatod”,² akkor megtaláltam a főhrert.

Az örömtől és izgatottságtól magamon kívül, hogy itt, Pécsen esetleg egy olyan személyt találok, aki Werner Kofler prózájában egy szereplő mintájául szolgált – még akkor is, gondoltam, ha *Az íróasztalnál* című prózájában szereplő tárlatvezetőnek a valódi főhrerhez nem sok köze lehet, hiszen Werner Kofler soha nem arra törekedett, hogy visszaadja a valóságot, hanem arra, hogy elpusztítsa –, otthagytam az idegenvezetőt, lesiettem a dombra, és egyenesen a Lenau-házhoz mentem, és a Lenau-ház környékén több padon üldögélő férfit is megszólítottam, de mindegyik csak a fejét rázta, a jelek szerint egyikük sem beszélt más nyelvet a magyaron kívül. Már épp fel akartam adni a keresést, és kimerülten lerogytam magam is egy padra, amikor valaki a vállamra tette a kezét, és azt mondta: „Maga az, Eichmann testvér?” Rögtön felismertem az idézetet Werner Kofler *Rejtett önmegfigyelés* című prózájából, és nagy lélekjelenléttel azt válaszoltam: „Én vagyok, Fleischmann atya” (ha azt mondtam volna: „Én vagyok, Baum testvér”, végem lett volna), mire az ismeretlen férfi leült mellém, és a továbbiakban nem törődött velem. Hosszú hallgatás után

2 Részlet Nikolaus Lenau *Magányosság* című verséből (Áprily Lajos fordítása) (A ford.)

Posljednje riječi koje sam čuo kako iz daljine govori za mnom, jer sam odmah na početku njegova izbijanja bijesa pobjegao i sada potrčao dalje, samo dalje, dalje od ovog čudovišta, i tek nakon nekog vremena primijetio da su mi stopala sama pronašla put, kojim sam već prije hodao, izvan grada, do mjesta gdje sam dan prije vidio mrtvi neboder.

U kuću književnosti

I zapravo i ovaj put sam čuo zujanje glasova: “Eladó! Kiadó!”, Glasnije i glasnije, a pridružio se i drugi refren, “Ništa, ne! Ništa, nikad čuto! Nije poznato! Ništa poznato, ništa poznato!”, a iz dva zbora opet se oglasio jedan glas, ovaj put na mađarskom, ali preveden je istovremeno. “Vidite upravitelja zemlje ovdje”, zazvala je, “poput hrasta stoji na ravnici i govori livadama i jezerima. Čujete li ga kako riče? Sloboda je dragocjena roba, svjetlost je fina stvar, čujte, cijena košare je previsoka – kao da je htio vrisnuti dušu iz tijela ... Visina je više od dubine, u to nema sumnje, čujete? Nema sumnje, ali isto tako, dubina je dublja od visine! Da nije bilo zla, kako bi onda dobro moglo prevladati? Ponavljam, čujete, cijena košare je previsoka, više da se to može čuti i do Rumunjske ... Naš kralj je Sveti Stjepan, naš glavni grad je Budimpešta, lokalna povijest je doktrina doma, kako riče protiv sila tame, mnogi su već izgubili život u ravnici, čujete, zlo je dobro za dobro, naša domovina je svugdje!”

I kad sam podigao pogled, mrtvi neboder stajao je preda mnom, ali više nije bio mrtav, ograda je nestala, nijedna prepreka nije priječila ulazak i sretno sam ušao s mislima kako ću tražiti studente Sveučilišta u Klagenfurtu da me slijede u ovu zgradu, koja je postala kuća književnosti, kako je to jednom opisano u *Prikrivenoj introspekciji*, „prozori su bili svečano osvijetljeni, pisanjem, pjevanjem, tonenjem, blagovanjem, bučnim, divljim gestikuliranjem, sviranjem gudačkog kvarteta ili voditeljskog kvarteta, pjesnici koji se prepuštaju tjelesnoj požudi; i između, u jedinjoj sobi koja je ostala mračna, na otvorenom prozoru vidljivom samo po sjaju cigarete” – – – (Antonio Fian, 11.7.2015.)

<https://www.derstandard.at/story/2000018930437/nachrichten-aus-einem-toten-hochhaus>

S njemačkog prevela MARIA DUBRAVKIĆ

odasúgtam neki: „Isten s jó szív nélkül! Az út be rémes, mit szól hozzá?”, és azt a választ kaptam: „Hideg szél húz az utcán. Hallgatod”. Valóban, megtaláltam a fűhret. Udvariasan megkérdeztem tőle, feltehetek-e neki néhány kérdést, és igenlő választ adott, azt kérdezek tőle, amit akarok, és tényleg készségesen válaszolt, mesélt a berlini éveiről, a Német Történeti Múzeumról, nagyszerű projekt, mondta, főleg a megsemmisítőtáborok, a megsemmisítőtáborok mint tér-a-térben-installációk, a marcipánból és hasonló anyagokból életnagyságban elkészített holttestek is, remekmű! A rémület varázsa bejárható formában, kiáltotta, bámulatos! Mindent pontosan úgy mesélt el, ahogy azt Werner Kofler *Az íróasztalnál* című prózájában leírta, olyan részletekig menő hűséggel, hogy azt gondoltam, mivel mindazok után, amit Pécsen megtudtam Werner Kofler írásművészetéről, indokoltnak látszott, hogy a poétika-előadásomban részletesen beszéljek a Német Történeti Múzeumról, meg kell kérnem a Klagenfurti Egyetem hallgatóit, hogy olvassák el az erre vonatkozó fejezetet, és azt mondtam, amikor a Führer befejezte az elbeszélését, hogy engem azért meglep, hogy tényleg létezik ez a múzeum, én azt gondoltam, hogy Werner Kofler irodalmi kitalációja. A Führer nevetett. Persze, hogy kitaláció a múzeum, mondta, de ugyanolyan valóság, és ha nem MOST valóság, akkor talán később lesz valóság, ahogy ő maga is egyszerre kitaláció és valóság, végül is egyfelől most itt áll előttem a valóságban, másfelől később fiktív szereplőként fog megjelenni a klagenfurti poétika-előadásomban, és én vajon nem vagyok-e egyszerre valóság és kitaláció, tette hozzá, nem beszélek-e egyfelől valódi nivoltomban a Klagenfurti Egyetem hallgatóihoz, hogy másfelől fiktív elbeszélőként lépek fel egy amúgy elég kalandosan hangzó, Pécsen játszódó történetben, amely egy lakatlan toronyházzal szól? Igen, igen, kiáltotta, az idegenvezető felkészített az ön látogatására, mesélt az ön pimaszságáról! Hogy ebben a városban egy lakatlan toronyház, egy huszonöt emeletes, évtizedek óta üresen álló kísértetház van, amit mégsem bontottak le, ezt állította ön, ugye? Ennél nagyobb pimaszságot még nem hallottam, ez egyszerűen felháborító, ez, ahogy a Kogler vagy Kofler nevű író mondta volna, példátlan impertinencia! Vérlázító, kiáltotta, egyre jobban dühbe gurulva, hát ilyen nincs, sem itt, sem máshol, és azt tanácsolja nekem, ne kérdezősködjek soha többé lakatlan toronyház után, különben más eszközökhöz fog folyamodni, és akkor megtanulom, hol lakik az atyáúristen!

Az utolsó szavakat már csak távolról hallottam, ugyanis rögtön a dühkitörése elején futásnak eredtem a Jókai tér irányába, és csak futottam, el, el ettől a szörnyetegtől, és csak némi idő elteltével vettem észre, hogy a lábaim maguktól arrafelé vittek, amerre egyszer már jártam, a Ferencesek utcáján kifelé, arra, ahol előző nap a lakatlan toronyházat láttam. És valóban, már hallottam is újra a hangzavart, „Eladó! Kiadó!”, zengett a fülemben, egyre hangosabban, egyre hangosabban, és bekapcsolódott egy másik kórus is, németül, „nem, semmit! Soha semmit nem hallottunk! Nem tudtuk!

Nem tudtunk semmit!”, és a két kórusból megint kiemelkedett egy magányos hang, ezúttal magyarul, de mintha rögtön elhangzott volna szimultán fordításban is, kifejezetten az én kedvemért, „nézze a tartomány helytartóját – kiáltotta –, mint egy tölgy, úgy áll a síkon, és a rétekhez és tavakhoz beszél, hallja, hogyan ordít? A szabadság értékes adomány, A fény nagyszerű dolog, hallgassa, A kosár ára túl magas – kiordítja a lelkét... A magasság magasabb, mint a mélység, efelől semmi kétség, hallja? De nincs kétség afelől sem: A mélység mélyebb, mint a magasság! Megismétlem, hallgassa, a kosár ára túl magas, úgy ordít, hogy egészen Romániáig elhallatszik. Az istenkeresők a magasságban keresik Istent, Az aranykeresők a mélységben keresik az aranyat, Ha nem lenne Gonosz, hogyan győzhetne a Jó, még Horvátországban és Szerbiában is hallják, mint a művészetrádióban, hallgassa – Királyunkat Szent Istvánnak hívják, fővárosunkat Budapestnek, a honismeret megismertet minket hazánkkal, ahogy elle-ne üvölt a sötétség hatalmainak, A síkságokon már sokan életüket veszítették, hallgas-sa, A gonosz jót tesz a Jónak, Hazánk mindenütt jelenvaló!”

És amikor felnéztem, ott állt előttem a lakatlan toronyház, de már nem volt lakatlan, a kerítés eltűnt, semmi sem akadályozta a belépést, és örömmel beléptem, és felszólítanám, gondoltam, a Klagenfurti Egyetem hallgatóit, hogy kövessenek ebbe az épületbe, az irodalom háza lett, ahogy az Werner Kofler írásművészetében is olvasható egy helyen, „az ablakok ünnepi kivilágításban, a helyiségek tele költőkkel, író, éneklő, étkező, térdeplő, lármázó, vadul gesztikuláló, vonósnégyest vagy vezér-négyest játszó, vagy akár a testi örömeknek hódoló költőkkel; és közben, az egyetlen sötét szobában, a nyitott ablakon át csak egy felizzó cigarettáról felismerhető-en” – – –

Pécs, 2015. március 9–22.

SZIJJ FERENC fordítása

Fotó: Németh Dániel / Jelenkor Kiadó

Tolnai Ottó

HU

Tolnai Ottó (1940) költő, író, esszéista, Paliacson él. Életműsorozata a Jelenkor Kiadó gondozásában jelenik meg 2016 óta. Kötetei a Jelenkor Kiadónál: *Wilhelm-dalok, avagy a vidéki Orfeusz* (versek, 1992, 2009); *Balkáni babér* (versek, 2001, 2014); *Világpor* (versek, 1980, 2016); *Gogol halála/Virág utca 3* (kisprózák, 1972, 1983, 2016); *Nem könnyű* (2017); *Szeméremékszerek* (2018).

HR

Ottó Tolnai (1940.) je pjesnik, književnik, esejist. Živi na Paliću. Njegovu životnu produkciju objavljuje Jelenkor Kiadó od 2016. godine. Svesci kod izdavača Jelenkor: *Wilhelm-dalok, avagy a vidéki Orfeusz* (*Pjesme Wilhelma ili provincijski Orfej*) (pjesme, 1992., 2009.); *Balkáni babér* (*Balkanski lovor*), (pjesme, 2001., 2014.); *Világpor* (*Prašina svijeta*) (pjesme, 1980., 2016.); *Gogol halála/Virág utca 3* (*Smrt Gogolja / Virág utca 3*) (kratka proza, 1972, 1983, 2016); *Nem könnyű* (*Nije lako*) (2017.); (*Szeméremékszerek*) (2018.).

Babér

in memoriam Csorba Győző

*A kis káosz nagy geometria. Babér,
rákpáncél, az égő Adriáról, szentjános-
kenyérkard. Az ablakon szétmosott kis
firhang. Egy belga bélyeg Baudelaire-illata;
az angyal fűrésze nem vérez fel, csonkol. Eső, általános
raszter. A Csontváry-múzeum előtt vadgesztenye
kopog (Aztán Bosznia-Hercegovinát kellett elővennem.
Mosztárban a római hidat –), a Halál, Élet-Nagyságban:
gipsz (Goethe), szögek, egy leszakadt gomb nyoma.
A kis geometria nagy káosz. Babér.*

Pécsi noteszlap

*Ide menekítették az eszéki állatkertet is
meg a szarajevói bolondokházát
akárha csak a szenteket menekítették volna
ki a tűzből a többiek ott égnek még a pokolban
megmentetett tehát az isten tán legnagyobb
trüvája a zebracsík mint olyan
állnak szegény együgyűek
minden más ügy már ideológia
állnak a szökőkút körül meséli kosztka
a mesélés női kosztka tivadara
és cigarettázva nézik a vizet
valóban milyen szép is a víz
és még arról a szép lábatlan román
koldusfiúról is mesél
(majd lesz szlovák ukrán is)
levágatták a csonkot hogy rendelhessenek
neki múltábat Svédországból*

Lovor

in memoriam Győző Csorba

*Mali je kaos velika geometrija. Lovor,
račji oklop, sa žarkog Jadrana, mač od
rogača. Na prozoru isprana zavjesica.
Baudelaireovski miris neke belgijske markice; -
pila anđela ne prokrvari, siječe. Prvi, opći
raster. Pred Muzejom Csontváry kuca divlji
kesten (Potom sam morao spomenuti Bosnu i Hercegovinu. –
U Mostaru rimski most –), Smrt, u dimenziji Života:
gips (Goethe), čavli, trag otkinuta dugmeta.
Mala je geometrija velik kaos. Lovor.*

Pečuški list notesa

*ovamo su izbavili i osječki zoološki vrt
i sarajevsku ludnicu
kao da su izbavili same svece
iz vatre ostali ondje još gore u paklu
izbaviše se dakle možda je najveće
božje otkriće zebrina pruga kao takva
stoje jadni prostodušni
sve je drugo već ideologija
stoje oko vodoskoka pripovijeda koszta
ženski tivadar kosztká pripovijedanja
i pušeći gledaju vodu
doista kako je voda lijepa
i pripovijeda još o onomu lijepom beznogom
mladom prosjaku rumunju
(bit će još i slovaka i ukrajinca)
dali su odsjeći patrljke da mu mogu naručiti
umjetne noge iz švedske*

*közben visszament romániába és most a lábát
követeli kosztán meg állást pécsett
koszta erdélyi tud románul szép levelet ír arról
hogy az a kaucsuk & nikkel láb valóban útban van svédből
akárha vízen
tisztá azúrparázson járna.*

A Niagarát hová viszi

Lassanként oszlott rémülésünk, feltekinthettünk a fellegekből omlani
látszó vízoszlopokra, s tekintettük az alattunk mormoló fehér örvényt.
Vezetőnk minden lépten intette a vigyázatot, s igenis elevenen képzeltük
az itt történni hallott szerencsétlenségeket, és hogy Chateaubriand is itt
törte volt el karját.
(Bölöni Farkas Sándor)

*Pélmonostori (horvátul és szerbül fehér
beli manastir) barátom vitt föl pestre
akkor még szerb fennhatóság alatt éltek
mint magyarnak
külön engedélyre volt szüksége hogy kijöhessen
de tudta mint krajainai polgárnak
magyarországra sem lesz könnyű átjutnia
úgy is lett a magyar vámos megpillantva kocsinkat
azonnal félreállított bennünket
s azt mondta addig nem mehetünk tovább
ő ráér amíg szépen elő nem adjuk a fegyvereket
nem értem a logikáját uram mondtam
amikor már megsokalltam a köztözködését
barátom ugyanis évekig szobafogságban élt
mire a vámos felhördült és rám
pontosabban régi disznóbőr aktatáskámra
vetette magát
amire mármint disznóbőr aktatáskámra
viszont én vagyok felettébb érzékeny*

*u međuvremenu je otišao u rumunjsku i sada zahtijeva
svoje noge od koszte i radno mjesto u pečuhu
koszta je erdeljka zna rumunjski napisao je lijepo pismo o tome
da one noge od kaučuka & nikla zaista su na putu iz švedske
kao da hoda na vodi
čistoj azurnoj žeravici.*

Kamo nosite Niagaru

Polako se raspršivao naš užas, podizali smo pogled na vodene stupove
koji kao da padaju iz oblaka i gledali bijeli vir što pod nama mrmori. Naš
voditelj na svakom je koraku upozoravao na oprez, i itekako smo živo
zamišljali nevolje koje smo čuli ovdje se dogoditi i da je i Chateaubriand
ovdje slomio ruku.
(Sándor Farkas Bölöni)

*Moj prijatelj iz pélmonostora (na hrvatskom i srpskom je bijel
beli manastir) odveo me u peštu
tada su još živjeli pod srpskom vlašću
kao mađaru
trebala mu je posebna dozvola da izide
ali znao je da kao građanin krajine
neće biti lako prijeći ni u mađarsku
tako je i bilo mađarski carinik vidjevši naš auto
odmah nas je pozvao na stranu
i rekao ne možemo ići dalje sve dok
on ima vremena dok lijepo ne predamo oružje
ne razumijem vašu logiku gospodine rekao sam
kad sam se već zasitio prepucavanja
naime moj prijatelj je godinama živio u kućnom zatvoru
na što je carinik poskočio i na mene
točnije na moju staru aktovku od svinjske kože
bacio se
na koju sam ja dakle moju aktovku od svinjske kože
pak ja strahovito osjetljiv*

éppen munka alatt lévő
abszolút kusza még műfajukat kereső
műfajukat sosem is megtaláló kézírataimat
kedves könyveimet képeimet viszem benne
nyissa ki mondta
nem nyitom mondtam
gyakran ismétlődik meg velem ez a jelenet
vagy disznóbőr táskámat
vagy vulkánfiberemet (abban a palicsi p
howard-anyagot hordozom ide-oda) buzeralják
végül hogy ne nehezítsem barátom helyzetét
kinyitottam a régi ám még nagyot kattánózó zárat
ne ijesztgessen mondta mélyen a táskámba hajolva
máris csodálkozva emelve ki onnan valamit a vámos
csak akkor láttam amikor már teljesen kiemelte
hogy velencét
ki se szereltem fekete ráámájából
úgy áll évek óta íróasztalomon
a befagyott velencét
illetve hát a lidó téli képét emelte ki
az árnyak tiszta geometriája a jégen
beljebb fekete ruhás gyerekek
elöl az egyik kezében vakító
hógolyó
annyira szeretem ezt a képet
hogy még abban a furcsa helyzetben is
megörültem neki
mi ez kérdezte zavarát még mindig dühvel
leplezendő
mondtam hogy hát velence
hová viszi kérdezte
hát velencébe mondtam
miért kell velencébe vinni
a befagyott velencét
szép koraőszi nap volt (indián nyár)
mondtam pestről egy gipszművésszel
fogom folytatni az utam
és mi lesz ezzel a pélmonostori úrral kérdezte
ő marad pesten egy ideig mondtam

u njoj nosim svoje rukopise još u nastanku
 posve nesređeni još traže svoj žanr
 i nikad ne pronalaze svoj žanr
 drage knjige slike
 otvorite rekao je
 neću otvoriti rekao sam
 često mi se ponavlja ta scena
 ili mi prčkaju po aktovci od svinjske kože
 ili koferu od vulkanfibera (u njemu nosam
 amo-tamo materijal o p howardu s palića) stalno
 naposljetku da ne pogoršam prijateljevu situaciju
 otvorio sam staru ali još itekako glasnu bravu
 ne plašite me rekao je duboko se nadvivši nad torbu
 carinik već u čudu izdižući iz nje nešto
 što sam vidio tek kad ju je posve izdignuo
 da veneciju
 nisam ni izvadio iz crna okvira
 stoji tako na mom pisaćem stolu već godinama
 izdignuo je
 smrznutu veneciju odnosno zimsku sliku lida
 čista geometrija sjena na ledu
 malo u unutrašnjosti djeca u crnoj odjeći
 sprijeda u ruci jednoga od njih zasljepljujuća
 snježna gruda
 toliko volim tu sliku
 da me čak i u toj čudnoj situaciji
 razveselila
 što je to pitao je još uvijek bijesom skrivajući
 zbunjenost
 rekao sam pa venecija
 kamo to nosite pitao je
 pa u veneciju rekao sam
 zašto se mora u veneciju nositi
 smrznutu veneciju
 bio je lijep ranojesenski dan (bablje ljeto)
 rekao sam iz pešte ću nastaviti put
 s jednim umjetnikom za gips
 a što će biti s ovim gospodinom iz belog manastira
 on će ostati neko vrijeme u pešti rekao sam

*egy magyar gipszművésszel fog velencébe utazni
igen mondtam s most már én támadtam
hirtelen előhúзва a kép párját
a megfagyott niagarát
befagyott kérdezte ámulva
hát még a niagara is
de a niagarát hová viszi
azt is velencébe mondtam
ez már legalábbis úgy tett
egy kicsit gyanúsnak tűnt neki
gipszbe akarják önteni
velencét is meg a niagarát is
meg a határőröket is motyogtam
hiszen tudtam még a szlovén és az olasz határőrök is
várnak rám kisjugoszlávra
valamint magyarországot akkor a velencei biennálén
egyedül képviselő: jóvánovics jóvánra.*

*s jednim mađarskim umjetnikom za gips putovat će u veneciju
 da rekao sam i sad sam ja njega napao
 naglo izvukavši par te slike
 smrznutu niagaru
 smrznuta je pitao je očaran
 pa zar i niagara
 a kamo nosite niagaru
 i nju u veneciju rekao sam
 to mu se već barem se tako pretvarao
 učinilo pomalo sumnjivim
 žele uliti u gips
 veneciju i niagaru
 i graničare promrmeljao sam
 jer znao sam još i slovenski i talijanski graničari
 čekaju mene malojugoslavena
 to jest jedinog predstavnika mađarske tada na
 venecijanskom bijenalu: jována jovánovicsa.*

S mađarskog prevela KOVÁCS LEA

Esterházy Péter

HU

1950-ben született Budapesten. Matematikus diplomát szerzett. 1978-tól szabadfoglalkozású íróként tevékenykedett. A magyar próza nagy fordulatának egyik emblemikus alakja, a posztmodern magyar irodalom úttörője. Korszakos könyvének, az 1986-ban megjelent *Bevezetés a szépirodalomba* című kötetnek számos részlete először a *Jelenkor*-ban látott napvilágot. Próza-kötetei mellett drámái és publicisztikai írásai is megjelentek. Könyvei számos nyelven olvashatók, az egyik legnépszerűbb kortárs magyar író, utánozhatatlanul elegáns és szellemes stílusa páratlan nyelvformáló erővel bír. Hosszan tartó, súlyos betegség után hunyt el 2016-ban.

HR

Rođen je 1950. u Budimpešti. Diplomirao je matematiku. Od 1978. radio je kao slobodni pisac. Jedan je od emblematičnih likova velikog zaokreta mađarske proze, pionir postmoderne mađarske književnosti. Mnogi odlomci iz njegove knjige *Bevezetés a szépirodalomba*, objavljene 1986. godine, su po prvi su put objavljeni kao ulomci u *Jelenkoru*. Pored knjiga proze, objavljene su i njegove drame i novinarski spisi. Njegove knjige mogu se čitati u prijevodima na mnogim jezicima, jedan je od najpopularnijih suvremenih mađarskih pisaca, njegov neponovljivo elegantan i duhovit stil ima neusporedivu snagu pri oblikovanju jezika. Preminuo je 2016. godine nakon duge i teške bolesti.

Kilencedik fejezet,

melyben Pécsi komoly

„Hallgatunk, mint a sír.” Orániai Vilmos

Két halott feküdt a brazil januárban, már rég szerettem volna írást így kezdeni, és ez kétségkívül ütősebb auftakt, mint az, hogy egy Esti Kornél ült a járdaszélen a pécsi júliusban. Ha ez utóbbi viszont nem „kezdés” volna, hanem Esti csak ülne ott az árnyékban, mintegy a szöveg előtt, de mindenképp a formatudatos hotel előtt, név nem fontos, Főnix, ahonnan fuldokolva épp kimenekült e félhajnali órán, mert már nem bírta azt a híres mediterrán ájert, amely egészen beleragadt a rémséges épületbe, bennrekedt, se ki, se be, fojtogató, nyirkos, tompa meleg; nyilván nem lehet egyszerű úgy tervezni egy épületet, hogy minden szeglete padlástér legyen, vagyis szűk, levegőtlen, részmegoldás, minden részlete ezt a térnélküliséget árasztja, a földszint is padlástér, a félemelet is, sőt még a padlástér is padlástér, és mindenünnét ez a kibírhatatlan forróság – ez esetben a következő, élesebb kezdés lehetősége állna fenn:

A faszom is tele van, nem, Esti Kornél soha, de soha nem kezdene így kis színest, akkor sem, ha ebből a reggeli tratoár-üldögélésből épp ez riasztaná, ijedten hallgatta a két asszony beszélgetését, a fiatalabb figyelt csupán, bólogatott, a nagydarab, kövér másik szelíd hanghordozással, már-már unottan fröcskölte ezeket a szavakat, harmadnapja nem tolja ide a valagát, nem szívességet tesz, ez a munkahelye, bazmeg, én nem vagyok egy máltai lovagrend, a faszom is tele van.

Esti nem mert mozdulni, hogy elővegye rövidke ceruzáját és a kétrét (vagy négyrét? mennyi lehet egy ilyen rét?, mindenesetre negyedére) hajtogatott papírlapot, igyekezett megjegyezni a mondatokat. Komoly mondatok. D. említett valamit Goethe komolyságáról. Hogy az kenterbe ver bárkit. A faszom is tele van, ez komoly, főleg egy nőtől, de Goethe komolyabb, ez igaz. Goethekomoly. A komoly ritka, mint a fehér holló. Jól mondja D., hogy amit nem mernek vagy nem tudnak kerekén kifejezni, elviccelik, s úgy meglenne az alakja. Bonyi.

Hiába támasztják alá a tények e lehetséges kezdést, Esti nem jött kísértésbe; a valóság sosem elegendő érv. Tudja ezt jól ez a Wittgenstein emlőin edzett bestia (emlőn nem edzünk, mondotta később hidegen a főszerkesztő, akire kisvártatva rátérek), azt, hogy nincs mindenre szó, csak az van, amikre szó van, de mégis, néha van szó, azután még sincs semmi.

A drabális nőt halsága még közönségesebbé és ordenárébbá tette. Estit kiverte a hideg és a forróság, úgy undorodott. Az asszonyon minden ezt az undort erősítette,

Deveto poglavlje,

u kojem je Pečujski ozbiljan

“Šutjeli smo kao u grobu.” Vilim Oranski

Dva mrtvaca ležala su u brazilskom siječnju, već sam odavno htio ovako započeti pisanje, što je nesumnjivo upečatljiviji auftakt nego to da je Kornél Esti sjedio na rubu pločnika u pečujskom srpnju. A kada potonje ne bi bilo početak, već kad bi Esti samo sjedio u sjeni, takoreći ispred teksta, ali svakako ispred formalno domišljenog hotela, ime nije važno, Főnix, odakle je hvatajući zrak upravo pobjegao u to gluho doba pred zoru jer više nije mogao izdržati glasoviti mediteranski ajer koji se posve zalijepio u tu čudovišnu zgradu, zapeo, ni van, ni unutra, zagušljiv, vlažan, tupo vruć; zacijelo nije jednostavno projektirati zgradu tako da joj svaki kutak bude potkrovlje, to jest skućeno djelomično rješenje bez zraka, svaki mu detalj isijava taj manjak prostora, i prizemlje je potkrovlje, i polukat, pa čak je i potkrovlje potkrovlje, i odasvud ta neizdrživa vrućina – u tom bi slučaju postojala mogućnost sljedećega, oštrijeg početka:

Pun mi je kurac, ne, Esti nikada, ali nikada crticu ne bi započeo tako, čak ni kad bi ga upravo to prenulo iz tog jutarnjeg sjeduckanja na trotoaru, uplašeno je slušao razgovor dviju žena, mlađa je samo slušala i kimala glavom, a krupna, debela druga s blagim tonom glasa i pomalo se već dosađujući sipala te riječi, već treći dan otkako nije dovukao guzicu, ne radi mi on uslugu, jebiga, ovo mu je radno mjesto, nisam ja malteški viteški red, pun mi je kurac.

Esti se nije usudio pomaknuti da bi dohvatio svoju kratku olovku i dvoslojno (ili četveroslojno? koliko bi bio jedan takav sloj? u svakom slučaju na četvrt) presavijen list papira, nastojao je zapamtiti rečenice. Ozbiljne su to rečenice. D. je nešto spomenuo o Goetheovoj ozbiljnosti. Da ona bilo koga savlada. Pun mi je kurac, ovo je ozbiljno, pogotovo od jedne žene, ali Goethe je ozbiljniji, to je istina. Goetheovski ozbiljan. Ozbiljno je rijetko kao bijela vrana. Dobro kaže D., da ono što se ljudi ne usude ili ne mogu izraziti direktno, prevrte kroz šalu, i tako bi dobilo oblik. Nije to baš jednostavno.

Premda činjenice potkrepljuju taj mogući početak, Esti nije pao u iskušenje; stvarnost nikada nije dovoljan argument. Dobro zna to beštija očeličena na Wittgensteinovim grudima (na grudima ne čeličimo, rekao je poslije hladno glavni urednik, na kojeg ću se ubrzo vratiti), to da nema riječi za sve, da ima samo onoga za što postoji riječ, ali ipak, katkad ima riječi, a potom ipak nema ničega.

különösen a nagy, tőgyszerű mellek alá fölhúzott tréningnadrág, amely az ölnél „bevágott”, mutatva a bűvös háromszöget; az érzékiség teljes hiánya, gondolta Esti, ez az undorító. Picsaszájú tökfőzelék, most meg mintha ezt hallotta volna. Képtelenség. Keze a ceruza után kapargált a zsebében. Még a kétséges szőrendet is az iszonyatos nő számlájára írta.

Pakolj össze, és lépj ki az életemből, mondta Esti Kornélnak egy nő itt Pécsett még a múlt században. (Pécsett, jó ez a csett?, mert állítólag Kolozsvárra nem jó, azt csak beszéptjük, Kolozsvárt, hogy kapjon egy kis patinát, Erdélyből kizárólag a patina kell, patina meg nincs, csak erről, ezekről gyávaságból és a hazugság iránti leküzdhetetlen vágytól hajtva hallgatunk; a valóságos Erdély alig valakit érdekel, beleszámítva az erdélyieket is; álmainkat kergetjük, melyek hol színes szélesvásznúak, hol üresek, hol némák, de még ez utóbbi esetben is magyarra vannak szinkronizálva.) A lépjkiázéletemből-re Esti finnyásan összerázkódott, be jól jönne most egy kis befejezett múlt!, összerázkódott volt vala, micsoda rémes mondat!, és vágott egy grimaszt.

És ne vágj pofákat, leszarom a mondataidat! – Esti vigyorogni kezdett, éppenséggel a nő mondatairól lenne szó, mindegy. Stílusos elemzés a szerelem vége, foglalta össze bölcsen ifjú élete sovánka tapasztalatait. A nő olvasott a gondolataiban.

Kúrjál a mondataiddal!, süvöltötte, és Estihez vágta, ami a keze ügyébe akadt: egy *Új Dunántúli Napló*t. Az *Új Dunántúli Napló* nem alkalmas, legalábbis nem így, dühkitörés levezetésére: lágyan hullt Esti elé. Pilinkélt. A fiatal férfi keze megmoccant a zsebében.

Ne mozdulj! Meg ne próbáld leírni! – A nő zokogásban tört ki. Esti nem érzett részvétet.

A főszerkesztő arra kérte, valahogy helyezze el a szövegben a *pécs* szót. (Hát ez megtörtént, nézett vissza Esti a mondatra.) Nekem ez személy szerint, egy ilyen elhelyezés, sokat jelentene, mondta még, és újonnan növesztett, orbitális szakállába túrt. A túráshoz növeszthette?, csóválta Esti a fejét, miközben a főszerkesztő kétszer megismételte: kedves barátom, kedves barátom. Esti kedvelte ezt a most leginkább Theodor Herzlre hajazó férfit. Theodor, csak nyugodtabb. Vagy Táncsics. Annál is nyugodtabb. Bin Laden. Egy haszid pék, egy ortodox pap. Ellenállhatatlan vágy fogta el megérinteni a szakállt, megérintette tehát. Drótos. Mint a lószőr a matracban. A matracsírban. (Ezt mindig cs-nek olvasom, Heine a matra-csírban.) Valahogy féltette a főszerkesztőt ettől a szakálltól. Mintha rejtegetne valamit a szakáll. Mi történhetett evvel az emberrel, ingatta Esti a fejét, miként azok, kik a lélek titkaival foglalatostkodnak.

Esti Kornél lehetett az utolsó férfi Magyarországon, aki férfit még önzött. (Kolozsvárt még tudnak jól – magázni.) A felolvasóest után néhányan beültek egy vendéglőbe, fent, a város fölött. Alant, mint megannyi szentjánosbogár, az urbán fé-

Ta golema žena svojom je tihošću postala još običnijom i ordinarnijom. Esti se toliko gnušao da su ga obilile hladnoća i vrućina. Sve je na ženi pojačavalo to gnušanje, osobito donji dio trenirke navučen sve do ispod velikih dojka nalik vimenima, koji se kod međunožja „usjekao“, pokazujući čarobni trokut; potpuni nedostatak putenosti, pomislio je Esti, to je gnušno. Trač-baba s jajima, kao da je to sad začuo. Besmislica. Ruka mu je kopala po džepu u potrazi za olovkom. Čak je i upitan red riječi pripisao toj užasnoj ženi.

Spakiraj se i odlazi iz mog života, rekla je Kornélu Estiju neka žena tu, u Pečuju još u prošlom stoljeću. (U Pečuju, je li dobro to čuju? jer za Cluj-Napoca navodno nije dobro, nego ga time samo malo poljepšamo, u Cluju-Napoci, da dobije nešto malo patine, iz Erdelja nam isključivo treba patina, a patine nema, o svemu tome samo šutimo, gonjeni nesavladivom žudnjom za kukavnošću i lažnošću; istinski Erdelj jedva da ikoga zanima, uključujući i Erdeljce; trčimo za našim snovima koji su što na široku platnu u boji, što prazni, što nijemi, ali su čak i u potonjem slučaju sinkronizirani na mađarski.) Na odlazi-iz-mog-života Esti se prenamažući stresao, kako bi sad tu dobro došao neki pluskvamperfekt! bijaše se stresao, strašne li rečenice! i napravio grimasu.

I ne radi grimase, serem ti se na tvoje rečenice! Stao se ceriti, pa upravo su posrijedi rečenice te žene, no svejedno. Stilka je analiza kraj ljubavi, sazeo je mudro tanašna iskustva svoga mladog života. Žena mu je čitala misli.

Jebi se ti sa svojim rečenicama!, vrištala je i bacila na Estiju što joj je bilo nadohvat: dnevni list *Új Dunántúli Napló*. Ali *Új Dunántúli Napló* nije pogodan, barem ne ovako, za manifestaciju ispada bijesa: pa je polako sletio pred Estiju. Kao pahuljica. Mladiću se ruka pomaknula u džepu.

Ne miči se! Da se nisi usudio zapisati! – Žena je jecajući briznula u plač. Esti nije suosjećao.

Glavni urednik zamolio ga je da nekako smjesti riječ *pečuj* u tekst. (Pa to je već riješeno, vratio je pogled Esti na rečenicu.) Meni bi osobno mnogo značilo jedno takvo smještanje, rekao je još, i stao kopati po svježe puštenoj orbitalnoj bradi. Je li je pustio radi kopanja?, odmahivao je glavom Esti dok je glavni urednik dvaput ponovio: dragi prijatelju, dragi prijatelju. Estiju je bio drag taj muškarac koji sada najviše vuče na Theodora Herzla. Theodor, samo mirniji. Ili Táncsics. Mirniji i od njega. Bin Laden. Hasidski pekar, pravoslavni svećenik. Preplavila ga je neodoljiva želja da dodirne bradu, pa ju je dodirnuo. Poput žice. Konjskih dlaka u madracu. U grobu od madraca. (To uvijek čitam kao odmah, Heine u grobu odmah-draca.) Nekako je zbog te brade strepio za glavnog urednika. Kao da brada nešto skriva. Što li se to dogodilo s ovim čovjekom, razbijao je glavu Esti kao oni koji se bave tajnama duše.

Kornél Esti vjerojatno je bio posljednji muškarac u Mađarskoj koji je muškarcima

nyek. Esti könnyen zengte Pécs dicsét, egyszerűen Pécsre állt a szája, ha a legszebb magyar várost kellett megnevezni. Melyik a legszebb magyar város? Pécs. Még ha a szépség, nemde, relatív is. Meg hát avval kezdeni kell valamit. Öntudatos, lakóhely-felelősségű polgárok plusz intelligens városvezetés. Ne vágj pofákat. Szép az, ami érdekel tetszik. Pécs valahogy nagyon messzi fekszik Budapesttől, úttalan utak vezetnek ide, Esti ezért repülővel szokott jönni. Még az időeltolódás sem zavarta.

Esti rendes körülmények között nem látta volna ezt a szentjánosbogaras alantat, vak volt az ilyenre, az asztalnál ülő nőket látta volna, becsületből a férfiakat is, meg a szarvaspörköltet. Krokett helyett nokedlivel. De a főszerkesztőnek ez a bízvást perverznek mondható pécskívánsága megzavarta. Bár a főszerkesztők többnyire ilyenek, tematikusan telik az életük hónapról hónapra – már ha folyóiratról van szó.

Egyenesen azt állítom, kurjantott váratlanul Esti, és a városra mutatott, erre a bénult szépségre, hogy a panoráma buja élvezete felejtés és félreértés! Vadul nézett körbe az udvarias, erős csöndben. Aztán belemarkolt ama szakállba, mondja meg, tisztelt uram, mondja meg hát végre, mi végre?!, végtére is mi végre nő ez a szakáll itt a Tettye árnyékában?!

A főszerkesztő szelíd zavarban mosolygott.

Nem, kiáltott Esti, és mutatóját a főszerkesztő forró ajkára tette. Hogy lüktet át rajtam, futott át a gondolat Esti ujján. De nem hagyta magát eltéríteni. Nehogy nekem azzal álljon elő, hogy csak úgy nőtt magától, hogy netán rájött, milyen kényelmes nem borotválkozni... Ugyan... Egy ekkora és ilyen szakáll nincsen csak úgy. Vallja be, ha meg akarja változtatni az életét, az éltét... Gyónja csak meg, ha új szeretője van, vagy megölt valakit!

Esti zihált.

Baj van?, fordult felé a sudár szerkesztő.

Remélem, hajtotta a vállára Esti a fejét, és igyekezett rímkenyszerbe hozni a sudárt.

Nem mozdult semerre se az este, Esti Kornél is inkább fáradt volt, mint részeg, inkább unalmas, mint botrányos.

Akkor tehát a lehető legunalmasabb módon ki-ki szállására hajat, bólintott. Senki nem válaszolt.

Amikor a hotel elé értek, Esti hirtelen a főszerkesztő felé fordult, most nem markolt, kapaszkodott a szakállba.

Aludjon velem, uram, kérem. Kérem.

A város, a kő ontotta a meleget, más itt az időjárás, mint a hegyen. A főszerkesztő arcán, a maradékon, lányos pír futott végig. Milyen szép, ha egy, gondolta Esti, meglett férfi képes elpirulni. Szinte belepirult ebbe a gondolatba. De azonnal ráförmedt a pécsi emberre.

ma govorio „vi“. (U Cluju-Napoci još dobro znaju persirati). Nakon večeri čitanja nekoliko ih je sjelo u gostionicu, gore, iznad grada. Ispod, poput golema roja krijesnica, urbana svjetla. Esti je lako orio slavu Pečuja, jednostavno su mu usta bila puna Pečuja kad je trebalo navesti najljepši mađarski grad. Koji je najljepši mađarski grad? Pečuj. Čak i ako je ljepota, nije li, relativna. A uz to, s njim se mora nešto učiniti. Samosvjesni građani s osjećajem odgovornosti za mjesto stanovanja plus inteligentna gradska uprava. Ne radi grimase. Lijepo je ono što se sviđa s interesom. Pečuj je nekako jako daleko smješten od Budimpešte, amo vode besputni putovi, zato je Esti inače dolazio zrakoplovom. Nije mu smetala čak ni vremenska razlika.

Esti u uobičajenim okolnostima ne bi vidio to dolje puno krijesnica, bio je slijep za takve stvari, vidio bi žene za stolom, iz poštovanja i muškarce, i jelenji perkelt. S noklicama umjesto kroketa. No glavni ga je urednik zbunio tim svojim zahtjevom, koji se slobodno može nazvati perverznim, za pečujom. Premda su glavni urednici većinom upravo takvi, da im život teče tematski iz mjeseca u mjesec – već kad je riječ o časopisu.

Otvoreno vam tvrdim, ciknuo je neočekivano Esti i pokazao na grad, tu paraliziranu ljepotu, da je raskošan užitak panorame zaborav i nesporazum! Divljački je pogledao uokolo u uljudnoj, snažnoj tišini. Potom je uronio šaku u onu bradu, kažite mi, poštovani gospodine, kažite mi napokon, čemu?! Na koncu konca, čemu raste ova brada tu, u sjeni Tettye?

Glavni se urednik blago zbunjen smiješio.

Ne, uzviknuo je Esti, i spustio kažiprst na vruće usnice glavnog urednika. Kako li samo pulsira kroz mene, prostrujala je misao Estijevim prstom. No nije se dao smesti. Nemojte mi samo govoriti da je izrasla sama od sebe, da ste ipak shvatili koliko je udobno ne brijati se... Ma dajte... Takva i tolika brada ne nađe se samo tako. Priznajte ako želite promijeniti svoj život, svoj žitak... Ispovjedite samo ako imate novu ljubavnicu ili ste koga ubili!

Esti je bio zadihan.

Ima li problema?, okrenula se prema njemu vita urednica.

Nadam se, spustio je Esti glavu na njezino rame i nastojao vitu stisnuti u rimu situacije.

Večer se nikamo nije pomaknula, a i Kornél Esti je bio prije umoran negoli pijan, prije dosadan negoli sablažnjiv.

Tada, dakle, na najdosadniji mogući način svatko krene na svoj smještaj, kimnuo je glavom. Nitko nije odgovorio.

Kad su stigli pred hotel, Esti se naglo okrenuo prema glavnom uredniku, no sada nije uronio šaku u bradu, već se za nju uhvatio.

Spavajte sa mnom, gospodine, molim vas. Molim vas.

Megőrült? Hova gondol?! Vegyen ki itt egy szobát, és aludjon velem egy házban. Egy fedél alatt. Ne akarja, hogy könnyörögjek. – A főszerkesztő, hogyan is másképp, lopva az órájára pillantott, sóhajtvá belekarolt Estibe. Nagyon kellett neki a cikk.

A hőség minden elképzelést fölülmúlt. Esti úgy érezte, mintha személyére vonatkozó rosszindulat munkálna a melegben. Álnokság. Nagy ventilátor kavarta a poshadt levegőt; minek. A dizájnolt ablakrészek mintegy 28 százaléka volt nyitható. Micsoda merény! Nyirkos lucsokban félóránként fölriadni, ennél van jobb, állapította meg bölcsen. Hát ezt nem is ábrázolom tovább, olyan rémes volt.

Hajnali hatkor végérvényesen befejezettnek tekintette az éjszakát. A nap viszont még nem kezdődött el. Megint zuhanyozgatásba fogott. Fel-, majd lekapcsolta a tévét. Múlt az idő lassan. Bekopogott a főszerkesztő szobájába. Az ajtó magától kinyílt, mint egy krimiben. Leffegett, akár egy ólajtó. A szoba üres, mintha kirabolták volna. Nyilván már reggelizik.

Reggelizik? A főszerkesztő úr nem reggelizik, válaszolta zavartan a recepciós. Nem nézett Esti szemébe. A főszerkesztő úr a legkevésbé sem reggelizik, a főszerkesztő úr hajnali négykor szállodát váltott. – Szállodát és alsót váltott. Esti elismerően csettintett. Engedni histériáknak bizonyos szabadságot föltételez. – Mondott időben engem új szálloda keresésére utasított, hogy azonnal keressek neki egy *hegyi* szállodát, ahol nincs ez az aljas, álmediterrán, forró őrjöngés, ahol az európai standardnak megfelelően lehül éjszakára a levegő, vagy ha nem hűl le, akkor ki lehet nyitni *tisztességesen* az ablakokat, vagy ha nem lehet, akkor van légkondicionálás. Hogy ennyit talán elvárhatna egy *magyar* szállodától. Avval az általam hívott taxiba vágta magát, és elrobogott. A recepciós félénk sértettséggel beszélt. Végére is, gondolta Esti álságosan, a meleget nem ő csinálta. Se a szállodát.

Mikor a reggeli közben a főszerkesztő fölhívta, hogy nemsokára jön, Esti köszönés helyett így szólt: Csak arra az egyre kérem önt, hazudja azt, legyen szíves, hogy éjjel négykor bekopogott hozzám, de én édes álmomban meg sem moccantam, ezért ön kénytelen volt egyedül távozni. Ugye így történt? Hisz egyébként a leggaládabb árulással van dolgunk, nemde?! A főszerkesztő váratlan határozottsággal, a slágfertigséget súroló határozottsággal odanyilatkozott, hogy úriember hajnali négykor nem kopogtat egy másik úriember ajtaján, hacsak az nem nő, de akkor meg úriaszszony a neve.

Ritkán esett reggeli ilyen jól, szalonnás tojást rendelt (vidéki szállodák nagy előnye, itt még adnak effélét), gyermekkora kedvenc ételét. Mindig az apjával ette. Csak az apjának kunkorodott olyan szép koronásra a szalonna. Most élvezte, ahogy a kenyérrel tocsoghat a zsírban. A tunkolás is ki fog halni a világból. Állítólag van valami zsírfogyókúra is már. Gyümölcs, tejtermék tilos, hajrá mangalica.

Grad, kamen sipao je toplinu, vrijeme je ovdje drukčije nego na brdu. Lice glavnog urednika, ostatak, preplavila je djevojačka rumen. Kako je lijepo kad se jedan, pomislio je Esti, zreo muškarac može zarumenjeti. Gotovo se zacrvanio od te misli. No odmah je zarežao na Pečujskog.

Zar ste poludjeli? Pa kuda ćete?! Uzmite sobu ovdje i spavajte sa mnom u istoj kući. Pod istim krovom. Nemojte da vas moram preklinjati. Glavni urednik, a kako drukčije, kradomice je pogledao na sat i s uzdahom obgrlio Estija. Jako mu je trebao taj članak.

Vrućina je premašila sve zamislive granice. Esti je osjećao kao da mu u toj vrućini neka zloba radi o glavi. Podmuklost. Veliki ventilator mijesao je ustajali zrak; čemu. Samo se oko 28 posto dizajniranih dijelova prozora moglo otvoriti. Kakva podvala! U vlažnoj bljuzgi prenuti se svakih pola sata, ima bolje od ovoga, ustvrdio je mudro. Pa, to neću dalje ni opisivati, bilo je tako strašno.

U šest sati ujutro smatrao je noć konačno završenom. No dan još nije započeo. Opet se primio tuširanja. Uključio je televizor pa ga isključio. Vrijeme je polako prolazilo. Pokucao je glavnom uredniku na vrata. Vrata su se otvorila sama, kao u krimiću. Njihala su se kao vrata svinjca. Soba je prazna kao da je opljačkana. Očito već doručkuje.

Doručuje? Gospodin glavni urednik ne doručkuje, odgovorio je recepcionar zbunjeno. Nije gledao Estija u oči. Gospodin glavni urednik ne doručkuje nimalo, gospodin glavni urednik promijenio je hotel u četiri sata ujutro. – Promijenio je hotel i donje rublje. Esti je zahvalno pucnuo prstima. Popustiti našoj histeriji pretpostavlja stanovitu slobodu. – U rečeno vrijeme naložio mi je traženje novog hotela, da mu odmah potražim neki *planinski* hotel, gdje nema ovoga sramotnog, lažno mediteranskog, vrućeg divljanja, gdje se u skladu s europskim standardom zrak po noći ohladi, ili ako se ne ohladi, onda se može *pošteno* otvoriti prozore, ili ako se ne može, onda ima klimatizacije. Da bi toliko valjda mogao očekivati od jednoga *mađarskog* hotela. Potom je uletio u taksi koji sam pozvao i njime se odvezao. Recepcionar je govorio bojažljivo uvrijeđen. Na koncu konca, pomislio je Esti himbeno, nije on stvorio toplinu. A ni hotel.

Kad ga je tijekom doručka glavni urednik nazvao, rekavši da uskoro dolazi, Esti je umjesto pozdrava rekao: Molim vas samo jedno, slažite mi, budite ljubazni, da ste u četiri sata u noći pokucali na moja vrata, ali se ja u slatkom snu nisam ni pomaknuo, pa ste bili primorani otići sami. Tako se dogodilo, zar ne? Jer inače imamo posla s najodvratnijom izdajom, nemamo li? Glavni urednik je s neočekivanom odlučnošću, odlučnošću koja graniči s domišljatošću, uzvratilo da gospodin u četiri sata ujutro ne kuca na vrata drugom gospodinu osim ako to nije žena, ali onda se zove dama. Rijetko mu je doručak sjeo tako dobro, naručio je jaja sa slaninom (velika prednost provincijskih hotela, ovdje još daju takvo što), omiljeno jelo iz djetinjstva.

Mikor az utolsó falatkánál (tojásfehérje csillogó zsírtócsákkal, kenyér, szalonna) újra leizzadt – fölnyúlt a tarkójához, és mint a kisgyerekeknek, lucsokban állt a haja –, akkor hisztérikusan kimenekült a, hagyjuk a jelzőket, épületből. Leült a bejáratról kissé távolabb a járda szélére, az árnyékba, és előbányászott valami olvasnivalót. Várta a főszerkesztőt. Megnyugodott, lassabban vette a levegőt, már nem érezte úgy, hogy az életéért küzd. Az árnyék tette, vagy a kézirat? Inkább ez a furcsa, váratlan, szabad ülés. Mintha dolgozna, és abból révedezne föl-föl. A város meg mintha mutatni akarná magát, fölkerekedett (mintegy), hogy elvonuljon Esti Kornél előtt. Az emberek olykor ráköszöntek, ő vissza. Vagy szótlánul odamosolyogtak. Az emberek jobbára nők, állapította meg.

Valószerűtlen lassú vonulással jött egy hatalmas asszony, kalapot viselt és combközépig sliccelt hosszú, fehér vászonszoknyát – mintha egy Fellini-filmben lettek volna. Láta is magát, ahogy fölpattan (megkettőződött a teste, ezt filmen könnyű megcsinálni, lelke meg eleve, mennyi „e”, tízezer volt), próbálgatva átveszi a nő lépéseinek rendjét, és eltűnik vele. Új életet kezd. De nem is az új a fontos, csak az élet. Lenne egy pécsi élete. Egy már volt. Amikor a mondataival együtt kidobták. Hol is? Nádorváros vagy mi. Kúrjál a mondataiddal, nem rossz. Van is benne valami. Meg se ismerném már. Pedig, mormogta Esti, mindenkit, nőt, mondatot, férfit, kecskét, mi van még?, akivel az ember kúrt, helyénvaló, világítástól függetlenül, azonnal megismerni. És megismeré az ő asszonyát, mondja az Írás.

Ez a nagy, kalapos, ez biztos illír. Itt Pécsen még vannak illír nők. Akkor persze vannak illír férfiak is. Ezek még a keltáknál is régebbiek talán. A főszerkesztő is illír lehet. Illír a javából. Gondolom, az illírek, főként a férfiak, szakállasak voltak. Persze, mi az, hogy férfi?

Mi az, hogy Esti Kornél, tette föl Esti Kornél a kérdést, majd elvetette.

Egy idősebb hölgy, előzékenyen, előragott mondatokban vázolta Pécs történetét. Magát ez biztos érdekli. Esti bólogatott. És akkor Klimó György püspök nyomdát alapít, fuvolázta lágyan a nő, mintha rejtélyes módon ez Esti érdeme volna, az alapítás. Esti szerényen lehajtotta a fejét. És Vasason megnyílik az első mecseki kőszénbánya. Esti szerényen fölemelte a fejét. Reggeli misére harangoznak, vár a plébi, szólt a hölgy, és elrepült. Mintha minden repülne, csak ő ülne. 1780-ban Pécs szabad királyi városi rangra emelkedik. Hála Istennek, sóhajtott. Az illírek mellett meg kell említenem a betelepített németeket, szintúgy a rácokat. Fiatal, izmos férfi, félmeztelenül, vállán drabális (vagy ez is orbitális?) csákány; nem valószínű, hogy misére menne. Nem mintha csákánnyal nem lehetne misére menni. Így továbbra is arra kényszerülünk, hogy metaforákban gondoljuk el a város sejteni vélt lényegét, az univerzum módjára gondoljuk el, ahol a városnak megvan a maga reprezentatív világa, amí-

Uvijek ga je jeo s ocem. Slanina se samo njegovu ocu uvijala onako lijepo kao kruna. Sad je uživao dok je umakao kruh u masnoću. I toćanje će izumrijeti s ovoga svijeta. Navodno postoji već i nekakva dijeta na masti. Voće i mliječni proizvodi su zabranjeni, samo naprijed, mangalica.

Kad se kod posljednjeg zalogaja (bjelanjak sa svjetlucavim lokvicama masti, kruh, slanina) ponovno preznojio, pridignuo je ruku k potiljku i, kao malom djetetu, kosa mu je bila posve mokra – histerično je pobjegao iz te, pustimo atribute, zgrade. Sjeo je malo podalje od ulaza na rub pločnika, u sjenu i iskopao neko štivo. Čekao je glavnog urednika. Smirio se, polakše je udisao zrak, više nije osjećao da se bori za život. Je li to bilo zbog sjene ili rukopisa? Ponajprije to čudno, neočekivano, slobodno sjedenje. Kao da radi i iz toga se stanja povremeno budi. A grad, kao da se želi pokazati, naglo je ustao i krenuo (takoreći) da bi prošao ispred Kornéla Estija. Ljudi su ga pozdravljali, a on uzvrćao. Ili bi mu se bez riječi nasmiješili. Ljudi su poglavito žene, ustvrdio je.

U nestvarno sporom kretanju došla je neka golema žena, nosila je šešir i dugu, bijelu platnenu suknju s izrezom do sredine bedara – kao da su u kakvu Fellinijevu filmu. Čak je i vidio sebe kako poskoči (tijelo mu se udvostručilo, to je na filmu lako učiniti, a duša je već, nebeske sfere, koliko tih „e“, a priori imao deset tisuća) uz par pokušaja preuzme ustroj ženinih koraka i s njima nestane. Započne novi život. No nije ni važan nov, nego samo život. Imao bi jedan pečujski život. Jedan je već imao. Kad je izbačen sa svojim rečenicama. Gdje li je to bilo? Nádorváros ili što li. Jebi se ti sa svojim rečenicama, nije loše. Ima u tome nešto. Ne bih je više ni prepoznao. Iako, promrmljao je Esti, svakoga, ženu, rečenicu, muškarca, kozu, što ima još?, s čim god se čovjek pojebao primjereno je, neovisno o osvjetljenju, odmah prepoznati. I prepozna on ženu svoju, kaže Sveto pismo.

Ta golema, u šeširu, sigurno je Ilirka. Ovdje, u Pečuju još ima Ilirki. Onda, dakako, ima i Ilira. Oni su stariji možda čak i od Kelta. I glavni bi urednik mogao biti Ilir. Ilir do srži. Mislim da su Iliri, osobito muškarci, bili bradati. Dakako, što je to muškarac?

Što je to Kornél Esti, postavio je Kornél Esti pitanje, pa ga odbacio.

Neka starija gospođa, susretljivo je, pripremljenim rečenicama opisala povijest Pečuja. Vas će to sigurno zanimati. Esti je kimao glavom. I tada biskup Juraj Klimo osniva tiskaru, lagano je piskutala žena kao da je to, taj osnutak na neki zagonetan način Estijeva zasluga. Esti je skromno pognuo glavu. A u Vasasu je otvoren prvi rudnik kamenog ugljena u Mecseku. Esti je skromno podignuo glavu. Zvone za jutarnju misu, čeka me župnikić, rekla je gospođa i odletjela. Kao da sve leti i samo

tásokra épülő félvilága és félelmetes alvilága; sajátos eleven testként gondoljuk el, melynek ismerjük éber és alvó állapotait, anatómiáját, működő rendjét, de borzadva gondolunk zsigereinek kiszámíthatatlan, rémhírektől és legendáktól övezett sötét mélységeire; vagy olvasni próbáljuk mint valami jelentést hordozó ránk hagyományozott szöveget, amelyből csak töredékek íródtak a mi anyanyelvünkön, minden más lefordítandó, idegen nyelveken kódolt, ha ugyan nem érthetetlen halandzsá. Próbálkozhatunk persze egyéni olvasatokkal, ám a kószáló mámoros útjai, a sétáló „beszédaktusai”, a gyalogos lépteinek retorikája olyan textust szőnek, amelyet maga sem tud olvasni.

Csak nem megfélelkezett róla, és bement egyenest a szerkesztőségbe?! *Vége van a bőrfotelem palivilágnak!* Filmes vágással, akárha Mándynál, Esti ott állt a főszerkesztő lakásában. Még érezte a fenekén a járda betonjának hűsét. A főszerkesztő a díványon feküdt, zakóban, nyakkendőben és csurom vérben. Alul semmi, meztelen. De még a semminél is kevesebb, mellette egy asszony, Estinek rémlett tegnap estéről, a felesége?, egyik kezében véres kés, másik kezében a főszerkesztő férfiassága. Akár egy japán filmben. És akkor ott vannak azok a cizellált, metafizikus kertek! Mennyi vadság, fenség és finomság együtt. Igaz, talán mindenhol. Mondjuk egy Kurtág-hangzat versus a Kossuth téri mészárlás 56-ban. Esti döbbsen nézte az iszonyúan megcsönkített kedves embert. A nőre nem pazarolt figyelmet.

Mihez kezd így most, angyalom?, kérdezte selymesen. Tudtam, tudtam. Valaminek kellett történnie. De hát mért nem a szakállt vágta le, fordult mégis az asszonyhoz. Az vállat vont.

Főzők kávé, mondta, és kifelé mentében a farmerszoknyába törölte a kést. Jó nagy a kés, az áldóját!

És mit csinál...?, szólt utána Esti; nem akarta kimondani a fasz szót, mégiscsak egy pannon lanka, Sopianae.

Azt csak bízsa rám.

Jó, hogy már nem lóbálja... Nem játék az.

A főszerkesztő bugyborékolva felnyögött.

Bocsánat, egészen megfélelkeztem önről... Nem is tudom, mit mondjak. Olyan furcsák a szavak, ha ömlik a vér. Hacsak azt nem, hogy a legmelegebben – a főszerkesztő ismét elpirult –, megbocsát, ez igazán túlzás, hogy ennyire egy srófra járjon az esze kereke, nem érdekel, szóval a legmelegebben támogatom ezt a kultúrfőváros-pályázatot. Ez így rendben? Fáj? Olyan az ágyéka, mint egy vérrel telt bányató. Csak a szemüveg rontja a képet. Vagy meg van könnyebbülve? De hát önt nem is a farka kommandírozta. Vagy mégis? Féltreismertem volna? Hogy ragad a vér... Lehet, hogy gyakorlatiasabban kéne viselkednem. Ön nem haldoklik, de azért nincs jól. El akar vérezni? Most, lapzártá előtt? Ez nem vallana nagy jellemre. Persze el

on sjedi. Godine 1780. Pečuj se uzdiže na rang slobodnoga kraljevskog grada. Hvala Bogu, uzdahnuo je. Pored Ilira moram spomenuti doseljene Nijemce, pa tako i Srbe. Mlad, mišićav muškarac, polugol, s golemim (ili je i on orbitalan?) pijukom na ramenu, nije vjerojatno da ide na misu. Nije da se s pijukom ne bi moglo ići na misu. Ovako smo i dalje primorani u metaforama zamisliti bit grada što smo je po našem mišljenju naslutili, kao univerzum zamisliti gdje grad ima vlastiti reprezentativni svijet, polusvijet izgrađen na obmanama i zastrašujući podzemni svijet; zamisliti ga kao osobito živo tijelo, kojemu poznajemo stanja budnosti i sna, anatomiju, funkcionalni poredak, ali s jezo pomisliti na tamne dubine njegove neuračunljive utrobe obavijene glasinama i legendama; ili ga pokušati čitati kao neki tekst što nosi značenje i što smo ga baštinili, kojem su samo fragmenti napisani na našem materinskom jeziku, sve se drugo mora prevesti, kodirano je na stranim jezicima, osim ako nije nerazumljivo baljezganje. Možemo, dakako, pokušati i s individualnim čitanjima, no njegovi opijeni putovi koji tumaraju, „govorni akti“ koji šeću, retorika pješačkih mu koraka tkaju textus što ga ni sam ne može čitati.

Nije valjda da ga je zaboravio i otišao ravno u uredništvo?! *Gotovo je s druškani-ma u kožnim foteljama!* Filmskim rezom, kao kod Mándyja, Esti je stajao u stanu glavnog urednika. Na stražnjici je još osjećao hladnoću betona pločnika. Glavni je urednik ležao na divanu, u sakou, kravati i lokvi krvi. Ispod ništa, gol. Ali još i manje nego ništa, pored njega neka žena, Estiju se činilo od sinoć, supruga?, u jednoj joj ruci krvav nož, u drugoj ruci muškost glavnog urednika. Kao u japanskom filmu. I onda oni cizelirani metafizički vrtovi! Koliko divljaštva, uzvišenosti i finoće zajedno. Istina, možda svugdje. Recimo, kakva Kurtágova harmonija versus krvoprolie na trgu Kossuth '56. godine. Esti je zapanjeno gledao osakaćenoga dragog čovjeka. Na ženu nije rasipao pozornost.

Što ćete sada ovako, anđele?, upitao je baršunastim glasom. Znao sam, znao sam. Nešto se moralo dogoditi. Ali zašto mu niste odsjekli bradu, obratio se ipak ženi. Ona je slegnula ramenima.

Skuhat ću kavu, rekla je, i na izlasku obrisala nož u svoju traper-suknju. Što li je nož velik, sveca mu!

I što ćete s...? rekao je za njom Esti; nije htio izreći riječ kurac, ipak je ovo jedna panonska padina, Sopianae.

To prepustite meni.

Dobro da ga više ne klati... nije to igračka.

Glavni je urednik hroptavo zastenjao.

Oprostite, na vas sam potpuno zaboravio... Ni sam ne znam što da kažem. Riječi su tako čudne kad se krv lije. Osim toga da ja odsrca najtoplije – glavni se urednik opet zarumenio – oprostite, ali doista je previše da vam se misli vrte oko jedno te

tudom képzelni, mit gondol e pillanatban a klasszikus, tradicionális értékekről. Mint a bátorság, önfeláldozás, tisztesség, hűség, haza. Bár a vér passzol a hazához. Azért egy-két dolgon most önnek is el kell gondolkodnia, ugye? Lehet, hogy túl sokat beszélnek? Olyan jól indult, tudja, a napom. Reggel a hotel előtt, a járdán. Ön is olyan szépen hiányzott. Mintha barátok volnánk. Ön se harmincéves már... Könnyű reggel, afféle impresszionista lebegés, hogy végképp a levegőbe beszéljek, ebbe a fűszeres, izgató nyári mediterránba. Tiltani kéne a Pécsről szóló írásokban a mediterrán meg a pannon szó használatát. Az önkormányzat kulturális osztálya. Vagy ön személy szerint. A mecseki ékszer.

A főszerkesztő ajkán vérhab jelent meg.

Rossz, látom. Aztán majd jönnek a fantomfájdalmak. Bár... olyan is van, hogy a csirke levágott fejjel még szalad az udvaron. Tán kapingat is. Ahogy a nagy filozóf mondja, ha holnap van is a világvége, ma még elültetem a diófát. Igaz, ez önnek most közvetlenül talán mégsem segít.

Esti Kornél gondolkodásának homlokterében régebben *végül is* az irodalom állt. Hogy mi is az meg hogyan fontos. Hogyan fontos a nem fontosságában. Meg a valósághoz való viszony. Arc és maszk. Joliot-Curie téri, Dunára néző fikciómát elcserélném Királyhágó téri, Dunára néző fikcióra. Mostanában inkább a komoly és komolytalanság viszonyán merengett. Nem szívesen mondott volna le egyikről sem. A bagatellek grandiózusságáról. Pécsi picca, ezt még el kéne helyezni a szövegben, komolyan.

Erről valahogy eszébe jutott az anyja. Micsoda zsémbes hárpia lett öregkorára. Egy markotányosnő. Ahogy az apját folyton kínozt. Csak mondta, csak mondta, mindig tudta, mi a sok, és addig el is ment. Akár egy gép. Hársi gép, aki még szenved is.

Gyere csak ide, kicsi fiam. – Esti szerette, ha így szólította, minél magasabb lett ő, minél görbültebb az anyja, annál inkább. Mint egy óriás, úgy nézett le az anyjára. – Gyere. Itt van a te apád. Nahát. Akkor kérdezd meg most tőle, kicsi fiam, hogy szeret-e. Így direkt, hogy szeret-e engemet még.

De anyuka...

Kérdezd meg szó szerint. – És rángatni kezdte Esti inge ujját. Apja lehajtotta a fejét.

De anyuka.

Semmi deanyuka. – Erre Esti is lehajtotta a fejét. – Jellemző, apa és fia, fuldokolt Esti anyja megvetően.

Micsoda szemérmelenség, nem kérdezek semmit, hagyjanak békén az érzelmi életükkel. Jó, hogy már nem szex! Öt évig nem beszéltem az apámmal, egy hónapja beszélünk, és akkor rögtön ezt?! Öt év, az már idő! Esti büszkén kihúzta magát. Anyja ott lent még kisebbnek tűnt föl.

istoga, ne zanima me, dakle, odsrca najtoplije podržavam ovaj natječaj za prijestolnicu kulture. Je li to u redu? Boli vas? Prepone su vam poput krvlju ispunjena kamenoloma. Samo naočale kvare sliku. Ili vam je laknulo? Ali vama uopće nije komandirala vaša kita. Ili ipak jest? Jesam li možda krivo shvatio? Kako se krv lijepi... Možda bih se morao ponašati praktičnije. Vi ne umirete, ali ipak niste dobro. Želite li iskrvariti? Sada, prije tiskanja novog broja? To ne bi bio dokaz velikog karaktera. Dakako, mogu pretpostaviti što u ovom trenutku mislite o klasičnim, tradicionalnim vrijednostima. Poput hrabrosti, samopožrtvovnosti, poštenja, vjernosti, domovine. Barem krv paše uz domovinu. Ali zato o dvije-tri stvari sada i vi morate promisliti, zar ne? Možda previše govorim? Znaite, dan mi je tako dobro počeo. Ujutro ispred hotela, na pločniku. I vi ste mi tako lijepo nedostajali. Kao da smo prijatelji. Niste ni vi tridesetogodišnjak... Lagano jutro, neka vrst impresionističkog lebdenja, da bih na koncu govorio u vjetar, ovaj aromatični, uznemirujući, ljetni, mediteranski. Trebalo bi zabraniti upotrebu riječi mediteranski i panonski u tekstovima o Pečuju. Kulturni odjel samouprave. Ili vi osobno. Nakit s Mecseka.

Na usnicama glavnog urednika pojavila se zapjenjena krv.

Loše je, vidim. A onda će doći fantomske boli. Iako... ima i toga da kokoš još i s odsječenom glavom trčkara po dvorištu. Možda čak i čeprka. Kao što kaže veliki filozof, ako sutra i dođe kraj svijeta, danas ću još posaditi stablo oraha. Doduše, vama to sada direktno možda ipak ne pomaže.

U prvom planu razmišljanja Kornéla Estija davno je *na koncu konca* stajala književnost. Što je ona i na koji je način važna. Na koji je način važna u svojoj nevažnosti. I odnos prema stvarnosti. Lice i maska. Svoju fikciju na Trgu Narodne Republike s pogledom na Dunav zamijenio bih fikcijom na Trgu Europe s pogledom na Dunav. U posljednje vrijeme radije je promišljao o odnosu ozbiljnog i neozbiljnosti. Ne bi se volio odreći nijednoga. Grandioznosti bagatela. Pečujska pička, još se to treba smjestiti u tekstu, ozbiljno.

Zbog toga mu je nekako napamet pala majka. Kakva je ratoborna harpija postala u starosti. Vojna kantinerica. Kako je neprestance mučila njegova oca. Samo je govorila, samo govorila, uvijek je znala što je previše, i dotle je i išla. Kao stroj. Harpijski stroj, koji čak i pati.

Dođi malo, sinčiću. – Esti je volio kad ga je tako zvala, to više što je on postajao višim i što mu je majka postajala zgrbljenijom. Poput diva gledao je odozgo svoju majku. – Dođi. Evo ti oca. E tako. Pa ga sad pitaj, sinčiću, da li me voli. Tako, direkt, da li me još voli.

Ali, mamice...

Pitaj ga doslovce tako. – I stala je Estija povlačiti za rukav. Otac je pognuo glavu. Ali, mamice.

Ne rángasson, mama, kérem.

Rendben, kisfiam. Nem rángatlak. Igazad van. Nem rángatlak. Csak kérdezd meg szépen apádat, hogy szeret-e.

Persze hogy szeret.

Ne segíts. Kérdezd meg!

Nem kérdezem.

Az apja maga elé lehelte, kérdezzél meg.

Esti tudta, hogy fölhasználják csak, de jobban érdekelte a jelenet, mint a saját méltósága. Apa. – Apja lassan, nagy színpadi rutinnal mozdult meg. Elegáns magyar úr a huszadik századból, kopott, pecsétes. Tekintete a Jászai Marié, és mintha azt mondaná, döfd csak belém az álnok tört, mit ez asszony forral ellenem. – Apa, te szereted a mamát?

Hosszan nézte az apa a fiát, mintha most látná először vagy utoljára. Kihasználnak, gondolta Esti, és ezért aztán meggyűlölnek. Amikor aztán apja hangsúlytalanul, mint valami nagyon lényegtelen vagy inkább nagyon magától értődőt kimondta, hogy nem, anyja az ég felé csapta két karját, mintha gólt rúgott volna a Fradi.

Ugye!, ujjongott. Megmondtam előre. Te is láthatod. Nem szeret. Te vagy az élő bizonyíték, hogy nem szeret. Hetvenhárom éves és nem szeret! Tessék, hetvenhárom!

Esti halkán és gyorsan nevetett.

Mondja meg még egyszer, hogy szeret-e.

Nem szeretem. Már megmondtam. Többet nem mondom.

Ništa alimamice. – Na to je i Esti pognuo glavu. – Tipično, otac i sin, gušila se Estijeva majka prezrivo.

Kakva drskost, ništa ne pitam, pustite me na miru sa svojim emocionalnim životom. Još je dobro da nije seks! Pet godina nisam razgovarao s ocem, razgovaramo tek mjesec dana i odmah ovo?! Pet godina, e to je već vrijeme! Esti se ponosno izvuкао. Majka mu se ondje dolje činila još manjom.

Ne povlačite me, mama, molim vas.

U redu, sinčiću. Neću te povlačiti. U pravu si. Neću te povlačiti. Samo lijepo pitaj svog oca da li me voli.

Naravno da te voli.

Nemoj pomagati. Pitaj ga!

Neću ga pitati.

Otac je u uzdahu ispustio, pitaj me.

Esti je znao da ga samo iskorištavaju, no više ga je zanimalo taj prizor nego vlastito dostojanstvo. Oče. – Otac mu se pomaknuo polako, u velikom scenskom pokretu. Elegantni mađarski gospodin iz dvadesetog stoljeća, ofucan, s pečatnjakom. Pogled mu je kao u kazališne dive Mari Jászai i kao da kaže, probodi me samo tim podmu-klim bodežom što ga žena ta skuha protiv mene. – Oče, voliš li ti mamu?

Dugo je otac gledao sina, kao da ga sada vidi prvi ili posljednji put. Iskorištavaju me, pomislio je Esti i zbog toga će me poslije zamrziti. Kad mu je otac potom monotonim glasom, kao da je to štogod silno nevažno ili, prije, silno samorazumljivo, izrekao ne, majka je obje ruke podigla prema nebu kao da je Ferencváros zabio gol.

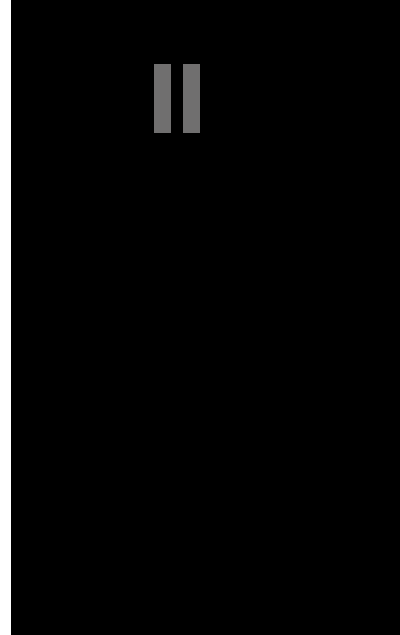
Pa naravno!, uskliknula je. Rekla sam ja još odavno. Sad i ti vidiš. Ne voli me. Ti si živi dokaz da me ne voli. Sedamdeset tri su mu godine i ne voli me! Eto ga, sedamdeset tri!

Esti se smijao tiho i brzo.

Neka kaže još jednom da li me voli.

Ne volim je. Već sam rekao. Više govoriti neću.

Boro Pavlović

HR

Hrvatski književnik i publicist (Požega, 1922. – Zagreb, 2001.), prvak je, zbirkom *Poezija* 1945., hrvatske postmodernosti. 1954. objavio je zbirku *Novina*, u formatu tiskanih novina, a 1957. postavio izložbu *Enciklopedija poetika* kao koncept 30 zbirki o čovjekovim Znanjima. U pedeset naslova njegova opusa nalaze se metaestetika i ludizam. Njegova autopoetička pjesma kaže: Ako ću ikada postati slavan, najbolja mi je pjesma *Velesajam*, a pjesma *Poezija*: Pjevam da bismo pjevali svi... i ulice i panorame.

HU

(Požega, 1922 – Záhgráb, 2001) horvát irodalmár és publicista. A *Poezija* (1945) című kötetével a horvát posztmodern első szerzője. A *Novina* című kötetét nyomtatott újság formájában 1954-ben jelentette meg, majd 1957-ben *Enciklopedija poetika* címmel rendezett kiállítást, amelynek koncepciója az volt, hogy az emberi Tudás harminc kötetét mutassa be. Életművének ötven kötetében jelen van a metaesztétika és a ludizmus. Autopoétikai verse szerint: „ha egyáltalán híres leszek, legjobb versem a *Velesajam*”, a *Poezija* című verse szerint pedig: „Éneklek, hogy mindenki énekeljen... az utcák és a panorámák is”.

Eszék

Vén városom a Dráván

Julije Benešićnek

*Nézlek a régi partról
végtelen rengeteg,
messzi nagy rengeteg,
hol szél zúg rengeteg
és korszak rengeteg,
vén városom a Dráván,
s úgy rémlik, értem őket:
minket a Pannon-tenger
szül és öl, elragad,
visz és sodor örökkön.
A Mursa Moersa. A Moersa Mocsár,
Dráva. A Drávánál élsz, a Drávánál
fekszel, a Drávánál halsz meg és alszol.
Valahol a mélyben gyökerünk van.
Nem csak visszhang vagyunk.
Nem csak pillanat folyama
folyamában.
Szilárd meder vagyunk,
a föld,
az ék
mely nevedbe hasított Eszék.
A híd vagyunk őrajta fut
Délről az út
az Alpokig
s a sztyeppekig.
Tágas szép otthonunk termést is bőven ad.
Öröktől fogva van s örökké megmarad.*

CSORDÁS GÁBOR fordítása

Osijeku

Stari moj grade na Dravi

Juliju Benešiću

*Gledam s obale stare
tvoje beskrajne šume,
tvoje prostrane šume,
iz kojih vjetrovi šume,
iz kojih vjekovi šume,
stari moj grade na Dravi,
I čini se da ih razumijem:
oduvijek nas Panonsko more
rađa i mori, odnosi
nosi i plavi.
Mursa je Moersa. Moersa je Močvara,
More. Stara i Crna, Suha i Nova
Drava. Na Dravi živiš, na Dravi
ležiš, na Dravi mriješ i spavaš.
Negdje duboko nam korijen.
Mi nismo samo jeka.
Mi nismo samo tren u tijeku
njezina tijeka.
Mi smo to čvrsto tlo,
to kopno,
ta osijeka
koja se usjekla u ime Osijeka.
Mi smo taj most što vijuga
od Juga
do Alpa
i do Step.
Ova naša domaja široka je, plodna i lijepa.
Bila je odvijeka i bit će do vijeka.*

(1976.)

Sladjan **Lipovec**

HR

(1972.) Volim se predstavljati kao dečko sa sela, ali stanovnik urbanog svijeta. Od mladosti sam roker, zakleti antifašist, antinacionalist, antirasist, internacionalist i ovisnik o čitanju. Dugo već radim kao lektorska mašina za mljevenje tekstova, a proteklih jedanaest godina nastojim biti i dobar roditelj. Sada, dok umjesto književnosti čitam što naša djeca pišu (puno više od mene), to je naprosto sjajno.

HU

(1972) Szeretek falusi gyerekként, de az urbánus világ lakójaként bemutatkozni. Kiskorom óta rocker vagyok, elkötelezett antifasiszta, antinacionalista, internacionalista és olvasásfüggő. Régóta a szövegek ledarálásának lektorgépeként dolgozom, s az utóbbi tizenegy évben igyekszem jó szülő is lenni. Most, amikor szépirodalom helyett azt olvasom, amit a gyerekeink írnak (sokkal többet, mint én) – ezt egyszerűen csodálatosnak tartom.

újabb találkozás Česmičkivel

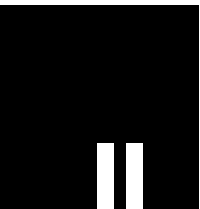
amikor újra találkoztam vele, már lemerültek a nyár akkumulátorai és a tücskök is takarodót fújtak, vontatottan mozogtak és végtelenített ciripelésük lelassult. utoljára a pécsi parkban került elénk, ahol helenával sétáltunk, kicsinek tűnt önmaga nagyságához képest, ám amikor felleptem mellé a talpazatra, meggyőződtem róla, hogy az arányok megfelelőek, különösen tetszett az ő magas perspektívája. ittunk a találkozás örömeire és többet nem gondoltam rá, mindaddig, míg újra meg nem jelent, de már pannoniusként, s a hideg holdfény mértani progresszióval sokasodott a körülöttünk illatozó rózsákon. válthatsz akár nyelvet, nevet és helyet, semmi nem változik, mondta. mint a könyvekben, körülöttünk hömpölyögtek az elsüllyedt tengerek és századok, ezt a hangot véljük csöndnek, a bolygók óriási sebességgel szabdalták szét körülöttünk a világűr látványát, a tér és idő elhajlásaiban száguldanak, miközben egy másik valóságban mi süllyedünk, mindenki a maga fehér papírja éjszakájában.

FENYVESI OTTÓ fordítása

još jedan susret sa Česmičkim

kad sam ga ponovo sreo, istrošile su se stare baterije ljeta i cvrčci su počeli zavlačiti, njihove su kretnje i njihovi mehanički zvukovi postajali sve otegnutiji i sve sporiji. zadnji put kad sam ga vidio iskrsnuo je pred mene i helenu u pečujskom parku, i učinio mi se nekako premalen za tako velikog čovjeka, no kad sam se popeo na postolje kraj njega uvjerio sam se da proporcije odgovaraju, a osobito mi se svidjela njegova povišena perspektiva. nazdravili smo tom susretu, i nisam poslije više o njemu mislio, sve dok se opet nije pojavio, sad se već zvao pannonijs i hladnjikava se mjesečina oko nas umnožavala geometrijskom progresijom po rosi koja je navihala. ako promijeniš i jezik i ime i mjesto, ništa se ustvari ne mijenja, rekao je. kao u knjigama, oko nas se valjao šum potonulog mora i stoljeća, koji je toliko prisutan da ga poistovjećujemo s tišinom, sateliti su velikim brzinama šibali naše slike kroz svemir, i one putuju zakrivljenostima prostorvremena, dok istovremeno u nekoj od mogućih stvarnosti tonemo svaki u svoju bijelu papirnu noć.

Milovan **Tatarin**

HR

Rođen je 1965. u Osijeku. Na Filozofskom fakultetu u Osijeku predaje staru hrvatsku književnost. Nije historiograf, no svejedno je poželio napisati knjigu u kojoj je svako ime autentično i svaka godina istinita. Nije ni pisac, a opet se usudio zamišljati i maštati. Knjigu *Zvijezda baruna Beckersa* napisao je zato što ju nije morao napisati. Ničim ograničen, mjesecima je listao matične knjige vjenčanih, rođenih i umrlih. Stužen nad svim tim prošlim životima, a i inače melankolik, o stanovnicima osječkoga Nutarnjega grada 18. stoljeća piše kao da ih je osobno poznavao. Mnogo je iskrenosti u knjizi, pitanje je hoće li ju tko prepoznati. Tatarina za to zapravo nije briga.

HU

1965-ben született Eszéken, ahol jelenleg régi horvát irodalmat ad elő a Bölcsészettudományi Karon. Nem történész, de mindenképpen szeretett volna egy olyan könyvet megírni, amelyben minden név autentikus, s minden év eseményei megegyeznek a valósággal. Nem is író, mégis mert ábrándozni és fantáziálni. A *Zvijezda baruna Beckersa* című könyvet azért írta meg, mert úgy érezte, meg kell írnia. Kööttség nélkül lapozgatta hónapokon keresztül a házasulandók, újszülöttek és elhunytak anyakönyvét. Szomorúan az összes kihunytt élet miatt – s egyébként is melankolikus alkatként – a 18. századi eszéki Belsőváros lakosairól úgy ír, mintha személyesen ismerte volna őket. Sok valós elem található a könyvben, a kérdés csupán annyi, ráismer-e valaki. De az igazat megvallva Tatarint ez már különösebben nem érdekli.

Beckers báró csillaga

Belépés a Belsővárosba¹

Más a város annak, aki elhalad mellette, és nem lép be, és más annak, aki bekerül, és nem jön ki többé; más az a város, amelyikbe először érkezünk, és más az, amelyet úgy hagyunk el, hogy többé nem térünk vissza, mindegyik más nevet érdemel...
Italo Calvino: *Láthatatlan városok* (Karsai Lucia fordítása)

A Belsőváros már rég nem belül van, pusztul, magára hagyott, védtelenül tárja elénk magát, már senki nem lép be ide a ravelin és a kontregarde között húzódó kacskaringós utakon, nem jön senki a várkapukon, a vízzel teli várárkokon vagy a csapóhidakon keresztül, amelyeknek láncai felhúzásukkor és leeresztésükkor élesen csikorognak. A Belsővárost egyébként ritkán nevezzük így, „Tvrđát”² mondunk, ami nem felel meg a valóságnak, mivel a várból nagyon kevés maradt fenn: valamicske a keleti és az északi várfalból, a Karlo-, valamint az Eugen-bástya és a hozzá tartozó víztorony árnyai; minden már csak – *sit venia* – málladozó romhalmaz, az egykori dicsőség rothadó aranymáza. A Belsőváros kissé olyan öreg hombárra hasonlít, amelyet akarunk el- lenére örököltünk meg, nem volt mit tenni, kiderült, hogy mi vagyunk az egyenes ági örökösök. Vjekoslav Hengl idejétől fordult minden a visszájára: a város többé már nem belső, hanem külső, a Tvrđa többé már nem vár. De íme, milyen is volt:

*Kívülről szemügyre véve a vár kerülete a vármezővel együtt valamivel több mint 1500 métert tett ki. Keleti oldalról a külső fala a két bástyával 307,2 méter hosszú. A bástyák között a várszarva helyezkedett el, amelynek külső hossza 70 métert, a félbástya szárnyai pedig 15,17, illetve 27,7 métert tettek ki. A kontregardéhoz tartozó árkok 9, a ravelinnél 18,9 méter szélesek voltak. A második és harmadik bástya közti fal hosszúsága 326, a harmadiktól az ötödikig 212, az ötödiktől a nyolcadikig 316 métert tett ki, míg a nyolcadik bástya külső falának hossza 92,9 méter volt. Már csak ezen adatok alapján is elmondhatjuk, hogy a vár, egészét tekintve, kolosszális volt, a katonai építmények remekműve. (Ive Mažuran: *Grad i tvrđava Osijek*, 2000)*

1 Részletek a könyv első fejezetéből (Milovan Tatarin: *Zvijezda baruna Beckersa. Sentimentalna povijest Nutarnjega grada*. Matica hrvatska, Zagreb, 2019).

2 A Tvrđa (a tvrđava: vár szóból) az eszéki óváros – *a ford.*

Zvijezda baruna Beckersa

Ulazak u Nutarnji grad

Grad je drukčiji za onoga tko prolazi ne zalazeći u nj, negoli za onoga tko je njime bezizlazno obuzet. Drukčiji je grad u koji stižeš po prvi put od onoga koji nepovratno ostavljaš, svaki zaslužuje drugo ime.

Italo Calvino, *Nevidljivi gradovi*

Odavna Nutarnji grad više nije unutra, razgrađen je i raskriljen, nezaštićen, ne dolazi se do njega krivudavim putevima između revelina i kontragarda, ne ulazi se u njega preko jaraka ispunjenih vodom, kroz vrata, preko pomičnih mostova čiji lanci cvile dok se spuštaju i dižu. Uostalom, rijetko Nutarnji grad zovemo tim imenom, kažemo "Tvrđa", što ne odgovara stvarnosti jer je od tvrđave ostalo malo toga, nešto bedema na istoku i sjeveru, sjena Karlova bastiona i Eugenov bastion s vodotornjem. Sve su to – *sit venia* – dronjci, otrunjena pozlata stare slave. Nutarnji grad pomalo podsjeća na stari ambar koji smo protiv volje naslijedili, morali smo, ispalo je da smo prvi nasljedni red. Sve je od Vjekoslava Hengla pošlo naopako: grad više nije nutarnji, nego vanjski, Tvrđa nije tvrđava. A ovako je bilo:

*Gledana s vanjske strane, zajedno s glasijama, opseg tvrđave iznosio je nešto više od 1.500 metara. Sa istočne strane sa dva bastiona bio je vanjski zid dug 307,2 metra. Između bastiona nalazio se tvrđavski rog, čija je dužina zida s prednje strane iznosila 70 metara, a krila polubastiona 15,17 i 27,7 metara. Jarci kontragarda bili su široki 9, a kod revelina 18,9 metara. Dužina zida između drugoga i trećeg bastiona iznosila je 326, od trećega do petog 212, a od petoga do osmog bastiona 316 metara, dok je vanjski zid osmoga bastiona bio dug 92,9 metara. Navodeći samo ove podatke, tvrđava je u cjelini gledajući bila kolosalna građevina i pravo remekdjelo vojnoga graditeljstva. (Ive Mažuran, *Grad i tvrđava Osijek*, 2000)*

Tvrđava je nekoć postojala, izgrađena je teškim radom mnogih ruku, izrasla iz kulu-ka i vojničke muke, zbog nje su posječena mnoga stabla. Tvrđave više nema, srušena je i cigle su joj raznesene, stanuje samo u mojoj fantaziji. Tvrđava je grad iz mašte.

Nema više nikoga tko se sjeća Nutarnjega grada ozidanog bedemima i bastionima, s istoka osiguranoga Hornwerkom i Kronenwerkom sa sjevera, s brisanim

Az egykori vár sok kéz kemény munkájával épült, gyötrelmes, megfeszített robot és katonák szenvedései nyomán nőtt ki a földből, kedvéért rengeteg fát kellett kivágni. A vár többé már nem létezik, lerombolták, tégláit széthordták – csak az én képzeletben él. A vár a képzelet városa.

Már senki nincs, aki emlékezzene a várfalakkal és bástyákkal körülvett Belsővárosra, keleti Hornwerkjével és északi Kronenwerkjével, az ágyúgolyók simára egyengetett helyére; már senki sem mondhatja el, hogy a várba belépve vagy onnan kilépve mind a négy kapun áthaladt. Mindössze néhány fénykép maradt fenn, s amikor az ember ezeket nézi, csak szomorúságot érez. Látjuk a bengével és szőlővel benőtt várfalak omladozó maradványait, ahogy azok a házak tetejéig vagy csak az első emeletéig magasodnak, a falak pereménél és lábazatánál apró emberi figurákat sejtünk lapátokkal és talicskákkal: eleven mérték, megingathatatlan bizonyíték arra, hogy itt valaha erős vár állt. Kik ezek az emberek, akik a „hétkapus Thébát” rombolják, mi a történetük, hogy kerültek ide éppen abban a pillanatban, amikor egy ismeretlen a fényképezőgépét a távolból feléjük irányítja? Tudták-e vajon, hogy fényképezik őket, vagy csak egyszerűen tették, amit mondtak nekik, közömbösen a jövőt illetően?

A kis Miskolczy Vilmának³ (1880–1956) másfél óra kellett, hogy a felsővárosi Franjo utcából a belsővárosi Felső Leányiskolába érjen. Az ő emlékezetében a vár varázslatos világ volt, amely életre keltette képzeletét és kalandokkal kecsegtetett. Nem tudom nem idézni a vár semmihez sem hasonlítható képét a *Múlt nyomaiból*, ahogyan azt egy leánygyermek szemei látták: egyszerre elbűvölő és melankolikus, valamiféle elfojtott sajnálatot ébreszt a város iránt, amely már rég nincsen, a saját múltja iránt, amelyet mintha megszépítene; van a visszaemlékezésben valami szentimentális, szavakba nem önthető, precíz megfogalmazása magával ragadó:

A világ semmi kincséért sem mulasztottam volna el az iskolából hazafelé menet a sáncok és kazamaták romantikus világának élményét. Úgy éreztem itt magam, mint egy elvarázsolt kertben: kötöttségek nélkül, szabadon, sőt, a társaim csodálatát kivívó merészségem és bátorságom miatt néha mint a nap hőse. A várfalak és várarkok közrefogta területen, amely már évtizedek óta visszavonhatatlanul az enyészet martaléka, minden különleges és mesebeli volt: az öreg várfalak mentén terjeszkedő nehéz, penészszagú levegőtől és az ezekről a falakról szóló, a velük egyidős öreg legendáktól kezdve egészen a mindent benövő növények vad burjánzásáig. A növények a falakban gyökereztek, szerteszét ágaztak, összevissza kanyarogtak, egymásba fonódtak, felkúsztak a falakra, a hajtásoknak, kacsoknak és vékony indáknak mintegy finom, ugyanakkor annyira erős fátylát hagyva maguk után, hogy az a lábnak biztos támasszal szolgált. Fel lehetett rajtuk mászni a várfalra, amit

3 Vilma Vukelić néven vált ismert íróvá – a ford.

prostorima na domet topovske kugle, nitko više ne može reći da je kroz svaka od četvera vrata ušao i izišao iz tvrđave. Ostale su rijetke fotografije pa kad ih čovjek gleda, bude mu žao. Vidimo zidine kako se uzdižu do razina krovova kuća ili do prvih katova, zarasle u draču i vinovu lozu, već razgrađene, a na njihovim obodima ili u podnožjima naziru se s lopatama i kolicima majušne ljudske figure, živo mjerilo, najrječitija potvrda da je to silna tvrđava bila. Tko su ti ljudi koji ruše “Tebu sa sedam vrata”, kakva je njihova priča, kako su se zatekli baš tu, baš toga trenutka dok netko izdaleka namješta fotografske ploče? Jesu li znali da ih se snima ili su jednostavno radili što im je rečeno, ravnodušni prema budućnosti?

Sat i pol vremena trebalo je malenoj Vilmi Miskolczy (1880–1956) da iz gornjovaroške Franjine ulice stigne u Višu djevojačku školu u Nutarnjem gradu. U njezinu sjećanju tvrđava je bila čarobni svijet koji je budio maštu i obećavao avanture. Ova-ko ju je opisala u *Tragovima prošlosti*, to je jedina slika tvrđave kako ju je vidjelo dječje i žensko oko, ne mogu je zaobići, istodobno je očaravajuća i melankolična, budi neki prigušeni žal, za gradom kojega odavna nema, za vlastitom prošlošću koja se čini ljepšom no što je zacijelo bila, ima nešto sentimentalno u svemu, neiskazivo je i otima se preciznom izrazu:

Nizašto na svijetu ne bih propustila to zadovoljstvo vezano uz povratak iz škole, to svraćanje u romantični svijet šančeva i kazemata. Osjećala sam se ondje kao u začaranim vrtovima, nesputana i slobodna, a ponekad i kao junakinja dana zbog smjelih podviga koji su pobuđivali divljenje mojih kolegica. U okružju tvrđavskih bedema i rovova, već desetljećima nemilice prepuštenih propadanju, sve je bilo neobično i čudnovato, počevši od teškoga zadaha na plijesni, koji se širio oko starih zidina, i jednako starih legendi o njima, pa do divlje izbujala biljnoga pokrova. Raslinje se ukorijenilo po zidovima, razgranalo, izvitičalo i međusobno ispreplelo, uspuzalo uz zidove, ostavljajući ovjeske vriježa i tananih niti, nježnih poput velova, ipak tako upletenih da su nozi pružale stanovito uporište. Moglo se po njima uspeti na bedeme, što sam često i činila ne bih li se dokopala grmova paprati koji su bujali tamo gore, a drugdje u Osijeku ih nije bilo. Na pojedinim mjestima bilo je čitavih stručaka prekrasnih, kao od svile izatkanih zvončica, biljaka crvenoljubičastih cvjetova vrieska, no koji su cvali samo u svibnju. To su bile kulise. Dolje pak, u šančevima, sred ustajalih voda i žabokrečine, ukotvili se bijeli lopoči.

(...)

Na starim planovima i nacrtima, koje su zapovjednici i inženjeri slali u Beč da bi pokazali što su napravili i što namjeravaju saizdati u godini koja dolazi, tvrđava je

gyakran meg is tettem, hogy az Eszéken egyedül itt tenyésző páfránybokrok közelébe jussak. Egyes helyeken egész csokorra való gyönyörű harangvirágok nyíltak, mintha selyemből szőtték volna őket; vastag, nedvdús leveleikre támaszkodtak a pereszleny rózsaszín és különleges vöröseslila virágai, amelyek csak májusban virágoztak. Ez volt a díszlet. Lent pedig, a sáncoknál, az állott vízben, az algák között, tündérrózsák telepedtek meg...

(...)

Az öreg térképek és rajzok, amelyeket a parancsnokok és mérnökök küldtek Bécsbe, hogy megmutassák, min dolgoztak és mit készülnek felépíteni a kövezkező évben, a várat olyan perspektívából ábrázolják, amelyből a bécsiek közül még soha senki nem láthatta: felülnézetből. A kész tervrajzokon a vár szabálytalan csillagalakzatot mutat. Ha abban az időben beszállhattunk volna egy képzeletbeli léghajóba, amely lassan repül tova a levegőben, láthattuk volna a várat nyolc bástyájával, az óramutató járásával megegyező sorrendben a Karlo-, az Inocent-, a Leopold-, a Josip-, a Terezija-, az Elizabet- és a két Eugen-bástyával. Előttük a kontregardék (erődítmény, amelynek két szárnya hegyesszögben kapcsolódik egymáshoz), közöttük előreugró erődítményszerű építmények, az úgynevezett ravelinek, s minden oldalról árkok. A vár körülötti terület tisztán áttekinthető, még egy hangya sem maradhat észrevétlen, a kazamaták ágyúiból akadálytalanul lehetett lőni az ellenséget. Ezt a területet nevezték glacisnak. *Falcant in moenibus, pro quibus moenibus pendo annuos 15. fl.*, „lankák a vár falai közt, mely falak után évente 15 forintot fizetek”, jegyzi le 1805. június 8-án Antun Josip Turković zsupán.

Ha a léghajónk kicsit lejjebb ereszkedne, láthatnánk a kapukat, mind a négy égtáj irányában egyet-egyét, s mindegyik előtt egy-egy hidat. Keleten a *Porta imperatoris*, Nyugaton a *Porta Valpovens*, Délen a *Porta Nova*, Északon a *Porta aquatica*. Nincsenek többé, a földdel egyenlők, egyedül a Vízikapu maradt meg, szép és méltóságteljes; ma magányos ez a valaha volt legfontosabb városkapu, az egykor örökké nyüzsgő város főbejárata. A Valpovói kapunál 1795 októberében az örön kívül egy polgár is állt, akinek az volt a feladata, hogy felismerje a városba érkezőket; a Szerémségben augusztusban pestis ütötte fel a fejét, a félelem felfalta a szíveket. Akiket a polgár nem ismert fel, azokat az örök nem engedték be a városba. Az Újkapu három hónapon és tizenhét napon keresztül zárva volt a pestis miatt, majd amikor 1796. február 12-én megnyitották, a város szinte fellelegzett. 1805. november 29-én délután hét hajónyi császári kincs érkezett Bécsből a Vízikapun keresztül a Belső városba: nagy volt a Napóleontól való félelem. A Császárcapu miatt a Hornwerk Szent Kereszt kápolnáját lerombolták.

nacrtana u perspektivi iz koje ju nitko od njih nije mogao vidjeti – odozgo. Kad je okončana, imala je oblik nepravilne zvijezde. Da smo se tada mogli ukrcati u zamišljeni cepelin pa polagano ploviti nebom, vidjeli bismo tvrđavu s osam bastiona, u smjeru kazaljke sata – Karlov, Inocentov, Leopoldov, Josipov, Terezijin, Elizabetin i dva Eugenova. Ispred njih bili su kontragardi (utvrde kojima su se dva krila spajala u šiljati luk), između njih isturene utvrde zvane revelini, na sve strane opkopi. Prostor oko tvrđave bio je čist, topovi iz kazamata mogli su tući neprijatelja koji bi bio kao na dlanu. To su bile glasije. *Falcant in moenibus, pro quibus moenibus pendo annuos 15.fl.*, “kose među zidinama, za te zidine godišnje plaćam 15 forinti“, zapisuje 8. lipnja 1805. župnik Antun Josip Turković.

Kad bi se cepelin malko spustio, vidjeli bismo vrata, na četirima stranama svijeta po jednu kapiju, a ispred svake most. Na istoku *Porta imperatoris*, na zapadu *Porta Valpovenssis*, na jugu *Porta Nova*, na sjeveru *Porta aquatica*. Nema ih, sravnjena su sa zemljom, ostala su tek Vodena vrata, lijepa i dostojanstvena, sada osamljena, nekoć najvažnija gradska kapija, ulaz na kojemu je vazda bilo bučno. U listopadu godine 1795. kod Valpovačkih vrata osim straže stajao je i jedan građanin koji je prepoznavao one koji su u grad ulazili, pojavila se u kolovozu kuga u Srijemu, zaledila su se srca od straha. Onoga koga ne bi prepoznao, stražari nisu pustili. Nova vrata bila su tri mjeseca i sedamnaest dana zatvorena zbog kuge, a onda su otvorena 12. veljače 1796., grad kao da je prodisao. Popodne 29. studenoga 1805. na sedam je lađa dovezeno carsko blago iz Beča i kroz Vodena vrata uneseno u Nutarnji grad, strah od Napoleona bio je velik. Zbog Carskih vrata porušena je kapelica Svetoga Križa u Hornwerku.

Spustimo cepelin niže. U sredini kvadratni trg, okružen divnim zgradama: na istoku Vijećnica, na zapadu Glavna straža, na sjeveru Generalat, na jugu palača Kallaneck, pa palača grofova Pejačevića. Na mjestu nekadašnjega Solarskog trga uzdiže se neoklasicistička Velika gimnazija koju je projektirao Herman Bollé (1845–1926), odviše visoka, teško je grad prihvaća. U blizini je kuća baruna Johanna Ferdinanda Kybe, poslije Franza Samuela Rebentischa, pa Marka Čerkića. U središtu trga Zavjetni stup protiv kuge, dar udove Marije Anne barunice Petrásch, s obje mu strane česme od crvenkastoga kamena. Na rubovima grada uzdižu se oružarnice i vojarne: Obereszeughaus (Gornja ili mala oružarnica) i Untereszeughaus (Donja ili velika oružarnica), Franciskaner-Kaserne (Franjevačka vojarna), Juden-Kaserne (Židovska vojarna), Neuthor-Kaserne (vojarna kod Novih vrata), Reiterkaserne (Konjička vojarna), Donati-Kaserne (Vojarna svetog Donata), Proviant-Kaserne (Opskrbnička vojarna). U sjeveroistočnom dijelu temelje Sulejmanove džamije preslojila je franjevačka crkva Uzvišenja Svetoga Križa, a malo dalje od mjesta gdje su nekoć bili Kasim-pašina džamija s kupolama od modrog olova i pašino turbe uzdiže se župna crkva svetog Mihovila.

Ereszkedjünk még lejjebb a léghajóval a négyszög alakú tér közepénél, amelyet csodálatos épületek zártak közre: keletről a városháza, nyugatról a várórség, északról a főparancsnokság épületei, délről a Kallaneck-palota és a Pejačević grófok palotája. Az egykori Solar tér helyén a Herman Bollé (1845–1926) tervezte Nagygimnázium neoklasszicista épületét húzzák fel; túl magas, a város nehezen fogadja be. A közelben helyezkedik el báró Johann Ferdinand Kybe, később Franz Samuel Rebentisch, majd Marko Čerekić háza. A tér közepén a pestisjárvány miatt emelt Fogadalmi Oszlop özvegy Marija Anna Petrásch bárónő adománya. Az oszlop két szemben lévő oldalán vöröses kőből faragott források. A város szélein fegyverraktárak és kaszárnyák épülnek: Obereszeughaus (felső vagy kis fegyverraktár) és Untereseughaus (alsó vagy nagy fegyverraktár), Franciskaner-Kaserne (Ferences-kaszárnya), Juden-Kaserne (Zsidó-kaszárnya), Neuthor-Kaserne (Újkapu-kaszárnya), Reiterkaserne (Lovas-kaszárnya), Donati-Kaserne (Szent Donát-kaszárnya), Proviant-kaserne (Ellátó-kaszárnya) Az északkeleti részen a Szulejmán dzsámi alapjaiból fokozatosan nőtt ki a ferences rendi Szent Kereszt Felmagasztalása templom, s kicsit távolabb attól a helytől, ahol valamikor a kékes ólomszín kupolájú Kaszim pasa dzsámija állt a türbével, a Szent Mihály templomot építették fel.

De hallgassuk csak egy kortárs hangját: Friedrich Wilhelm von Taube, meglehet, nem volt mindenben objektív, talán néha alul-, de inkább túlértékelte – örökké meglesz ugyanakkor az az előnye, hogy tulajdon szemeivel látta a várat és a Belsővárost:

...Szinte minden polgár német katolikus és csakis a királyi kamara odaadó híve. De vannak itt görögök és örmények is. A városnak az alsó részében sok az illír és a szlavón, kik is a keleti egyházat ismerék el. A város, amelyet a városi bíró és a tanács vezet, az egész Szlavónia és Szerémség katonai parancsnokságának, valamint a számvevőszéknek, Verőce megye főzsupánjának (ki is általában meg nem található), a határőrségnek és a sókereskedők hivatalának, s még több különféle hivataloknak, valamint a fentebbiektől függő számtalan hivatalnokoknak vala rendes központja. Az öszves lakó száma a teljes papsággal, a vár átlagos katonai lélekszámával, az öszves katonai szolgálatban lévő személlyel és a rabokkal együtt – kiket is az osztrák fennhatóságú országokból vezényeltek ide, s őket arra használták, hogy a várat építsék – cca. 3600 főt tesz ki, míg a három város alatti rész mindent összevetve 4400 lelket számlál, ami ilyen módon 8000 főt jelent.

A lakosság számára leghasznosabb tevékenység a selyemhernyó tenyésztése, a legjövedelmezőbb esemény az évenként megtartott vásárok, melyeken lovakkal, ökrökkel, disznókkal, házi- és vadállatok nyers, kikészítetlen bőreivel ugyanúgy nagyban kereskednek, mint a gabonával és mindenféle szlavóniai termékekkel, de erős a forgalom és a kereskedés Magyarországgal és Németországgal is.

Počujmo jedan izvorni glas; možda Friedrich Wilhelm von Taube nije u svemu bio objektivan, možda je kadšto precjenjivao, još češće podcjenjivao, no uvijek će biti u prednosti jer je vidio tvrđavu i Nutarnji grad:

(...) Ukupan broj svih stanovnika s čitavim svećenstvom, s uobičajenom posadom, sa svim vojnim osobama i sa svim zatvorenicima, koje koriste iz austrijskih zemalja da ovdje zidaju utvrđenja, iznosi u gradu oko 3.600 ljudi, a u sva tri podgrađa samo 4.400 duša, što sve zajedno čini broj od 8.000 ljudi.

Najkorisnije je za stanovništvo svilogojstvo kao i godišnji sajmovi, na kojima se obavlja veliki promet s konjima, volovima, svinjama i sirovom neučinjenom kožom pitomih i divljih životinja, kao i sa žitom i svakojakim drugim slavonskim proizvodima te jaki promet i važna trgovina iz Ugarske i Njemačke.

Tvrđava je načinjena na nizozemski građevinski način. Ona doduše ima mnogo jakih zidanih bedema i vanjskih opkopa s ispunjenim kanalima, ali uopće nema ni jednog podzemnog prokopa, jer ne dopušta močvarno zemljište, a isto tako nema dovoljno skladišta ni kazemata (zemunica), ni izvan puškometa stanova za posadu ispod tvrđavske građevine. K tome leži u predgrađu Donje Varoši jedan dugački brežuljak, koji se proteže prema Tvrđavi sve do građanskih ili tako zvanih komorskih vješala te s kojeg neprijatelj može gađati sva utvrđenja. Taj brežuljak bio je u spomenutom podgrađu pokriven ostacima i ruševinama jednog starog burga (utvrđenja). Kad je prije otprilike 30 godina trebalo kamenje i opeke te kad se ujedno htjelo načiniti nove ulice i kuće u rečenom podgrađu, tad su uklonjene te razvaline, porušeni zidovi toga burga te su s njegovim kamenjem nadaleko potaracane ceste. Kod iskopavanja starog zidovlja pronađeni su razni rimski natpisi, oružje i druge vrlo značajne stare stvari, no kojima se (osim novca) po ovdašnjem običaju malo poklonilo pozornosti, već su razbijene, rasute i raznijete.

(Povijesni i zemljopisni opis kraljevine Slavonije i vojvodstva Srijem, Leipzig 1778)

Prizemljimo cepelin na trg. Eto ih, svi su tu, pokupili su se sa svih strana i iz različitih vremena, mrmoše i govore, razdragani su, nasmijani i vječni, jer u priči takvi mogu i moraju biti. Skupili su se Johann Stephan barun Beckers, njegova kći Maria Anna i njezin suprug Maximilian Petrásch, pridružili su im se zidar Gregor Sorger i inženjer Johann Friedrich Heyse. Prilazi im kovač Mathias Vogl, gazi krupnim koracima, zemlja pod njim vibrira, obradovao se kad je vidio Beckersa i Heysea. Njezino je stopalo maleno, njezin je korak kratak, ali žuri, oh, tako je uzbuđena Maria Paula rođena Kallaneck udana za Samuela Rebentischa, široko se smiješi Beckersu,

A vár holland építészeti mintára készült. Sok erős várfalakkal és vízzel telt csatornájú külső várarkokkal bír, de nincsen egyetlen földalatti alagútja sem, mivel ezt a mocsaras talaj nem engedé; ugyanígy nincs elegendő raktározó helyisége és (földalatti) kazamatája, még a legénységi lakásoktól puskalövésnyi távolságon kívül eső, a vár épülete alatt húzódó területeken sem. A város külső területeihez egy hosszan elnyúló domb kapcsolódik, amely a Vár irányában egészen a polgári avagy az úgynevezett kamarai vesztőhelyig tart, melyről is az ellenség az egész várat lőni tudja. E dombnak a felszínét az említett város alatti területeken egy régi Burg (vár) maradványai és romjai fedték. Amikor mintegy 30 évvel ezelőtt kövek és téglák szükségeltettek, hogy az említett város alatti területeken új utcákat tudjanak kialakítani és új házakat lehessen építeni, eltávolították a maradványokat, a Burg romjait, s ezen kövekkel rakták ki hosszan az utcákat. Az öreg falak kiásásakor külömb-külömbféle római feliratok, fegyverek és egyéb igen értékes régi holmik találtattak, ám ezeknek (a pénzérméket kivéve) az akkori szokás szerint nem szenteltetett nagy figyelem: összetörték, szerteszóródtak és szanaszét lettek hordva.

(A Szlavón Királyság és a Szerémségi Vojvodina történelmi és földrajzi leírása, Leipzig, 1778)

Tegyük le a léghajót a téren. Íme, itt van mindenki, összegyűltek a szélrózsa minden irányából és különböző időkből, zibongnak, beszélgetnek, vidámak, nevetősek és időtlének, mivel a történetben lehetnek ilyenek, és ilyeneknek is kell lenniük. Johann Stephan Beckers báró, a lánya, Maria Anna, és annak férje, Maximilian Petrásch gyűltek itt össze, csatlakozott hozzájuk Gregor Sorger kőműves és Johann Friedrich Heyse mérnök. Hatalmas, rengő léptekkel közeledik feléjük Mathias Vogl, a kovács, a föld remeg alatta, megőrül, mikor meglátja Beckerst és Heysét. Piciny lábak, rövid, sietős lépések: Maria Paula, született Kallaneck – férje Samuel Rebentisch – szerfellett izgatott, szélesen mosolyog Beckersre, aki tárt karokkal várja ölelésébe. Matias von Kaiserfeld élénk beszélgetést folytat Gregor Tatarinnal, köröket rajzol a levegőbe, csak sejthetjük, hogy azt magyarázza, miért rendelte el a város alatti részek lerombolását. Tatarint annyira megzavarta a tény, hogy egy császári mérnök fordult hozzá, hogy majdnem elnézést kért tőle. Ilyen ő, töretlen az emberekbe vetett hite. Egymás felé fordulva Daniel Ferdinand Vesentin és Johann Caspar Amman polgármesterek; Vesentin az első a sorban, Amman mandátuma tartott a leghosszabb ideig, kellett is hozzá kitartás. Az a harmadik, aki csak hallgatja őket, Giovanni Giuseppe Francesco Tremelli, a katonasággal érkezett a Belsővárosba, ő az *organista templi hujatis*. Hamarosan odamegy hozzá Anton Lesier, felesége, a fiatal, törekeny és nagyon szép Walpurga karol belé, hosszú copfja gyengéden himbálódzik. Itt van

a on raskriljuje ruke, da je dočeka u zagrljaj. Matias von Kaiserfeld u žustrom je razgovoru s Gregorom Tatarinom, crta krugove po zraku, možemo samo naslutiti da mu objašnjava zašto je naredio da se sruši Podgrađe. Tatarin je toliko smeten činjenicom da mu se carski inženjer obratio da bi mu se gotovo želio ispričati. Takav je on, beskrajno je njegovo povjerenje u ljude. Okrenuti su jedan prema drugom, Daniel Ferdinand Vesentin i Johann Caspar Amman, gradonačelnici, Vesentin je bio prvi, Amman najdugovječniji, trebalo je izdržati. A onaj treći, što ih samo sluša, to je Giovanni Giuseppe Francesco Tremelli, vojska ga je donijela u Nutarnji grad, a on postao *organista templi hujatis*. Uskoro će im prići Anton Lesier, pod ruku ga je uhvatila supruga Walpurga, tako je mlada i prozračna, tako je lijepa, lagano joj se pomiče duga pletenica. Tu je i apotekar Pokorni, miriši na žalfiju, svi se okreću za njegovom Marijom Johannom, znala je kako nositi bisere oko vrata. Žene si uvijek imaju nešto za kazati, razbrbljale su se dobra Anna Maria Corneth preudana Siebenberger i njezina imenjakinja barunica Pejačević. Tu je Gregor Nikolantin, pa Ilija Lekić i Antun Kostić, svi su Ciprovčani, ponosni ljudi i dobri trgovci, zajedno su se držali za života, ženili se, kumili i krstili djecu, pa neka ih takvima i sada. Malo je zbunjena i rumena, ona nikad nije ušla u tvrđavu, ali za svakoga postoji prvi put: Njezino Veličanstvo, carica Eleonora Magdalena Therese Pfalz-Neuburg, zadužbina je njezina bila kapelica Svetoga Križa, nema je više, porušena je i zameteni su joj temelji. Gdje bi se drugdje došetao Anton Weber nego do zgrade Glavne straže, ta`` on je *horologiaris*, uostalom, primijetio je u blizini urara Thomu Moillietu. Župnik Antun Josip Turković u društvu je s Ivanom Martinom Divaltom i Johannom Christophom Klingerom, povezuju ih, naravno, knjige. Župnik je oprostio Klingeru što se koji put znao sakriti u doba blagoslova kuća. S njima je i Christian Monsperger, uvijek je blizu Turkovića, što bi oni jedan bez drugoga, mladi župnik i njegov starčić, dirljiv je njihov odnos. Eto i njih, Hartmanna i Blažića, Kollhoffera i Huttlera, s rukama na leđima, s noge na nogu idu po trgu, sad zastaju ovdje, sad ondje, laki naklon glave, svi ih poznaju, uvijek su takvi bili – sporo su hodali, a velike su stvari napravili. Kovač Petter Hutter širi ruke, kao da će ih sve zagrliti, u isto su doba živjeli, a već se tako dugo nisu vidjeli.

(...)

– Gle koliko nas je! Jesmo li ponovno živi? – govori netko. – Ne, to nas se netko sjeća. – odgovaraju mu. – Da, da, upravo to i mislim: živi smo.

Ne znam s koje strane ulaziš u Nutarnji grad. Ne znam s koje ćeš strane ti, koji u Nutarnjem gradu nikad nisi bio, u njega ući. S istočne, južne ili sjeverne. Najljepše je uhodati kroz Vodena vrata, ima nešto duboko simbolično i nostalgичno u tome. Jer, samo se kroz ta vrata može ući u grad kojega više nema i susresti ljude kojih

a zsályaillatú Pokorni gyógyszerész, mindenki megfordul Marija Johannája után, jól tudja, hogyan viselje a gyöngysort a nyakán. Az asszonyoknak mindig van mondanivalójuk, hosszasan elcseverészik egymással a jó Anna Maria Corneth – második férje Siebenberger – és névrokona, Pejačević bárónő. Itt találjuk Gregor Nikolantint, Ilija Lekićet és Antun Kostićot, mindhárman Ciprovac környékéről, büszke emberek és kiváló kereskedők, egymás támaszai az életben, megnősültek, rokonságba kerültek, egymás gyerekeit tartottak keresztvíz alá – Isten tartsa meg őket ilyeneknek. Zavarában kissé elpirult, még soha nem járt a várban, valamikor meg kell tenni az első lépést: Eleonora Magdalena Therese Pfalz-Neuburg cári felsége, a már nem létező Szent Kereszt kápolna adományozója; a kápolnát azóta lerombolták, alapjaira földrétegek halmozódtak. Hová máshová is sétálna Anton Weber, mint az őrség főparancsnokságának épületéhez, ahol is ő a *horologarius*, s nem mellékesen észrevette a közelben tartózkodó Thoma Moilliet órasmestert. Antun Josip Turković zsupánt Ivan Martin Divald és Johannes Christoph Klinger társaságában látjuk, közös témájuk, természetesen, a könyvek. A zsupán megbocsájtotta Klignernek, hogy házszenelések idején egyszer-ször nyoma veszett. Velük van Christian Monsperger is, mindig Turković közelében, mi lenne velük egymás nélkül, a fiatal zsupán és az ő tiszteletre méltó idős jezsuitája, kapcsolatuk szívhez szóló. És tessék, itt vannak ők is: Hartmann és Blažić, Kollhoffer és Hutter, hátratett kézzel bandukolnak a téren, meg-megállnak, könnyed fejbiccentés, mindenki ismeri őket, mindig ilyenek voltak – lassan jártak és nagy dolgokat vittek véghez. A kovács Petter Hutter széttárja karjait, mintha mindannyiukat át akarná ölelni, egy időben éltek, s mégis oly rég látták egymást.

(...)

– Nézd, milyen sokan vagyunk. Újra élünk? – kérdi valaki. – Nem, valaki emlékezik ránk. – válaszolják. – Igen, igen, pontosan így is gondolom: ismét életre keltünk.

Nem tudom, honnan lépsz be a Belsővárosba. Te, aki még soha nem voltál a Belsővárosban, nem tudom, melyik oldalról mégy be. A keletiről, a délről vagy az északiról. Legszebb a Vízikapun keresztül, van valami szimbolikus és nosztalgikus varázsa. Ugyanis már csak ezen a kapun lehet belépni a városba, amely nincs többé, s csak így lehet találkozni az emberekkel, akik szintén nincsenek többé. Ők az én magánhőseim. Hogy ki ne kopjanak az emlékezetből, arra gondoltam, fontos volna elbeszélni a történeteiket, az életüket abban a városban, amely akkor még valóban Belsőváros volt. Nem maradt utánuk semmi világgraszoló, csupán néhány mondat, néhány bejegyzés a város házassági és halotti anyakönyveiben, valamint a kolostori krónikákban. Nem haboztam: összegyűjtöttem, amit csak tudtam, s ahol a dokumentumok elhallgattak, magam folytattam, hogy a képzelet segítségével lét-

više nema. To su moji privatni junaci. Da ne nestanu, pomislio sam da bi bilo važno ispričati njihove priče, njihov život u gradu kad je on doista bio Nutarnji grad. Nije iza njih ostalo bogzna što, tek pokoja rečenica, zapis u knjizi vjenčanih ili umrlih, u gradskim protokolima ili samostanskim kronikama. Nisam oklijevao: pokupio sam što sam mogao, a tamo gdje je zašutio dokument, nastavio sam ja, da uz pomoć fantazije povežem drhtavu, rašivenu i rasparanu cjelinu. Za sebe sam izmaštao grad i nastanio ga ljudima koji po njemu hodaju kao sjene. Možda ćeš se i ti, koji ovo čitaš, zaljubiti u moje junake, toliko da će postati dio tvoje priče. Neka, tako i treba, sretan bih bio da se to dogodi, jer nema grada bez ljudi i nema povijesti bez ljudske sudbine. Tek, budi blag prema njima, a ni mene strogo ne sudi. Zdrav budi!

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

rehozzak egy bizonytalan, foszladozó és ködbe burkolózó kerek egészet. Kitaláltam magamnak egy várost, benépesítettem emberekkel, akik árnyakként járnak-kelnek benne. Talán te is, aki ezt olvasod, megszereted a hőseimet, talán annyira is, hogy a te történeted részeivé válnak. Legyen így, örülnék, ha ez történne, mert nincs város emberek nélkül, s nincs történelem emberi sorsok nélkül. Légy hát elnéző irányukban, s engem se ítélj túl szigorúan. Isten tartson meg jó egészségben.

Jasna **Horvat**

HR

Sknost permutiranju riječi, naslova i simboličkih poruka, Jasna Horvat pokazuje i permutiranjem vlastita imena te je tako ponekad *Alemperkom*, a ponekad *Ja-san Horv-artom*. Ikoničkim oblikovanjem tekstova, izgradila je književni niz koji je 2016. godine Dubravka Oraić Tolić označila nazivom *Ars Horvatiana*. Rodonačelnica je pametne proze, konvergiranja otisnutih i elektroničkih medija objedinjenih književnim tekstom te povezivanja umjetnosti i znanosti.

HU

A szavak, a címek és a szimbolikus üzenetek permutációjára való hajlama miatt Jasna Horvat saját nevén is permutációkat hajt végre, így néha *Alemperka*, néha *Ja-san Horv-art* alakban jelenik meg. A szövegek ikonikus kialakításával olyan irodalmi füzért hozott létre, amelyet Dubravka Oraić Tolić 2016-ban *Ars Horvatianának* nevezett: az okos próza, a nyomtatott és elektronikus média konvergálásának úttörője, amelyeket irodalmi szövegekbe ágyaz, ugyanakkor írásaiban fontos szerepet kap a művészet és a tudomány különféle ágainak bevonása is.

Eszéki keresztutak

Egy városról szóló elbeszélés azokról a személyekről szóló elbeszéléshez hasonló, akiket az elbeszélő az irodalomban úgy kelt életre, hogy történelmi tényekkel és fikciókkal alátámasztva megrajzolja a *karakterüket és szokásaikat*. A város, amelyet az író sajátjának érez, élő organizmus; nevében a közeli ismerősök, a jó barátok, a jelenkori vagy múltbéli, illetve a még eljövendő évszázadok karakterei és szokásai élnek. Az eszéki karakter a Pannon-tenger szeszélyességéből származik, ami jelen van a Dráva hordalékaiban és a még meglévő, környező mocsarakban. A Pannon-tenger nyomai arra készítetnek, hogy a városról szóló elbeszélésemet a következő szavakkal kezdjem: „Városom nem tengeri város, de a tengeren található! Az Eszék név az *oseka* (apály) és az *ős* (tengely, átló) szavakat hívják elő belőlem, mivel az én Eszékem egy olyan pont, amely megállásra szólít fel, s egyúttal világok és emberek keresztesződése is.” Az eszéki nyarak és telek jellegükben ellentétesek a várossal, amelyből lakosainak szokásai származnak. Az eszéki táj nyáron elképesztően gazdag és termékeny, míg télen a köd ölelése elválasztja a valóságtól, amellyel a világ többi része már versenyre kelt. A horizont csupaszága, kiszolgáltatva a víz és a levegő áramlatainak, s ezt összekötve a Pannon-tenger ősi kezdetével – ez az, ami Eszéket jellemzi. A város karakterének szívósságáról tanúskodnak a különböző kerületekben és utcákban szétszórt sebek. E sebek összessége a beteljesületlen szerelmek gyűjteményére emlékeztet, amelyben Eszéket hol meghódították, hol magára hagyták. A várost erőszakkal foglalták el a rómaiak, a törökök, az Osztrák–Magyar Monarchia és még számos hódító – de mindvégig jelen volt a Dráva, amelynek kanyarulatait a város követte.

A város szokásai az éppen hatalmon lévő rezsimek váltokozásából, a népekkel együtt érkező életmódokból nőttek ki. A kénytelen-kelletlen befogadott újdonságokra a város is hatással volt. Az újdonság, amelyet magáévá tett: Eszék végül alkalmazkodott síkvidéki jellegéhez, s ezt sajátjaként, csak rá jellemzőként és egyedülállóként őrizte meg. Az egymást követő változásokról, az érkezésekről és a távozásokról a fővárosok irányába vezető eszéki útkereszteszódések és utak tanúskodnak. Kiemelkedő fontosságú az északi, szecsessziós épületekben gazdag útkeresztesződés, amely Budapest és Bécs irányába mutat. Ezen az útkeresztesződésen haladt át annak idején Hadrianus császár, majd később a hatalmas Szulejmán szultán, Savoyai Jenő, Isabella von Habsburg, Ferenc József császár – mindannyian az északnyugati területeken betöltött szerepükkel elfoglalván, amelyeknek szimbóluma Budapest tündöklése volt. Az északi útkeresztesződés a huszadik század kilencvenes éveiben már csak egy foltta vált a térképen. Egy évtizednyi álomba merültség után az új millennium kezdetén ismét életre kelt, s Eszéket újra összekötötte Vukovárral, Újlakkal, Almással, Erdőddel és Dályával. Az északi útkeresztesződéstől eltérően Eszék déli és nyugati útkereszteszódései – amelyek Horvátország többi részével biztosították az összeköttetést – folyamatosan az élet szimbólumai voltak. A huszadik század e tíz éve egy középkori világtérkép teljesen jelenték-

1 Az azonos című régebbi írás 2021. márciusában javított és kibővített szövege.

Osječka raskrižja

Pripovijedanje o gradu srodno je pripovijedanju o osobama koje pripovjedač književno razvija opisivanjem *karaktera* i *navika* potkrijepljenih povijesnim ili izmišljenim činjenicama. Grad koji pisac osjeća svojim, živi je organizam u čijem imenu žive karakteri i navike dobrih poznanika, dragih prijatelja poteklih iz suvremenosti te iz minulih ili nadolazećih stoljeća. Osječki karakter začeo je u čudljivosti Panonskog mora još uvijek prisutnog u dravskom mulju i okolnim močvarama. Tragovi Panonskog mora pozivaju me da pripovijedanje o gradu započinem riječima: „Moj grad nije morski, a nalazi se u moru! Iz imena Osijeka dozivaju me *oseka* i *ôs* jer moj je Osijek točka za zaustavljanje, ali i raskrižje svjetova i osoba.“ Osječka ljeta i zime karakterne su suprotnosti grada iz kojih proizlaze navike njegovih Osječana. Tako su ljeti osječka prostranstva raskošno bogata i plodna dok ih zimi zagrljaji magle odvajaju od zbilje s kojom se natječe ostatak svijeta. Ogoljenost horizonta, izloženost vodenim i zračnim strujama te praiskonska povezanost s Panonskim morem, ono je što opisuje karakter Osijeka. O izdržljivosti osječkog karaktera svjedoče ožiljci razasuti po gradskim naseljima i ulicama. Zbirka osječkih ožiljaka podsjeća na zbirku nesretnih ljubavi u kojoj je Osijek bivao osvajan i napuštan. Grad su nasilno osvajali Rimljani, Turci, Austro-ugari i brojni drugi osvajači, a među njima neprestano je prisutna i rijeka Drava uz koju Osijek meandrira.

Navike grada izrastale su u smjenama vladajućih režima, naroda i s njima pridošlih običaja. Otimajući se novinama, Osijek im se i utjecao. Novine koje je usvojio, Osijek je na koncu prilagodio svom ravničarskom karakteru te ih zadržao kao vlastite, jedinstvene i neponovljive. O izmiješanosti utjecaja, odlazaka i dolazaka, svjedoče osječka raskrižja i putovi okrenuti prema prijestolnicama. Tu se ističe sjeverno raskrižje usmjereno Budimpešti i Beču kao i njihovoj secesijskoj raskoši. Tim su raskrižjem svojevremeno prolazili car Hadrijan, a nakon njega Sulejman Veličanstveni, Eugen Savojski, Isabella von Habsburg, car Franjo Josip – svi zaokupljeni svojim ulogama na sjeverozapadu koje je simbolički označavalo blještavilo Budimpešte.

Istočno je raskrižje zamrlo u devedesetim godinama dvadesetog stoljeća. Nakon deseto-godišnje beživotnosti oživjelo je na početku novog milenija i Osijek je ponovno bio spojen s Vukovarom i Ilokom te Aljmašem, Erdutom i Daljem. Za razliku od istočnog raskrižja, južno i zapadno raskrižje u Osijeku su bili neprekinuti simboli života i spone s ostatkom Hrvatske. Tih, devedesetih godina dvadesetog stoljeća, Osijek je nalikovao na posljednju točku sa sred-njovjekovne karte svijeta u koju se ulazilo s juga ili zapada dok su istočni i sjeverni izlazi iz grada vodili u prazninu.

U nizu karakternih osobina grada Osijeka, važno mjesto zauzima i tvrdoglavost koja je Osijek sačuvala na položaju njegovih jedinstveno postavljenih raskrižja. Tvrdoglavost ovi-ja i legendu o kapelici Kamenitog križa² na križanju Vukovarske ceste i Trpimirove ulice

1 Izmijenjeno i dopunjeno u ožujku 2021.

2 Prema Balikić, Lucija (2017). Kapelica Kamenitog križa u Osijeku. Istraživanja Pro Tempore, 12, str. 55.-58.

telen pontjára emlékeztetett, amely elérhető volt délről és nyugatról, míg a keleti és az északi kijáratok a semmibe vezettek.

Eszék városának jellemző tulajdonságai közt fontos helyet foglal el hajthatatlansága, amely Eszéket egyedülálló módon kialakított útkereszteződéseinek állapotában őrizte meg. Ez az önfejlődés hozta létre azt a legendát is a Vukovári és Trpimir utca kereszteződésében található Kőkereszt kápolnácskáról,² amely épület az eszékiek körében arról ismert, hogy megosztja az időjárást: az egyik oldalon esik az eső, míg a másikon süt a nap. Nem messze ettől a kereszteződéstől a tizenharmadik században vesztőhely állt, ahol annak idején a katonai bíróság ítélete alapján kivégeztek egy lopással gyanúsított fiatalembert. Halálát a vallomástétel visszautasítása, a *hallgatással védekezés* okozta, ami mellett azért döntött, hogy megvédje menyasszonya becsületét, akivel az éjszakát töltötte. A lány másnap a fiatalembert ártatlansága mellett tett vallomást, s Eszéken, ezen az erős katonai támaszponton, az érzelmek uralkodtak el, miszerint szerelmi tragédia történt. Amikor a fiatalembert édesapja 1780-ban, nem messze fia kivégzésétől kőkeresztet állított fel, a két eszéki szerelme legendává, a kőkereszt körüli térség pedig tragikus szerelmük szimbólumává vált. A kápolnácska felépítésével tanúsították, hogy különösen erős érzelemről van szó, s a Kőkereszt kápolnácskát választották ki az eszékiek a szerelmesekért, az elvesztett, valamint a közeli vesztőhelyen kioltott lelkekért mondott rendszeres imák helyéül. A városfalon kívül elhelyezkedő kápolnácska körül szívesen sétálgattak és találkozgattak a városlakók. Így történt, hogy a Kőkereszt kápolnácska előtt választották meg azt a bizottságot, amelynek feladata az volt, hogy Eszék megkapja a szabad királyi város státuszt, s mikor már két év múlva büszkén viselhette is a címet, az örömhírt a kápolnácskájuk előtt ünnepelték. A *szerelmesek* kápolnácskájához kevésbé szép emlékek is kapcsolódnak, mint például Adela Deszaty, a város jövőjének halálra kínzása, s az érte mondott kora reggeli imák a Kőkereszt kápolnácska előtt. Ismert az is, hogy *sáraz pénteken*, a Megváltás utáni napon a kápolnácskához zarándokoltak a romák, s késő éjszakaig siratták a számukra legkedvesebbeket, s felesküdték fogadalmakra. Az eszéki útkereszteződésekről szóló elbeszéléseknek itt nincs vége, csak befejezzük, hogy a hős Eszék az olvasók gondolataiban és fantáziájában éljen és növekedjen tovább. Az olvasó az, aki a maga teljességében fogja kialakítani a hős jellemét és szokásait, amelyeket a számtalan eszéki lakos magáévá tesz, s amelyek az idők folyamán egyedülálló életformává alakulnak át.

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

2 Balikić, Lucija (2017). Kapelica Kamenitog križa u Osijeku. *Istraživanja Pro Tempore*, 12, str. 55–58. alapján.

Osječanima poznate kao razdjelnice vremena od koje s jedne strane pada kiša, a s druge sija sunce. Nedaleko ovog raskrižja krajem 18. stoljeća nalazilo se stratište na kojemu je odlukom vojnog suda svojedobno pogubljen mladić optužen za krađu. Mladićevu smrtnu kaznu uzrokovala je *obrana šutnjom* na koju se odlučio kako bi sačuvao čestitost svoje vjerenice s kojom je proveo noć. Djevojka je sutradan potvrdila mladićevu nevinost, a Osijek, snažno vojno uporište, preplavili su osjećaji Osječana poistovjećenih s ljubavnom tragedijom. Kada je 1780. mladićev otac nedaleko mjesta sinovljeva smaknuća postavio kameniti križ, ljubav dvoje mladih Osječana prerasla je u legendu, a prostor uz kameniti križ postao je simbolom njihove tragične ljubavi. Podizanjem Kapelice posvjedočeno je da je riječ o prostoru posebno snažnih osjećaja te su Osječani kapelicu Kamenitog križa izabrali za mjesto redovitih molitvi posvećenih zaljubljenima, izgubljenim dušama i dušama pogubljenih na obližnjem stratištu. Smještena izvan gradskih zidina, Kapelica je bila mjestom uz koje su se Osječani rado šetali i okupljali. Tako je pred kapelicom Kamenitog križa izabrano i povjerenstvo za ostvarivanje statusa slobodnog kraljevskog grada, a kada je nakon dvije godine Osijek taj status ponosno i ponio, Osječani su radosnu vijest proslavili pred svojom Kapelicom. Kapelica *zaljubljenih* u svom okrilju nosi i manje lijepe uspomene kakvom je i smrtno stradanje Adele Deszaty, gradske dobrotvorke, za njezine ranojutarnje molitve pred kapelicom Kamenita križa. Poznato je i to je da su na *suhi petak*, dan poslije Spasova, kapelici Kamenita križa hodočastili Romi i da su pred kapelicom do dugo u noć oplakivali svoje najmilije te prisezali na zavjete. Pripovijedanje o osječkim raskrižjima ovdje se ne iscrpljuje, ali se zaustavlja kako bi junak Osijek, nastavio živjeti i rasti u čitateljskim mislima i mašti. Čitatelj je onaj koji će u potpunosti oblikovati junakov karakter i navike – upijene od brojnih Osječana i tijekom vremena pretvorene u jedinstvene običaje.

Mirko Ćurić

HR

(Đakovo, 1964.) hrvatski književnik Objavio je dvadeset samostalnih knjiga pjesama, priča, romana, eseja, kritika i znanstvenih studija, pet likovnih monografija te dvadeset i dvije slikovnice. Priredio je i uredio više desetaka knjiga. Sudjelovao je na više desetaka stručnih i stručno-znanstvenih skupova i radove objavljivao u hrvatskim i stranim zbornicima i časopisima. Šesnaest dramskih igara izvedeno mu je u programu otvaranja Đakovačkih vezova. Tekstovi su mu prevedeni na mađarski, engleski, poljski, bugarski i makedonski jezik. Za svoj rad dobio je pet raznih nagrada. Dopredsjednik je Društva hrvatskih književnika.

HU

(Đakovo, 1964.) horvát irodalmár. Eddig összesen húsz önálló verses- és novelláskötet, regényt, esszét, kritikát és tudományos munkát, öt művészeti tárgyú monográfiát és huszontét képeskönyvet jelentetett meg. Több mint tíz könyv szerkesztője. Tíznél több szakmai és szakmai-tudományos konferencián vett részt, munkáit hazai és külföldi kiadványokban jelentette meg. Tizenhat drámai alkotását adták elő a „Đakovacki vezovi” kulturális rendezvénytársaság megnyitóján. Szövegeit magyar, angol, lengyel, bolgár és macedón nyelvekre fordították. Munkásságát öt különböző díjjal tüntették ki. A Horvát Írószövetség elnökhelyettese.

Diakovári levél

Szívbeli bátyám és édesnővérem!

Először is szívből jövő jókívánságaimat küldöm minden sógorok legjobbjának a tiszteletre méltó neve napja alkalmából. Kérem a Mindenható Isten áldását a fejére, ez minden, amit egy hozzám hasonlóan boldogtalan és magányos asszony kívánni tud. És hogyan ünnepelte a neve napját az én drága nővérem? Bizonyára jobban, mint ez a boldogtalan, aki most a komor Diakovárról írja levelét. Kint, való igaz, süt a tavaszi nap, de számomra az én Haibelemmel együtt minden fény kihunytt ebben a városban. Amikor tavaly még olyan jókedvűen és teljes lelki nyugalomban, töviről hegyire részleteztem a mi felejthetetlen emlékü Wolfgangunk utolsó napjait, nem is sejtettem, hogy milyen gyorsan és alapjaiban meg fog változni az életem, és hogy Mozart helyett az én Haibelem haláláról fogok írni. Virágzó április volt, amikor Mozartunkról írtam, és íme, abban a hónapban, amely a háborúság istenéről kapta a nevét, meghalt az én szelíd, békeszerető Jakobom, a drága Haibel. Lelki társam, aki miatt elhagytam Bécsset, és elköltöztem, amikor ideérkeztem, úgy éreztem, és most is, hogy egyedül maradtam, így érzem: akárha a világ végére. Ó, Ti aztán tudjátok, hogy mennyit sírt a drága mama, amikor eljöttünk, de hát hová visz téged, Sophie, az az ember? Ez a város valahol Törökországban van? Hol is található tulajdonképpen? De hát örökre elhagyjátok Bécsset? Bécsset ezért a... hogy is hívják... Diakováért? De hát ez a te Haibeled már híresnek mondható: vígoperáját, a *Der Tyroler Wastelt* csak Bécsben előadták már 118-szor, és hol van még a Monarchia többi városa? Bécsben mindenütt a vidám dalait éneklik, egész Bécs csodálja, mondta a mama, és ő meg úgy döntött, hogy elmegy a világ végére. Diakovárra. Mit is jelent ez a név tulajdonképpen: valami diákváros? Haibel meg te diákok vagytok? Hányan élnek ott egyáltalán? És hogy élnek? Tud ott egyáltalán németül bárki is azon a mézes beszédű püspökön kívül, aki megbabonázta Haibelt? Érdekel ott egyáltalán bárkit is a Singspiel? Színházuk, sírt a mama, az biztosan nincs. Kinek fog ott Haibel muzsikálni, és mi lesz a te karriereddel? Ah, én már öreg vagyok, ti fiatalok, talán jobban tudjátok, de Bécsset itt hagyni... Ti nálam is jobban tudjátok, mennyit sírt a mama, de aztán megnyugodott, amikor megtudta, hogy Haibel regens chori lett, 500 forint fizetéssel, és kapott 150 forintot a költségeire, bútorozott házat, én meg szolgálót, igaz, hogy csak egy analfabéta parasztlányt, de arany keze volt, és sokat ért nekem a háztartásban. Mandić püspök nagylelkű volt velünk, és hamarosan elmúltak a nehéz idők. A mama is belátta, hogy mi itt jobban élünk, mint Bécsben. Most nézd, én boldogtalan,

Pismo iz Đakova

Brate po srcu i sestro!

Kao prvo, najboljem od svih šurjaka upućujem svesrdne čestitke prigodom sretna imendana. Neka vam i nadalje svemogućí Bog podari svoj blagoslov, to je sve što ovako nesretna i sama mogu poželjeti. A kako je svoj imendan proslavila moja draga sestra? Sigurno bolje nego nesretnica što vam piše iz tmurnog Diakovara. Vani, doduše, sije proljetno sunce, ali meni se sva svjetlost u ovom gradu s mojim Haibelom ugasila. Kada sam vam prošle godine onako sretna i spokojna nadugačko i naširoko pisala o posljednjim danima našega neprežaljenog Wolfganga, nisam ni slutila kako će se brzo i temeljito promijeniti moj život i da ću vam, umjesto o Mozartu, pisati o smrti moga Haibela. Cvjetni je travanj bio kada sam pisala o našem Mozartu, a evo u mjesecu koji je dobio ime po bogu rata, umro je moj pitomi, miroljubivi Jakob, moj Haibel. Moja srodna duša zbog koje sam ostavila Beč i odselila se, činilo mi se kada sam stigla, a čini mi se i sada, kada sam ostala sama, potpuno sama: kao na kraj svijeta. O, vi znate koliko je naša mamam plakala kada smo otišli, pa gdje te to On, Sofija, vodi? Pa je li taj grad u Turskoj? Pa gdje se to zapravo nalazi? Pa zar ćete zauvijek otići iz Beča? Iz Beča u... kako se ono zove... Diakovar? Pa tvoj Haibel je skoro slavan: njegova komična opera *Der Tyroler Wastel* samo je u Beču izvođena čak 118 puta, a gdje su drugi gradovi u Monarhiji? Cijeli Beč pjeva njegove vesele pjesme, cijeli Beč mu se divi, kaže mamam, a on odlučio otići na kraj svijeta. U Diakovar. I što to ime zapravo znači: nekakav đački grad? Pa zar ste ti i Haibel đaci? Pa koliko tamo uopće živi ljudi? I kako žive? Zna li tko uopće njemački jezik osim toga slatkorječivog biskupa što je začarao Haibela? Zanima li koga tamo *Singspiel*? Kazalište sigurno, plakala je mamam, oni nemaju. Kome će tamo svirati tvoj Haibel, a tek tvoja karijera? Ah, ja sam stara, vi mladi i valjda bolje znate, ali ostaviti Beč... Ta vi bolje znate koliko je mamam plakala, ali se umirila kada je čula da je Haibel postao *regens chori* s 500 forinti plaće, i da su mu dali 150 forinta za troškove, i namještenu kuću, a ja sam dobila i služavku, doduše nepismenu seljanku, ali ta je imala zlatne ruke i jako mi je vrijedila u kući. Biskup Mandić bio je prema nama velikodušan i ubrzo nas je prošla zajednička muka. I mamam je sama priznala kako mi ovdje živimo bolje nego u Beču. Vidi mene nesretne, još se nisam odviknula od "mi". Nema više mi, nema više mog Haibela, ja, ja, samo i sama ja! Kako je to bolno, draga moja sestro, koja si nakon smrti Mozarta našla tako krasnoga muža. No ja sam odlutala i nikako da vam kažem kako je moj Haibel umro. Bilo je to 27. ožujka 1826. Prethodni dan bio je prohladan

még mindig mindent ezzel a „mi”-vel mondok. Már nem mi vagyunk, nincs már az én Haibelem, én, én, csak én egymagam! Mennyire fáj ez nekem, drága nővérkém, Te micsoda nagyszerű férjet találtál Mozart halála után. De elkalandoztam, és még el sem meséltem, hogyan halt meg Haibel. 1826. március 27-én történt. Előtte való nap hűvös volt, Jakob bevette magát a szobájába, és Mozart klavikordján muzsikált, amit elhozott Bécsből. Nagyon hálásak vagyunk, drága nővérem, hogy magunkkal hozhattuk ezt a klavikordot, mintha Te meg Mozart lettetek volna velünk a házban, és a drága mama, miközben Haibel zenét írt, én meg hímeztem mellette, vagy egy szép könyvet olvastam. Nem tudom, mit csináljak ezzel a klavikorddal, már látni sem bírom, most már nemcsak arra a napra emlékeztet, amikor Mozart meghalt, hanem arra is, amikor az én feledhetetlen Jakobom elhunyt. A szolgálólány tegnap takarított a szobában, és véletlenül leütött néhány billentyűt. Mikor meghallottam, eszembe jutott Mozart halála, az a gyertya, amelyik kihunyt a szobánkban, és a mama azt mondta, hogy fussak el Mozarthoz, mert balsejtelmek gyötrik. Odamentem az ágyához, és ő rögtön megszólított: „Ő, drága Sophie, jó, hogy itt van, ma éjjel még itt kell maradnia, hogy meglássa, hogyan halok meg.” Én erős akartam maradni, és ellenkeztem vele, de ő nem hagyta magát: „A nyelvemen érzem a halál ízét, és ki lenne az én kedves Constanzém mellett, ha Ön nem marad nálunk?” Te pedig, drága nővérkém, utánam jöttél, és megkértél, hogy menjek el a Szent Péter-templom papjához, hogy jöjjön Mozarthoz. Az meg sokáig vonakodott, és alig tudtam rávenni, hogy elinduljon. A mama meg rettegve várt, már éjszaka volt. Szegényke halálra rémült, és én rábeszéltem, hogy aludjon a legidősebb nővérünknel, a boldogult Hoffer özvegyénél, és visszafutottam Hozzád, drágám. Mozart ágyánál ott volt az a Süssmayer. Rátette a paplanra a *Requiem*et, Mozart pedig magyarázta neki, hogyan kellene a halála után befejezni. Aztán elküldtek valakit doktor Clossetért, a színházban találtak rá, és csak az előadás vége után jött el. Továbbra is hideg borogatást írt elő az égő homlokára, ami annyira rosszul hatott rá, hogy nem is tért többé magához, a haláláig. Az utolsó cselekedete az volt, hogy az ajkával formálva a szót megüzente, hogyan szóljanak a dobok a *Requiem*ben. Te pedig, drága nővérkém, térdre estél, és kérlelted a Mindenhatót, hogy segítsen neki, kétségbeesetten, könnyben fürödve...

De elkalandoztam, mit tegyek, ha ez a klavikord mindig Mozarra emlékeztetett, és az én Haibelem mintha csak az ő munkáját folytatta volna. Haibelnek szép halála volt, ahogy itt szokás mondani, habár én kétlem, hogy a halál egyáltalán lehet szép, esetleg annak, aki meghal, és a lelke az angyalok karával az Úr színe elé kerül, de számunkra, akik itt maradunk, borzalmas. Haibel sokáig dolgozott azon az éjszakán, álmomban hallottam, ahogy leüti a billentyűket. Nem volt erőm felkelni, és odaülni mellé, és annyira sajnálom, hogy elmulasztottam élete utolsó akkordjait. Talán tudjátok, hogy Jakob Diakovárban nem az volt már, aki Bécsből eljött. Ott Singspieleket, operetteket, vidám dalocskákat szerzett, itt viszont teljesen megváltozott. Az utóbbi

i Jakob se zavukao u svoju sobu i svirao na Mozartovom klavikordu koji je donio iz Beča. Mnogo ti hvala, draga sestro, što si nam dopustila da ponesemo taj klavikord s nama, s njim u kući kao da ste i ti i Mozart i naša draga maman bili prisutni dok je Haibel skladao, a ja vezla pored njega ili čitala kakvu lijepu knjigu. Ne znam što ću s tim klavikordom, ne volim ga više ni vidjeti, sada me ne sjeća samo na onaj dan kada je umro Mozart već i na dan kada je umro moj dragi, neprežaljeni Jakob. Služavka je jučer čistila sobu pa je udarila slučajno po tipkama, kada sam začula te zvukove, sjetila sam se Mozartove smrti, one svijeće što se ugasila u našoj sobi pa mi je maman rekla da otrčim do Mozarta jer su je obuzele zle slutnje. Pošla sam k njegovoj postelji, a on me smjesta oslovi: "Ah, draga Sofijo, dobro je da ste tu, morat ćete ostati još noćas, morate vidjeti kako umirem." Ja sam pokušala biti jaka i sve opovrgavala, ali on se nije dao: "Na jeziku mi je okus smrti, a tko će biti uz moju milu Constanzu ne ostanete li vi tu?" Sestra je pošla za mnom i zamolila me da pođem svećeniku iz Svetoga Petra da dođe do Mozarta. On se mnogo skanjivao i jedva sam ga privoljela da dođe. A maman me čekala puna zebnje, a bio je već mrak. Jadnica se uplašila, a ja sam je nagovorila da prespava kod najstarije kćeri, udovice pokojnog Hofera, i brzo otrčala sestri. Uz Mozartovu postelju bio je neki Süssmayer. Na pokrivač je položio Requiem, a Mozart mu je objašnjavao kako bi ga nakon smrti njegove valjalo dovršiti. Poslali su onda po doktora Closseta, našli su ga u kazalištu, a taj je došao tek kada je odgledao komad do kraja. Propisao mu je još hladnih obloga oko užarene glave, što ga je toliko uzdrimalo da više nije dolazio k sebi do samog preminuća. Zadnje mu je još bilo da ustima izrazi kako bi htio da zvuče bubnjevi u Requiemu. A ti si se, sestra moja, bacila na koljena te zazvala Svemogućega da stane uza nj, sva očajna, u suzama...

No, ja sam odlutala, ali što mogu kada me taj klavikord uvijek podsjećao na našega Mozarta, a moj Haibel kao da je nastavio njegovo djelo. A Haibel je imao lijepu smrt, kako to ovdje kažu, iako sumnjam da smrt može biti lijepa, možda je lijepa onome koji umre pa mu duša s anđelima okružena stigne pred Boga, ali nas koji ostajemo ispunjava strava. Haibel je dugo te noći skladao, čula sam ga kroza san kako udara po tipkama. Nisam imala snage ustati se i sjesti pokraj njega, toliko mi je žao što sam propustila zadnje njegove životne note. Vi valjda znate da Jakob u Diakovaru nije bio onaj iz Beča. Tamo je skladao Singspiele, operete, šaljive pjesmice, a ovdje se potpuno promijenio. Zadnjih godina skladao je misu za misom, šesnaest je misa napisao i izveo u trošnoj đakovačkoj crkvi koju zovu katedralom, ali meni prije nalikuje seoskoj bogomolji. Ali, kažu, gdje je biskup, tamo je katedrala. Godinama su u mom salonu odjekivali ozbiljni, uzvišeni tonovi, a Haibel je onim svojim lijepim i dubokim glasom pjevao "Gloria in Excelsis Deo". U Beču sam znala izbjeci pokoji misu, pogotovu u dane kada nisam imala što lijepa odjenuti, a znate kako sam se voljela uređivati i lijepo odijevati, a ovdje sam znala po pet-šest misa pored svoga Haibela odslušati.

években egyik misét a másik után írta, tizenhat misét szerzett és adott elő az om-ladozó diakovári templomban, amit ugyan katedrálisnak hívnak, de engem inkább egy falusi imaházra emlékeztet. De azt mondják, ahol a püspök, ott a katedrális. Éveken át komoly, emelkedett hangok visszhangoztak a szalonomban, Haibel pedig azon a szép és mély hangján énekelt a Gloria in Excelsis Deót. Bécsben előfordult, hogy néha kihagytam egy-egy misét, főleg olyankor, amikor nem tudtam semmi-lyen szép ruhát fölvenni, hiszen tudjátok, mennyire szerettem szépítkezni és szépen öltözni, itt meg öt-hat misét is képes voltam Haibel mellett meghallgatni.

Mindig nehéz, ha olyan valaki hal meg, akit szeretsz, még ha annyit vigasztalják is, mint engem Haibel az utolsó napjaiban. Tudod, semmitől sem kell félned, drá-ga Sophie-m, a te neved bölcsességet jelent, legyél tehát bölcs, mint akkor voltál, amikor velem jöttél Diakovárra. Szép volt itt nekünk, tényleg szép, annyira szép az életünk, mondogatta Haibel, én meg mintha haragudtam volna erre a Diakovárra, ahol nincs színház és kávéház, ahol nincs társasági élet, ahol túlságosan is nyugod-tan és csendesen éltem, ahol nem volt kinek felöltözöm és szépítkeznem, kizárólag Jakobnak, akinek meg ez nem számított. Hol vannak azok az idők, amikor vígoperá-kat szereztél, amikor a bécsiek özönlöttek az előadásaidra, amikor a kávéházakban és a kaszinókban a te áriáidat énekelték, és rád köszöntek az utcán? De ő csak a Prédikátort idézte: hiábavalóság, minden hiábavalóság, ezeket mondogatta. Ez az élet, Sophie: mindenütt ott van az élet, ha tudod, hogy hogyan kell élned! Az én éle-tem pedig az, hogy miséket szerezzek. Mindegyik misével, amit megírok, és a kedves barátaim meg előadnak, úgy érzem, hogy közelebb kerülök Istenhez, és egyre job-ban értem. Istent pedig nem érdeklik különösebben a bécsi szalonok és a Singspiel.

Álmában halt meg az én Haibelem. Előző éjjel, mintha érezte volna a halálát, meg-gyónt és megáldozott. Hajnalban a kávé illatára éreztem fel, amit a szolgáló készített. Hívtam Haibelt, hogy együtt igyuk meg a reggeli kávékat, mielőtt elmegy orgonálni a reggeli misére, hiszen ő annyira szerette, amikor kettesben ott ültünk hajnalban a meleg kávé mellett, amíg hűvös van, és előtörnek a nap első sugarai, és a világ szűzie-sen tiszta és magasztos. Ébreszttem a drága Haibelt, és akkor megéreztem, hogy hideg és merev, és nyitott szemmel bámulja a mennyezetet. Felsikoltottam, és hívtam a szol-gálót, ügyes asszony, megtapogatta, aztán megölelt és megcsókolt, és horvátul részvé-tét nyilvánította, majd elfutott gyertyát gyújtani, talált valahol szenteltvizet is, és azzal kereszt alakban meghintette a testet. Soha nem csókolt meg azelőtt, nem is ölelt meg, de abban a pillanatban nem szolgáló és nagyságos asszony voltunk, Haibel halála egy rövidke időre eltörölte ezeket a határokat. Elszaladt a püspökségre az orvosért és a püs-pöki titkáráért, aztán minden valahogy tőlem függetlenül zajlott. Az első órákban épp olyan volt, mintha Haibel csak aludna, de aztán koporsóba tették, és a többi, hiszen tudjátok: a szertartás, amit maga Raffay püspök celebrált, a könnyeim, ó, keservesen, mennyire keservesen sírtam, sokkal keservesebben, mint amikor megtudtam, hogy a

Uvijek je teško kada umru koje voliš, pa makar te toliko tješili kao moj Hebel u zadnjim danima. Znaš, ništa se ne brini, Sofija moja, tvoje ime znači mudrost pa budi mudra kao što si bila kada si došla za mnom u Đakovo. Lijepo nam je bilo, baš lijepo, tako je lijep naš život, govorio je Haibel, a ja sam se kao ljutila na taj Diakovar, gdje nema kazališta i kavana, gdje nema društvenog života, gdje sam živjela premirno i pretiho, gdje se nisam imala za koga odijevati i kititi osim za Jakoba, a njemu do toga nije bilo stalo. Gdje je ono vrijeme kada si skladao smiješne operete, kada su Bečani hrlili na tvoje opere, kada su po kavanama i kasinima pjevali tvoje arije, pozdravljali te na ulici? A on bi samo navodio Propovjednika: Ispraznost, sve je ispraznost, tako je nekako govorio. Ovo je, Sofija, život: svagdje je život kada znaš kako trebaš živjeti! A moj je život skladanje misa. Svakom novom misom koju napišem, a moji je dragi prijatelji izvedu, čini mi se kako sam bliže Bogu i bolje ga razumijem. A Bog ne mari previše za bečke salone i Singspiel.

Umro je moj Haibel u snu. Noć prije se, kao da je slutio smrt, ispovjedio i pričestio. Osjetim zorom u sobi miris kave što ju je služavka pripremila. Pozovem svoga Haibela da zajedno popijemo jutarnju kavu prije nego ode svirati na jutarnju misu, on je to jako volio kada nas dvoje u zoru sjedimo uz toplu kavu, dok je još prohladno i probijaju se prve zrake sunca i svijet izgleda djevičanski čist i uzvišen. Budim svog Haibela, a onda osjetim kako je hladan i ukočen i otvorenih očiju bulji u strop. Vrisnula sam i pozvala služavku, spretna je to žena, opipala ga je, a onda me je zagrlila i poljubila i na hrvatskom mi jeziku izrazila sućut te otrčala zapaliti svijeću i pronašla negdje posvećene vode i njome ga je poškropila znakom križa. Nikada me do tada nije poljubila, niti zagrlila, ali u tom trenu nismo bile služavka ni gospodarica, Haibelova je smrt prebrisala nakratko te granice. Ona je otrčala u biskupiju po liječnika i biskupova tajnika i sve se potom nekako odvijalo neovisno o meni. Prvih sati činilo mi se da moj Haibel samo spava, ali su ga strpali u kovčeg i znate kako već ide: obredi koje je vodio sam biskup Raffay, moje suze, o, gorko sam, gorko plakala, puno gorče nego kada sam saznala da je umrla maman, a ja iz Diakovara nikako ne mogu stići na sahranu, možda bi mi bilo i teže da sam je vidjela, našu dragu maman koja je toliko propatila, da sam je ispratila do vječnog počivališta, ali tko zna? Kada su spustili kovčeg u zemlju, onda sam izgubila razum, bacila sam se na koljena kao ti, moja draga sestro, pred Mozartovim grobom, zazvala Svemogućega da stane uza nj, a onda sam, kažu, zapjevala iz sveg glasa, toga se uopće ne sjećam, i to lijepo i zvonko zapjevala, tako kažu, nekoliko stihova na glazbu iz posljednje mise Haiblove:

...Dómine Deus, Rex cæléstis, Deus Pater omnípotens. / Dómine Fili Unigénite, Iesu Christe, Dómine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, / Qui tollis peccáta mundi, miserére nobis; / Qui tollis peccáta mundi, súscipe deprecatiónem nostram. / Qui sedes ad dexteram Patris, miserére nobis...

mama meghalt, és hogy én Diakovárról semmiképp sem érek oda a temetésére, talán könnyebb lett volna, ha látom őt, a drága mamát, aki annyit szenvedett, ha elkísértem volna a végső nyughelyére, de hát ki tudja ezt? Amikor leengedték a koporsót a földbe, akkor eszemet vesztettem, térdre estem, akárcsak Te, drága nővérkém, Mozart sírja előtt, kértem a Mindenhatót, hogy álljon mellé, aztán, ahogy mesélik, teljes erőmből énekelni kezdtem, erre egyáltalán nem emlékszem, szépen és zengő hangon énekeltem, így mesélik, néhány sort Haibel utolsó miséjének dallamára:

...Dómine Deus, Rex caeléstis, Deus Pater omnipotens. / Dómine Fili Unigénite, Iesu Christe, Dómine Deus, Agnus Dei, Fílius Patris, / Qui tollis peccáta mundi, miserére nobis; / Qui tollis peccáta mundi, súscipe deprecationem nostram. / Qui sedes ad dexteram Patris, miserére nobis...

Igen, irgalmaz nekünk, Te, aki az Atya jobbján ülsz, aki elveszed a világ bűneit, nekem és az én Jakobomnak. És neked is, nővérkém, és Georgnak, és Mozartnak, és minden embernek. Irgalomra van szükségünk.

Ezekben a napokban különösen vigasztalan vagyok, nem csak azért, mert szomorú vagyok, egyedül vagyok, és nem tudok már tovább élni ebben a városban. Elfelejtettem gipszbe öntetni Haibel arcát, nincs róla egyetlen arcképem sem, ő mindig csak legyintett, hogy nincs erre most ideje, és majd később festeti meg magát. Attól félek, hogy el fogom felejteni az arcát, attól félek, hogy mindannyian el fogjuk felejteni. Pedig ő olyan nagy ember volt, azok közül való, akik le tudták győzni a saját hiúságukat, és elmenni a világ végére, és ott még nagyobb emberré válni, és nagyobb művésszé, olyaná, akinek a nagyságát senki, rajtam, Mandić és Raffay püspökön meg a társain kívül a diakovári püspöki zenekarban, rajtunk kívül senki nem ismerte és nem is ismerhette fel. Mihelyt megérkezem Bécsbe, fölkeresem a legjobb bécsi arcképfestőt, hogy fesse meg az én leírásom alapján, van rá pénzem, ezt biztosan megengedhetem magamnak. Ezekben a napokban a dolgaimat rendezem, és indulok Hozzátok, az egyedüliekhez, akik megmaradtak nekem a drága Haibelem és a mamánk halála után. Lelkesedés nélkül térek vissza Bécsbe, és csak Haibel sírja meg Mozart klavikordja marad utánam Diakováron. Nincs rá erőm, hogy magammal hozzam, és úgy hiszem, hogy ezt ti sem, számomra a legkedvesebbek, nem rójátok föl nekem.

Lélekben öllelek és szívből jövő szeretettel üdvözöllek Benneteket, a szívemből, amely még dobog, és mindörökre a Tiétek.

Sophie Haibel

LADÁNYI ISTVÁN fordítása

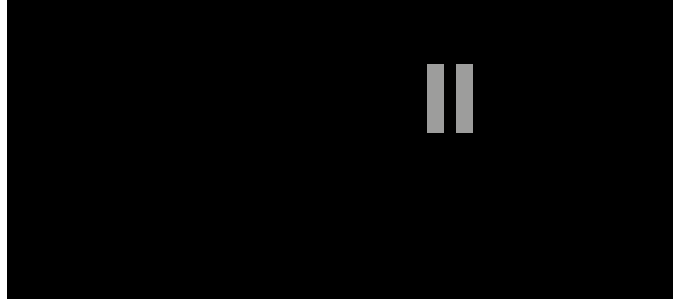
Da, smiluj nam se koji sjediš s desne Ocu, koji oduzimaš grijehe svijeta, meni i Jakobu. I tebi, sestro, i tvom Georgu, i Mozartu, i svakom čovjeku. Smilovanja nam treba.

Ovih sam dana posebno neutješna, ne samo jer sam tužna i sama i ne mogu više živjeti u ovom gradu. Zaboravila sam otisnuti u sadri Haibelovo lice, nemam niti jedan njegov portret, ta on je uvijek odmahivao rukom kako sada nema vremena i portretirat će se kasnije. Bojim se kako ću zaboraviti njegov lik, bojim se kako ćemo ga svi zaboraviti. A on je bio tako velik čovjek, jedan od onih koji su u stanju bili savladati vlastitu taštinu i otići na kraj svijeta i postati još veći čovjek i bolji umjetnik, toliko velik da nitko osim mene, biskupa Mandića i Raffaya i njegovih sudrugova u đakovačkoj biskupijskoj glazbi to nije znao niti mogao znati. Čim dođem u Beč, otići ću kod najboljeg dvorskog portretista, neka ga naslika po mome opisu, novca imam, to si zasigurno mogu priuštiti. Ovih dana spremam stvari i krećem kod vas, jedini moji, koji ste mi preostali nakon smrti moga Haibela i naše maman. Vraćam se bez žara u taj Beč, a u Diakovaru iza mene ostaje samo Haibelov grob i Mozartov klavir. Njega nemam snage ponijeti sa sobom, a vjerujem kako mi vi, moji najmiliji, to nećete zamjeriti.

U duhu vas ljubim i srdačno pozdravljam i privijam k srcu što još uvijek kuca i zanavijek je vaše.

Sofija Haibel

Josip **Cvenić**

HR

Rođen sam 30. prosinca 1951. godine. Grad u kojem sam se rodio je Osijek, grad na rijeci Dravi i to u Donjem gradu. Kuća u kojoj sam se rodio nedaleko je rijeke, tako sam već kao najmanje dijete, dakle koje je tek prohodalo, odlazio na obalu rijeke i udisao njene mirise, slušao priče o njoj i gledao Donjograđane kako se kupaju, pecaju i vade pijesak iz rijeke no, mene su zanimale priče. Priče su dolazile valovima od Retfale, tamo su većinski stanovnici bili Mađari.

Dakle, na Dravi sam odrastao, na Dravi sam ostario. Toliko sam s njom, da sve mislim da me neće zakopati u zemlju već pustiti niz rijeku, tako bismo ona i ja, putovali zajedno, tamo, u Crno more.

HU

1951. december 30-án születtem. A Dráva melletti Eszéken, az eszéki alsóvárosban láttam meg a napvilágot, egy a folyóhoz közeli házban. Így már kisgyermekként, mihelyt járni tudtam, elmentem a folyópartra, belélegeztem az illatát, hallgattam a róla szóló történeteket, és néztem az alsóvárosiakat, ahogy fürdenek, horgásznak és homokot gyűjtenek a folyóból – de engem a történetek érdekeltek. Ezek a történetek többségükben a magyar lakosú rétfalvai hullámokkal érkeztek hozzánk.

A Dráva mellett nőttem fel, a Dráva mellett öregedtem meg. Annyira egy az életünk, hogy egyre erősebben hatalmába kerít a gondolat: ne a földbe temessenek el, hanem adjanak át a folyónak, hogy együtt utazhassunk a Fekete-tengerbe.

És a Dráva csak folyt

(Nagyon folyékony, egyszerű, és ami
a legeslegjobb: igaz historiográfia)

Szerencsés voltam, hogy folyó mellett születtem, s egész gyermekkoromat ebben az akkor számomra legkedvesebb közegben lubickolhattam át. Első reakcióm a Drávára, amelyet szüleim abból az időből őriznek emlékezetükben, amikor beszélni kezdtem, a csodálkozás volt: „Mennyi ta!” (értsd: tea). Ez a folyó iránti csodálat és imádat a mai napig eleven. Mihelyt megtanultam járni, szinte minden nap elzarándokoltam a folyóhoz, amellyel egybefolyt a gyermekkorom, s ahol napról napra újabb és újabb élményekkel gazdagodtam – mintha Hérakleitosz törvénye szerint történne minden.

Sokan voltak, akiknek az élete a tovaflow Dráva ritmusára telt. Broko, Vondra, Karan, Junker (a folyóba fulladt), Malac (akinek a lába megbénult, amikor felmászott egy akácfára), Lazo, Tarzan (aki a folyó feléig le tudott úszni), Brca, Biljan (a hátán összefogott kézzel úszta át a folyót) és sokan mások: halászok, homokbányászok, folyóimádók és a víz varázslói voltak a Dráva legodaadóbb hívei.

De a Drávával messze a gyerekek voltak a legszorosabb barátságban. Némelyikük ügyesebben mozgott a vízben, mint a szárazföldön (Čombe előbb tudott úszni, mint járni). Vonzó és hatalmas volt a Dráva.

Varázslatos volt minden évszakban. Igaz, leginkább nyáron vonzott bennünket, bár ebben az évszakban amiatt egy kicsit szomorúak voltunk, hogy ilyenkor a fel-frissültni vágyó emberek csapatokban rontottak a folyóba. Féltékenyek is voltunk: mindenkit befogadott, mintha még örült is volna nekik. Pedig mi játszottunk a homokjában, mi találtunk rá az elhagyatott partokra, mi voltunk mindkét part kalózzai és urai. A fürdőzők pedig mint a heringek, szorosan egymás mellett a vízben, élvezték, hogy nincs már olyan melegük, s a „Nyár van, elviselhetetlen a hőség, semmit sem lehet csinálni, le kell hűtenünk magunkat”-tal igazolták, hogy joguk van a semittevésre. Aztán a vasárnap. Vasárnap játszottunk a legkevesebbet a folyó mellett, mivel ilyenkor a Drávát szinte látni sem lehetett. Az emberek inkább egész nap hideget ettek, csak hogy minél jobban le tudják hűteni felhevült testüket. A komposnak ilyenkor annyi munkája volt, hogy még a napi sörét sem volt ideje meginni, s ettől mindig ideges lett. Vasárnaponként lapos halászcsonakon cirkáltunk

tekla rijeka drava

(vrlo tečna, jednostavna i, što je najbolje, istinita historiografija)

Imao sam sreću da sam se rodio uz rijeku pa mi je cijelo djetinjstvo bilo uprskano tom, meni onda najdražom, tekućinom. Moja prva reagiranja na Dravu, koja su ostala u sjećanju mojih roditelja, iz vremena prvih izgovorenih riječi, bila su čuđenja: „Koliko čava!” (čitaj: čaja). To čuđenje i divljenje prema rijeci ostalo mi je do danas. Čim sam prohodao, nastupilo je moje, gotovo svakodnevno, hodočašće na rijeku s kojom mi je cijelo djetinjstvo proteklo, iz dana u dan, iz novog u novo, kao po Heraklitovu zakonu.

A takvih, čiji je život tekao s rijekom, bilo je mnogo. Najodaniji su bili: Broko, Vondra, Karan, Junker (ugušio se u njoj), Malac (kojem su oduzete noge od *bagrovanja*), Lazo, Tarzan (mogao ju je do pola preroniti), Brca, Biljan (preplivao ju je zavezanih ruku na leđima), i drugi alasi, pjeskaroši, rijekoljubci i čarobnjaci na vodi.

Djece, čiji je najveći prijatelj bila Drava, bilo je daleko više. Bilo je onih koji su veće vještine stekli na vodi negoli na kopnu. (Čombe je proplivao prije no što je prohodao).

Toliko je bila privlačna i moćna Drava.

Bila je u stvari čarobna kroz sva godišnja doba. Istina, najviše je privlačila ljeti, iako smo mi tada bili pomalo tužni, jer su ljudi hrlili u krdimu u nju, ne bi li se osvježili. Bili smo ljubomorni, a ona ih je sve primila kao da se s njima raduje. Ipak, mi smo se igrali u pijesku, nalazili puste plaže, bili gusari i gospodari obiju obala. A kupaći, gotovo jedan do drugoga, stojeći bi se brčkali u vodi sretni što im više nije tako vruće i što imaju opravdanje za ljenčarenje jer govorili bi: „Ljeto je, vrućina, ne može se ništa raditi, treba se rashladiti”. A nedjeljom, nedjeljom smo se najmanje igrali na rijeci, jer se ona jednostavno nije vidjela. Ljudi su ostajali na rijeci, jer se ona jednostavno nije vidjela. Ljudi su ostajali cijeli dan na suhoj hrani, samo da što više rashlade svoje upareno tijelo. Komparoš je tada imao toliko posla te nije stigao popiti svoj redoviti broj boca piva dnevno i to ga je uvijek razbjesnilo. Mi bismo nedjeljom krstarili *čiklom* posred rijeke i pazili da ne udarimo slučajno u Biljana koji se kladio kako će preplivati Dravu zavezanih ruku na leđima.

a folyó közepén, és vigyáztunk, nehogy véletlenül Biljanba ütközzünk, aki ilyenkor kötött fogadásokat, hogy a hátán összefogott kézzel átússza a Drávát.

A Dráva napról napra sekélyebb, keskesenyebb és egyre hidegebb lett. Beköszöntött az ősz. S mintha győztünk volna, boldogan folytattuk közös életünket a folyóval, amely rendületlenül folyt tova, hordva a fürdőzők piszkát. Nyugodt volt, és újra elbűvölt bennünket csillogásával, illatával és titokzatosságával. Ilyenkor őszszel volt a homokbányászat ideje: a Dráva visszahúzódott, a fürdőzők nem zavarnak, az emberek pedig veszik a homokot. Broko csak dörzsölte a markát, leitta magát a sárga földig, majd kezdte előlről az egészet. Öt-hat csónakja volt, különböző fickóknak adta bérbe, akik hozták neki a homokot, így keresték meg a cigarettára, italra, mozira, s némelyek bizony a betevő falatra valót. Mi, gyerekek, cukorkáért vagy életünk első cigarettájáért segítettünk homokot hordani a partról, s amikor elfáradtunk vagy megszomjajztunk, a homokkal megtisztított – s a saját édesanyánk kanálánál is tisztább – lapátokkal szétkergettük a küszöket, és teleittuk magunkat a Dráva tiszta vizével.

De a homok megfagyott, a Dráván jégpáncél keletkezett, az orrunk folyni kezdett. A tél nem zavart bennünket, a folyót még kevésbé, jégtáblák úsztak rajta, majd összefüggő jégpáncél borította: másfajta játékot kínált. Boldogan futkároztunk a túlpartra, a folyó folyik, mi pedig járunk rajta. A komp, nem volt mit tenni, kényszerpihenőn volt. A homokbányászok és a pecások továbbra is együtt maradtak; itták a forró pálinkát és a forraltbort a Halászházban, és ki nem fogtak a folyóhoz kapcsolódó kitalált hősteteikből és egyéb történeteikből.

Karan legtöbbször egy furcsa reggeli élményéről győzködte a többieket. Egyszer kora hajnalban, úgy három körül ment ki pecázni. Alig helyezkedett el, amikor is egy akkora harcsa ugrott ki a vízből, hogy majdnem a kompot is a partra vetette. Kétméteres hullámokat vert, s már maga a feje is akkora volt, mint a fél komp. Aztán elúszott a Duna felé. Nem sokan hittek neki, de amíg mesélte, mindig csendben hallgatták.

Broko télen mindig összeszámolta, hogy az elmúlt nyáron hány fuldoklót mentett meg és vitt a partra. Mikor mindenkit összeadott, kiderült, hogy életmentő pályafutása alatt háromszázkilencvenkilenc fuldoklót húzott ki a folyóból. Egyik télen meg is örökítették hősteteit, ugyanis Gyula mindent lejegyzett, és beküldte a *Plavacba*, az írás meg is jelent, azzal a fényképpel együtt, amelyen Broko, mint valami testépítő, izmait mutogatja. Ugyanezen a napon Broko minden drávavölgyinek fizetett, aki a Halászházba betért.

A tél, így mondják, hosszú – és valóban az. Már mindenki feszült volt, kifogytak a történetekből, a bornak elment az íze a forralástól, hó nincs, de a nap sem süt; a tél vége és az igazi tavasz közötti idő, akár egy folyó, valahogy végeláthatatlanul szétterpeszkedik, és csak nagyon lassan csordogál.

Drava bi postajala sve plića, sve uža i sve hladnija. Dolazila bi jesen. Kao da smo pobijedili, mi bismo sretni nastavljali život s rijekom koja bi i dalje, naravno, tekla i odnijela svu onu prljavštinu koju su ostavili kupači. Smirila bi se i ponovo nas očarala svojom zrcalnošću, mirisom i tajanstvenošću. Pjeskarenje je u jesen u punom jeku: Drava mala, kupači ne smetaju, a ljudi kupuju pijesak. Broko je samo trljao šake i napijao se do izbljuvavanja i ponovnog početka. Imao je pet-šest čamaca, iznajmljivao ih momcima koji su dovozili pijesak i tako zarađivali za cigarete, piće, kino, a neki bogami i za kruh. Mi bismo djeca pomagali odbacivati pijesak od obale za bombone ili za prvu cigaretu u životu, a kad bismo se umorili i ožednjeli, uzeli bismo lopatu izribanu pijeskom, i tako čistiju i od maminih žlica, rastjerali njome *kedere* i napili se bistre pitke Drave.

Ali pijesak bi se mrznuo, Drava bi tekla ledena, a naši nosovi postadoše balavi. Zima nam nije smetala, još manje rijeci. Ona bi se poklopila santama i ledom, a nama bi pružila druge igre. Trčali bismo preko nje sretni, ona teče, a mi hodamo po njoj. Kompa bi stala, a i što će. Pjeskaroši i pecaroši bili su i dalje zajedno u Ribarskom domu uz kuhanu rakiju i vino i dosta izmišljenih priča o vlastitom junaštvu vezanom za rijeku.

Karan je obično uvjeravao druge u jedno njegovo čudno jutro. Pecao je u ranu zoru, negdje oko tri poslije ponoći, kad se izdigao takav som koji je *kompu* skoro bacio na obalu. Samo mu je glava bila kao pola *kompe*, a napravio je valove od dva metra visine. Zatim je otplivao prema Dunavu. Malo tko je u to vjerovao, ali dok se prepričavalo, uvijek je bila tišina.

Broko je zimi prebrojavao koliko je prošlog ljeta utopljenika spasio, a koliko izvadio. Kad je sve prebrojio, izišlo je tristo dvadeset i devet utopljenika koje je Broko u svojoj karijeri spasitelja uopće iz rijeke izvadio. Jedne se zime Brokino junaštvo ovjekovječilo, jer je sve to Đula zapisao i poslao u „Plavac“, a ovi objavili zajedno s fotografijom gdje Broko pokazuje svoje mišice kao kakav bilder majstor. Istog je dana Broko častio sve Podravce koji su navratili u Ribarski.

Zime su, obično se kaže, duge. I stvarno jesu. Već svi postanu nervozni, ponestade priča, vino obljutavilo od kuhanja, snijega nema, a ni sunca. To vrijeme između kraja zime i pravog proljeća nekako se razvuče kao rijeka i teče, teče.

Za Prvi svibanj mi bismo obično postajali prvi kupači tekuće godine. Drava je još bila hladna, ali dovoljno je bilo da netko od nas klinaca prekine dosadu prijedlogom da se kupamo, pa da to i učinimo. Tog bi se trenutka svi rastali i otišli kućama tajno izvući iz ormara kupaće gaće. Izgubili bismo dosta vremena čeprkajući po uglovima ormara, dok ne bi došli do nemarno bačenih gaća još od prošlog ljeta. Na dogovoreno mjesto obično bi kasnio Kilo, ne zato što ne bi našao gaće, već plašeći se hladne Drave i mame.

Prvo bi kupanje obično trajalo kratko, gotovo bismo se samo namočili, govoreći kako voda uopće nije hladna. Nismo se bojali mokrih gaća, jer se mokri nismo

Május elsején általában mi voltunk az év első fürdőzői. A Dráva még hideg, de nekünk elég volt, hogy valamelyikünknek elege legyen a semmittevésből, és előálljon a javaslattal, hogy fürödjünk meg. Persze, hogy megtettük. Abban a pillanatban szétszéledtünk; hazamentünk, hogy titokban előkeressük a fürdőnadrágokat. Elég sok időt elvesztegettünk ilyenkor a még tavaly nyáron a szekrény mélyére hajított fürdőnadrágok után kutatva. A megbeszélthelyről legtöbbször Kilo késett el, nem mintha nem találta volna a fürdőnadrágját, hanem előre félt a hideg Drávától és persze az édesanyjától.

Az első fürdés mindig rövid ideig tartott, tulajdonképpen csak megmártóztunk, és megállapítottuk, hogy nem is olyan hideg a víz. A vizes fürdőnadrágok miatt nem aggódtunk – sohasem mentünk vizesen haza. Volt egy igazi szárítkozhelyünk, amely csak és kizárólag a miénk volt. Elrejtőztünk a börgyár vízpumpáinak nagy vaslemeze mögé, amelyet a nap annyira felmelegített, hogy tizenöt perc múlva már szárazon húzhattuk vissza a gatyáinkat. Hogy hatékonyabb legyen a száradás, meztelenül futkostuk körbe, vigyázva arra, hogy senki ne lásson meg bennünket, különösen ne az utcánkból való lányok: Zita, Branka, Nena, Šadika és a többiek.

Ilyenkor gyakran szemügyre vettük egymás fütykösét, méregettük, hangosan ki-nevettük, ha valamelyikünké összement a hideg víztől – és huzigáltuk, mert azon versenyeztünk, hogy kié a leghosszabb. Amikor a fürdésbe bevettünk más utcából való fiúkat is, új meztelenekre tettünk szert és ezzel új fütykösökre; egész sorozatot lehetett belőlük összeállítani.

De májusról májusra, ahogy serdültünk, egyre kevesebbszer vetkőztünk meztelenre. Észre sem vettem, hogy a nyarak, ősök, telek és tavaszok érkezésével és távozásával hogyan múlnak az évek. És minthogy a gyermekkorunkat megosztottuk a folyóval, a folyó is velünk együtt öregedett. S hogy ez az öregedés egyre gyorsul, akkor vettem csak észre, amikor öt évig távol voltam, azaz öt évig nem voltam szoros kapcsolatban a Drávával. Furcsa, hátborzongató érzés volt.

Öt év után az első találkozásunk a következőképpen zajlott. Amikor le akartam menni a folyóhoz, egy drótkerítés állított meg, rajta „Tűzet gyújtani tilos” felirattal, mögötte tartályvagonok. Megkerültem a kerítést és egy meliorizált partra léptem. Az a homokos part, amelyen játszottam, s ahol felnőttem, többé nem létezett. És a folyó fáradt volt, lomha, zavaros és piszkos. Az ember a saját képére formálta. Szinte sokkot kaptam, amikor megláttam a táblát: „FÜRÖDNI ÉS HORGÁSZNI TILOS”.

Álltam a tábla előtt, s azt hittem, hogy álmodom. Később tudtam meg, hogy Broko megbénult, és az öregek otthonába került, de hogy egyáltalán el tudjon aludni, mindennap, szép komótosan, nagy akaraterővel megtesz néhány kilométert, hogy láthassa a házát és a folyót. Veljától tudtam meg – akit rabul ejtettek a drávavölgyi bolyák, uszályok, vontatóhajók, a sás és a víz –, hogy Brkónak szírohama volt; mindketten csodálkoztunk, hogy egy olyan hatalmas természetű embert, mint Brokót,

vraćali kući. Imali smo u stvari vlastitu sušionicu. Sakrili bismo se iza kućice koju smo zvali *pumparnica*, tvornica kože crpila je dravsku vodu za ispiranje sirovine. Iza kućice bila je velika željezna ploča, a ona bi se toliko ugrijala od sunca da smo za petnaestak minuta imali na sebi suhe gaće. Kako bi sve to bilo efikasnije, skidali bismo se goli, trčali okolo pazeći da nas tko ne vidi, posebice ne curice iz ulice: Zita, Branka, Nena, Šadika i druge.

Često smo za to vrijeme zagledali jedan drugome u kite, odmjeravali ih, glasno ismijavali ako se koja skupila od hladne vode i natezali ih jer smo se natjecali čiji je pimpek najduži. Kad smo u prvo kupanje uvlačili i dečke iz drugih ulica, bilo je novih golaća i novih kita, tako da se mogla napraviti cijela antologija.

Ali kako smo pupali iz svibnja u svibanj, sve smo se rjeđe skidali. Nisam ni primijetio kako s dolaskom i odlaskom ljeta, jeseni, zime i proljeća, dolaze i odlaze godine. I kao što smo mi djetinjstvo dijelili s rijekom, ona je starila s nama. Da je to starenje ubrzano, primijetio sam nakon što sam bio odsutan pet godina. Dakle, pet se godina nisam družio s Dravom i shvatio sam užasno čudo.

Prvi susret s njom nakon pet godina izgledao je ovako. Kad sam joj htio prići, spriječila me žičana ograda na kojoj je pisalo: „Zabranjeno paljenje vatre”, a iza toga su stajali vagoni-cisterne. Zaobišao sam žicu i kročio na melioriranu obalu. Pješčane obale na kojoj sam se igrao i odrastao više nije bilo. A ona, ona je bila umorna, smirena, mutna i prljava. Sada ju je čovjek izjednačio sa sobom. A gotovo sam doživio šok kad sam ugledao ploču, kad sam pročitao: „ZABRANJENO KUPANJE I RIBARENJE”.

Stajao sam pred tom pločom ne vjerujući da ne sanjam. Poslije sam saznao kako je Broko šlogiran i nalazi se u Staračkom domu, ali da svaki dan s noge na nogu, s velikom voljom, prevaljuje nekoliko kilometara kako bi vidio svoju kuću i rijeku, kako bi mogao uopće zaspati. A upravo doznah od Velje (ukletog bojama podravskim, šlepovima, deregijama, šašom i vodom) kako je Broko imao srčani udar i obojica se začudismo kako takvu ljudeškaru, kao što je Broko, može izdati vlastito tijelo. Gdje je njegova snaga? Gdje je njegova moć? Samo je jedna kap iz oka (jer Broko ne plače) izbila u nemoći prema aparatima koji su ga vezali za postelju. Ostao je sam, bez 399 spašenih utopljenika, bez priznanja, bez odličja. Sam.

Saznao sam još kako se Junker utopio, kako je Biljan otišao u Australiju i nikom se ne javlja, kako je Tarzan oronuo lučki radnik, kako je Lazo nestao, kako Vondra još uvijek ustaje u tri ujutro i luta s pecaljama, tražeći neki, još nezatrovani, rukavac Drave.

A djece više nema uz rijeku, gledaju crtane filmove i ne znaju ni plivati ni pecati.

I danas se pitam što su to suvremene tehnologije i naša znanost toliko dali da više vrijede od dobre stare rijeke. Kanačno, što ću reći sinu?

hogyan tudja cserben hagyni a teste. Hol van az ereje? Hová tűnt az akarata? Szemében csak egyetlen könnycsepp jelent meg (Broko soha nem sír) azokkal a gépekkel szembeni tehetetlenség érzéséből, amelyek az ágyhoz kötik. Egyedül van, sem háromszázkilencvenkilenc megmentett fuldokló, sem elismerés, sem kitüntetés. Magára maradt.

Megtudtam még, hogy Junker a vízbe fulladt, Biljan kivándorolt Ausztráliába, és senkivel sem tartja a kapcsolatot, Tarzanból rokkant kikötői munkás lett, Lazo eltűnt, Vondra még mindig hajnali háromkor kel, s a Dráva még le nem zárt ágait keresgélve csatangol a horgaival.

Gyerekek pedig már nincsenek a folyóparton, rajzfilmeket néznek, és nem tudnak sem úszni, sem pecázni.

Még ma is azt kérdelem magamtól, hogy a modern technikától és a tudománytól olyan sokat kaptunk, hogy azok többet érnek a jó öreg folyónál? S mit fogok majd mondani a fiamnak?

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

Delimir **Rešicki**

HR

Rođen je 16. ožujka 1960. u Osijeku. Studij kroatistike završio je na tada Pedagoškome, danas Filozofskome fakultetu u istome gradu. Poeziju, prozu, književnu kritiku i medijsku publicistiku i esejistiku počeo objavljivati početkom osamdesetih godina u svim važnijim časopisnim i inim glasilima u regiji. Prevođen je na brojne jezike. Sudjelovao je u mnogim internacionalnim multimedijским projektima. Od 2010. bavi se fotografijom. Kada živi, čini to na biciklu, u Baranji, u selima i pustarama oko Kopačkog rita i dalje, ne mnogo dalje...

HU

1960. március 16-án született Eszéken. Tanulmányait az akkori Pedagógiai, ma Bölcsészettudományi Karon fejezte be szülővárosában. Verseket, prózákat, irodalmi kritikákat, valamint média-publicisztikákat és esszéket a nyolcvanas évektől jelentet meg a régió különböző, egyre jelentékenyebbé váló folyóirataiban és újságjaiban. Műveit számos nyelvre lefordították. Számátalan nemzetközi multimédiális projekt munkatársa volt. Fényképezéssel 2010-től foglalkozik. Amikor él, biciklizik Baranyában, a Kopácsi rét körüli falvakban és legelőkön, de ettől sokkal messzebb nem merészkedik...

Baranyai fecskék

Elmúlt

negyvennégy

esztendő.

Csak két ezüstgolyó maradt,

azokból a napokból,

a régi olvasókönyvbe rejtve,

egyenként,

mindkét halántékba.

Ellenőrzöm őket, helyükön vannak-e,

napfelkeltekor és napnyugtakor.

Egyszer majd elrepülök velük a semmibe,

mint a falu bolondja, mikor hagyták

lövöldözni a lakodalomban.

Sohasem tudtam, hova mennék.

A mezőn merre induljak,

reggelente, a sarlóval,

hová a pipacssal este,

amit párnádra tettem,

alighogy megszülettél.

A csillag, ami esténként

kihuny az alföld fölött,

nem nekünk ragyogott.

Nézem a vizeket, zavarosak,

mint az álmok.

Ebből a sárból teremtetted

Isten a tündérrózsát,

a mécesest és a fecskét.

Ebből a sárból építi

a fészket a fecske, az eresz alatt,

Lastavice u baranji

*Prošle su
sada već i četrdeset
i četiri godine.
Iz davnih dana
ostala su mi samo
dva srebrna metka
skrivena u staru slovaricu
jedan po jedan
za svaku sljepoočnicu.
Provjerim jesu li na svome mjestu
svaki puta kada iziđe i zađe sunce.
Jednom, odletjet ću s njima u prazno
kao hitac koji su pijanome idiotu
dali ispucati na seoskoj svadbi.*

Nikada nisam znao kamo bih.

*Na koju stranu polja
poći jutrom sa srpom
na koju uvečer s divljim makom
koga ti tek rođenoj
ostavih na jastuku.*

*Ono što svake večeri
gasne nad ravnicom
nije bila tebi i meni
poklonjena zvijezda.*

Gledam vode, te snovite vode.

*Od ovoga blata
bog stvori lopoč
kandilo i lastavicu.*

*az ajkad alatt, a nyár végén pedig
hazarepül a világ kezdetére,*

hogy megözvegyüljön.

FENYVESI OTTÓ fordítása

Eszéki tél

Simo Mraovićnak

*Ha eljuthatnék az első dombokig,
hógolyót hajítanék le a lejtőn,
mondván várjál,
a völgy emlék nélküli
szeretővé válik.*

*Sohase áruld el kilétét,
idd hajából a jeges havat,
ez ajándék,
nászruha ősi szláv tundrából.*

*Fohászkodj a decemberi szélben,
a sohasem kamuzó Leonard Cohen
mintha rólad énekelne egy
téli reggelen, míg a térszene
lassan megfagy az alvó hajléktalanok fülében,
úgy álmodtak róla, mint Magdalénáról
a centes pénzérmén.*

*Tél van Eszéken,
mégis hiszem,
jobb napok várnak a költészetre,
míg fekete teás jointot tekerek,
s azt mondom, itt minden érték
úgyis csak napról napra próbál túlélni.*

*Od ovoga blata lastavica
učini gnijezdo na starome trijemu
pod tvojim usnama
i odletje na kraju ljeta kući*

na početak svijeta

da mu bude prva udovica.

Zima u Osijeku

Simi Mraoviću

*Da mogu do prvih brda
bacio bih niz padinu grudu snijega
i rekao ti pričekaj
do doline narast će u ljubavnicu
bez uspomena.*

*Nikada joj ne reci tko je
pij inje iz njezine kose
to poklon je
vjenčanica iz drevne slavenske tundre.*

*Pomoli se prosinačkome vjetru
iz njezinih usta koje nikada ne lažu
kao da o tebi pjeva Leonard Cohen
u zimsko jutro dok glazba sa skvera
polako mrzne u ušima zaspalih beskućnika
koji su je sanjali kao Magdalenu
na novčiću od jednoga centa.*

*Zima je u Osijeku
odnekud mislim
dolaze bolji dani za poeziju
dok motam joint od tamnoga čaja*

*Jusson eszedbe minden város,
ahol legalább egy éjszakát aludtál,
a magányos szépségek levetik ruhájukat,
a bíborvörös hotel leeresztett redőnyei mögött,
még kevés a hamu a hajukban,
ami mesére vagy álomhalálra
elegendő csupán.*

*Megyünk fújni reggelig
a hótakaró alatti harsonákat,
békésen lélegzik
a szenteknek és kurváknak
odaígért föld.*

*Az utolsó eszéki taxis
megvárta az éjféli vonatot,
az utcák ismét nevet váltottak,
de nem csapták be a koldusokat,
akik ismerik a legsebezhetőbb helyeket,*

*bármikor nappal,
bármikor éjjel
mondd neki,
szememből aranyborjút
ajándékozok neked,
szülj neki gyermeket,
nevezd el Dánielnek,*

*mintha valóban létezne
a kisebesedett ösvény a hóban,
amelyen megérkezett,
mondd neki: semmi után se
fordulj meg,
fiam.*

ORCSIK ROLAND fordítása

*i kažem sve što ovdje vrijedi
ionako preživljava dan po dan.*

*Sjeti se se svakoga grada
u kojemu si prespavao bar jednu noć
usamljene ljepotice svlače haljine
iza spuštenih roleta grimiznoga hotela
u kosi im je još sasvim malo pepela
dovoljno za bajku
ili smrt u snu.*

*Idemo do jutra puhati
u fanfare ispod snijega
sasvim mirno diše zemlja
podjednako obećana
svecima i kurvama.*

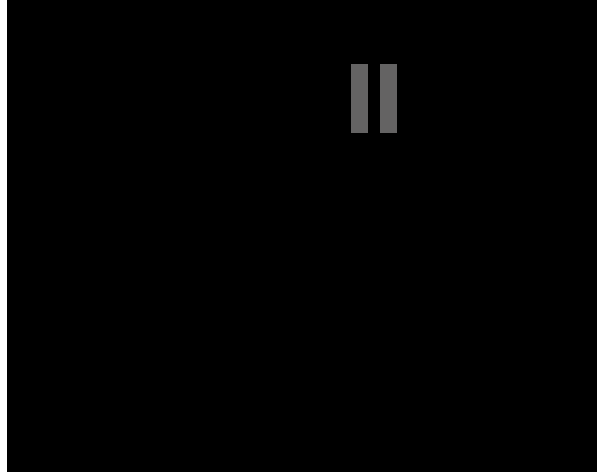
*Posljednji osječki taksist
dočekaao je ponoćni vlak
ulice su opet promijenile imena
ali nisu prevarile prosjake
koji im znaju najranjivija mjesta*

*u bilo koje doba dana
u bilo koje doba noći*

*reci joj
zlatno ću ti
iz svojih očiju pokloniti tele
s njom začni dijete
daj mu ime Danijel*

*kao da stvarno postoji
taj utrt puteljak u snijegu
kojim je stizala
reci mu ni za čim
ne okreći se
sine.*

Miroslav **Mićanović**

HR

Miroslav Mićanović, rođen 1960. godine u Brčkom. Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavljuje poeziju, prozu i kritike na radiju, u dnevnim novinama i časopisima. Tekstovi su mu nagrađivani i uvrštavani u različite antologije, izbore, preglede i prevedeni na druge jezike. Sastavio s B. Čegecom pregled hrvatskoga pjesništva osamdesetih i devedesetih „Strast razlike, tamni zvuk praznine“ (*Quorum*, 1995). Autor antologije suvremenoga hrvatskog pjesništva *Utjeha kaosa* (2006), prevedene na engleski (*The Consolation of Chaos*) i mađarski jezik (*A káosz vigasza*), e-izdanje Zagrebačke slavističke škole (www.hrvatskiplus.org). Sudionik hrvatskih i europskih književnih festivala, voditelj radionica poezije i kratke priče. Dugogodišnji je urednik časopisa *Quorum*, biblioteka u Nakladi MD i autorskih knjiga kod različitih hrvatskih izdavača. Dobitnik nagrade „Goranov vijenac“. Živi i radi u Zagrebu.

HU

Miroslav Mićanović 1960-ban született Brčkóban. A zágrábi Bölcsészettudományi Karon szerzett diplomát. Versei és prózái jelennek meg, ezek és kritikái a rádióban hangzanak el, illetve napilapokban és folyóiratokban látnak napvilágot. Írásait különféle díjakkal tüntették ki, s antológiákban, válogatásokban, irodalmi áttekintésekben szerepelnek. Szövegeit több nyelvre is átültették. Branko Čegeccel állította össze a nyolcvanas és kilencvenes évek horvát költészetének gyűjteményét *Strast razlike, tamni zvuk praznine* címmel. A kortárs horvát költészetet bemutató antológia, az *Utjeha kaosa* szerkesztője, amelyet angolra (*The Consolation of Chaos*) és magyarra (*A káosz vigasza*) is lefordítottak. Az interneten a kötet anyaga a Zágrábi Szlavisztikai Iskola honlapján található (www.hrvatskiplus.org). Horvát és európai irodalmi fesztiválok résztvevője, vers és rövidpróza workshopok vezetője. Hosszú ideje a *Quorum* című folyóiratnak, a Naklada MD könyvsorozatának, valamint különböző könyvkiadók szerzői könyveinek szerkesztője. A "Goranov vijenac" díj kitüntetettje. Zágrábban él és dolgozik.

Egyirányú utca 34: Eszék

Az 1981/82-es eszéki utazás történetét a feleségem zárómondatával kellene kezdenem, de a vonat már elindult, a költőtalálkozót meg kell tartani, és ez a néhány biztos adat feljogosít arra, hogy ne a végén kezdjem. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy nem az elején kezdem, mert a boldog szétesettség állapotában utazunk, és ami történni fog velünk, messze van, beláthatatlan és meghatározhatatlan. A hideg és telefüstölt büfékocsi beszédünkől, rendeléseinktől, poharaink csengésétől hangos. A különféle kiváltságok kora ez, amelyek, valakik jóindulatának és figyelmességének köszönhetően, mintegy a semmiből érkeznek: rendező-, rokkant- és partizánigazolványok, itt-tartózkodásig, vagy a csoportosan bejelentkezők száma szerint érvényesek...

Az a kor ez, amikor a közbülső állomásokon kinyílnak a barna utazótáskák, és sültcsirkét eszünk, a felbontott palackok szájról szájra járnak.

Kis zsebtolvajok és szélhámosok vesznek körül minket, meg olyanok, akiknek egy vonatút jó alkalom betegségük történetét vagy helybeli furcsa históriákat részletezni, illetve feltárni az igazságtalanság mibenlétét, amely e világon kíséri őket. A katasztrófák, gonosztettek, tragédiák és háborúk olyan távoli országokban zajlanak, amelyek csak a hírekben léteznek.

Elhagyjuk Zágrábot, és csodálkozom, mennyire különbözők a városból kivezető utak, a magasból nézve más dimenziókat és alakot ölt, amit elhagyok: valami homályos fájdalomt ébreszt bennem a diákszálló ablakpárkányaira kitett fehér nájlonszatyrok látványa, egy lány arca a sorompónál, amint tökéletes közönnyel nézi az elhúzó vonatot, a tetők és tetőterek, ahol valaki ablakot nyit, integet és eltűnik, mielőtt az arcvonásait kivehetnéd, a világító reklám az étterem fölött, ahol még előző éjszaka voltál – miccsodák mindezek a gyors átmenetek és eltűnések? Mi ez az érzés, miközben a gyorsuló vonatban utolsó erőddel próbálsz elérni valamit, ami még tegnapig a tiéd volt? Hogyan fogják nevezni húsz év múlva a könyveinket, és milyen nevek alkotják világukat?

Megy a vonat. Íme, ez minden, amit erről az eszéki utazásról írhatok, valamikor 1981/1982-ben, de mintha éppen ez a bizonytalanság késztetne arra, hogy ne hagyjam abba. Bajosan lehetnék bármiféle barátság krónikása, bajosan mondhatnám, hogy tudok akár csak egy mondatot is, amely ennek az utazásnak a pillanataira vonatkozik... Hány hang lázad fel bennem, ha azt mondom: vadak voltunk és szabadok.

– Hogy lettél volna szabad? – kérdezi egy hang. – Évekig álldogáltál „elátkozott költőként” a hóban két utca kereszteződésénél, és almát képzelteél a zsebeidbe. Miért nem utaztál Lengyelországba, Romániába és Csehországba?

– Elnézést... – jön közelebb szomszédom a pultnál, amely a vonat ritmusára, utasokkal és pincérekkel együtt, hálásan ringatózik egy egyenes és makulátlan vonallal megrajzolt

Jednosmjerna ulica/34: Osijek

Priču o putovanju u Osijek, koje se dogodilo 1981./1982. godine, trebao bih započeti sa završnom rečenicom moje žene, ali vlak je već krenuo, pjesnički susret mora se održati i tih nekoliko sigurnih podataka daje mi za pravo da ne započnem od kraja. Siguran sam, naravno, da ne počinjem od početka, jer vozimo se u stanju sretne nesređenosti i ono što će nam se dogoditi daleko je, nesagledivo i neodredivo. Ledeni i zadimljeni bife zvoni od naših glasova, narudžbi, smijeha i čaša. Doba je različitih povlastica, koje kao da dolaze niotkuda, nečijom dobrotom i pažnjom: režijske, invalidske i boračke karte, one na dužinu boravka, karte na broj prijavljenih u grupi...

Vrijeme je kad se na polaznoj postaji otvaraju smeđe putničke torbe i jede reš pečena piletina, otvaraju boce i idu od usta do usta.

Okruženi smo sitnim džeparima, varalicama i ljudima kojima je putovanje vlakom prilika da ispričaju povijesti bolesti, čudesnih događaja u mjestu ili otkriju smisao nepravdi koje ih prate na ovom svijeru. Katastrofe, zločini, tragedije i ratovi događaju se u dalekim zemljama koje postoje samo u vijestima.

Napuštamo Zagreb i čudim se kako različiti izlazi iz grada, visinske perspektive daje drugu dimenziju i oblik onom što napuštam: osjećanje nekoga nedefiniranog bola nad nekoliko bijelih vrećica na dovratku prozora studentskoga doma, lice djevojke na semaforu potpuno nezainteresirane za vlak koji prolazi, krovovi i potkrovlja gdje netko otvara prozor, maše i nestane prije negoli mu vidiš obris lica, svijetleća reklama iznad restauracije u kojoj si još noć prije bio – što su svi ti brzi prijelazi i nestanci? Koje je to osjećanje kad u ubrzanom vlaku zadnjim snagama hoćeš dosegnuti ono nešto što je do jučer moglo biti tvoje? Kako će se za dvadeset godina zvati naše knjige i koja imena čine njihov svijet?

Vlak ide. Eto, to je sve što smijem napisati o tom putovanju u Osijek, negdje 1981./1982. godine, ali ta nepouzdanost kao da me goni da se ne zaustavim. Teško bih mogao biti kroničar bilo kakvoga prijateljstva, teško bih smio reći da znam i jednu rečenicu koja će dodirnuti trenutke tog putovanja... Koliko glasova u meni se buni ako kažem: bili smo divlji i slobodni.

– Kako si bio slobodan? – pita jedan glas. Godinama si kao “ukleti pjesnik” stajao na snijegu, na uglu dviju ulica, i izmišljao u džepovima jabuke. Zašto nisi otputovao u Poljsku, Rumunjsku i Češku?

– Oprostite... – prilazi mi susjed sa šanka koji se u ritmu vlaka, s putnicima i konobarima, zahvalno ljulja u prostoru koji opisuje jedna ravna i besprijekorna crta. Red zelenila, red skromnih kuća, nekoliko ljudi na biciklu i uvijek vječno nebo koje se diže i spušta... Tek studen u zraku i glazba uznemirenih ptica koje, kao iz čitanki

térben. Egy sor zöld, egy sor szerény ház, néhány bicikliző ember és folyton az emelkedő és ereszkedő, örök égbolt... Csak a didergés a levegőben és a nyugtalan madarak zenéje, miközben, mint egy „társadalom és természet” témájú olvasókönyvben, déli tájakra tartanak, csak ezek jelzik, hogy közeledik a változás ideje: a hideg, a didergés, a szél.

– Elnézést... – ismétli meg az ember, kicsinységében és komolyságában összedetten: csak a fehér inge szegélyén hagyott nyomot a hosszú utazás. – Berlinből jövök haza, mit mondjak, nagyváros, tradíció, kultúra... – Próbál úrrá lenni magán meg a hamun, amely hervadtan leválik cigarettájáról, és elindul beszélgetőtársa felé. – Hallgatom önt, és úgy látom, biztosan tudna nekem segíteni.

Könnyelműen engedek neki, és hamarosan újabb és újabb rundok foglya leszek, meg heves vágyáé, hogy tudtomra adja, milyen kényes helyzetbe került. Precízen és erőteljesen ejt ki minden szót, kitartóan suttogva kizár a társaságból, az utazásból, mintha zöld lombok mozdulatlan látványa, a dolgok mindig változatlan rendje venne minket körül. Barátaim hangja nőkhöz szól, akik bejöttek és italt rendelnek: egyedül nekem kell az emberkét hallgatnom és megértenem.

– És erről mi a véleménye? – meresztí rám a szemét, az arcát, a testét. – Erről mi a véleménye? – ismétli meg tagoltan és kérdőn. – Egy hétig voltam Berlinben, a fivéremet mentem meglátogatni, aki rákban haldoklott. Ültem mellette a kórteremben. Egy hétig az ágya mellett, az ágya fejénél, és nem éreztem semmit. Tudtam, hogy meg fog halni, de nem éreztem fájdalmat – gondolja csak el, ismétli meg az ember a kupében, útban Eszék felé –, mondja meg, mi ez?

– Mit érzett? – próbálok visszatérni a történethez –, mit érzett?

És így utaztunk, kérdés és válasz közt forgolódva. A hideg és a sötétség közeledett a Zágráb–Eszék viszonylatban közlekedő személyvonat ablakaihoz. Talán volt válaszom, talán valóban tudtam valami odaillőt mondani az emberkének, és az így kezdődött volna: uraim, itt az idő. De világos volt számomra: nem is fontos neki, hogy nem érez fájdalmat.

Letelt az időnk, és a vonat fékezett. Az ember a szemem láttára a földre zuhant a ballonkabátjával meg a fekete aktatáskájával együtt. Fölborult, mint a nagy matrjoskából kivett utolsó matrjoska. Annyit se mondott, hogy bű vagy bá. Nézett rám a fordított perspektívából: feje a padlón, a lábai valami fura függő helyzetben.

– Olyan a memóriád, mint egy elefánté – mondta kelletlenül a feleségem. Igaz, hogy hatalmas terhet himbálok a fejemben, de sohasem lehetne belőlem megbízható krónikás, hiszen nem tudom, hogy ért véget az este, mi történt a fejreállt emberrel, és milyen neveket adtunk húsz év múlva a könyveinknek. Semmi sem érdekel jobban, mint az az utazás, meg a kérdés, amelyre ma sem tudom a választ: mit érzek, amikor nem érzek fájdalmat?

CSORDÁS GÁBOR fordítása

iz prirode i društva, putuju u južne krajeve, najavljuje da će doći vrijeme promjena: hladnoće, studeni i vjetra.

– Oprostite... – ponavlja čovjek, skladan u svojoj malenosti i ozbiljnosti: samo su rubovi njegove bijele košulje obilježeni dužinom njegova puta: Vraćam se iz Berlina, što ću vam govoriti, veliki grad, tradicija, kultura... Pokušava održati kontrolu nad sobom i pepelom koji iz njegove cigarete trupkajući kreće prema sugovorniku: Slušam vas i gledam, sigurno biste mi mogli pomoći.

Olako mu popuštam i ubrzo ostajem zarobljen između novonaručenih rundi i njegove potrebe da mi ispriča delikatnu situaciju u kojoj se zatekao. Precizno i čvrsto izgovara svaku riječ, odmjereno, šapćući isključio me iz društva, s putovanja, kao da trajemo u nepomičnoj slici zelenila i uvijek istoga poretka stvari. Glasovi su mojih prijatelja zavedeni ženama koje prolaze i naručuju: jedino ja trebam slušati i razumjeti čovječuljka.

– I što mislite o tome? – uperene su u mene njegove oči, lice i tijelo – što mislite o tome? – ponavlja odsječeno i upitno. – Bio sam tjedan dana u Berlinu, išao sam u posjet bratu koji umire od raka. Sjedio sam nasuprot njega u bolničkoj sobi. Tjedan dana uz krevet, uz uzglavlje i nisam osjećao ništa. Znao sam da će umrijeti, ali nisam osjećao bol – razmislite, ponavlja čovjek u kupeu na putu za Osijek – recite o čemu se radi?

– Što ste osjećali? – pokušavam, se vratiti u priču – što ste osjećali?

I putovali smo tako, i vrtjeli se od pitanja do odgovora. Studen i mrak približavali su se prozorima putničkoga vlaka na relaciji Zagreb – Osijek. Možda sam imao odgovor, možda sam mogao doista reći nešto suvislo čovječuljku koji je volio započinjati s: Gospodo, sad je trenutak. Ali postalo mi je jasno da njemu i nije važno što ne osjeća bol.

Vrijeme nam je istjecalo i vlak je zakočio. Čovjek se na moje oči zajedno s balonerom i crnom aktovkom prevrnuo na pod. Izokrenuo se kao zadnja babuška izvučena iz velike babuške. Nije rekao ni hop, ni joj. Gledao me iz izokrenute perspektive: s glavom na dnu i nogama u nekom čudnom visećem položaju.

– Pamtiš kao slon – kaže s nelagodom moja žena. Istina je, golemi se teret valja u mojoj glavi, ali ne bih nikada mogao postati pouzdan kroničar jer ne znam kako je večer završila, što se dogodilo s izokrenutim čovjekom i kakva smo imena dali poslije dvadeset godina našim knjigama? Sve me to zanima manje od onoga putovanja i pitanja na koje i danas ne znam odgovor: što ja osjećam kad ne osjećam bol?

Branko Ćegek

HR

Branko Ćegek u književnosti se zatekao kao pjesnik, a kao student jugoslavistike i komparativne književnosti. Članke i kritike objavljivao je u hrvatskim omladinskim listovima i časopisima. Na prijelomu 20. i 21. stoljeća surađivao je i s novosadskim *Poljima*, beogradskom *Književnom reči*. Potkraj sedamdesetih priključuje se skupini pjesnika OFF poezija. Dobio je nagradu Goran za mlade pjesnike i objavio prvu knjigu poezije pod naslovom *Eros – Europa – Arafat* pa kasnije esejistički-kritičku knjižuljku pod naslovom *Presvlačenje avangarde*. Knjiga je dobila tada važnu nagradu Sedam sekretara SKOJ-a. Sredinom osamdesetih priključuje se skupini pisaca u novopokrenutoj *Biblioteci Quorum*, e da bi 1985. s generacijskim kolegama pokrenuo časopis *Quorum*. Poslije je, redom, objavljivao knjige poezije. Osam godina bio je predsjednik Odbora Goranova proljeća, a već neko vrijeme radi na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku. Nepuna dva desetljeća vodi i časopis *Tema*. Bilo je još puno toga, ali za ovu prigodu ionako je već svega previše.

HU

Branko Ćegek az irodalmi életbe költőként került be, ugyanakkor a jugoszlavisztika és az irodalmi komparatisztika hallgatójaként cikkeket és kritikákat jelentetett meg horvát ifjúsági lapokban és folyóiratokban. A századfordulón az újvidéki *Polja*, a belgrádi *Književna reč* munkatársa volt. A hetvenes évek végén csatlakozik az OFF-költők csoportjához. Megkapta a fiatal költők „Goran-díját” és megjelentette *Eros – Europa – Arafat* című első verseskötetét. Ezt az esszéisztikus-kritikai *Presvlačenje avangarde* című könyvecske követte, amelyért az akkor jelentős „Sedam sekretara SKOJ-a” díjjal tüntették ki. A nyolcvanas évek közepén csatlakozik az újraindított *Biblioteka Quorum* írói csoportjához, s 1985-ben nemzedéktársaival elindítja a *Quorum* című folyóiratot. Ezután sorra jelennek meg verseskötetei. Nyolc éven keresztül a „Goranovo proljeće” választmányi elnöke volt, néhány éve az Eszéki Művészeti és Kultúratudományi Akadémián tanít. Majdnem húsz éve a *Tema* című folyóirat főszerkesztője. Sok minden történt még – de már eddig is túl sokat mondott el magáról.

Eszék: 470 szó

1984 kora őszén érkeztem meg először Eszékre. Egy hónappal azelőtt ismerkedtem meg fiatal eszéki irodalmárokkal, ők szervezték ezt az első találkozót a Studentski centarban. A közönség népes volt, türelmes és érdeklődő. Még a túlságosan kötözködő kedvében lévő öreg, részeg költőnek is sikerült szellemesnek bizonyulnia, miközben monoton hangon eldünnyögte a maga számára is érthetetlen mondatait.

Az est szép volt és meleg, a szlavón vacsora csípős, és az út Zágrábig a dülöngélő éjféli vonattal sokáig tartott. Tényleg sokáig.

Nem is gyanítottam, hogy ez után az első találkozásom után a szedatív Dráva partján fekvő város egyenletes ritmusával olyan hosszan ható fertőzést kapok, hogy máig sem sikerült megszabadulnom tőle, talán mert nem is akartam és nem is tudtam. Általában minden további meghívást habozás nélkül elfogadtam, mentem mindenáron, még akkor is, ha semmilyen érdemleges okom nem volt rá.

A kilátás az *Osijek* szálló felső emeleteiről, ebből az útjelző oszlopból a minden mozgást céltalanságával szembesítő síkság közepén, a kilátás a Drávára, amely észrevétlenül siklik a ködös horizont felé, gyógyerejű és hatékony olyan időszakokban, amikor a dolgok egy másik város neurotikus valóságának támadásai alatt a legcsekélyebb optimizmusra sem adnak okot, így aztán azok a gyakorlati körülmények, amelyek miatt úgymond Eszékre kell utaznia az embernek, gyakran nem jelentettek többet jó ürügynél, hogy megint odamehessek a délutáni *Podravkával*, amelyik éppen az irodalmi est, fölolvadás vagy könyvbemutató kezdete előtt ér oda.

És aztán egymást érték a tényleg hihetetlen és gyakran szép történetek lányokról, akik egyenesen erre az alkalomra csináltatnak frizurát, akik följegyzik hihetetlen mondatainkat, és aztán teljes meggyőződéssel adják elő ezeket a pedagógiai tanszék szemináriumain, a barátokról és ismerősökről, a kollégákról, a volt és leendő feleségeikkel egyetemben, a professzorokról és polgármesterekről, a városi gengszterekről és korrupt rendőrökről, a katonákról és szeretőkről, a hűvös estékről forró *čobanaccal* és a pálinkával, amely soha nem hiányozhat az asztalról a *Slavonska kuća* félhomályában, az Erőd melletti parkban fogant zsenge eszéki reményekről, a sokáig tervezgetett kirándulásról a *sínbusszal* Baranyába, a hallesre, amit csak az egyik barát biblikusan ragaszkodó mamája tud igazán jól elkészíteni, az utolsó palack iloki traminiról Valentin söntésében, utána azzal a hihetetlen fröccsel hajnali négykor az állomáson, a megismételhetetlen sétákról a hidak között, miközben ki-

Osijek: 470 riječi

U Osijek sam po prvi put došao u ranu jesen 1984. Mjesec dana ranije upoznao sam mlade osječke literarne snage koje su i organizirale taj prvi susret u Studentskom centru. Publika je bila brojna, strpljiva i znatiželjna. Čak je i stari pijani pjesnik, u svojoj pretjeranoj potrebi za provokacijom, uspijevao biti duhovit dok je monotono izgovarao ni njemu samom razumljive rečenice.

Večer je bila lijepa i topla, večera slavonski žestoka, a put do Zagreba, rasklimanim ponoćnim vlakom, trajao je dugo. Stvarno dugo.

Nakon toga prvog susreta s ravnomjernim ritmom grada na obali sedativne Drave, nisam ni slutio dalekosežnost infekcije koja me zahvatila, i koje se nisam oslobodio sve do danas, valjda zato što nisam ni htio niti mogao. Uglavnom, svaki sljedeći poziv prihvaćao sam bez razmišljanja, odlazio pod svaku cijenu, čak kada za to nije bilo nikakva valjana razloga.

Pogled s visokih katova hotela *Osijek*, toga putokaza u nebo usred ravnice što svako kretanje sučeljuje s besciljem, na Dravu koja neprimjetno klizi u zamagljeni horizont, ljekovit je i djelotvoran u trenucima kada stvari ne izgledaju nimalo optimistično pod najezdom neurotične zbilje jednoga drugog grada, tako da oni pragmatični razlozi, zbog kojih se, kao, dolazi u Osijek, često nisu značili više od dobre prilike, od mogućnosti da se ponovno zaputi tamo, popodnevnom *Podravkom*, koja stiže baš pred početak neke književne večeri, nekoga čitanja ili predstavljanja knjige.

I onda su zaredale stvarno nevjerovatne i često lijepe priče o djevojčicama koje prave frizure samo za te prilike, o studenticama koje zapisuju naše neuvjerljive rečenice i s posvemašnjom ih uvjerljivošću prezentiraju na seminarima Pedagoškoga fakulteta, o prijateljima i znancima, o kolegama, o njihovim bivšim i budućim ženama, o profesorima i gradonačelnicima, o kvartovskim gangsterima i korumpiranim policajcima, o vojnicima i ljubavnicima, o hladnim večerima uz usijani čobanac i rakiju koja nikada ne nestaje sa stola u polumraku *Slavonske kuće*, o osječkim mladim nadama, začetim u parku pored Tvrđe, o dugo planiranim odlascima šinobusom u Baranju na fiš kakav priprema jedino mama biblijski odana prijatelja, o zadnjim buteljama iločkoga traminca na šanku Valentina, potom nevjerovatna kiselica u četiri ujutro na kolodvoru, o neponovljivim šetnjama između mostova dok nemilosrdno brije vjetar silinom zaleta mogućega jedino u ravnici (jebo te, kakva košava, rekao sam jednom, mnogo godina prije košave koja je pomela krovove i živote), zaleta

méletlenül borotvál a szél, olyan vad rohamokkal, amelyek egyedül csak síkságon lehetségesek (micsoda košava, baszki, mondtam egyszer, sok évvel a košava előtt, amelyik tetőket és életeket ragadott magával), Magyarország mélyéről érkező rohamokkal, amelyek újabb adag szilvát és paprikát tesznek szükségessé: istenem, hogy csapkod, hogy töröl el minden más benyomást, és hogy szív magába, öngyilkos módon és csillapíthatatlanul: annak, aki nem élte meg Eszéket a legdurvább kiadásban, ezek a szavak biztos nem jelentenek sokat, bennem azonban a várossal megesett minden egyes találkozás emléke napokig lüktetett, egészen az újabb összecsapásig a monotónia erejével, az állóvíz ritmusával, amely mögött minden hihetetlen önpusztításával együtt az élet árad és lüktet, amelyből pompásan tör elő az ismétlés öröme, az új kezdet szenvedélye.

CSORDÁS GÁBOR fordítása

iz dubine Mađarske, zaleta koji tjera na nove doze šljive i paprike: bože moj, kako to udara, kako to zatire svaki drugi nadražaj, i kako to pije, suicidalno i neutaživo: nekome tko nije doživio Osijek u njegovim najgrubljim izdanjima ove riječi sigurno ne znače previše, no u meni bi trag svakoga susreta s gradom tutnjao danima poslije, sve do novoga sudara sa silinom monotonije, s ritmom voda stajaćica, ispod kojih tutnji i kulja život u svoj svojoj nevjerojatoj autodestrukciji, iz koje se raskošno otima radost obnavljanja, strast novoga početka.

SŁOB. I KR.
GRADY OSIEKY
1903

Marko **Pogačar**

HR

Rođen je 1984. u Splitu. Objavio je trinaest pjesničkih, proznih i esejističkih knjiga, za koje je primio niz domaćih i međunarodnih nagrada i priznanja. Priredio je antologije *Hrvatska mlada lirika 2014.* i *The edge of a page: young poetry in Croatia* (2019.) Bio je urednik u *Quorumu* i *Zarezu*, predsjednik je Goranovog proljeća. Samostalne knjige prevedene su mu na desetak, a pojedinačni tekstovi na više od trideset jezika. Tekuće godine stipendist je berlinskog DAAD Künstlerprogramma.

HU

1984-ben született Splitben. Eddig tizenhárom könyvet jelentetett meg: versesköteteket, prózákat és esszéket, amelyekért számtalan hazai és külföldi díjban és elismerésben részesült. A *Hrvatska mlada lirika 2014.* és a *The edge of a page: young poetry in Croatia* (2019.) című antológiák szerkesztője. Szerkesztőként dolgozott a *Quorum* című folyóiratnál, illetve a *Zarez* című kulturális-közéleti-irodalmi lapnál, a „Goranovo proljeće” költészeti programsorozat elnöke. Önálló köteteit nagyjából tíz, egyéb szövegeit több mint harminc nyelvre fordították le. Idén a berlini DAAD Künstlerprogramm ösztöndíjasa.

Bankok, bibliák, burgerek

Nincs halál Detroitban

A zöld tábla, amely azt jelzi, hogy a szakadt autógumikkal, döglött mosómedvékkel és hulladékkal, például összegyűrt coca-colás dobozok kék töltényhüvelyeivel szegélyezett kétsávos erdei úton Georgiából Alabamába érkeztél, nem azt közli veled, hogy: Idegen, itt nem véd a törvény. Ilyesmit hamarabb találunk festékszóróval, széles, szélzilálta vonásokkal felírva Új-Zágráb, az eszéki Jug 2 vagy a spliti Split 3 lakótelep valamelyik lepusztult panelházán: már Alabama sem a régi. Díszes betűkkel, félig a hatalmas, sűrűn egymásba fonódó fákkal takarva, amelyek lombjába annak idején a Ku-Klux-Klan tagjai törölték késeiket, a szövetségi állam címere és a hivatalban lévő kormányzó neve mellett csak ennyit közöl: Üdvözljük a gyönyörű Alabamában. Késő nyár van, teljes csönd, a szél gyenge ahhoz, hogy fölka-varja a port.

CSORDÁS GÁBOR fordítása

Banke, biblije, burgeri

Nema smrti u Detroitu

Zelena tabla koja označava da si, šumskom dvotračnom cestom obrubljenom izderanim automobilskim gumama, mrtvim rakunima i tučom, kao nebeskom sačmom raščerečenim konzervama Coca-Cole iz Georgije ušao u Alabamu, ne kaže ništa nalik na: *Stranče, ovdje te zakon ne štiti*. Tako nešto prije će se pronaći širokim, vjetrom raznesenim potezom autolaka ispisano na nekom rastočenom betonskom bloku u Dugavama, osječkom Jugu 2 ili splitskome Splitu 3: ni Alabama više nije što je nekad bila. Kićenim krasopisom napola skrivenim golemim, gusto prepletenim drvećem čijim su lišćem Ku-Klux-Klanovci svojedobno brisali bajunete, uz grb savezne države i ime aktualnoga guvernera ona poručuje tek: *Dobrodošli u prekrasnu Alabamu*. Kasno je ljeto, tišina potpuna, vjetar preslab da podigne prašinu.

(Fraktura, Zaprešić, 2016.)

Bogdan **Mesinger**

HR

(Šid, 1930.) Hrvatski književnik i likovni kritičar. Diplomirao 1955. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, gdje je 1984. doktorirao iz područja filologije. God. 1980.–2000. bio je profesor teorije jezika na Pedagoškome fakultetu u Osijeku. Prve pjesme objavio je 1950. u časopisu *Izvor* i u zajedničkoj zbirci *Susret osmorice*. U prvim Mesingerovim radovima te u romanima *Kiša* (1970) i *Zatvorena pučina* (1984) kritika je prepoznala osnovne crte krugovaške poetike. Polovicom 1990-ih započeo je ponovno objavljivati pjesme. Objavio je knjige o iločkom kraju *Skriveni duh Iloka* (2004) i *Buđenje Iloka* (2006). Autor je i više književnih i likovnih monografija, a surađivao je i na fotomonografiji Osijeka s uglednim osječkim fotografom Marinom Topićem. Za životno djelo 2012. godine primio je nagradu Josip i Ivan Kozarac.

HU

(Šid, 1930) Horvát író és képzőművészeti kritikus. A zágrábi Bölcsészettudományi Karon szerzett diplomát 1955-ben, s itt is doktorált 1984-ben filológiai témakörből. Az eszéki Pedagógiai Karon 1980 és 2000 között nyelvelméletet adott elő. Első versei 1950-ben jelentek meg az *Izvor* című folyóiratban, illetve a *Susret osmorice* című antológiában. Mesinger korai munkáiban, valamint a *Kiša* (1970) és a *Zatvorena pučina* (1984) című regényeiben a kritikusok a *Krugovi* című folyóirat körének alapvető poétikai jellemzőit fedezték fel. Az 1990-es évek közepétől ismét versekkel jelentkeznek. Az újlaki vidék életét dolgozza fel a *Skriveni duh Iloka* (2004) és a *Buđenje Iloka* (2006) című műveiben. Több irodalmi és képzőművészeti monográfia szerzője, a széles körben elismert fényképésszel, Marin Topićtyal közreműködött Eszék fotómonográfiájának elkészítésében is. Életművéért 2012-ben Josip és Ivan Kozarac díjjal tüntették ki.

Földalatti város

*A város lement a föld alá.
A föld alatt egy másik várost talált.
Saját ismeretlen alvilágát.
Mintha lelkébe szállt volna alá.
Voltak ott
kis utcái a fojtott párbeszédnek.
Gyermeki álmok meleg szobái.
Minden gyerek minden szülője meglett hirtelen.
Nesztelen legyezőként
nyíltak lefelé új ismeretségek
elfojtott lépcsősorai.
Alászálltunk, hogy találkozzunk egymással.
Eltitkolt közelség
nem sejtett tereire bukkantunk.
Mindenki mindenkinek szomszédja lett.
Mindenki mindenkinek barátja lett.
Csak szemünk volt a mécses
a sötétben, mely mintha álomban
lélegzett volna.
A mi lélegzetünk volt.
Ugyanabba a tüdőbe szívtuk be a levegőt.
Ugyanaz a szív
dobogott mellkasok ezreiben.
Nem voltak sarkok, házak, lakások,
nevek a zárt kapukon,
mert kapuk sem voltak immár.
A város megnyílt magának
és mélyen magába szállt. Saját lelkébe.
Az emberek meglátták
és megismerték benne magukat.
A föld felett az üres héj maradt.*

(1992. 2. 12.)

CSORDÁS GÁBOR fordítása

Podzemni grad

Grad je pod zemlju sišao.
 Pod zemljom je otkrio drugi grad.
 Svoje nepoznato podzemlje.
 Kao da je sišao u vlastitu dušu.
 Tu su bile
 male ulice prigušenih razgovora.
 Tople izbe dječjeg sna.
 Sva su djeca odjednom imala sve roditelje.
 Kao nečujne lepeze
 spuštale su se prigušene stepenice
 novih poznanstava.
 Jedni smo drugima silazili ususret.
 Otkrivali smo neslućene skverove
 pritajenih bliskosti.
 Svatko je svakome postao susjed.
 Svatko je svakome postao prijatelj.
 Samo su naše oči bile svjetiljke
 u ovom mraku koji je disao
 kao u snu.
 Bio je to naš dah.
 Udisali smo istim plućima.
 Jedno isto srce
 otkucavalo je u tisućama grudi.
 Nije bilo uglova, zgrada, stanova,
 imena na zatvorenim vratima,
 jer niti vrata više nije bilo.
 Grad se samome sebi otvorio
 i ušao duboko u sebe. U svoju dušu.
 Ljudi se u njoj pogledaše
 i prepoznaše se.
 Nad zemljom ostala je ljuštura.

Viktor Žmegač

HR

(Slatina, 1929.) Hrvatski književni teoretičar, povjesničar, germanist i muzikolog; profesor emeritus na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Gimnaziju je pohađao u Virovitici i Osijeku. Germanistiku je studirao u Zagrebu i Göttingenu. Objavio je više od 20 stručnih knjiga na hrvatskom i njemačkom jeziku. Redovni je član HAZU, član Saske akademije u Leipzigu i član znanstvenoga društva Academia Europaea u Londonu. Objavljuje rasprave i eseje iz njemačke i hrvatske književnosti te teorije i komparativne književnosti. Klasik književno-povijesnih i književno-teorijskih studija koji s vremenom smekšava svoje pismo u sve popularnije forme (npr. SMS eseji), ležernije i razigranije komunikativnosti.

HU

(Slatina, 1929) horvát irodalomteoretikus és -történész, germanista, zeneesztéta, a Zággrábi Egyetem Bölcsészettudományi Karának professzor emeritusa. Középiskoláit Eszéken és Viroviticában, germanisztikai tanulmányait Zággrábban és Göttingenben fejezte be. Több mint húsz szakkönyve jelent meg horvát és német nyelven. A Horvát Tudományos Akadémia rendes tagja, a leipzig Szász Akadémia és londoni Academia Europaea tudományos társulatának tagja. Tanulmányai és esszéi a német és horvát irodalom, valamint az irodalomelmélet és a komparatiztika területeit fogják át. Irodalomtörténeti és -elméleti írások immár klasszikus szerzője, amely írások az idő folyamán egyre oldottabb formát kapnak (pl. sms-esszék), s a kommunikáció ezekben lezserőbbé és játékosabbá válik.

Önéletrajz

A közvélekedés szerint azokra az eseményekre kellene emlékeznünk, amelyek különösen fontosak voltak az életünk alakulásában és az alapvető tapasztalataink megszerzésében. De az emberi elme nem rendelődik alá az életrajzi rendezettség követelményeinek, hanem önkényesen rögzíti az adatok végtelen tömkelegét. Ha strukturálisan emlékeznénk, részletesen fel tudnánk idézni az első iskolai napunkat, az érettséginket, az első szexuális tapasztalatunkat (az érettségi előtt volt vagy utána?), a hivatásunk kezdeteit, az idegen országokban eltöltött fontos időszakokat, az első nyugdíjas napunkat. Az elme viszont előre nem kiszámítható módon, titokzatosan működik – mintha egy hatalmas áruházban járkálna az ember, és valami pulóverre vagy tévékészülékre emlékezne belőle, olyan tárgyakra, amelyek nem bírnak különösebb jelentőséggel, de nem emlékezne az emeletekre, az elrendezésre meg arra sem, hogy végül is mit vásárolt. Eszéki gimnáziumi napjaimból nem sokra emlékszem a tananyagból, noha az oktatás a háború utáni első években, Sztálin bajusza ellenére is, igen színvonalas volt. Minden elpárolgott azon kívül, amit a legáltalánosabban vett műveltségnek nevezünk. Egy késő tavaszi napon a botanikatanárunk az egész osztályt elvitte a parkba szemléltető foglalkozásra. Az aznapi tananyagból egyedül a turgor szóra és a jelentésére emlékszem. Ha valaki arra kényszerítene, hogy önéletrajzot írjak, ez a délután mégis feledhetetlenként kerülne bele. Hogyan lehetséges, hogy a hetedik osztályból (még a régi iskolarendszer szerint) csak ez a kép idéződik fel bennem, ez megfeythetetlen. Ezen a napon „nem történt semmi”. Ültünk a fűben, voltak, akik követték a magyarázatot, a stréberek, akik közé én nem tartoztam, mások fűszálat rágcsáltak, és nézték a Dráva kanyargását a távolban. Én a halványkék eget figyeltem a néhány felhővel, amely most magasabbnak és titokzatosabbnak tűnt, mint bármikor. A pillanat légkörében ott volt az örökkévalóság, megállt az idő. Nem ismerek semmit, ami az ilyen pillanatoknál fontosabb lenne ezeknek az éveknek a leírásához. Amikor nyolcadikos gimnazistaként az eszéki villamoson utazva először olvastam Thomas Mann esszéit, a találkozás ugyanilyen felejthetetlen volt, de az beleillik az életem folyásába – és helyet kaphatna bármelyik sablonos életrajzban. De az az enyhén napos délután ellenáll az ok-okozati összefüggéseknek: önmagában hordozza az értelmét. Még egy bizonyíték arra, hogy az emlékezet útjai bonyolultak.

LADÁNYI ISTVÁN fordítása

Autobiografija

Smatramo da bismo morali pamtit i događaje koji su za tijek našeg života i za stjecanje temeljnih iskustava bili posebno važni. No naš se mozak ne podređuje zahtjevima biografske sustavnosti, nego beskrajno obilje podataka bilježi arbitrarno. Da pamtimo strukturno, morali bismo se u tančine sjećati prvoga školskog dana, mature, prvoga spolnog iskustva (prije ili poslije mature?), početka u zvanju, bitnih boravaka u drugim zemljama, prvog umirovljeničkog dana. Mozak se, međutim, ponaša nepredvidljivo, zagonetno – kao da čovjek prolazi kroz veliku robnu kuću, pamti neki pulover ili televizor, predmete bez osobite upadljivosti, ali se ne sjeća katrova, rasporeda, ni što je naposljetku kupio. Od mojih osječkih gimnazijskih dana nije ostalo mnogo znanja o građi, iako je nastava u prvim poratnim godinama, usprkos Staljinovim brkovima, bila na visoku stupnju. Izvjetrio se sve osim onoga što služi pismenosti u najširem smislu riječi. Jednoga dana u kasno proljeće poveo je nastavnik botanike cijeli razred u park na zornu nastavu. Od nastave toga dana zapamtio sam samo riječ turgor i njezino značenje. Da me netko prisili napisati autobiografiju, ipak bi to popodne bilo zabilježeno kao nezaboravno. Zašto se kod sjećanja na sedmi razred (po starom brojanju) pojavljuje baš ta slika, to je nedokučivo. Toga dana „nije se ništa dogodilo“. Sjedili smo u travi, neki su pratili tumačenja, štreberi, među kojima nisam bio, drugi su grickali vlati trave i promatrali tok Drave u daljini. Ja sam motrio svjetlomodro nebo s nekoliko oblačića, nebo koje mi se činilo više i čarobnije nego ikad. U ozračju toga trenutka bila je vječnost, vrijeme je bilo stalo. Ne znam ništa što bi za opis tih godina bilo važnije od takvih trenutaka. Kad sam u osmom razredu za vrijeme vožnje u osječkom tramvaju prvi put čitao eseje Thomasa Manna, susret je ostao isto tako nezaboravan, ali on se uklapa u tokove moga života – i mogao bi se naći u svakoj shematskoj autobiografiji. No ono blago sunčano popodne otima se sustavu uzroka i posljedica: smisao mu je samo u njemu. Ono samo potvrđuje da su putovi sjećanja zamršeni.

(Profil, Zagreb, 2010.)

Stjepan **Tomaš**

HR

Pisati i objavljivati knjige započeo sam u Baranji, u provinciji. Mislio sam: u svom kutu, nikome na putu, ali nije bilo tako. Ubrzo sam se našao na vjetrometini, osobito nakon objavljivanja knjige za djecu *Moj tata spava s anđelima / Mali ratni dnevnik* (godinama obveznom lektinom za 6. razred). Nezapamćen lov na vještice (knjigu) i to traje već petnaestak godina. Vjetrovito je, ali zanimljivo...

HU

Írni és könyveket megjelentetni Baranyában, a provincián kezdtem. Gondoltam: meghúzódom a sarokban, senkinek nem leszek útjában – de nem így történt. Gyorsan az irodalmi élet forgószelében találtam magam, különösen a *Moj tata spava s anđelima / Mali ratni dnevnik* című könyvem megjelenésétől (évek óta a 6. osztály kötelező olvasmánya). Ritkán látott „boszorkányüldözés” is folyik a könyvvel szemben, ami nagyjából tizenöt éve tart. Forgószél, de érdekes...

Padlások

A maga módján mindig is érdekelték a padlások. Talán azért, mert ott töltöttem a gyermekkorom, a kamaszkorom, sőt a fiatalságom felejthetetlen éveit is (a padlások szinte hozzátartoznak ezekhez az évekhez, később az ember egyre ritkábban látogatja azokat, amíg egyszer teljesen abba nem hagyja a feljárást, s már csak a fiait küldi oda.)

Még ma is, amikor megállok egy épület előtt, a legelső, amit megfigyelek rajta – még ha felületesen is –, az a tető, és rögtön arra gondolok, vajon milyen lehet alatta a padlás, mi minden található rajta.

Számtalan padlásra emlékszem. Először szüleim házának hosszú és alacsony padlója jut eszembe, a félhomály, a nyikorgó deszkák. Levegő alig szorult be oda a különböző méretű vályogtéglák között, amikből a tető homlokzata épült (ami úgy görnyedt rá a házra, mint öregapó a botjára), ezért a legforróbb nyári napokon ott kibírhatatlan hőség tombolt. Amint már mondtam, sötét volt, mert az „öregapó” ráncos homlokán keresztül túl kevés fény szivárgott be. A legtöbb fény az építkezés során kihagyott téglahelyek nyílásain szűrődött át, illetve a kiemelt és az előző évi kukoricacsöveivel kitámasztott üvegcserepek alatt próbált besompolyogni.

Ez volt az én antikváriumom. Pókhálós sarkaiban lógtak a beporosodott, ódivatú, faragott rózsafa ráámákba keretezett képek, a régimódi faliórák, de ott sorakoztak még a parazsas vasalók, rokkák, a szövőszék, a gyertyatartók, mozsarak, a rozsdás tör, régi újságok és könyvek, és minél porosabbak voltak, annál nagyobb volt a varázsuk.

Mederovacon volt egy elhagyatott munkástelep, ahová az emberek gyakran tértek be, vagy éppen csak benéztek, amikor hazafelé tartottak a harmadik (éjszakai) műszakból a hajnali szürkületben, hogy elvigyenek néhány deszkát vagy ép cserepet, téglát, amit fel lehet használni a járda- és garázsépítéshez.

A felnőttek számára ez csak egy lakatlan roskatag telep volt – nekünk, gyerekeknek pedig nyüzsgő játszótér. Az én generációm itt élte gyermekkorát, itt töltötte játékkal minden szabadidejét.

Jól emlékszem azokra az időkre, amikor mindannyian vagy túl rövid, vagy túl hosszú nadrágban jártunk (mert vagy kinőttük már bátyáink örökségét, vagy még nem nőttünk bele), ócskavasat gyűjtöttünk, hogy aztán pár krajcárért eladjuk a vándorcigányoknak, kövekkel dobáltuk egymást, háborúsdit játszottunk csúzlival, versenyeztünk (a két utca gyerekei egymás ellen), hogy ki tud messzebbre dobni – mi így nőttünk fel.

Tavani

Tavani su me oduvijek uznemiravali na jedan osobit način. Možda zbog toga što sam na njima proveo nezaboravne godine djetinjstva, dječastva pa i mladosti (tavani i pripadaju tim godinama, kasnije se čovjek njima vraća sve rjeđe dok jedanput ne prestane posve odlaziti onamo, šaljući na njih još samo svoje sinove).

I danas kada zastanem pred nekom zgradom, mojoj pa i najpovršnijoj percepciji najprije se poda krov i ja se domišljam kakav se tavan nalazi ispod njega i što bi sve moglo biti na njemu.

Pamtim brojne tavane. Najprije tavan roditeljske kuće dugog i škriputavih dasaka, polutamnog i niskog. U njega je zrak jedva ulazio kroz pukotine između prijesnih i posvađanih cigli od kojih je potkrovlje bilo izgrađeno (skvrčeno nad kućom kao starac nad štapom), tako da je za najtoplijih ljetnih dana bilo na njemu neizdrživo vruće i zagušljivo.

Bio je, rekoh, mračan jer je kroz „bore” starčevog čela ulazilo premalo svjetla. Ponajviše svjetla naviralo je kroz otvore nastale od nekoliko opeka ispuštenih pri gradnji, ili se polakomilo oko staklenih crjepova, izdignutih i poduprtih prošlogodišnjim kukurznim klipom. Bio je to moj antikvarijat. Po njegovim paučinstim uglovima visjele su zaostale zaprašene slike, s izrezbarenim glogovim okvirima, starinski zidni sat, pegla na žar, kolovrati, tkalački stan, svijećnjaci, stupe za mrvljenje kave, zahrđao bodež, stari časopisi i knjige, što prašnije to čarobnije.

U Mederovcu je postojala napuštena radnička kolonija u koju su ljudi svraćali ili skretali u sumračja, po povratku iz tvorničkih trećih smjena (noćnih), odnoseći poneku zdraviju dasku ili nerazbijen crijep, ciglu, za gradnju nogostupa, garaže...

Bilo je to ljudima nenastanjeno stračarište – naseljeno jedino našim igrama. I tu se igralo i živjelo djetinjstvo čitave moje generacije.

Dobro se sjećam, mi u prekratkim ili predugim hlačama (prije nego smo ih ostavljali mlađoj braći ili ih tek naslijedili od starije) tražimo staro željezo i prodajemo ga putujućim Ciganima – za banku ili dvije – nabacujemo se kamenjem jedni druge, ratujemo praćkama, bacaćima (ulica protiv ulice) – odrastajući...

Danas mi se čini da sam čitav život odlazio u potkrovlja, svaki put u nova tajanstva.

Koliko li je djevojaka na tim tavanima bilo prvi put poljubljeno, koliko obljubljeno! Njihove misli zgurile se, crne, ispod ruina ili im, drage, čeznutljivo odlijetale. Na

Mostanában egyre gyakrabban tűnik úgy, mintha egész életemben padlásokra jártam volna, minden alkalommal újabb és újabb rejtekhelyekre.

Sok lány a padláson kapta első csókját, vagy éppen ott vesztette el a szüzességét. Sötét gondolataik ott maradtak meggörnyedve az omladozó tetők alatt, a kedvesek pedig epedve elszálltak. A kislányok itt búcsúztatták el gyermekkorukat: a roskadozó padlások rejtekhelyéről úgy bújtak elő, mint a bebábozódott kis lepkék a gubójukból, rázták magukról az árulkodó jeleket, a szalmaszálakat – mint lepkék a selyemgubóikat –, nagylányokká vagy asszonyokká változtak.

Évekig úgy tértem haza az iskolából, hogy „Anna, adjál zsíros kenyeret”, majd ledobtam az iskolatászkámat, s mindig ugyanabban az időpontban, amikor a nővérem éppen a konyhapadlót mosta fel.

Ha Sebastian vagy Grgur nem vártak meg és időközben hazamentek, rohantam utánuk, megosztottam velük a kenyeremet, majd együtt mentünk fel a padlásukra. Sebastianék padlása is sötét volt, alacsony, tele kacattal, épp olyan, amilyet szerettem.

A magas, hosszú és világos padlásokat, ahol az asszonyok télen a mosott ruhát szárították, nem kedveltem. Sebastianékéra lélegzet-visszafojtva másztam fel, féktelen kíváncsisággal, s minden alkalommal porosan és pelyvásan kerültem le. A padlás büdös volt a füsttől, mert télen Sebastianék itt füstölték a disznóhúst (amikor már nem volt hús, akkor mi füstöltünk), engem viszont ez nem zavart.

Sok padlást megjártam, évekig barátkoztam velük, időnként elhagytam őket, de mindig vissza-visszatértem hozzájuk.

A régi színház éjjeliőrének fiával is csak a padlás miatt barátkoztam össze, de megérte. Órákat töltöttem odafenn, felforgattam a régmúlt korok stílbútorait, beültem a Mária Terézia korabeli székbe, belefűjogattam a porlepte rézfúvós hangszerekbe, ütöttem a lehangolt hangszerek billentyűit, dobálgattam Rómeó selyemből készült létráját, összeszedegtem Toprongyos szakadozott ruháit és kacatjait, felvettem Madame Butterfly kimonóját, tologattam a kulisszákat, elképzeltem eddig még nem látott jeleneteket, és még sok mindent csináltam.

Az új barátom hamar meguntta ezt, s elkezdett türelmetlenül csalogatni lefelé, én próbáltam marasztalni még néhány pillanatig, szórakoztattam tovább, mint egy bohóc.

Egyedül a durdenovaci villa padlástere maradt elérhetetlen számomra, oda nem sikerült feljutnom, pedig az volt minden vágyam. Még ha holdkórosan is. Így csak sejtésem maradt róla, hogy fantasztikus, sőt csodával határos lehet.

Amikor rokonlátogatóba mentem Kapincibe vagy Bukovicára, azt a pillanatot vártam a legjobban, mikor sikerül a rokongyerekek közül valakit rábeszélni, hogy felkísérjen a padlásukra. Itt olyan dolgokra bukkantam, amivel büszkélkedhetne bármelyik helytörténeti múzeum – amit az én nagynénéim, lépést tartva a modern korral, nagy hévvel kidobáltak a házból, és követve az új idők öltözködési szokásait a népviseletüket is polgárira cserélték.

njima su prestajale biti djevojčice: izvlačile se iz klimavih tavanaca kao leptirice iz kukuljica, stresajući s leđa tragove slame – kao leptirice svilaste košulje – preobražavajući se u djevojke ili žene.

Godinama sam se vraćao iz škole: „Ana, daj mi masnog kruha”, bacao torbu s knjigama, i uvijek u vrijeme kada je prala kuhinjski pod.

Dozivao bih Sebastijana ili Grgura, ako bi za to vrijeme odmakli svojim kućama ne pričekavši me, dijelio s njima svoj komad kruha, odlazio s njima na njihove tavanе. I Sebastijanov je bio mračan i nizak – baš kakve sam volio, prenatrpan.

Visoke i duge, svijetle, na kojima su žene zimi sušile oprano rublje, nisam volio. U onaj Sebastijanov uspinjao sam se pritajena daha i nesuzdržane znatiželje, svaki put ponovo zaprašen pljevom i prašinom. Njegov tavan smrdio je po dimu jer se na njemu zimi dimilo svinjsko meso (a dimilo se i kad ga nije bilo), ali to meni nije smetalo.

Upoznao sam brojne tavane i godinama sam drugovao s njima, ostavljao ih, i uvijek im se ponovo vraćao.

S čuvarevim sinom starog kazališta samo sam se zbog tavana sprijateljio. I vrijedilo je. Satima sam boravio na njemu prevrćući dijelove stiliziranog namještaja iz davno prošlih epoha, sjedao u stolicu iz vremena Marije Terezije, puhao u zaprašena limena glazbala, trzao po raštanim instrumentima, nabacivao se svilenim Romeovim ljestvama, skupljao Odrpančeve krpe i prnje, odijevao kimono madam Butterfly, premještao kulise, izmaštavao još neviđene scene, koješta sam izmišljao.

A kada bi me moj novi prijatelj nestrpljivo pozivao, dosađujući se, klaunovski sam ga zabavljao ne bismo li još nekoliko trenutaka ostali u potkrovlju.

Nedostupan mi je ostao samo tavan đurđanovačke vile do kojega nikako nisam uspijevao doći, a želio sam. Da mi je bilo domjesečariti – domjesečario bih. Naslućivao sam da vila ima fantastičan, još neviđen tavan.

Kada bih doputovao u Kapince ili Bukovicu, k mojim rođacima, najčežnutljivije sam iščekivao trenutak kada ću nagovoriti nekog od mojih malih rođaka da me povede na tavan. Tu sam nalazio ono čime bi se ponosio svaki zavičajni muzej – a što su moje ujne odbacivale u nastojanju da moderniziraju svoju kuću, pograđane svoju odjeću, trčeći za vremenom.

I kao student tražio sam sobicu u potkrovlju, i nalazio. Nisam htio prizemnu ili polupodrumsku, nego baš tavansku. U takvim sam bio najviše sam sa sobom ili u društvu golubova (divljih ili posve pitomih).

Pa i kada sam na studijskom putovanju proputovao Europu, odolijevao sam mostovima Seine, zvoncima Londona, cvjetnom satu Švicarske – privukao me Eiffelov toranj i čaroban pogled s njegova vidikovca. Odatle su mi se ukazali bezbrojni krovovi i kupole. Tražio sam ih i promatrao od Italije do Norveške, rastužujući se sve više jer su od juga prema sjeveru krovovi postajali sve manji i viši, sve šiljastiji – kao što mi u svakom povratku u Mederovac njegovi krovovi izgledaju sve manji i niži – sve nepoznatiji.

Még hallgató koromban is mindig a kis padlósszobákat kerestem és találtam is. Soha nem akartam földszinten vagy mélyföldszinten lakni, mindig csak a tetőtérben. Ez volt az én világom, na meg a galambok (vadak és szelídek) társasága.

Annak idején, amikor egyetemista voltam, beutaztam egész Európát. Ellenálltam a Szajna hídjainak, a londoni harangoknak, a svájci virágórának, de vonzott az Eiffel-torony, onnan a csodálatos kilátás. A háztetők és kupolák sokasága tárult elém. Kerestem, nézegettem őket – Olaszországtól egészen Norvégiáig –, de szomorúan tapasztaltam, hogy déltől észak felé haladva a háztetők egyre kisebbek és magasabbak, egyre csúcsosabbak – mint ahogy azt is, hogy valahányszor visszatértem Mederovacra, a háztetők itt is mindig kisebbek és alacsonyabbak lettek – egyre idegenebbek.

PRODÁN ÁGNES fordítása

Andjelko **Mrkonjić**

HR

Rođen (1961., Cerna) od matere u poodmakloj dobi, vjerojatno, neplanski. Školovao se manje-više po redu ustaljene obrazovne vožnje. Radno iskustvo iskušavao po svim razinama obrazovnog sustava (OŠ, SŠ, Sveučilište), a neplanski točio gorivo na benzinskoj pumpi u trajanju od više godina. Ženio se više puta, jednom se i oženio, jednom se rastao, i planski zaključio da je to sasvim dosta za jednu biografiju, koja bilježi bavljenje i vizualnom umjetnošću.

HU

Cernában született, 1961-ben, kései, valószínűleg nem tervezett gyermekként. Iskoláit többé-kevésbé az előírt menetrend szerint fejezte be. Munkatapasztalatot az oktatási rendszer minden szintjén szerzett (általános iskola, középiskola, egyetem), s akarata ellenére több évig benzinkutasként is dolgozott. Többször kötött házasságot, hol megnősült, hol elvált – s úgy gondolja, hogy ennyi éppen elég is egy életrajzhoz, amelyben fontos szerepet kap még a vizuális művészetekkel való foglalkozás is.

Veranda

Ülök a szülőházamban-házamban, az emlékeim között matatok, a világ szilánkokcskáira vadászom, üldögélek, a Szuper zárva van.¹ Az éjszaka néma, nem keresek okvetlenül választ mindenre ezen az én verandámon, amelynek nincs semmiféle gyakorlati haszna egyébiránt. Nem szárítok itt pirospaprikát, az oszlopról nem lóg lefele fokhagyma füzére, csak ülök, hegyezem a fülem és nézelődöm. Hallom a sünt, ahogy zörgeti a lehullott lombot, miközben megpróbálja elérni valamelyik lepottyant körtét, almát vagy bármit, amit a föld ízletes falatnak nézve magához vonzott. Idehallik a kuvik az iskola udvaráról, még messzebbről madarak tereferéje érkezik foszlányokban. Az éj felhőtlen, ragyog az ég odafenn, és mintha a bársonyos sötétség arra ösztönözne, hogy kicsit a bőröm alá bújjak. Mert nyomaszt a sok kérdés. Szúnyogok zúgnak a fejem körül idegesítőn, miközben tátozok, mint a kifogott hal, amely cuppogón nyeli víz gyanánt a levegőt. Verandám belseje mintha puha ajakként zárulna a rólam meg a világról, illetve magáról az emlékezettről szóló, értelmetlenül nagyra nőtt kérdésgömböcre. Agyamba villan, vajon „hogyan történhet meg a szerelem”?!

Verandám jórészt fából van. Az udvarra néz, pár száz méterre a Szent Péter és Pál tiszteletére épült katedrálisról, valamivel távolabb a McDonald'stól, amely közvetlenül a Horvát Nemzeti Színház szomszédságában áll. Nagyjából hasonló távolságra vannak a műemlékek is, Ružić alkotása, a *Polgárok csoportja* és *Vucin Starčević* figurája. A veranda csaknem külön építészeti egységet képez, nem tartozik szokásos módon a házhoz, inkább az udvarhoz. Holmi hetyke daccal áll ott a maga vízszintes, függőleges és átlós gerendáival, Y-alakzataival a szóban forgó eszéki, körforgalmas peremvárosban. Vörös kőből kirakott utacska vezet hozzá, s vezet el tőle. A kövek között zöld fű virít vélhetően a színek komplementer hatását elérendő, vagy valami másért. Van ebben a térben valami, ami hangulatossá teszi, valami sajátos „stimmung”, ahogy azt H., a nomád képzőművész mondaná Németországból, meg a testvérem is Olaszországból. Antik épületekre gondolok, melegebb tájakra, különféle építészeti produktumokra, amelyek pihenésre, akár egy kis fedett sétára szolgálnak, kommunikációs teret adnak egy kis eszmecserének. Amikor az ember, mint én

1 A Super Eszék egyik központi terének kultikus vendéglátóipari egysége (volt), kávéház és kocsmakeveréke. A Supermarket épületét a Superrel együtt átalakították, a vendéglátóegység ismét működik, de elvesztette egykori varázsát.

Mrkonjić jelen novellája a *Priče bez Supera* (A Super mesék nélkül) című kötetből való, amely az ezt megelőző *Priče iz Supera* (Mesék a Superből) címűre utal.

Trijem

Sjedim u svom zavičaju, potepam se po sjećanjima, lovim krhotine svijeta, u trijemu sjedim. Super je zatvoren. Noć je gluha, ne tražim bespogovorno odgovore u trijemu koji baš i nema neku praktičnu svrhu, inače. Ne sušim crvenu papriku, vijenac češnjaka nije na stupu, samo sjedim, slušam i gledam. Čujem ježa kako šuška probijajući se opalim lišćem do neke kruške, jabuke ili već čega što je zemlja privukla sebi u zalogaj. I ćuk se čuje iz školskog dvorišta i neki ptičji glasovi izdaleka. Noć je vedra, osuta zvijezdama i kao da me mami svojom baršunastom tamom da si zađem malo pod kožu. Jer gnjecaju me sva ta pitanja nepregledna. Komarci zuje oko moje glave i unose u nju nervozu, a ja budalasto buljim pogledom ulovljene ribe koja u svom zijevu mljacka vodenastog zraka. Nutrina moga trijema prislanja svoje usne na zijev mojih nespornih pitanja o sebi, svijetu i sjećanju, pomislih kako bi "ljubav mogla da se desi"!

Trijem je drven. U mom je dvorištu, nalazi se nekoliko stotina metara od konkatedrale, bivše župne crkve sv. Petra i Pavla i nešto malko više od McDonaldsa, onog što je uz Hrvatsko narodno kazalište, a u tom dometu su i spomenici, Ružičeva Grupa građana i Vucin Starčević. To drveno zdanje samostalna je arhitektonska cjelina, nije naslonjena na kuću, kako je to već uobičajeno, u dnu je dvorišta, nekako inatno stoji svojim vertikalnim, horizontalnim i dijagonalnim gredama i rogovima u jednom osječkom naselju kružnoga toka. S kućom je povezan crvenim opločnjacima između kojih je trava, zelena trava, valjda zbog komplementarnog odnosa boja ili nečega drugog. Ima u tom prostoru nešto što čini ugodnu atmosferu, neki štimung, kako bi to rekao I. H., slikarski nomad iz Njemačke, a slično i moj brat iz Italije. Pomišljam na antička zdanja i toplije krajeve, trijemove kao komunikacijske prostore za odmor, šetnje, razgovore, a kada, kao ove noći, čovjek poželi malo samoće, sasvim mu se prihvatljivim čini šetati sobom, ostavljajući nemire ispred kućnog praga. Hladnoća noći počinje puniti svoje ispušne dalekovode, uskoro počinje sezona grijanja, a ja noćas svoje vjeđe ne potim ruskim plinom, pod krovom trijema neka me ljubav grije i grli sa zvjezdanim svijetom, mnijem.

Na južnoj strani ovog moga portika dvije su grede, jedna horizontalna i jedna dijagonalna, svojevrstan oltar obiteljske memorabilije, svojevrstni memento na pokojnog oca koji je volio drvo. Na zatvorenoj stijenki izložen je njegov tesarski alat, zapravo ostatci ostataka njegovih sredstava za obradu drveta: svrdla, pile, hoblići, jedan kotač drvenih kola i dljeto te par cipela.

ezen az estén, megkívánja a magányt, akkor teljes mértékben elfogadhatónak tűnik számára önmagával sétálni, megpróbálván a közös gondokat a küszöb másik oldalán hagyni. Az éj hűvössége közben ömleni kezd a távhűtés csövein át. Rövidesen kezdődik a fűtésszezon, de ezen az éjszakán még aligha fogom orosz gáz melegére lehunyni a szemem, kerti kuckómban inkább hevítsen a szerelem, ölelkezésem a csillagvilággal, magával a mindenséggel.

Csarnokom déli oldalán két gerenda látható: egy vertikális és egy diagonális, sajátos kereszt családunk oltárán építész édesapám emlékére, aki imádta a faanyagot. A zárt rész falán ott láthatók kiállítva a fa megművelésére egykor használt szerszámok: fűrők, fűrészek, aztán sparherdlap, kisebb székérféleség kereke meg egy véső, pár cipővel.

Lelki szemeim előtt egy nagy faajtó. Rajta sorjáznak a befejezetlen domborművek az apám számára kedves jelek és jelképek rendszerével: szőlőinda, fürt, könyv, kalász, levél, méghozzá zsályalevél és valamely számomra ismeretlen növény levele, valamint egy női fej, kígyóhajjal a rendes haj helyett. Furcsa frizura, amely mindig is a nevetéssel párosuló félelem kínos elegyét hozta létre bennem. Ezt a fejet apa sosem fejezte be, vélhetően a test vagy maga az idő nyálkája miatt. Véső sohasem érintette ezt a koponyát, de azt a reliefet sem, mert végül is csak egy kép, pusztán a képzelet szüleménye, amely sosem öltött valódi testet. Mintha egyetlen szerepe lett volna, jól bevésődni a szívembe, majd megmaradnia az enyémmnek a hagyatéki tárgyalás után is. Mint holmi eltulajdoníthatatlan lelki ingatlannak, amely szállítmányozó levelével mindenhová elkísér mind a mai napig, s úgy tűnik, mindig is el fog kísérni sajátos koloncként engem, vergődő állatot utas és úttalan utaimon egyaránt. Lehet, hogy ez okból beszélte gyakran tele a fejem ennek az ajtónak a tervével apám, meg amannak a gorgófejnek a képével, miután pontot tett a gyermekkorról, a háborúról meg az ő apjáról szóló fejezetek végére. Apjáról különben sokat beszélt, aki még a múlt évszázad korai negyvenes éveiben – meg aztán soha többé – nem ment vissza Amerikába. Úgy tűnik, még mindig ez előtt az ajtó előtt toporgok, és a kígyók még mindig ott csúsznak-másznak, öltögetik villás nyelvüket a függőleges és vízszintes léceimen, amelyeket bolondériámban szüntelen átugrálok átlós irányban, azzal az én cernai szuflámmal. Tudom, hogy a kerti építményünkön sosem létezett a szóban forgó ajtó ténylegesen megfogható formában, de mintha még mindig ott állnék arra várva csak, hogy a zsanérok a helyükre kerüljenek, majd nyugodtan beléphessek, belegyalogolhassak azokba az ismeretlen, furcsa beltéri pusmogásokba.

A veranda e déli, fallal lezárt részén, a diagonális gerendán lóg édesapám két gojzervarrású bakancsa, a jobbat és a balt egy nagy főzőlap választja el egymástól, továbbá mindazok az asztalos szerszámok, amelyek arra szolgálnak, hogy simává varázsolják a rücskös fát, hogy végül a mester megsimogathassa a kiglancolt felületet, ahogy az édesanyák gyermekük arcát. Nézem ezeket a vastag bőrből készült

A meni su pred očima velika drvena vrata. Na njima još stoji nedovršeni reljef s motivima njemu dragih znakova i simbola: loza, grozd, knjiga, pšenični klas i listovi, kaduljini listovi i neki cvijet meni nepoznate biljke i ženska glava čija je kosa oblikovana zmijama, a ne vlasima. Čudna frizura koja je u meni uvijek izazivala nelagodu, čudan spoj straha i smijeha. Tu glavu nikad nije završio, možda zbog sluzavog tijela zmije ili sluzavosti vremena. Dlijeta nikad nisu dodirnula tu glavu, a ni taj reljef, to je bila samo slika, mentalna slika koja se nikad nije otjelovila, kao da joj je bila misija ucijepiti se u moj duševni svijet, u popudbinu koja pripada meni u ostavinskoj raspravi poslije očeve smrti kao duševna vrijednosna nekretnina, a zapravo je opora jedinica teretnog lista koju, čini mi se, i dandanas teglim životnim i životinjarskim putovima. Bit će da mi je zato često probijao uši pričajući o tim vratima i toj glavi poslije besjeda o djetinjstvu i ratu te priči o njegovu ocu koji se nikad nije vratio u Ameriku ranih četrdesetih godina prošlog stoljeća. Izgleda da sam još uvijek pred tim vratima i da te zmije još gmižu i plaze mojim horizontalama i vertikalama koje lucprdasto preskačem u dijagonalnim skokovima ceranskom pizmom. Znam da ta ulazna vrata na trijemu nisu nikad postojala u svom materijalnom obliku, ali kao da ja još uvijek pred njima stojim, čekajući samo šarke da sjednu na to trijemsko okno i da tako zakoračim u nepoznate razgovore šetajući prostorom čudnovate nutrine.

Na južnom dijelu zatvorene stijenke trijema, na dijagonalnoj drvenoj gredi nalaži se par očevih gojzerica, taj je par razdvojen velikim hobličem, stolarskom alatkom koja hrapavost drveta pretvara u glatku površinu koju majstori rukom poglade kao majka obraz svoga djeteta. Gledam te cipele od tvrde kože, dozlaboga krute, a teške kao nadgrobni kamen, kao sudbina kojoj nema počinka, ni tijelom ni duhom. Ne znam gdje sada počiva očev duh, za tijelo znam i znam da mu ne počiva u rodnom zavičaju. Možda mu je ta obuća životni simbol? Ali zašto onda nije u reljefu onih vrata? Priznanje nekog životnog poraza, pokleknuće pred jakom ženom koja savija svoje bračno gnijezdo, doživljaj egzistencije kao puta bez povratka, gdje su i dom i djeca i kuća samo usputna stanica do nekog njegova Astapova jer bio je dobar čovjek tvrdog osjećanja. Tamnosmeđe gojzerice s okerastom unutrašnjošću teškog đona moj je otac dobio od svog oca poslije njegove smrti, a ja ih u ove noćne sate gledam i vidim kako trijem nije bezdušan kao caffè bar trgovačkog centra, ćaskam s ljudima i utvarama, svojim i tuđim. Jedna od ovonoćnih prikaza jest tajanstvena Talijanka koja je opismenila moga pradjeda, očeva djeda, čiji rukopisi nose pečat obiteljske relikvije iz sredine pretprošlog stoljeća koji pohranjeni drijemaju u hladovini jedne rimske arhivske utrobe. Mora da je ta gospođa imala istančan ukus kad je tog fakina uzela u svoj obzor!? Draperije tog talijanskog dizajna u ove noćne sate mame u meni želju za priču u nekoj romanesknoj strukturi, gdje lijepoj ženi zaiskre oči vidjevši u sjeni čempresa i smokve istesanu mušku figuru koja drži vizurne motke austrougarskim geometrima. No, to su zapravo noćne tlapnje... Ali tlapnja

cipőket, ezeket az istentelenül keményeket, nehezeket, amilyenek a temetőben a sírkövek. Nehezek, mint a nyugodni nem akaró sors nyomása. A fátumé, amelynek nincs nyugvása – se tesben, se lélekben. Nem tudom, most éppen merre jár apám szelleme, míg a testéről tudom, hol van, miként azt is, hogy nem a szülőföldjében nyugszik. Lehet, hogy ez a pár lábbeli az ő életének jelképegyüttése. De akkor miért nem látható ott, az említett ajtó domborművén? Élete vereségének holmi elismerésüül például. Fejet hajtásának az erősebb, fészket rakni kívánó nő előtt; a lét elismerésének mint olyan útnak, amelyről visszatérni nem lehet; a hosszú útnak, amelyen az otthon, az asszony és a gyerekek csak köztes megállók az ő valamiféle tolsztoji Asztapovójáig, közben azért mégiscsak jó ember volt, erős érzelmi kötődésű. A sötétbarna, belül okkersárga bakancsokat apám egyébként az ő apjától örökölte, miután a nagypapa távozott az élők sorából, én meg itt bámulom őket ezekben a kései órákban, miközben érzem, ez az én kis terecském közel sem olyan kihalt, mint amott a kereskedelmi központ kávézója. Tereferélek mindenféle emberrel, élővel és holttal, kísértetekkel, a saját szellememmel és másokéval. Az egyik ma esti látomás középpontjában az az olasz nő áll, aki megtanította írni-olvasni a dédapám, apám nagyapját, akinek a kézíratai családi relikviának számítanak, még a múlt előtti századból származnak, jelenleg pedig egy római könyvtár archívumának mélyén suvadnak. A hölgynek valószínűleg jó érzéke lehetett, hogy azt a sóhert így a szárnya alá vette. Az ebbe a képbe belógó dizájnos talián drapériák arra csábítanak így jó későcskén, hogy egy regényes szerkezetbe fogott mesét mondjak el, amelyben a szóban forgó szépasszonynak felcsillan a szeme, amikor a fűgék és ciprusok árnyékában megpillantja annak a férfinak a deli alakját, aki az osztrák–magyar földmérőknél segédkezik tartani a léceket-botokat. Na, de ezek csupán talmi későórai látomások... Ugyanakkor közel sem pusztá látomás az, hogy apámat ezek a cipők vitték valamely zágrábi építkezési vállalat révén egy Baranyába vezető, éppen készülő észéki felüljáró helyszínére, majd egy fahídnak az építésére Bellyén, mégpedig a múlt század késő negyvenes éviben. Az imádott nő és a békák a szlavóniai vidéken való maradásra bírták, ugyanakkor semmit nem vettek el a fához való ragaszkodásból. Ez az asszony az én édesanyám, a békák pedig ma is ott brekegnek a Kopácsi réten, és ez a békakórus engem szüleim első találkozására emlékeztet. Mivel nem abba a „kőgan-gos sváb házba” képzeltek otthonukat – anyám mondása szerint: az elvett holmin átok ül –, bakancsai apámat a cernai fűrésztelepre vitték, egyenest a fűrészgéphez, melynek fogazata hamar kifaragta előtte a környest heverő rönkökből azt a felismerést, hogy átmenetileg el kell halasztania a visszatérést haza – az ő Dalmáciájába. Az asszonynak ugyanakkor volt egy „B” terve is: egy fiú, két fiú, három. Közben apám a fában lelte vigaszát, meg egy sor szőlőben, amely a ház fatornácára futott fel. Ám az életrevaló szőlő elkezdte belógatni minden kacsát-gallyát a tornác bel-sejébe, ami édesanyámat borzasztóan idegesítette, ezért férjét arra kényszerítette,

nije da su gojzerice dovele oca putem jedne zagrebačke građevinske firme na osječki željeznički nadvožnjak za Baranju kasnih četrdesetih godina prošlog stoljeća, a potom na gradilište drvenog mosta u Bilju. Žabe i žena privoljele su ga za slavonski kraj, u drvu mu je ionako ostala trijeska ljubavi. Žena je moja majka, a žabe i dalje krekeću Kopačkim ritom, podsjećajući me kako su se oni na tom mjestu prvi put u životu sreli. Ne htijući saviti bračno gnijezdo u "švapskoj kući sa zidanim trijemom" po materinoj maksimi: oteto-prokleta, gojzerice su moga oca dovele u ceransku pilanu, na gater, čije su pile, režući trupce, počele piliti drvo njegove spoznaje kako će privremeno odgoditi povratak u svoj dalmatinski zavičaj. No, žena mu imaše B plan: prvi sin, drugi sin, a potom još i treći. Utjeha je bila u drvetu i u jednom redu loza, posadenih uz drveni trijem svoje kuće. Žilava loza pružala je svoje vitice i grane u unutrašnjost trijema, materi je to išlo na živce pa je njen muž bio prisiljen trijem pretvoriti u verandu, ostakljeni hodnik. Otac, našavši se pred bezuvjetnom predajom, opsuje "neblak", pljune u šake i poče diljati oblice, hoblati daske i dašćice, kovati željezne šipke, čekićati obruče, one koje je nabavio za burad i kace, i počme stvarati drvena kolica s rudom i četiri drvena kotača. Mater se tada samo zagonetno smješkala, a ja ove noći sanjivo gledam jedan od tih kotača što visi na južnoj strani moga osječčkog trijema te odmjeravam životnu kvadraturu tog kotačkog kruga obavijen nekom paučinom od radosti i tuge.

Noć je već debelo u kasnim satima, čujem zvukove jednog vozila hitne pomoći iz pravca Strossmayerove ulice, pomislim kako je nepoznatom nekom život ozbiljno doveden u kritičnu fazu. Jež iz moga dvorišnog okoliša uvukao je svoju glavu, ne čujem više šuškanje lišća, mora da je osjetio kako su došla neka ozbiljna vremena, valja se ušuškati u postelju svoga doma. Blaga vrata sna i meni lagano kucaju na očne kapke, svjetlost na crvenim opločnjacima dvorišne staze polako gasni, pospremam komadiće zavičaja pod krovom svoga trijema u škrinju uspomena i krećem putem do kuće i tvrde horizontale nadolazećeg dana nekako ipak pomiren sa sobom, svijetom i horizontalom kreveta. Baš super!

hogy félig zárt verandát építsen belőle, amolyan beüvegezett folyosót. Apám erre a feltétel nélküli megadás helyzetébe kényszerített ember keserűségével elkáromkodta magát: „a búsba!”, majd a tenyerébe köpött, aztán nekilátott átalakítani a hordóknak és különféle dézsáknak szánt dongákat, átfúrni-faragni a léceket és deszkákat, átkovácsolni az abroncsokat, hogy egy kis kézi vontatású, négykerekű targoncaféleség jöjjön létre a keze alatt. Anyánk csak somolygott titokzatosan, én pedig most az egyik megmaradt kereket nézem álmatagon, amely kerék tehát ennek az én eszéki verandámnak a déli részén csodálható meg. Méregetem e tárgyi élet kikerekített kvadratúráját, amelyet akárha valamiféle pókhálója szőtt volna keresztül-kasul az örömnak és a bánatnak.

Az éj már vastagon későre jár, hallom egy mentőautó szirénázását a Strossmayer utca felől, közben arra gondolok, hogy valakinek vékony jégre futhatott az élete. Kerti sünöm behúzta a fejét, nem hallok tovább a levél zörgését, nyilván megbújt arra gondolván, hogy az ólomidőkre készülve jobb lesz nyugovóra térni, új erőt gyűjteni a maga kis vackában. Nekem is nehezednek a pilláim, az álom kopogtat, a fény fokozatosan halványul a vörös köveken, házam verandájának tetőzete alatt lassan elrakosgatom hazám emlékdarabkait, bele az emlékek ládájába, majd elindulok befelé a soron következő nap képzeletben kifeszített kötélének vízszintjén egyensúlyozva, az ágy vízszintesére gondolva. Szuper, nincs mese!

BALÁZS ATTILA fordítása

Ivana Šojat

HR

RockERICA, darkerICA, grlIteljICA i zašItInICA stabala, pasa, svih žIvIH, pasIonIrana čItateljICA crnih kronika i analItičarka psihoza rodila se u Osijeku, u najluđem i najkraćem mjesecu, 1971. Premda je u književnost koraknula poezijom, do sad je objavila šest romana, pet zbirki poezije, tri zbirke kratkih priča, zbirku eseja i dvije slikovnice za djecu. Valjda u želji da o svijetu dozna što je moguće više, sudjelovala je u ratu, glačala rublje za druge, bila sudski tumač u Belgiji, vozila se u tenku. Naučila jahati konje, penjala se po brdima, učila mačevanje, vrtlarjenje, veslanje, pećanje. Kopala po arhivima, družila se s travarima, biciklom zalazila u ritove, pjevala u rock-grupama, ali i opernom zboru HNK u Osijeku. Trenutno živi, radi i širi granice spoznaje.

HU

Rocker, darker, a fák és a kutyák, valamint minden élő átölelője és védelmezője, a szerencsétlenségek és bűntettek újságcikkeinek, az analitikus pszichózisról szóló szövegek szenvedélyes olvasója – 1971 legbolondabb és legrövidebb hónapjában született. Az irodalomba ugyan verseivel jelent meg először, ugyanakkor eddig hat regényt, öt verses-, három noválláskötetet, egy esszét tartalmazó könyvet, s két gyerekeknek szóló képeskönyvet jelentetett meg. Talán, hogy minél többet megtudjon a világról, részt vett a balkáni háborúban: mások alsónadrágjait vasalta, törvényszéki tolmács volt Belgiumban, utazott tankban. Hegyet mászott, megtanult lovagolni, kardozni, kertészkedni, evezni és horgászni. Levéltárakban kutatott, gyógyfüvesekkel barátkozott, biciklivel bejárta a réteket, énekelt rockegyüttesekben és az eszéki Horvát Nemzeti Színház kórusában. Él, dolgozik és ismereteinek kiszélesítésén munkálkodik.

Unterstadt

Nem tudom, hogy azon a pénteken, három óra körül, a munkából hazaérve, miért kezdtem el sietősen pakolni, ruháimat véletlenszerűen abba a gurulós kofferba gyömöszölni, amely utolsó bécsi látogatásom óta még mindig az ablak alatt porosodott. Nem tudom, hogy végül is miért döntöttem úgy, hogy felszállok a vonatra, amely már évek óta tizenhét óra öt perckor indul Zágrárból Eszékre az első vágányról. Mindössze egy-másfél órával ezelőtt még egy zagorjei plébániatemplomból származó pufók, pocakos angyal málladozó, hámló aranybőrét ragasztgattam vissza, amely mindenütt látni engedte a fát, amiből a figura készült, s amely engem az első pillanattól kezdve egy múmia összeaszott izmaira emlékeztetett. Az angyal kerekded formáit, túlméretezett fenekét simítva egyetlen pillanatra sem gondoltam sem édesanyámra, sem Eszékre. Tényleg nem tudom, végül miért döntöttem az utazás mellett. Mint ahogy azt sem, hogy mintegy tíz évvel ezelőtt miért tömtem magamba egy maréknyi altatót. Jól emlékszem ugyanakkor a kedves és nyugodt, szinte nőies Risjak doktorra, aki, mint egy durcás gyerekhez, közel hajolt hozzám, s azt ismételte, hogy legyen őszinte, és mondjam meg, mi van velem. „Semmi bajom”, feleltem mindannyiszor, fejemet elfordítva. Éreztem, hogy elviselhetetlenül bűdös a leheletem, nem akartam az arcába lélegezni. Szégyelltem magam, s hozzá szerettem volna vágni: „Nem mosta ki rendesen a gyomromat!” De ő nem adta fel, mintha a hatalmas orra megfosztotta volna a szaglástól, közel hajolva maradt, azt ismételve, hogy a „semmi” nem kényszeríti az embert arra, hogy távozzon és soha ne térjen vissza. Végül egyenesen a szemébe néztem, és azt mondtam: „Unatkoztam”.

Azon a pénteken nem unatkoztam. Ahelyett, hogy a vonatra rohanok, ülhettem volna a rajzasztal mellett, egész hétvégén a ceruzámmal játszadozva a papíron, vagy foghattam volna egy könyvet, három nap vízszintes testhelyzet, becsukott ablakok, hogy ne halljam a világ zaját, bekapcsolt ventilátor; mint egy vastag kartondobozba, önmagamba zárkózhattam volna.

Nem tudom, miért ültem fel arra a vonatra. Nem hiszek a paranormálisban, bár néha szinte halálra rémítettek a szellemek, amelyek halála előtt közel egy teljes évig látogatták a nagymamámat a szobáskájában. Nem, nem hiszem, hogy bármit is éreztem volna, vagy hogy egy túlvilági hang azt súgta volna a fülembe, hogy édesanyám éppen akkor fog meghalni, amikor a vonat valahol Koprivnica után jár, s amikor a mit sem sejtő utasok arra gondolnak, hogy visszatérnek oda, ahonnan elindultak.

Édesanyám pedig éppen azon a pénteki napon halt meg, amikor a Zágrábtól Eszékiig tartó utat négy óra alatt végigdöcögő vonat zsúfolt fülkéjében ültem. A fenekem zsi-

Unterstadt

Ne znam zašto sam se tog petka po povratku s posla oko tri sata počela užurbano pakirati, nasumično trpati odjeću u kufer s kotačićima koji je još od posljednjeg posjeta Beču prašnjav čučao ispod prozora. Ne znam zašto sam naposljetku ipak odlučila sjesti na taj vlak koji već godinama s prvog perona, uvijek u sedamnaest i pet polazi iz Zagreba prema Osijeku. Samo sat, sat i pol prije debeljuškastom i pupastom baroknom anđelčiću iz neke zagorske župne crkve lijepila sam otpalu zlatnu tananu kožu koja se posvuda ljuštila, otkrivala drvenu podlogu koja me neodoljivo podsjećala na osušene mišiće mumija. Gledajući njegovu oblu, tustu stražnjicu, ni na trenutak nisam pomislila ni na mamu ni na Osijek. Doista, ne znam zašto sam to naposljetku učinila. Baš kao što nisam znala ni zašto sam prije desetak godina sasula u grlo šaku tableta za spavanje. Sjećam se doduše blagog i smirenog, gotovo ženskastog doktora Risjaka, koji mi se kao malenom goropadnom djetetu unosio u lice i ponavljao neka mu se slobodno otvorim, kažem što mi je. “Ništa mi nije”, ponavljala sam okrećući glavu od njega. Osjećala sam da mi silno smrdi iz usta, nisam mu tjela dahtati u lice. Bilo me stid i htjela sam povikati: “Niste mi dobro isprali želudac!” A on mi se uporno, kao da mu je onaj golemi nos lišen osjetila njuha, unosio u lice, ponavljao kako to “ništa” čovjeka ne može nagnati da zauvijek ode i ne vrati se. Naposljetku sam mu se zagledala ravno u oči i rekla: “Bilo mi je dosadno.”

A tog petka nije mi bilo dosadno. Umjesto trčanja na vlak mogla sam sjesti za crtaći stol, čitav vikend mrljati olovkom po papiru, ili uzeti kakvu knjigu, provesti tri dana u vodoravnom položaju, zatvoriti prozore, upaliti ventilator i ne slušati svijet, zavući se u sebe kao u debelu kartonsku kutiju.

Ne znam zašto sam sjela na taj vlak. Ne vjerujem u paranormalno, premda su me nekoć istinski plašili duhovi koji su posjećivali baku u njezinu sobičku gotovo čitavu godinu prije njezine smrti. Pa ipak, ne vjerujem da sam išta osjetila, da mi je neki nezemaljski glas prišapnuo na uho da će mama umrijeti baš dok budem sjedila u vlaku, negdje iza Koprivnice, kada neupućeni putnici pomisle da se vraćaju odakle su i krenuli.

A mama je uistinu umrla tog petka dok sam sjedila u zagušljivom kupeu vlaka koji se četiri sata drndao od Zagreba do Osijeka. Sjedila sam u kupeu i trnula mi je stražnjica, u krilu mi je ležala križaljka, čija sam prazna polja popunjavala grbavim slovima. Zbog vlaka i njegove neprekidne trešnje. Zbog ljeta koje je te 1999. odlučilo zaskočiti proljeće, zbog kojega su mi se ruke znojile i olovka klizila između prstiju. Ispod obrva sam povremeno pogledavala starca koji je kunjao nasuprot meni, glave naslonjene

badt, az ölemben keresztretjtvény feküdt, üres mezőit a vonat szüntelen rázkódása miatt remegő betűkkel töltöttem ki. Nyári meleg volt – a nyár ebben az 1999-es esztendőben úgy döntött, hogy átugorja a tavaszt –, a kezem izzadt, a ceruza csúszkált az ujjaim között. Időnként lopva a velem szemben szunyókáló öregemberre pillantottam, fejét a néha meglebbenő piszkos, sárgás függönynek támasztotta, amely időnként eltakarta az arcát. Nyitott szája sarkából vékonyan csordogált a nyál. Csontos volt az öreg, a bőre sárga, zsíros, ősz szálakkal tarkított haját hátrafésülve hordta. Bruegel jutott eszembe, képeinek szerencsétlen, szanaszét futó alakjai. Az öreg is ilyen szerencsétlen, bűdös benyomást keltett. Az ülés alá húztam a lábam, nehogy véletlenül hozzám érjen széttaposott, valószínűleg soha ki nem pucolt cipőinek orrával. Mellettem, egy üléssel arrébb, egy öregasszony ült, folyamatosan grimaszolt a szájával, nyelvével a műfogsorát piszkálta, amely így megállás nélkül csattogott. Néha ránéztem a szemem sarkából. Alig tudtam megállni, hogy rászóljak: „Asszonyom, szépen kérem, hagyja abba. Halálra idegesít! Kiveszem a fogsorát és kihajítom az ablakon.” De semmit sem mondtam. Csak az alsó állkapcsom görcsölt, s az ajkaim préselődtek egyenes vonallá.

[...]

Meg voltam győződve róla, hogy az öreg Jozefina túloz abban az öreges írástudatlansággal, cirkalmas betűkkel írt levelében. Öreges írástudatlanságot mondtam, mert az idős emberek az idő múlásával mintha elfelejtenék a központosítást, pontok és vesszők nélküli mondataik egymásba folynak, érthetlenné válnak, ahogy esik, úgy puffan módon írnak, épp úgy, ahogy az öreges gondolatok követik egymást. Jól emlékszem, hogy megmosolyogtam ezt a levelét, az egyenetlen nagyságú betűivel, amelyek helyenként olyanok voltak, mint a göcsörtös krumplics, s arra gondoltam, hogy drága Istenem, csak ne legyek egy szép nap én is olyan, mint ő.

[...]

Magam elé képzeltem a görnyedt hátú, sasorrú frau Jozefinát, a kiszáradt és összeaszott öregasszonyt, akiről az édesapám úgy húsz éve, valamikor a halála előtt azt mondta, hogy mindannyiunkat túl fog élni. Mindannyiunkat eltemet. Viccelt. Nevetni nem tudott, mert a rák addigra már felfalta a levegőt a tüdejéből. Elképzeltem, hogyan szenved Jozefina a golyóstollal, hogyan csücsöríti a száját és ráncolja a homlokát, hogyan próbál meg a levéllel hívni, puhítani, hazacsalogatni édesanyámhoz. Elképzeltem, ahogy elégedetten bólint, mint egy plüsskutya az autó hátsó ablakában, s írja cifra, az ízlésemhez képest túlságosan is cifra levelét: „Anyukád haldoklik szívecském drága drága Katarinácskám Keti.” Írja szölvínáját vesszők, egyetlen pont nélkül. Elképzeltem bütykös ujjait, ahogy minden lehetséges módon megpróbálják megmarkolni az elszabaduló, csúszkáló, a papíron remegő tollat, s írja a nevetséges, mindenféle nagyságú betűket. Nevetséges, ugyanakkor tragikus is a tény, hogy a vona-

na prljavi žućkasti zastor koji se njihao i povremeno mu zaklanjao lice. Usta su mu bila otvorena i niz kut usana curila mu je slina. Bio je žut, koščat, masne, sjedinama prošarane kose začesljane unatrag. Pomislila sam na Breugela i one jadnike raštrkane po njegovim slikama. Doimao se tako jadno i smrdljivo. Zato sam podvlačila noge pod sjedalo, da me slučajno ne dodirne vrhovima svojih ofucanih, valjda nikada laštenih cipela. Pokraj mene, sjedalo dalje, sjedila je starica koja je neprestano krivila usta i jezikom se igrala zubalom koje je škljocalo. Povremeno bih je pogledala krajičkom oka. Umirala sam od želje da joj kažem: “Gospodo, molim vas, prestanite! Živcirate me! Iščupat ću vam to zubalo i baciti ga kroz prozor!” No ništa joj nisam rekla. Samo mi se donja vilica grčila, a usta skupljala u ravnu, ukočenu crtu.

(...)

Bila sam uvjerena da stara Jozefina pretjeruje u onom svom starački nepismenom pismu kitnjastih slova. Kažem starački nepismenom zato što stari ljudi kao da s vremenom zaborave interpunkcije, pa im se rečenice bez točki i zareza pretaču jedna u drugu, postaju neshvatljive, napisane zbrda-zdola, baš kao i staračke misli. Znam da sam se nasmijala tom njezinu pismu, tim njezinim slovima nejednake veličine, koja su povremeno nalikovala na mlade grbave krumpiriće, te pomislila, Bože dragi, neću valjda jednog dana biti kao ona.

(...)

Zamišljala sam pogrbljenu frau Jozefinu orlovskoga nosa, osušenu i smežuranu staricu kojoj je tata negdje pred smrt, prije gotovo dvadeset godina, rekao da će nas sve nadživjeti. Sve nas pokopati. Šalio se. Premda se više nije mogao smijati, jer rak mu je tada već proždirao zrak iz pluća. Zamišljala sam kako me pismom pokušava dozvati, smekšati, namamiti kući, mami. Zamišljala sam je kako zadovoljno kima kao plišani psić na naslonu stražnjeg sjedala automobila i piše ono cifrano, meni pretjerano: “Majčica ti umire srce moje drago draga moja Katarinice Ket”. Kako piše tu lavinu riječi bez zareza, bez ijedne jedine točke. Zamišljala sam njezine kvrgave prste kako na sve moguće načine pokušavaju ščepati olovku koja im se otima, klizi, drhti po papiru i ispisuje smiješna, neujednačena slova. Smiješna je, premda tragična, ta činjenica da u vlaku gotovo uopće nisam ni pomislila na mamu. Razmišljala sam o frau Jozefini, o frau Milostivi, kako ju je tata u šali zvao.

Kada sam nakon devet navečer utrnule stražnjice konačno izašla iz vlaka, nebo je već bilo crno. Nije bilo zvijezda. Sve je iznad mene svjetlucalo kao krzno crnog baskervilleskog psa. Zapuhnuo me sladunjavi miris mladog svibnja. Nanjušila sam zumbule i nasmiješila se. Sjetila sam se bake i njezinih zumbula kao procesija načičkanih uz stazu od opeke ispred ulaza u kuću. Nesvjesno sam se nasmiješila kao da u daljini vidim dragog dobronamjernog poznanika koji mi prilazi i smiješi se. A nisam prepo-

ton egy pillanatra sem gondoltam édesanyámra. Elgondolkodtam frau Jozefinán, frau Malasztoson, ahogy édesapám tréfásan nevezte.

Amikor este kilenc után végre zsibbadt fenékkal leszálltam a vonatról, az égbolt már fekete volt. Sehol egy csillag. Felettem minden egy sűrű, fekete, pislákoló utcai lámpákkal gyéren megvilágított plüsstakaróra hasonlított, amelyen úgy tükröződött a fény, akár egy fekete baskerville bundáján. Az ébredő május édeskés illatát hozta felém a szél. Megéreztem a jácint illatát, s elmosolyodtam. Nagymamám jutott az eszembe, és a jázminjai, amelyek mintegy díszőrségként álltak a ház bejárata előtti ároktól a házig vezető ösvény mellett. Önkéntelenül elmosolyodtam, mintha a távolban egy kedves, jóindulatú ismerőst pillantottam volna meg mosolyogva közeledni felém. A várost viszont, amely egy pillanatra jácintillattal mosolygott rám, nem ismertem meg. Valahogy minden más lett, egy hajszálnyit minden megváltozott, mintha minden kicsit arrébb csúszott volna. A vasútállomás mellett nem volt meg az az önkiszolgáló, ahol a hallgatók és a foci-drukkerek a félév kezdete, illetve hazautazásuk előtt lehajtottak néhány sört, amitől a vonatokon már tántorogtak és hánytak. Láttam ugyan a tévében, hogyan ég a valószínűleg egy sorozatvető rakétáitól eltalált épület, mégis megrémített az üresség, annak hiánya, ami egykor itt volt. Egy pillanatra megálltam, poggyászsomat a sárga téglából kirakott burkolatra tettem, s néztem a tér ürességét. Azt hiszem, még a szám is résnyire nyitva maradt a csodálkozástól. Azt hiszem, egy rövid ideig levegőt is elfelejtettem venni. Előhúztam egy doboz cigarettát a zsebemből, és rágyújtottam. Kékes felhő ölelt körül, nem éreztem a város illatát. Nagymamára gondoltam, Klára nagymamára, aki biztosan kivenné a cigarettát a számból, a földre dobna, eltaposná, és ezt mondaná: „A finom frajlajnok nem dohányoznak!” Biztosan elszidná Grétát, a nagymama úri családjának fekete bárányát is, aki valamikor a háború előtt kezdett el nadrágot hordani és szipkás cigarettát szívni. Elmosolyodtam, mikor a nagymamámra gondoltam, aki húsz évvel ezelőtt elfelejtett levegőt venni, s a halálba álmodta magát. Egy nap majd lefestem, furnérlemezre olajjal, gondoltam. A képnek erősnek és határozottnak kell lennie, mint a nagymamámnak, aki még a slingelt fehér hálóingjében is úgy nézett ki, mintha gránitból faragta volna meg az ő Mindenhatója.

Először arra gondoltam, hogy a Radić utcai villamosmegállóhoz megyek, és elvilamosozok az Alsóvárosig, de ekkor rájöttem, hogy édesanyám kórházban van, a ház üres, nekem pedig nincs kulcsom. Eszembe jutott, hogy édesanyám a munkahelyén volt, amikor tizennyolc évvel ezelőtt Zágrábba mentem, s a kulcsot dühömben a lábtörő alatt hagytam. Édesanyámat, aki akkor nem volt ott, hogy lássa, hogyan távozom, demonstratívan el akartam kápráztatni, meg akartam mutatni, hogy mindörökre bezártam magam mögött az üresen maradt ház ajtaját. Most üres, de tiszta.

Így tehát a Divald utca felé indultam, a felé az udvari házacska felé, amelyben Jozefina írta dülöngelő betűit és központosáz nélküli mondatait.

Vonszoltam magam a gyéren megvilágított, állandóan sötét utcán, amely a vágyak mellett egészem a Klajn utcáig húzódott. Arra gondoltam, hogy semmi sem változott, ez az utca mindig is félelemmel töltött el. Arra gondoltam, hogy elkezdődött

znala grad koji mi se na trenutak nasmiješio zumbulima. Sve je nekako bilo drukčije, za dlaku promijenjeno, kao blago pomaknuto u stranu. Pokraj kolodvora više nije bilo one samoposluge u kojoj su studenti i nogometni navijači prije odlaska na studij ili povratka kući ispijali piva pa se klatili i povraćali po vlakovima. Premda sam na televiziji vidjela kako gori, pogođena valjda višecijevnim bacačem, ipak me zaprepastila praznina, izostanak nečega što je nekoć bilo tu. Na trenutak sam zastala, položila putnu torbu na kaldrmu od žute glatke opeke i gledala tu prazninu u prostoru. Mislim da su mi usta bila otvorena, blago, u čudu. Mislim da sam nakratko zaboravila disati. Iz džepa sam izvadila kutiju cigareta i pripalila jednu. Obavio me plavičasti oblak, zbog kojeg više nisam mogla namirisati grad. Pomislila sam na baku, baku Klaru, koja bi mi sigurno iščupala cigaretu iz usta, bacila je i zgazila te mi rekla: "Fine frajle ne puše!" Sigurno bi mi lanula i nešto o Greti, o crnoj ovci fine bakine obitelji, koja je negdje pred rat počela nositi hlače i pušiti na muštiklu. Nasmiješila sam se baki, koja je prije dvadeset godina zaboravila disati i odsanjala u smrt. Jednog ću je dana naslikati, na šperploči, u ulju, pomislila sam. Slika mora biti čvrsta i postojana poput bake, koja je čak i u svojim šlinganim bijelim spavaćicama uvijek izgledala kao da ju je onaj njezin Svevišnji isklesao iz granita.

Prvo sam pomislila kako ću Radićevom ulicom otići do tramvajske postaje i odvesti se do Donjega grada, no onda mi je palo na pamet da je mama u bolnici, da je kuća prazna, a ja nemam ključ. Sjetila sam se da je mama bila na poslu kada sam prije osamnaest godina otišla u Zagreb, da sam ključ bijesno ostavila ispod otirača. Demonstrativno sam mami, koje nije bilo da vidi kako odlazim, htjela dočarati, pokazati da sam zauvijek iza sebe zalupila vratima kuće, koja je ostala prazna. Čista, ali prazna.

Zato sam se zaputila prema Divaltovoj, dvorišnome kućerku u kojemu je Jozefina pisala grbava slova i rečenice bez interpunkcijskih znakova.

Vukla sam se mračnom, nikad pošteno osvijetljenom ulicom koja se uz prugu protezala sve do Klajnovе. Pomislila sam: ništa se nije promijenilo, ova mi ulica i dalje ulijeva strah. Pomislila sam kako je rat došao i prošao, kako je sve zapravo ostalo isto, kako je grad poput tvrđoglavca starca nastavio svojim putem, vratio se starim navikama. No zatim sam vidjela da se na nekim zamračenim kućama umjesto prozorskih stakala još uvijek klate loše prilijepljeni najloni. Zagledala sam se u te ratne ožiljke iz sirotinjske perspektive: neke su obitelji iz rata izrasle u dinastije i carstva, a neke, valjda nesnalažljive, nemaju novca da, ni nakon osam godina, najlone zamijene staklima. Vidjela sam zvjezdolike ožiljke na pročeljima u koje se zavlačila vlaga neba, koja u jesen nema milosti. Kroz porazbijana podrumiska okna kuće su u mene pljesnivo dahtale. Pomislila sam da će me netko ili nešto šćepati za noge iz tog dubljeg, pljesnivog mraka, pa sam požurila, zadihala se. Gotovo sam trčala sve do Divaltove.

(...)

és befejeződött a háború, de lényegében minden maradt a régiben, hogy a város, akár egy önfejű öregember, ment tovább a maga útján, visszatért a régi szokásaihoz. De ezután láttam, hogy némely sötétségbe burkolózó ház ablakaiban üveg helyett még mindig hevenyészetten odaragasztott nájlaponok lengedeznek. Hosszasabban elnézegettem ezeket a háborús sebeket a szegénység perspektívájából: néhány család a háborúból dinasztikaként, császárságként keveredett ki, ugyanakkor némelyeknek, akik minden biznnyal nem találták fel magukat, arra sincs pénzük, hogy nyolc év elteltével a nájlaponfóliákat ablaküvegre cseréljék. Láttam a csillag alakú sérüléseket a házak homlokzatán, amelyekbe az égi áldás nedvessége ette bele magát: ősztől nincs kegyelem. A házak kitört pinceablakain keresztül penészszag áradt felém. Hirtelen az az érzésem támadt, hogy valaki vagy valami ebből a mély, penészes sötétségből váratlanul elkapja a lábam; iszonyúan elkezdtem sietni, alig kaptam levegőt. Futottam majdnem egészen a Divald utcáig.

[...]

Jozefina sötétbe burkolózó házacska előtt álltam meg. Már arra kezdtem gondolni, hogy elment valahová, hogy a sötétben cél nélkül járkal fel és alá, hogy idős napjaira megzavarodott, s nem a korának megfelelően viselkedik, mikor eszembe jutott, hogy Jozefina a házában lévő egyetlen ablakot, amióta az eszemet tudom, mindig is vastag, sötétzöld lepedővel takarta el, hogy az emberek ne bámuljanak be a szobájába, és emlékeztem arra is, hogy nála soha nem égett egy villanyégőnél több. Spórolt. Az is megfordult a fejemben, hogy azért van sötétben a háza, mert lehunyta az úgy-ahogy még ép, hályogtól homályosan látó szemét. Bekopogtam, de senki nem nyitott ajtót. Lenyomtam a kilincset, az ajtó csendesen, önmagától kinyílt. Mintha a huzat nyitotta volna ki. Vagy egy váll, amelynek a tulajdonosát nem láttam. Csendesen végigcsontam a szűk, kocka alakú előszobán, és beléptem abba az egyetlen szobácskába, amely egyben Jozefina konyhája és nappalija is volt. Jozefina egy tejüvegből készült, gomba alakú lámpa mellett görnyedten ült a foteljében, egy horgolt fekete kendő alatt, és a falat bámulta. Azt a Boldogságos Szűzanyát, amelyet Klára nagymamám halála után és akaratom ellenére édesanyám neki ajándékozott. Míg a szoba ajtajából, a sötétből, váltakozva hol Jozefinát, hol a távolba tekintő, kezait egymáson nyugtató Szűz Mária alakját néztem, eszembe jutott, milyen mérges voltam édesanyámra, hogy a kép a tetőterünkből Jozefina nedves szobájába költözik át. Akkor úgy tűnt nekem, édesanyám minél gyorsabban és mindörökre igyekszik megszabadulni nagymamámtól, hogy az elnyűtt és agyonhasznált bútorokat és berendezési tárgyakat egyszer s mindenkorra el kívánja távolítani a házból, nagymamámat be akarja zárni valamilyen számomra hozzáférhetetlen helyre, ahogy az őt ábrázoló fényképeket is bedobálta egy kartondobozba, és elrejtette valahová.

Zastala sam ispred Jozefinine kućice zavijene u mrak. Već sam pomislila da je nekamo otišla, da tumara po mraku, da je pod stare dane poludjela i više se ne ponaša kako joj priliči, a onda sam se sjetila da je Jozefina jedini prozor na svojoj kući oduvijek zastirala debelim tamnozelenim platnom, da joj ljudi ne zure u sobu, i da nikada nije palila više od jedne žarulje. Zbog štednje. Sjetila sam se da joj je kuća mračna zato što je sklopila ono svoje jedino, mrenom zamučeno oko. Pokucala sam, no nitko mi nije otvorio. Pritisnula sam kvaku i vrata su se tiho sama otvorila. Kao da ih je pogurao propuh. Ili rame nekoga kog nisam vidjela. Tiho sam se provukla kroz predsoblje uzano kao kocka i ušla u onu jedinu sobicu, koja je Jozefini bila i kuhinja i dnevni boravak. Pokraj svjetiljke nalik na gljivu od mliječnoga stakla, Jozefina je pogurena sjedila u naslonjaču prekrivenom kukičanom crnom prostirkom i zurila u zid. U onu bakinu Blaženu Djevicu koju joj je nakon smrti bake Klare, protiv moje volje darovala mama. Dok sam iz mraka s vrata sobička zurila čas u Jozefinu svedenu na upitnik, čas u sliku Bogorodice sklopljenih ruku koja zuri u daljinu, na pamet mi je palo koliko sam bila bijesna na mamu zbog preseljenja te slike iz našega potkrovlja u vlagu Jozefinine sobe. Tad mi se činilo kako se mama pokušava brže-bolje zauvijek riješiti bake, da je poput izlizanog, ofucanog pokušstva pokušava jednom za svagda izbaciti iz kuće, zaključati je u nešto izvan mog dosega, baš kao i bakine fotografije, koje je pobacala u kartonsku kutiju i nekamo ih sakrila.

(...)

“Dobra večer, frau Jozefina”, samo sam promucala kao maleno dijete.

“Katarina”, jedva je frfljala bezuba Jozefina. Zvučala je kao da se bori s golemom griz-knedlom koja joj je zapela u grlu i ne dopušta joj da diše.

“Što je?” glupo sam lanula u dah, spuštajući torbu na pod.

Jozefina je šmrkala. Iz džepa pregače izvukla je maramicu i počela brisati nos. Oduvijek sam se pitala zašto frau Milostiva kad god plače briše nos, a ne oči. Zbog tog sam se i tada gotovo nasmijala, gotovo prasnula u smijeh.

“Ma-ri-ja”, gorko jecajući, razbijala je ime moje majke na slogove. “Mama je...umrla. Nema mame, Katarina!”

Vičući je izbacila posljednje rečenice iz sebe kao lavinu. Kao da se oslobađa. Zgranuto sam je gledala. Znam da su mi oči bile velike, glomazne. Na pamet su mi pali oni blesavi, patetični hipi-filmovi u kojima konačno oslobođeni protagonisti goli trče u susret razularenom vjetru, šire ruke i viču. Kao da su slobodni. Kao da su ih golotinja i dreka konačno oslobodile i usrećile. Jozefina je bila uzrujana, a ja sam samo upitala: “Kad, kada je umrla?”

[...]

„Jó estét, frau Jozefina”, szólaltam meg dadogva, mint egy gyerek.

„Katarina”, motyogta alig érthetően a fogatlan Jozefina. Úgy hangzott, mintha egy hatalmas grízgombóccal viaskodna, amely megakadt a torkán, s nem engedi, hogy levegőt vegyen.

„Mi újság?”, esetlenkedtem, miközben a táskámat a földre tettem.

Jozefina az orrát szívogetta. Köténye zsebéből kivett egy zsebkendőt, és elkezdte törölgetni az orrát. Soha nem értettem, hogy amikor frau Malasztos sírt, miért az orrát törölgette, és nem a szemét. Most is szinte elnevettem magam emiatt, majdnem hangos nevetésben törtem ki.

„Ma-ri-ja”, szedte szótagokra édesanyám nevét. „Édesanyád... meghalt. Az anyukád nincs többé, Katarina.”

Az utolsó mondatot, mint egy lavinát, kiabálva lökte ki magából. Mintha fellélegzett volna. Megdöbbenve néztem rá. Tudom, hogy a szemeim nagyra, hatalmasra nőttek. Azok a patetikus hippifilmek jutottak az eszembe, amelyekben a végre minden kötöttségtől megszabadult meztelen főszereplők szélesre tárt karral, kiabálva rohannak a vad széllel szemben. Mintha szabadok lennének. Mintha a meztelenség és az ordítás végre felszabadítaná és boldoggá tenné őket. Jozefina nagyon feldúlt volt, de én csak annyit kérdeztem: „Mikor? Mikor halt meg?”

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

Drago **Hedl**

HR

(Osijek, 1950.) Novinarstvom se profesionalno bavi od 1980. Dužnost glavnog urednika *Glasa Slavonije* obnašao je od 1986. do 1991. Dobitnik je brojnih domaćih i relevantnih međunarodnih novinarskih nagrada. Hedl je nakon dugogodišnje posvećenosti novinarsko-publicističkom radu, ipak poželio nastaviti davno prekinutu književnu praksu, pa se vratio na literarnu scenu s izvrsnim nizom romana, ispriповijedanima novinskom dinamikom, u potpunosti ispunjenima osječkim prostorom, osječkim ulicama, osječkim vokabularom, osječkim motivima, osječkim tajnama, osječkim aferama i osječkim prljavim vešom.

HU

(Eszék, 1950) Újságírással hivatásosan 1980-tól foglalkozik. A *Glas Slavonije* című napilap főszerkesztői pozícióját 1986 és 1991 között töltötte be. Számos hazai és jelentős nemzetközi újságírói díj tulajdonosa. Sok év után – amelyeket az újságírói és publicisztikai munkának szentelt – ismét folytatja régóta félretett irodalmi munkásságát; az irodalmi életbe több kiváló, újságírói dinamikával megírt regénnyel tért vissza, amelyeket teljes mértékben eszéki terekkel, eszéki utcákkal, eszéki szókinccsel, eszéki motívumokkal, eszéki titkokkal, eszéki afférokkel és eszéki piszkos ügyekkel tölt meg.

Eszék a pohár fenekén

Eszék tulajdonképpen már rég megszűnt olyan helynek lenni, amelyet mindössze egy nap alatt meg lehet ismerni. Ez a messze világló város nem olyan mese, amit görcsös igyekezettel pár óra alatt be lehet falni, hanem inkább vastag regény, izgalmas és érdekes, tele váratlan helyzetekkel és fordulatokkal, könyv, amelyet nem vágunk sutba a felénél, amelyet nem csak úgy néhanapján olvasgatunk vissza-visszatérve hozzá. Ilyen hát, kérem szépen, Eszék: a maga parkjaival, csodabogaraival, macskáival, öregeivel, Eszék a maga hídjaival, piros villamosaival és buszaival, sétányaival, lakóival...

Eszéket tényleg képtelenség megismerni egyetlen nap alatt, de kettő alatt is. Mindössze egyetlen közönséges villamoszötykölődésen például Rétfalutól Zelenopoljéig. Már csak ahhoz kellene egy egész hét vagy egész hónap, netán több is, hogy tiszteletünket tegyük összes éttermében, vendéglőjében, büféjében, csehójában, kocsmájában, snackbárjában, bárjában, köpködőjében, kávézójában, hogy a többi „nevezetességről” ne is beszéljünk – ez utóbbit így fogalmaznák meg a rosszmájúak, esküdt ellenségei a város egyedüli olyan oázisainak, ahol lakói igazából találkozhatnak. Mit csinálnak? Cseverésznek, nevetgélnek, beleszerelmesednek egymásba, majd elválnak, közben kitöltik a sportfogadást meg a lottószelvényeket, a még friss, szinte gőzölgő sajtótermékekből értesülnek a reggeli hírekről, bíznak a szerencséjükben és örvendenek az épp kezdődő napnak.

Soha egyetlen helyen sem találkozhatnak oly rövid idő alatt az idelátogatók olyan tömény mennyiségben az ifjúsággal, szépséggel, keccsel és bájjal, játszi lebbenéssel, mint a Hotel Osijek teraszán egy éppen kibontakozó langyos estefelében. Ott ragyognak az eszéki égbolt legfényesebb csillagai, vagy legalábbis arrafelé sétálnak, így a legmegkapóbb városi gráciák és a címoldali álomtündérek – mind a nyomtatott sajtóból, mind a csupán szóbeliből egyformán. Emlékszem egy angolra (egy eszéki hölgy később kijelentette, hogy az illető megjátszotta az angolt még az olyan dolgokban is), aki egész este sóhajtozott új és új jeges dupl' whiskyt szopogatva, és hogy semmi sem tudta őt hatékonyan segíteni ott a Hotel Osijek teraszán azon a forró estén abban, hogy lehiggadjon, miközben valami furcsa, illatos szellő locso-

Osijek na dnu čaše

Osijek više nije, odavno je prestao biti, mjesto koje se može upoznati za samo jedan dan. Taj bijeli grad nije kratka priča što se u grču proguta za nekoliko sati – to je podeblji roman, zanimljiv i uzbudljiv, pun obrata i neočekivanih situacija, roman koji se ne ostavlja dočitan napola, koji se ne čitucka i ne vraća mu se od vremena do vremena. Takav je, eto, Osijek, sa svojim parkovima, čudacima, dobrim mačkama, starcima, Osijek sa svojim mostovima, crvenim tramvajima i autobusima, šetalištima, ljudima...

Osijek doista nije moguće upoznati za dan – dva, u jednoj običnoj tramvajskoj vožnji od Retfale do Zelenog polja. Trebalo bi tjedan, možda mjesec, možda duže, da bi bilo moguće obići samo sve restorane, gostionice, bifee, pajzlove, krčme, snek-barove, ćumeze, kavane. O ostalim znamenitostima da i ne govorimo. Ovo posljednje rekli bi zlobnici, zakleti protivnici jedinih gradskih oaza, gdje se ljudi susreću, čavrljaju, smiju, zaljubljuju i rastaju, ispunjavaju listiće lota i sportske prognoze, čitaju prve jutarnje vijesti iz još toplih novina, nadaju se sreći, raduju danu što je tek počeo.

Nikada na jednom mjestu i u tako kratkom vremenu nećete vidjeti toliko mladosti, šarma i ljepote, toliko lepršavosti, što graniči s nestvarnim, kao na terasi Hotela “Osijek”, u tek započetom mlaku večer. Tu sjede ili bar prošeću, najsjajnije zvijezde osječkog neba, gracije, lutke snova s naslovnih stranica, usmenih gradskih novina. Sjećam se nekog Engleza (jedna je Osječanka kasnije izjavila da se pravio Englez čak i u onim stvarima) kako je tu cijele večeri uzdisao uz dupli viski s ledom i kako mu ništa nije moglo pomoći da se smiri te tople večeri na terasi Hotela “Osijek” dok je neki čudan, mirisan vjetar čarlijao. Kasnije, mnogo kasnije, konobar mu je pomogao da uđe u lift, a on je nešto pričao za sebe i jasno se vidjelo kako je u zjenicama zadržao osmijeh najljepših osječkih djevojaka.

Ili, IPK u nedjeljno prijepodne, gdje se skupljaju plejboji i gradska šminka u nastajanju, šmizle i polusvijet, udavače i kitovi – lualice, mladi bračni parovi bez djece, prodavači magle, šverceri i pošten svijet. Iza podneva, pred zatvaranje, kad se mjesto za stolom plaća suhim zlatom, to je najgušće naseljen dio planeta.

gott a fülébe. Később, jóval később, amikor a pincér besegítette a felvonóba, ez az „angol” valamiket motyogott a saját szakállába, ugyanakkor lehetett látni, hogy szemé tükre megőrizte a legszebb eszéki lányok mosolyát.

Vagy az IPK, ahol vasárnap délelőttöként a playboyok és egyéb városi bálgúnárok élcsapata verődik össze: kisminkelt csajszi és bajszik léha társasága, férjvadászok, szoknyavadászok, bálnavadászok, gyerekvadász fiatal párok, ködárusok, csempészek, nem utolsósorban maga a tisztességes világ. A délelőtt végén, zárás előtt, ahol minden szabad hely immár tiszta aranyat ér, ez bolygónk legsűrűbben lakott területe.

Aztán meg a Supermarket büféje, ahová sok szerényebb pénztárcájú eszéki polgár jár felfrissülni, állítván, hogy azon a helyen olyan kedvező a klíma, a légkondi olyan remekül működik, hogy ott jobb a levegő, mint a Zlatibor hegyoldalain. Ott, ahol az első reggeli kávé mellett a bulvárlapok post-coitus híradásából helyben értesülni lehet a kiszivárgott pikantériákról, hogy újabban ki-kit hogyan és hol, és ahol akárha harminchármas fordulatra lassulna az idő múlása – lehet, annál az oknál fogva is, hogy senkinek sincs siethetnékje ebben ez egyetlen rövid életben, amely úgy elröppen, mint az álom.

Továbbá ott a Royal kertje, ahol – főleg reggelente – az eszéki nyugdíjasok szürcsölik garasoskodón a kis nyugger feketéjüket, közben azon siránkoznak természetesen, hogy mennyivel szebb volt, mennyivel jobb volt valaha, mert rend volt a lelke mindennek, és tudni lehetett, ki kicsoda. A pincérek pedig földig hajoltak az ember előtt, hogy aztán ott zümmögjenek körülötte, mint a virágmézzel teli lépecske körül a méhecske. Ó, azok a szép napok...!

Trehányság lenne megfedkezni az Orijentről, arról a híres-neves helyről, amely mintha beszorult volna a vár vastag, patinás falai közé. A fogadóról, amely ezereggy mesét ismer a megfelelő mennyiségű éjszakából. Ez valóságos legyezőként teríthető szét, hogy sajátos mintázatát mutassa szenvedélyeknek és sorsoknak, tiszti szerelmeknek és szende női szívecskéknek, amelyek az élet mulandóságának és a szerelem csalókaságának terhe alatt nem tudtak ellenállni a csábításnak. Abban a nyugodt és örökké hűvös térben, ahol szüntelen keverednek a legendák a valósággal, álom az ébrenléttel, részeg hevület a higgadt józansággal, maga a város mintha nem is létezne. Mintha lecövekeltek volna az évek és századok. Így amíg arra várunk, hogy a pincérnő jöjjön az új itallal és a tiszta pohárral, teljesen normálisan odahívhatjuk az asztalunkhoz azt az egyik középkori vitézt, aki éppen a szélmalomokkal vívott ádáz küzdelemből tért vissza, hogy megtorpanjon az ajtóban, nem értvén, vajon az évszázadot tévesztette el vagy az épületet. Mert az idő lényegtelen dolog, az évszázadok pedig illó pillanatok!

Végül azok a cigányzenés éjszakák a Csingi-lingi-csárdában, baranyai borokkal meg azzal a híres halpapríkással, amelyről regéket regélnek (általában ponttyal a

Pa bife “Supermarketa”, u kojem se oporavljaju mnogi skromniji Osječani, tvrdeći kako klima-uređaji tako savršeno rade da je zrak svjež i čist gotovo kao na Zlatiboru. Tu gdje se uz prvu jutarnju kavu saznaju najnovije post-coitus-vijesti, gdje procure dobro čuvane tajne, tko je gdje koga kada i kako, život kao da teče usporeno, na 33 okretaja, možda i zbog toga što se nikome ne žuri u ovom jedinom i kratkom životu što prođe kao san.

Bašča “Royala” u kojoj, uglavnom ujutro, škrtu srču svoju penzionersku kavu osječki umirovljenici, jadajući se kako je, naravno, nekad bilo sve bolje i ljepše, kako je bilo reda i znalo se tko je tko. A konobari su se klanjali i letjeli oko gosta, k'o pčela malena oko cvijeta šarena. To su bili dani!

Bilo bi bezobzirno zaboraviti “Orijent”, znamenitu gradsku birtiju u Tvrdi, zalijepljenu patinom među debelim zidinama, gostionicu koja zna tisuću i jednu priču, iz isto toliko noći, raznoliku priču/lepezu, o sudbinama i strastima, vojničkim ljubavima, smjernim ženskim srcima što su poklekla pred kratkoćom života i varljivošću ljubavnog zanosa. U tom mirnom i vječno hladovitom prostoru, gdje se isprepliću legende i stvarnost, san i java, pijanstvo i ozbiljnost, grad kao da ne postoji i kao da su zastale godine i stoljeća. Pa dok sjedimo i čekamo konobaricu da donese novo piće i čiste čaše, posve bismo normalno pozvali za stol nekog srednjovjekovnog viteza koji se vratio iz ljuta boja s vjetrenjačama pa nenadano zastao na vratima ne shvaćajući da li je zamijenio stoljeća ili zgradu. Jer vrijeme je nevažna stvar, a stoljeća tek varljivi trenuci!

Onda noći na “Čingi-lingi čardi”! Uz cigansku glazbu, baranjska vina i čuveni fiš-paprikaš o kojem se ispredaju basne (u glavnoj ulozi obično je šaran), naravoučenija su prepuštena volji gosta. Izbor je slobodan i besplatan. Da li ste ikad sreli nekoga tko je jednom bio u Osijeku, a da vas nije upitao za “Čingi-lingi čardu”. Naravno da niste.

Sve je to život. Život kakvog, doduše, nećemo sresti na prospektima tiskanim na kunstdrucku u višebojnom offsetu, što poziva turiste ističući samo galerije i muzeje, kazališta i spomenike. No, život koji jest i koji teče. Ključa, vri i kipi. Život kakav se upoznaje tek na samom dnu čaše.

(1983.)

főszerepben). A tanulság leszűrése a vendég dolga marad – ebben szabad a választás, és ingyen van. Találkoztak-e valaha is valakivel, aki Eszéken járt, s nem kérdezte meg soha Önöktől, hogy merre is a Csingi-lingi-csárda?

Ugye, nem.

Mindez maga az élet. Az a nagybetűs élet, amelyet igazság szerint nem láthatunk bármely színes művészeti programfüzetben, ami szűklátókörűen csak a különféle képtárakba, múzeumokba, színházakba és szobrok talapzatához terelné a nagyérdemű látogatót. Ez a valódi folyékony élet. Forrongó, gőzölgő, létező. Olyan, amelyet csak a pohár fenekére nézve pillanthatsz meg.

(1983)

BALÁZS ATTILA fordítása

Goran **Rem**

HR

Prvi sam puta rođen 1958., u Slavonskom Brodu, u kojem učim plivati, drugi puta u Vinkovcima 1968., i učim dvokorak, a treći puta – u Osijeku 1977., gdje učim pogo. Sedamdesetih, nakon Krešimira Čosića i Doorsa, osamdesetih nakon Joy Division i Botha Strausa, trebali su mi samo *Nebo Nad Berlinom*, Branko Maleš i Katalin Ladik da bih napisao nešto poetskih tekstova. Sve ostalo je *Intimacy*, izveden na <https://poetryDNA.com>, three by goran rem/, laurieandersonovskom vokalizom kćerke Paule i uglazbljenjem Jamesa Gardnera, s prijevodom Ksenije Mitrović.

HU

Először 1958-ban születtem meg, Slavonski Brodban, ahol úszni tanulok; másodszorra Vinkovciban, 1968-ban, ahol a kosárlabda „kétlépésesét” tanulom; harmadszorra Eszéken, 1997-ben, ahol pogót tanulok. A hetvenes években Krešimir Čosić és a Doors mellett, a nyolcvanas években a Joy Division és Botho Strauss mellett csupán a *Berlin fölött az égre*, Branko Malešre és Ladik Katalinra volt szükségem, hogy némi poétikai szövegeket írjak. Minden más *Intimacy*, ami megtalálható a <https://poetryDNA.com> (three by Goran Rem) cím alatt, a lányom, Paula laurieandersoni vokalizációjával, James Gardner zenéjével, Ksenija Mitrović fordításában.

A boszorkány-épületekről

*Valami ronda új épületek,
rosszindulatú kinövések a sárga lakótelep
szomszédságában, megbontják a Strossmayer utcát, az emlékezetet, a
kuglóf és
püspökkenyér püspökségét,
igazából csak az utcát,
megrontják.*

*Eszéki épületek, graffitik rutinnaplói, a metafizika emlékezete,
nagyrészt a Másik utcában található,
de a mostoha sors,
amely
eltüntette a régi földszintes házacskákat,
aztán brutálisan teleszórta egy csomó citromsárga, sápadt épülettel
a Strossmayer utcát,
gonosz.*

*Elszórták ezeket a nagy szerencsétleneket, gőgösen és aránytalanul
kisarjadtak
erőszakos és fájdalmas fogtömésként
a régi és alacsony,
de hosszában kedves utcán.*

*Ez az utca, a Vukovárral és az Euroavenijával együtt saját szürreálisan
egyedi elbeszélésébe vezeti át a várost:
Villamossal földszintes falusi házak között!
A két alvilág felé
meghosszabbított utca így megfogalmazott
paradoxonát
nagyon patetikusan kitárt karjai
és ég felé törő szubkatedrális feje
nyelvi megtestesüléseként
élte meg Eszék.*

*Miközben
valami ronda új épületek,*

O vješticama zgradama

*Neke nove ružne zgrade,
maligne izrasline u susjedstvu žutog
naselja, demontiraju Strossmayerovu, sjećanje, biskupiju kuglofa
i cimetnog kruha,
zapravo samo ulicu,
demoniraju je.*

*Osječke zgrade, rutinski dnevnici grafita, sjećanje na metafiziku,
većim se dijelom nalaze u Drugoj Ulici,
ali maćuhinstvo
koje je,
smaknulo stare prizemne kućice,
a zatim je brutalno upucano nekolicinom limunasto blijedih zgrada
na Strossmayerovoj,
opako je.*

*Ubačene su te velike nesretnice, tako ohole i nesrazmjerno izrasle,
u nasilne i bolne plombe
staroj i niskoj
ali longitudinalno dragoj ulici.
Ta ulica, zajedno s Vukovarskom i Euroavenijom, razvlači grad u njegovu
nadrealno jedinstvenu naraciju:*

*Tramwayem pokraj seoskih prizemnica!
Tako izrečenu
paradoksnicu izduljenih ulica
u dva crnosvjetska smjera,
živio je Osijek
kao jezično utjelovljenje
vrlo patetičnih raširenih ruku,
sa subkatedralskom glavom izronjenom prema nebu.*

*Međutim,
neke nove tužne zgrade,
izrasline u susjedstvu žutog*

*kinövések a rétfalui sárga
lakótelep szomszédságában, megbontják a Strossmayer utcát,
megrontják,
nem várt fogatlan boszorkányt ápolnak – a város
szerencsétlen
nyugati felén nőtt parazita lényt.*

*Csak a gyermek ijed meg néha tőlük mibennünk,
de
ugyancsak
ő, a gyermek körülöttünk,
ő lesz képes valami egyértelmű happyenddel elintézni őket.
De jajj. (Várj, mi ez a „de jajj”? Nem is szitokszó.)
Nézzétek dvd-n a filmet:
Harc az iskoláért. Mármost
a vereség előtt. De csak „előtt”.
Ti, a város, ti-város
menjete el a szülői értekezletre és ne hagyjátok.
Fogjátok a magatok pártját, a tanárokét, Đuro Martićét. Csak ők
menthetik meg a gyerekeket
a mocsári szörnytől.
Különben is
a gyerekeknek kell
sok mindent elrendezniük a város mostoháival. Szóval táguljanak.
A pedagógusnő magát szavazza meg Miss Iskolának, a gyerekeket
hagyja a nagymamákra és a süteményekre. Azok nem mulandók.
Különben
Marinko tanár közömbös mosollyal azt fogja
mondani, hát sorry, én se vagyok megelégedve Önökkel, kedves szülők!*

CSORDÁS GÁBOR fordítása

*retfalačkog naselja, demontiraju Strossmayerovu,
demoniraju je,
njeguju neočekivanu krezubu vješticu – parazitsko biće
naraslo
na tom nesretnom zapadu grada.*

*Jedino djeca, u nama, ih se donekle, plaše,
ali
i jedino
ona, ta djeca oko nas,
sredit će ih u kakav nedvojben happyend.
Ma jooj. (Čekaj, što je to «ma jooj»? Ni psovka.)
Gledajte u dvd-irnicama
Bitku za školu. Ta je naime
pred porazom. Ali, samo «pred».
Vi, grad, vi-grad,
idite na roditeljski i nedajte.
Budite na svojoj strani, strani učitelja, na strani Đure Martića. Oni jedini
mogu spasiti djecu
od čudovišta iz močvare.
A djeci je
ionako
još odraditi toliko toga s urbanim maćuhama. Dajte otkvačite. Neka se
pedagogica sama izabere u miss-škole, a djecu
ostavi bakama i kolačima. Oni su neprolazni.
Inače će vam
nehajno nasmijehnuti učitelj Marinko
reći, ma sorry nisam ni ja zadovoljan Vama, dragi roditelji!*

Nenad **Rizvanović**

HR

Rođen je u Eszeku/Essegu/Osijeku, divne i krasne 1968. godine. U Zagreb se seli još 1990. ali se zapravo nikada nije odselio iz Osijeka. Prije rata upisao studij jugoslavenske književnosti ali pet godina kasnije završio je studij hrvatskog jezika i književnost i južnoslavenskih književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Mnogo kasnije doktorirao je na temi iz nakladništva (Sveučilište u Zadru). Književnu kritiku i prozu piše i objavljuje od 1985. Uređivao je mnoštvo omladinskih, studentskih, regionalnih i manjinskih novina, književnih časopisa i časopisa za kulturu. Početkom 2000-ih pokrenuo je Festival alternative književnosti (FAK). Već dvadeset godina radi kao književni urednik u nakladničkim kućama (VBZ, Naklada Ljevak itd). Napisao je pet proznih knjiga te knjigu pjesama.

HU

Eszéken/Essegben/Osijeken született, az elképesztően csodálatos 1968-as évben. Már 1990-ben Zágrábba költözik, de valójában soha nem hagyta el Eszéket. A háború előtt jugoszláv irodalom szakra iratkozott be, ám öt évvel később a horvát nyelv és irodalom, valamint a jugoszláv irodalom szakokon szerzett diplomát a zágrábi Bölcsészettudományi Karon. Évekkel később doktori dolgozatát a Zadari Egyetemen védte meg könyvkiadás témájából. Irodalmi kritikákat és prózákat 1985-től jelentet meg. Számptalan ifjúsági, egyetemi, regionális és kisebbségi irodalommal foglalkozó újság, illetve irodalmi-kulturális folyóirat szerkesztője volt. A 2000-es évek elején elindította az Alternatív Irodalmi Fesztivált (FAK). Húsz éve dolgozik irodalmi szerkesztőként különböző kiadóknál (VBZ, Naklada Ljevak stb.). Öt prózakötet és egy verseskötet szerzője.

Szabad egy táncra, kérem?

A parázsló csikkel Ivica célba vette apja kerek fejét abban a pillanatban, amikor az épp csukta befelé a száját. Az utolsó pillanatban fogta vissza magát, és dühösen elnyomta a cigit a hamutartóban. – Még csak most fogod meglátni, mi az a láncdohányzás! – gondolta magában. Valószínűleg kimondta volna hangosan, ha nem ül ott édesanyja is az asztalnál. Vagy éppen otthon lennének, ahogy pár hónappal azelőtt, de most ebben a pesti étteremben, ahol első ízben találkoztak a háború kitörése óta, Ivica csak bámult a söröskorsóba szemébe húzott sapkája alól, elképzelvén, ahogy a megpöccintett égő csikk az apja felé repül. Miért mindig a cigiről és az alkoholról papol? Miért nem bármi másról? Mondjuk miért nem a kosárlabdáról beszél, ahogy az normáliséknál szokás ezen a világon?!

A fater csak tépte, tépte és tépte a száját, Ivica fél füllel hallgatta, közben Pest szóban forgó terének napsütötte, négyszögű alakzatait tanulmányozta. A téren ott állt az ő pompás *Renault 4*-esük, eszéki rendszámtáblával, mintha valami más időből tévedt volna oda a jelen síkjába. Koncertjére szülei most nem Eszékről érkeztek, hanem Zlatiborról. Nővére ugyanakkor – a nem teljesen meggyőző magyarázat szerint – ágynak dőlt az utolsó pillanatban. Neki meg minden korszak után egyre nehezebben szólaltak meg Reinhardt vagy Grapelli rezgő futamai.

– Sokat iszol, meg sokat szívsz – ismételte még korholóbban az apja.

Ez volt egyébként a legelső mondat, amit közvetlenül a fiához intézett, egészen addig mintha valami láthatatlan személyhez beszélt volna arról, hogy miért van igaza Miloševićnek, miért kell háborúzni. Ivica érezte az öreg olcsó kölnijének illatát, amely egykor a tiszti egyenruha súlyos izzadságszagával elegyült. Továbbra is beszélt, fia pedig már csak az egyhangú mormolást hallotta, s egyre gyakrabban hívta oda a pincérnőt, aki viszont egyre többször vetett rá magától is kíváncsi pillantást. Ez a rövid fekete hajú, darázsdereka alatt hátul csábítóan kigömbölyödő nő érdeklődéssel figyelte őt. Ivica előbb ásványvizet és pogácsát rendelgetett, majd amikor az öreg nekilátott a prédikációnak, sörre váltott. A következő körben borra. Eleinte kétdecinként kérte a vöröset, hogy minél gyakrabban jöjjön ez a pincérlány, aki nem tűnt magyarnak. Legalábbis nem olyanak, amilyenek ő a magyar nőket képzelte. Mindegy, tetszett neki, kiváltképp az a nagy érzéki ajka azon a porcelán babaarcon, ha jobban belegondol. Egy ilyen szépség nyomában bárki beült volna bármely vonat bármely kupéjába Debrecen, Drezda vagy Danilovgrad felé, bárhová...

Jeste li raspoloženi za ples

Ivica nacilja zapaljeni vršak cigarete prema njegovoj okrugloj glavi u času dok je zatvarao usta. U zadnji tren se suzdrži i bijesno je ugasi u pepeljari. Tek ćeš vidjeti kako palim jednu za drugom! – pomisli. Možda bi to rekao i na glas da za stolom nije sjedila i mama, ili recimo da sjede zajedno za stolom kod kuće, kao što je to bilo uobičajeno još prije par mjeseci, ali sada, u ovoj peštanskoj restauraciji, gdje se gledaju prvi put nakon početka rata, Ivica samo zuri u pivsku čašu, nabija kapu na oči, i zamišlja kako zavatlani upaljeni opušak leti prema ocu. Zašto uvijek o cigaretama i alkoholu? Zašto ne o bilo čemu drugom? O košarci, recimo, kao sav drugi normalan svijet!?

A otac je govorio, govorio i govorio, Ivica ga je jedva slušao, promatrajući osunčane četvorine peštanskog trga na kojem je bio parkiran njihov lijepi renault četiri sa starom osječkom registracijom, sada već iz nekog drugog vremena. Na njegov koncert otac i majka nisu doputovali iz Osijeka već sa Zlatibora. Sestra se – prema neuvjerljivom objašnjenju – u posljednji tren razboljela. Sa svakom novom kriglom sve je teže dozivao vibracije Reinhardta i Grapellija.

– Mnogo pušiš i mnogo piješ – ponovio je otac s više prijekora.

Bila je to prva rečenica koju je doista uputio njemu – sve do tada govorio je kao nekome nevidljivom – zašto je Milošević u pravu, zašto moraju ratovati. Ivica je njušio onaj slatkasti vonj njegove jeftine kolonjske vode, nekada pomiješane s vlagom oficirske uniforme. I dalje je govorio, Ivica je čuo još samo jednoličnu intonaciju i sve češće pozivao konobaricu. Ona ga je pogledavala, visoka, kratke crne kose, uskog struka i širokih bokova. Prvo je naručivao mineralnu, pogačice i sok, a kad je stari počeo popovati, prešao je na pivo. Naručivao je male količine alkohola, po dva decilitra, crno, samo da bi dolazila što češće. I nije izgledala kao Mađarica – ili barem ne onako kao što je mislio da izgledaju Mađarice – no sviđala mu se, naročito kada se udubio u njena velika usta na porculanskom bijelom licu – za ovakvim licem bi stvarno sjeo u bilo koji kupe, za Debrecin, Dresden, Danilovgrad, bilo kamo...

Ivica je imao stipendiju u Beču, ali sestra i majka su morale na Zlatibor. Sestra je preklinjala oca da ostanu u Osijeku pa makar i sa susjedima koji ih sumnjičavo gledaju. Međutim, otac je bio nepokolebljiv. Ivica nije znao ni što da im kaže ni kako da ih utješi, pogotovo sestru koja je jedina od čitave porodice Tomić bila stvarno vezana za Osijek. Otac je naredio i njemu da krene za Srbiju, “prebacićeš se tamo na Akademiju i tačka”. Poslušno je klimnuo i još iste večeri otputovao za Beč, oprostivši se potajice s majkom i sestrom.

Ivicának ösztöndíja ketyegett Bécsben, ugyanakkor nővérének és édesanyjuknak Zlatiborra kellett mennie. Nővére hiába rimázkodott, hogy maradjanak Eszéken, akár az őket egyre gyanakvóbban méregető szomszédokkal, apjuk hajthatatlannak bizonyult. Ivica nem tudott nekik mit mondani, mivel vigasztalni őket, főképp a nővérét, aki közülük, Tomićok közül a legerősebb szálakkal kötődött Eszékhez. Apjuk Ivicának is megparancsolta, hogy irány Szerbia! „Átmész a szerb akadémiára és punktum.” Készségesen bólintott, majd még aznap este elutazott Bécsbe, miután titokban érzékeny búcsút vett anyjától és testvérétől.

Azon az őszön Ivica csak gyakorolt és gyakorolt, mintegy megpróbálván kivenni fejéből a valóságot, ám az akadémiát késő délután rendre bezárták, ezért vissza kellett mennie az albérleti szobába, a messzi peremvárosba. Lement a karlsplatzi lépcsőkön, odalenn a földalatti előtt megvette az összes friss újságot, amelyre ráakadt a *Vjesnik* vagy a *Večernji list*, a *Slobodna Dalmacija*, *Borba*, illetve az *Oslobođenje* sajtótermékei közül, vett egy Döner kebabot, majd felszállt. Általában az ablaknál ült le, majd számolta a megállókat: Kettenbrückengasse, Margaretengürtel, Längenfeldgasse, Meidling Haupstrasse, Hietzing, Braunschweiggasse, Ober St. Veit, Hütteldorf... Helyenként a sín pár kibukkant a föld alól, így a felszínen folytatódott az út az osztrák főváros tarka negyedein át. Ivica körül szoborra merevedett törökök, feketék, kínaiak álltak, ki tudná megmondani, kit miféle sors vetett arra a tájra, épp abba a vagonba. Többségüket szintén valamiféle háború szele sodorhatta oda. Olyan, amiről az *Eszéki Rádió* híradásában is lehetett ezt-azt hallani, hogy a következő pillanatban elfelejtse az ember a dolgot.

Ivica feltételezte, hogy a nagy szökés után apja soha többé nem fog szóba állni vele, ezért valóságos sokk érte, amikor az öreg széles, bőrpikkelyes arca váratlanul kirajzolódott a budapesti horizonton, ő meg kénytelen volt azt hallani, hogy a dolog még mindig rendbe hozható.

– Még mindig visszamehetsz Belgrádba, hogy befejezd az egyetemet, utána pedig feltupírozd a karriered Szerbiában.

– Hogy érted azt, hogy visszamehetek? Mikor a fenében éltünk mi Belgrádban?

Valószínűleg valamikor rég még szerette volna kipuhatolni, vajon apja tényleg hisz-e abban, amiket mond, ám mára már letett erről a hiábavaló erőfeszítésről. Felfogván, hogy bármit is kérdezne, a válasz ott ragadna valahol a szinte misztikus, átláthatatlan homályban. Az öreg valódi szándékait csak itt-ott lehetett kitalálni, ám egy dolog biztosnak tűnt: bármi legyen is az, akármelyik változat, rá, Ivicára nézve csak rossz lehet.

Anyja idegesen elfordította a fejét. Alig szólt pár szót addig a percig, nem is nagyon nézett a fiára, akkor is csak gyorsan, minduntalan el-elkapva tekintetét. A kérdésre pedig, hogyan érzik magukat Zlatiboron, csupán tétova mosollyal válaszolt.

Te jeseni Ivica je vježbao i vježbao, želeći valjda ljestvicama izbiti javu iz glave, no u kasna popodneva zatvarali su Akademiju i morao je natrag u studentsku sobu, u daleko bečko predgrađe. Na Karlsplatzu bi se spustio stepenicama i prije podzemne pokupovao sve novine na koje je naišao – *Vjesnik*, *Večernji list*, *Slobodnu Dalmaciju*, *Borbu*, *Oslobođenje*, platio *Doner kebab* i ušao u vlak. Sjeo bi kraj prozora i brojao stanice – Kettenbrückengasse, Margaretengürtel, Langenfeldgasse, Meidling Hauptstrasse, Hietzing, Braunschweiggasse, Ober St. Veit, Hütteldorf... pruga bi ponekad izbijala na površinu, provlačeći se kroz šarene bečke kvartove. Oko njega su stajali ukipljeni Turci, Crnci, Kinezi – tko zna kojim su linijama sudbine prispjeli u njegov vagon – vjerojatno je i njih ovamo dotjerao neki daleki rat o kojem je možda nekad nešto čuo na vijestima Radio Osijeka i istog trena zaboravio...

Ivica je pretpostavljao da nakon bijega otac neće nikada s njim više progovoriti i tim je veći bio šok kada se široko ljuskavo lice s debelim naočalama nacrtalo u Budimpešti i tumačilo mu kako se sve još uvijek može srediti.

– Još uvijek se možeš vratiti u Beograd, završiti fakultet i napraviti karijeru u Srbiji.

– Kako to misliš vratiti? Kada smo mi to živjeli u Beogradu? Nekada ranije možda bi i poželio saznati da li zaista vjeruje u ono što govori, no sada je odustao od tog napora shvaćajući da što god kaže, on i dalje ostaje neoskrvrnuta, skoro pa mistična nepoznanica. Njegove namjere samo bi slučajno mogao pogoditi – ipak, bio je siguran da je ono što on smisli, za njega sigurno loša varijanta. Samo je klimnuo popravljajući naočale.

Majka je nervozno zabacila glavu u stranu – dotada jedva da je progovorila kakvu riječ, pogledavajući ga rijetko i hitro. Kada ju je upitao kako im je na Zlatiboru, ona se neodređeno nasmiješila.

Naručivao je nove i nove runde pića, a Mađarica se svaki put sve drskije osmjeivala. Što takav komad traži u krčmi? Tako izgledaju europske glumice. Stari je ponovno počeo verglati, sada nešto o hrabrim daljnjim rođacima koji su samovoljno otišli u rat. Ivica je žalio što su uspomene iz djetinjstva tako kvarljive – recimo tatinog brata, beogradskog profesora harmonike, pamtio je kao smiješnog i beskrajno zabavnog, kao i široku paletu nekih ljubaznih tetaka i bratića koji su ga listom obožavali, vodili u dječja kazališta, kina i u šetnje. No, već je njegova sestra izjavljivala da je harmonikaš naporan i dosadan starac, baka na Zlatiboru odvratna vještica, Beograd prljav i grozan grad i dobila je šamarčinu za sva vremena.

Živo se sjećao kako je neki njihov rođak, starac, jednom pijan izvalio da je ponosan zato što je Srbin. Točno se sjećao kako su sjedili u kuhinji i kako je mislio da će otac – u njegovim očima moćni partizanski osvetnik – skočiti i ispsovati ga. No on je samo sjedio praveći se da ništa ne čuje. Od tada pamtio je samo njegove uvrede, ismijavanje njihovih želja, napora i uspjeha, posebno u muzičkoj školi, što su sve za

Újabb köröket rendelt Ivica, a Magyarcica meg egyre kihívóbban mosolygott. Mit keres egy ilyen jó bőr a kocsmában? Így az európai szintű celebek néznek ki. Az öreg ezen a ponton ismét tépni kezdte a száját. Valami távoli bátor rokonokról regélt, akik önszántukból indultak harcba. Ivica közben sajnálni kezdte, hogy a gyerekkori emlékek annyira romlékonyak. Az apja testvérére, egy mulatságos és rendkívül szórakoztató belgrádi harmonikatanárra viszont egészen jól emlékezett. Meg az öt rendre imádó, gyermekszínházba hurcolászó retyerutya népes táborára. Ugyanakkor a nővére többször is kijelentette, hogy a harmonikás tökkelütött, fárasztó vénség, a zlatibori nagy utálatos boszorka, Belgrád egy rémes koszfészek, mire kapott egy minden időkre szóló óriási taslit.

Ivica még fel tudta idézni, ahogy egyik idős rokonuk részegen kiböki, milyen büszke arra, hogy szerb. Ivica arra is jól emlékezett, hogy éppen a konyhában ültek, ő pedig meg volt győződve arról, hogy az apja – fia szemében hatalmas partizán igazságharcos – erre menten felugrik jól leteremteni a piás hozzátartozót, a fater viszont csak ült tovább – játszván a süketet. Onnantól kezdve mindössze az öreg sértő szavai maradtak meg benne, a leghőbb vágyaik általa való könyörtelen kicsúfolása, erőfeszítéseik és sikereik semmibevevése – kiváltképp a zeneiskolát illetően, ami apjuk szerint kiköpötnen holmi buzi időpocsékolás. Dacból Ivica a Hajduknek szurkolt, kiszökött a suliból, hogy örökké ott pengesse idejét a zeneiskolában.

A pesti étteremben az idő unalmasan telt, csak a pincérnő dekoltázsa tűnt egyre merészebbnek. Ivica ivott tovább és tovább. Most szeretne volna elmondani az anyjának, milyen kevésen múltott, hogy Eszéken maradjon, sőt, hogy akár belépjen a nemzeti gárdába, tekintet nélkül az esetleges következményekre. Egyébként az anyja küldte titkon Eszékre, hogy felvegyen valami pénzt, meg odaadja a lakáskulcsokat az ottani rokonoknak. Október eleje volt, három hét alatt minden megváltozott a városban. Úgy döntött, mindennek ellenére elmegy abba a kis kávézóba, ahol a haverok gyülekezni szoktak. Reszketett az izgalomtól, vajon hogyan fogadják majd a srácok, akik már szinte megszokhatták a röpködő gránátokat meg a háborút. Ám ahogy belépett, hirtelen vidám csődület támadt körülötte, jöttek a baráti csókok és ölelések, ő pedig elszégyellte magát, hogy megingott abbéli hitében, hogy szívből szereti ezeket az embereket, ahogy azok is őt. Odabenn Jure Stublić *Az én otthonom* az ég másik felén van című száma szólt, csupa hisztéria, szeretet és félelem kavargott az alkoholgőzben. Érezte, hogy az ott kivételes est lehet, másnapra majd mindenki tuti megváltozik. Egyelőre azt beszéltek, mennyire örülnek neki, hogy hazajött, remélik, rövidesen jobbra fordulnak a dolgok, és a háború gyorsan befejeződik.

Később örült neki, hogy nem lett szegényebb ezzel a búcsúval, amikor a fülébe jutott, hogy odahaza árulónak kiáltották ki, mert megszökött a városból. Azon az estén még mindig a legjobb barátok voltak, többségük a gárdában, s izgatottan beszéltek át első harci élményeiket. Annyira berúgott, hogy aztán eltántorgott velük

njega – kako je govorio – bila pederska posla. Ivica je prkosno navijao za Hajduk, bježao iz škole i visio u muzičkoj.

U peštanskoj restauraciji vrijeme je sporo teklo, jedino kao da je konobaričin dekolte postajao sve dublji. Pio je i dalje. Volio bi da sada majci može ispričati kako je malo nedostajalo da ostane u Osijeku, da čak pristupi ZNG-u, bez obzira na posljedice. Ona ga je bila potajice poslala u Osijek da uzme neke novce i odnese rođacima ključeve od stana. Bio je početak listopada i nakon dugog premišljanja ipak je otišao pred kafić u koji su svi izlazili. U manje od tri tjedna u gradu se sve izmijenilo. Treperio je od neizvjesnosti. Kako li će ga dočekati njegovi prijatelji navikli na granate i rat? No čim je stupio pred kafić, nastala je pomutnja, zagrljaji i poljupci. Zastidio se što je posumnjao da voli ove ljude i da oni vole njega. U kafiću su slušali Stublićevu pjesmu *Moj dom je s druge strane neba*, histerija, ljubav, strah i alkohol dirljivo su se miješali. Osjećao je da je ovo posebna večer i da će svi oni već sutra biti drugi ljudi. Govorili su da je dobro što se vratio kući, nadali se da će već uskoro sve biti bolje i da će rat brzo završiti.

Kasnije je bio sretan što nije zakasnio na rastanak, kasnije kada je shvatio da su ga proglasili izdajnikom jer je pobjegao iz grada. Te su večeri još uvijek bili najbolji prijatelji, većina ih je bila u gardi i uzbuđeno su prepričavali prve ratne događaje. Tako su se napili da je s njima otišao u neku improviziranu kasarnu, po oružje, ali je na kraju ipak otišao kući sam. Kad je sljedećega jutra pogledao kroz prozor, vidio je stvarnost sivu poput dvorišta u kasarni – vojni kamioni, kamioni s tenkovima, vojnici i oružje – iz te je slike shvatio sve što je trebalo shvatiti, pokupio je stvari i prvim vlakom otišao iz grada. To bi on morao nekome ispričati, ali kome?

Satima su sjedili u peštanskoj birtiji. Konobarica se smješkala, ne obraćajući pažnju na malog mrkog tipa koji je pratio svaki njezin pokret. Kao u nijemom filmu, otac je još samo bezglasno otvarao usta. Ivica je na rubu suza mislio kako ipak onog jutra nije smio napustiti Osijek. Konobarica je još prilazila stolu, a Ivica – umjesto da se rasplače – naglo ustane i presretne je ispred stola.

– Ja sam muzikant – promućao je na njemačkom – sviram jazz na gitari, ciganski jazz, Django Reinhardt. Zaplešite sa mnom i odsvirat ću vam što god poželite.

Jezik mu se zaplitaio, vjerojatno ga nije razumjela, ali točno je shvatila njegove namjere. Prihvatila ga je, a on je osjetio tijelo koje kao da je željelo skočiti na njega. Zaplesali su valcer. Iznad njenog ramena vidio je šank, stolove i stolice, maminu pognutu glavu, oca kako bijesno skida debele naočale, mutnu žarulju i ljude u gostionici koji kao na nečiji znak ustaju i počinju pljeskati.

(1999.)

valami rögtönzött kaszárnnyába fegyverért, végül csupán az lett belőle, hogy egyedül hazament. Amikor másnap kinézett az ablakon, megpillantotta azt az ólomszínű valóságot, amely a kaszárnnyát juttatta eszébe: katonai járműveket, teherautókat, tankokat, katonákat és puskákat – ebből a képből megértett mindent, amit meg kellett értenie. Összeszedte a gönceit, majd az első vonattal elhúzott onnan. Most azonban el kellene ezt mesélnie valakinek, de kinek?

Órákig ültek a pesti csehóban. A pincérnő el-elmosolyodott, miközben ügyet sem vetett arra a kis sötét alakra, aki minden lépését figyelte. Az öregnek, mint a némafilmekben, hangtalanul mozgott a szája. Ivica immár a sírás küszöbén arra gondolt, hogy mégsem kellett volna elhagynia Eszéket azon a reggelen. Akkor a pincérnő újra az asztaluk felé közeledett, Ivica pedig – ahelyett, hogy elbőgte volna magát – hirtelen felpattant és elébe lépett.

– Zenész vagyok – hebegte németül –, dzsesszt játszom gitáron, Django Reinhardtot. Jöjjön velem táncolni kicsit, cserébe el fogok muzsikálni önnek mindent, ami csak a szívének kedves.

A nyelve akadozott, a felkért személy valószínűleg nem is értette rendesen, de pontosan követte a szándékát. Elfogadta az ajánlatot, Ivica pedig a következő pillanatban úgy érezte, mintha a pincérnő legszívesebben egész testével rávetné magát. Valcerezni kezdtek. A partner válla fölött látta a söntést, a székeket és az asztalokat, anyja lehajtott fejét, apját, ahogy dühösen veszi le a szódásüveg szemüvegét, a szutykos izzót, nem utolsósorban az étterem vendégeit, ahogy – mintegy vezényszóra – felállnak, hogy nekilássanak megtapsolni őket.

BALÁZS ATTILA fordítása

Julijana **Matanović**

HR

(Gradačac, 1959.) Književno-znanstvenu karijeru otpočela i kao jedan od glasova *Četiri dimenzije sumnje*, značajne zbrice kritičarskih rasprava (u suautorstvu s K. Bagićem, V. Bogišićem i M. Mićanovićem 1988. godine). Akademskom specijalizacijom etablirala se kao vrstan poznavatelj baroka i hrvatskog povijesnog romana. Tijekom razvoja književnoznanstvene karijere naročitu je prepoznatljivost izgradila na neortodoksnom pristupu akademskom diskursu. S književnom karijerom otpočinje kasnije, 1997. godine, već kao debitantica potpisujući nenadmašni bestseller *Zašto sam vam lagala*. Osječku katedru književnosti zamjenjuje daljnjim radom na Katedri za noviju hrvatsku književnost Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučiliša u Zagrebu, a od 2014. je članica HAZU-a.

HU

(Gradačac, 1959) Irodalomtudományi karrierje a K. Bagić, V. Bogišić és M. Mićanović társszerzőkkel megjelent *Četiri dimenzije sumnje* című, jelentős kritikai értekezéseket tartalmazó kötettel kezdődött 1988-ban. A tudományos életben mint a barokk és a horvát újtörténelmi regény szakértőjeként foglalta el helyét. Irodalomtudományi munkásságát illetően az akadémiai diskurzust nem ortodox módon megközelítő, kiemelkedően fontos szerzőként tartják számon. Szépirodalmi karrierje csak később, 1997-ben kezdődött a megkerülhetetlen bestseller *Zašto sam vam lagala* című könyvével. Az eszéki irodalomtanszéket egy távolabbi, a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Karának Kroatisztikai Intézetében végzett munkával cseréli fel. 2014-től a Horvát Tudományos Akadémia tagja.

Vukovár

SZEMÉLYI IGAZOLVÁNY

NÉV: Vukovár

SZÜLŐ NEVE: Vukovár

TARTÓZKODÁSI HELYE: Vukovár

Tudom, az irodalmi szakemberek vajmi ritkán bólintanak rá, hogy arculatával egy város legyen bármely elbeszélés főhőse. Most is fitorognak majd, kérdvén: honnan lehet egy városnak joga ahhoz, hogy egyenrangúan csatlakozzon mindazon sok irodalmi entellektüelhez, megcsalt nőhöz, árulóhoz, szeretőhöz, bolondhoz, vitézhez, képzelt beteghez; honnan a csudából kerül elő egy város mindazok között, akiket az olvasók könnyeikkel igyekeznek meggyőzni testi és lelki valójukról. Hogy félreértés ne essék, nyilvános fellépésem ügyét illetően nem kérdeztem senkit; se a horvát szábor érdemes tagjait, se az országos ügyvédi kamara vezetőit. Sőt, még magát a népet sem kérdeztem meg. A nép egyébként is mindig megbocsát. A hatalmon lévők utasításai pedig a tanácsaikkal együtt túl metaforikusak, egymástól eltérők, ellentmondók, szubjektívek, kiszínezettek, átgondoltak és számítók. Csak összezavarnának a sokféleségükben. Mert tisztában voltam én tizenhét évvel ezelőtt is azzal, hogy mi a teendő. Még nem vénültem meg annyira, de még nem is épültem fel annyira, és nem akarok felejteni. Mi lenne, ha még én is szölongatnám, amikor annyian teszik ezt az én és hozzátartozóim nevében, annyi más is kívánja. Írom ezt, mielőtt éjfél ütne az óra, s a naptár még november tizennyolcadikát mutatna. Érzem, egész testemben remegek, ahogy remegtem akkor is: ezerkilencszáz 91-ben. A malter darabkái megint hullnak lefelé az Eltz kastély oldaláról, rázkódnak az adománytéglákból épült falak, megdől a víztorony, a Duna vizére lejjebb lóporfüst pókhálója ereszkedik. Ki kell pihennem magam reggelig, hogy szép mosollyal fogadhassam a magas tisztségviselőket. Mindenki beszélni fog, míg én majd csak hallgatok a saját napomon. Hát, hogy ne bolonduljak meg előttük is szószátyárul megnyilatkozván, úgy döntöttem, szavaimat egy studenc iromány furcsa hősi gyülekezetének ajándékozom inkább. Nem fognak ők sem neheztelni rám, ugyanis jómaguk is, szegények, mindig holmi évfordulók, kerek dátumok, írásbeli dolgozatok és kvízműsorok után kutatnak, amelyekben végül ők is eszükbe juthatnak valakinek. Megbomolhatnának közösen, hogy úgy bomoltan gondolataik félreértelmezéséről panaszkodjanak. Szeretnének disputát nyitni arról a világról, amely fiataljaikat a mai nap körülveszi, azokat a hébe-hóba olvasókat.

Vukovar

OSOBNÁ ISKAZNICA

IME: Vukovar

IME RODITELJA: Vukovar

PREBIVALIŠTE: Vukovar

Znam, rijetko će književni stručnjaci odobriti gradu da postane glavni junak neke pripovijesti. I sad će se mrštiti, i sad će se pitati; ta otkud gradu pravo da se ravnopravno pridruži svim tim literarnim intelektualcima, prevarenim ženama, izdajnicima, ljubavnicama, luđacima, vitezovima, umišljenim bolesnicima; otkud grad među njima koji suze čitatelja žele uvjeriti u svoju tjelesnost, zbiljnost. Za dopuštenje javnog istupa nisam nikoga, da se razumijemo, pitao; ni zastupnike časnoga sabora, ni vodeće u Državnom odvjetništvu. Nisam pitao čak ni narod. On ionako uvijek oprost. A naputci i savjeti moćnih metaforički su, različiti, suprotstavljeni, subjektivni, kolorizirani, promišljeni i kalkulatorski. I samo bi me zbunili svojom različitošću. Jer znao sam i prije sedamnaest godina što mi je činiti. Nisam toliko ostario, nisam se toliko ni oporavio, nisam još poželio zaboraviti. Kako bi bilo da još i ja dozivam kada ga u ime moje, i u ime onih vezanih uz mene, toliko drugi žele. Pišem ovo nekoliko sati prije nego što će otkucati ponoć a kalendar ispisati još jedan 18. studenoga. Osjećam da mi tijelo drhti kao što je drhtalo one tisuću devetsto devedeset i prve. Komadići žbuke iznova otpadaju s dvorca Eltz, tresu se zidovi sagrađeni donatorskim opekama, nagiba se vodotoranj, niz Dunav se spušta paučina. Do ujutro se moram odmoriti, da bih smiješkom mogao dočekati visoke dužnosnike. Svi će govoriti, a ja ću na svoj tužni dan, šutjeti. E, da ne bih pukao i pred njima otvorio usta, svoje sam riječi odlučio darovati neobičnom društvu književnih junaka jedne studentske skripte. Neće mi ni oni zamjeriti jer i sami, sirotani, uvijek tragaju za obljetnicama, okruglim datumima, pismenim ispitima i kvizovima znanja u kojima će se netko i njih sjetiti. Vrisnuli bi oni zajedno i požalili se na kriva čitanja njihovih misli. Hoće se njima progovoriti o svijetu kojim su danas okruženi njihovi mladi, oni rijetki, čitatelji.

Ja sam zaokupljen doktoratima o vlastitom stradanju. Promišljam najdublje nad onim doprinosima koji su u obradi teme konzultirali uglavnom američke sociologe. Pažljivo prilazim i romanima koji su se opisujući nesretne silovane mještanke temeljili na stručnim statistikama i tablicama. Takav je pristup došao u modu. Nosi se. Da, nosi se, ali to ovaj put izgovaram s usklikom i uz kraći naglasak. Slušati svjedoče-

Én egyes szám első férfi személyben csurig vagyok a pusztulásomról szóló értekezésekkel. Legtöbbet és legalaposabban azokon a jeles dolgozatokon töröm a fejem, amelyek szerzői amerikai szociológusokkal konzultáltak nevezett témában. Különös elővigyázatossággal nyúlok azokhoz a regényekhez is, amelyek szerzői a szerencsétlen helybeli nők megerőszakolásáról szóló leírásaikat különféle statisztikákra és szorzótáblákra alapozták. Az ilyesféle megközelítésmód jött mostanság divatba. Hordják, s jó, ha magukat is elhordják! – hangzik víg tónussal a számból. Vallomásokat hallgatni első kézből túl megrázó. Semlegesíti a kreatív energiáit minden leendő tárgyilagos gondolkodónak, derék tollforgatónak, aki előtt tárva a jövő kapuja. Kikövezett az érvényesülés útja a hírnévig, amely nem ismer határokat, bár egyelőre csak az első hét lépés maradt a hát mögött. Minél többet beszélek ezen az évfordulós éjszakán, annál jobban úgy érzem, hogy magamnak az egyetlen igaz társaságot választottam, amíg mások glancolják a mi háztáji békebeli történelmünk kimagasló szereplőinek a cipőit, fényezik a limuzinjaikat, nem utolsósorban tesztelik az őrzővédő izomagyak kondiját. Társaságom megértéssel viszonyul abbéli hő vágyamhoz, hogy viszontlássam a híres védelmi parancsnokunk kockás papucsat, akit fiatalabb újságíróink szeretetből Maci nagyapucinak becéztek. Kérem én Önöktől, tegyék szívünkre a kezünket, akár mind a jobbat, mind a balt egyszerre: hát nem pusztán csak irodalmi tény lennék? Hős figura. Amikor hőst mondok, akkor mindazon művek garmadájaára gondolok, fikciósra és nem-fikciósra, amelyek mesés oldalaival beterítve összes utcám, múzeumom, bunkerem és fasorom a gesztenye illata, az iszap szaga és a tiltott szerelem izgalmai mellett. Hálás vagyok mindezért. Olyan széplelkek örökítették meg, akik szerettek és megértettek, s büszkén bírták a társaságomat. Mindnyájukat ismerem, keblemre szorítom őket. Az igaz szívben egyébként nincsenek halottak, elesettek, eltűntek. A város szelleme virraszt az öröklétű polgártársak felett; azok felett is ott, a Mennyben; azok felett, akik átugrották a gyermekkorukat, s eljöttek meglátogatni a legrosszabb időkben. Most, amíg Hamupipőke cipőjében várom az éjfél, felidézem magamban Alenka rólam írt könyvének lapjait és sorait, közben tudom, hogy egyetlen ünnepi torta sem lesz olyan édes nekem – pusztulásom után egy évvel, majd még egy újabb évvel és így tovább –, mint amilyen az ő háborús dobostortája volt. És ki tudja, hányadszor és hányadszor zokogok fel Siniša mondatait olvasva. Mondok hálás köszönetet fényképész Zorannak, aki rólam írva sok jó kis leckét adott sok-sok tollforgatónak művészet dolgában. Köszönetet mondok a fiúkákknak is, akik sosem hoztak össze sikerrel egyetlen iskolai dolgozatot sem, azonban túlélvén a várost: megírták az emlékirataikat. Lehet, ma éjjel nem alszanak, lehet, éppen gyertyákat gyűjtanak, lehet, zokogva róják a Duna-partot, szenteltvízzel öntözik a rózsapalántákat, amelyek kifejlett példányaival egy másik évfordulón – noha senki sem hívta őket – beszórják majd a Szent Kereszt útjának valamely stációját, a régi Kukorica útét. Ami pedig a hősi mivoltomat illeti? Irodalmi hőssé válok mindazok

nje iz prve ruke pretraumatično je. Uništava kreativnu energiju budućih objektivnih mislilaca i pisaca pred kojima je budućnost. I slavu koja priželjkuje probiti granice države u kojoj je svladano prvih sedam koraka. Što više govorim, sve mi se više čini da sam si u ovoj obljetničarskoj noći, dok se lašte cipele velikih imena domaće mirnodopske povijesti, glancaju crne limuzine i provjerava kondicija osobnih čuvara, odabrao jedino pravo društvo. Ono će razumjeti s koliko bih radosti ponovno gledao u one karirane kućne papuče našeg zapovjednika obrane kojeg su mladi novinari sa simpatijama zvali Dedo medo. Ruku na srce, što se mene tiče sad možete grudima primaknuti i lijevi i desni dlan, ja vas pitam: Nisam li ja danas jedino literarna činjenica? Junak i lik. Kad kažem junak, onda mislim na stotine književnih i dokumentarnih stranica čije su priče položene na moje ulice, u muzeje, među drvorede i skloništa, uz mirise kestena, mulj i zabranjene ljubavi. Njima sam zahvalan. Ispisala su me bića koja su me voljela i razumjela, koja su se ponosila biti u mom društvu. Poznajem ih sve. I grlim ih. U srcu nema umrlih, nema poginulih, nema nestalih. Duša grada bdije nad vječno živim sugrađanima; onima u raju, onima koji su preskočili djetinjstvo, onima koji su me posjećivali kad mi je bilo jako, jako teško. Sada, dok poput Pepeljuge iščekujem ponoć, prisjećam se Alenkinih stranica o sebi i znam da nijedna proslavljenička slastica – uz toliko, pa opet toliko godina moje propasti - neće biti ukusna kao što je bila njezina ratna rođendanska torta. I plačem, da plačem iznova, i po tko zna koji put, nad Sinišnim rečenicama. I zahvaljujem fotografu Zoranu koji je pišući o meni mnogima piscima održao lekciju iz umjetnosti. Zahvaljujem i dečkima koji nikada nisu napisali nijednu školsku lektiru, ali su preživjevši grad, pribilježili svoja sjećanja. Možda noćas ne spavaju, možda pale svijeće, možda jecaju uz Dunav, možda svetom vodom škrope ružu koju će na neku okruglu obljetnicu, niotkog pozvani, položiti na jednu od postaja Križnoga puta. A lik? Literarnim likom postajem u govorima onih koji se predstavljaju objektivnim kazivačima, koji znaju kako sam se osjećao jer sam se, za njihovu govorničku i političku sreću, osjećao baš onako kako je trebalo trenutku. Njihovu, a ne mom. Junak tamo gdje bi trebao biti likom, a lik tamo gdje bih, uz svu svoju skromnost, trebao biti junakom.

I ako se uz neku buduću godišnjicu pojavi literarni mladac koji će očima javnosti predstaviti roman o meni napisan s distance, nastao proučavanjem dokumenata nastalih iz pera visokih dužnosnika i akademskih povjesnika, neću se začuditi ako moje ime bude napisano malim slovom. Neću se naljutiti na mladca. Prepoznat ću u tom činu komentar upućen lektorima povijesti. A oni koji su doveli do malog slova, proglasit će dječaka nepismenim i problematičnim. Toliko sam oprostio, čak i onima koji oprost nisu tražili, oprostit ću i njima. Oprostit ću, kao što čovjek oprašta. Učinit ću to i ove godine, nekoliko minuta prije ponoći. Naslušao sam se previše priča da ne bih i noćas znao odgovoriti na učiteljičino pitanje vezano uz trenutak u kojem rekviziti bajke nestaju sa scene.

beszélyeiben és mondolataiban, akik az egyetlen és oszthatatlan igazság szószólóinak mutatják magukat rendíthetetlen hitükkel; akik pontosan tudják, hogyan éreztem én magam, mert én az ő leendő politikai és szónoklati boldogságuk kedvéért épp úgy éreztem magam adott pillanatokban. Az ő pillanataikban, nem az enyéimben. Hőssé nemesülök ott, ahol csak szereplőnek kellene lennem, és csupán egy alak vagyok ott, ahol – minden szerénységem dacára – főhőssé kellene magasztosulnom.

Ha pedig netán az egyik jövőbeli évfordulón felbukkan majd egy ifjanc az ő irodalmi zsengéivel, aki jókora távolságtartással írta meg a rólam bemutatandó regényét, amely a különféle magas pozíciójú tisztségviselők és akadémiai történészek tollából kifolyt dokumentumok alapos tanulmányozásából született meg, hát nem csodálkoznék, amennyiben az én nevem ott csupa kisbetűvel állna. Dafke nem fogok haragudni arra az ifjúra. Fel fogom ismerni ebben a tettben a történelem lektorainak szóló üzenetet. Ugyanakkor azok, akiknek a tevékenysége a kisbetűhöz vezetett, bizonyára írástudatlannak és problematikusnak kiáltják majd ki azt a – tegyük fel – srácot. Én meg annyi embernek bocsátottam már meg, köztük olyanoknak is, akik nem is kérték, hogy nekik is meg fogok bocsátani. Megbocsátok majd, ahogy az ember meg tud bocsátani. Megteszem ezt idén is, pár perccel éjfél előtt. Túl sok mesével tömték tele a fejem ahhoz, hogy ne tudnék ma éjjel is simán válaszolni a tanító néni kérdésére, amely ahhoz a perchez fűződik, amelyben a tündérmese kellékei eltűnnek a színről.

BALÁZS ATTILA fordítása

Pavao **Pavličić**

HR

(Vukovar, 1946.) Akademik, književnik, profesor emeritus na Zagrebačkom filozofskom fakultetu. U široj recepciji najprepoznatljiviji kao pisac kriminalističkih romana, također i kao jedan od najproduktivnijih hrvatskih književnika. U književnoj znanosti interes mu je usmjeren na stariju hrvatsku književnost. U znanstvenom pismu karakterizira ga izrazita metodičnost, dok se u književnosti afirmirao kao sveučilišni profesor koji ne preza od popularnih žanrova. Strukturiranje književnog teksta u Pavličićevom je opusu podosta formirano utjecajem Umberta Eca. Njegov način pisanja zbog umijeća fabuliranja čini se jednostavnim i transparentnim, premda je slojevito. Pavličić je vrlo discipliniran i organiziran, kako u dnevnom ritmu pisanja, tako i u koncipiranju tekstualne cjeline, literarnoga materijala.

HU

(Vukovar, 1946) Akadémikus, irodalmár, a zággrábi Bölcsészettudományi Kar professor emeritusa. A szélesebb olvasóközönség bűnügyi regények szerzőjeként, illetve az egyik legtermékenyebb horvát irodalmárként ismeri. Az irodalomtudomány területén elsősorban a régi horvát irodalommal foglalkozik. Tudományos munkáit a szigorú rendszerezés jellemzi, míg a szépirodalom területén olyan egyetemi tanárként affirmálta magát, akitől nem idegenek a populáris műfajok. Irodalmi szövegeinek megformálására nagy hatással vannak Umberto Eco művei. A fabula kiemelt szerepének mesteri kezelése miatt írásmódja egyszerűnek és transzparensnek tűnik, holott összetett, többretegű. Pavličić roppant fegyelmezett és módszeres mind írásainak napi ritmusában, mind pedig a textuális egységek, az irodalmi anyag konceptualizálásában.

A nép hangja

Jaj, az öreg tatánk mit csinál¹

Kevés olyan dal van, mint a most következő, amelyben a lokális atmoszféra és a helyi mitológémák expliciten kapcsolódnak egy tágabb kontextushoz és az egykori tradíciókhoz, aminek következtében ezek a dalok a lokális perspektívákat tudatosan kiemelik, míg a globális érvényességű útravaló – a témával és a motívumokkal karöltve – rejtetten jelenik meg. Hogy jelen esetben mi a lokális, világos: mindenekelőtt a főszereplők, a bácsi és a néni, akik a szlavóniai életben és a szlavóniai dalokban jelentős szerepet kapnak, aztán a motívumok egész sora, amelyek közül némelyik – hogy a dal egyáltalán érthető legyen – a terminológia alaposabb ismeretét igényli. A befogadónak mindenképpen tudnia kell, mi az a *sarjű*, milyen szokások kötődnek a kaszálásához, de tisztában kell lennie azzal is, hogy a *lak* egy olyan kunyhót is jelent messze a falu határán kívül, ahol a pásztorok húzódtak meg, de gyakran a családtagok is ott tartózkodtak az intenzív mezei munkák ideje alatt. A tapasztalt szem ugyanakkor felismeri az olyan motívumokat is, amelyek a szlavóniainál, de még az általános érvényű horvátnál is sokkal tágabb kontextussal rendelkeznek, s amelyek elsősorban az időskor humoros oldalát mutatják fel: az öregek olyasmivel foglalkoznak, ami nem nekik való, amit tőlük senki el nem vár. De nézzük a szöveget:

Jaj, az öreg tatánk mit csinál?

Öreg tata füvet kaszál,

nénike vizet visz neki

a lakunktól,

az új kútról.

Nézd, az öreg néni mit csinál?

Öreg néni korán kelt fel,

ősz haját most rendezi el,

rétestésztát begyűrja,

új szoknyáját vasalja,

1 Pavao Pavličić: Što nam radi onaj dido stari. (Pavao Pavličić: *Glas naroda [A nép hangja]*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2019.)

Glas naroda

(Pohvala pučkoj pjesmi)

Što nam radi onaj dido stari

Malo je pjesama koje na tako izraziti način kao ova spajaju lokalni ambijent i mjesne mitologije sa širim kontekstom i davnijim tradicijama, pri čemu se te pjesme za lokalnu perspektivu odlučuju svjesno, dok im opća popudbina dolazi neopazice, zajedno s temom i motivima. Što je tu lokalno, jasno je: to su ponajprije protagonisti, djed i baka, koji i u slavonskom životu i u slavonskoj pjesmi imaju znatno mjesto, a onda i cijeli niz motiva, među kojima neki traže поближе poznavanje terminologije kako bi se pjesma uopće razumjela. Recipient, doista, mora znati što je to *otava*, kakvi su običaji u vezi s njezinom košnjom, a onda i razumjeti da je *stan* zapravo nastamba daleko izvan sela, gdje su boravili pastiri a često i ostali ukućani u doba najintenzivnijih poljskih radova. Ali, iskusno će oko isto tako prepoznati i motive koji imaju mnogo širi kontekst od slavonskoga, pa i od općenito hrvatskog, a tiču se prije svega smiješne strane starosti: stare osobe bave se nečime što im nije primjereno i što se od njih ne očekuje. Pogledajmo tekst.

Što nam radi onaj dido stari?

Stari dido travu kosu

a baba mu vodu nosi

sa našega stana,

sa novog bunara.

Što nam radi ona baka stara?

Stara baba uranila,

sijedu kosu zagladila,

gibanicu zamijesila,

novu suknju naredila,

pa ide po ladu

da je ne poznadu.

Što nam radi onaj dido stari?

Kosi dido otavicu,

*s hogy meg ne lássa barát, rokon,
kertek alatt lopva oson.*

*Jaj, az öreg tatánk mit csinál?
Sarjút kaszál öreg tata,
feltűrve a nadrágszára,
s a kutyák fülük hegyezve
morognak az öregünkre.*

A befogadó azonnal felfigyel a szöveg intim, familiáris atmoszférájára. Az elbeszélő ugyanis már a dal legelején azt kérdezi, hogy jaj, az öreg tatánk mit csinál, amivel nemcsak az öreg iránti aggodalmát, hanem a családhoz való tartozását – s ezzel minden egyes családtag személyes érintettségét és felelősségét – is hangsúlyozza. Magától értetődik tehát, hogy időről időre ajánlatos a család idősebb tagjainak tevékenységeit – akikre olyan különféle, mindenekelőtt egészségügyi veszélyek leselkednek, amelyek a fiatalabbakat még nem fenyegetik – figyelemmel kísérnünk: hol vannak, mit csinálnak. Szintén már az első strófából megtudjuk, hogy a néni a *mi* lakunktól viszi a vizet, következésképp ez a lak a család egészéhez tartozik, amelynek az elbeszélő is tagja, s így a család nevében beszél. Ezzel olyan benyomást kelt a szerző, hogy a dal egy meghatározott családi közösség perspektívájából született, s csakis e közösség tagjait érinti. Ez persze nem igaz, mivel a családok hasonlóak, s hasonlóak az élethelyzeteik is – a dal is erre épít. Talán ez az oka annak, hogy a szöveg ilyen figyelmesen – szinte azt is mondhatnánk, hogy virtuózan – strukturált. Az anyag kiegyensúlyozottsága és szimmetriája két szinten válik láthatóvá: a kompozíció, valamint a tartalom, jobban mondva a humoros motívumok eloszlásának szintjén.

Vegyük szemügyre először a kompozíciót. A dal felszínes olvasata azzal a kérdéssel indul, hogy hol van a bácsika és mit csinál, de ha alaposabban szemügyre vesszük az első strófa tartalmát, világossá válik, hogy egyenlő arányban szól a bácsirol és a néniről, bár még ennél is hangsúlyosabb a környezet hangulatát és a vidék atmoszféráját lefestő kép. A szerepek tehát igazságosan vannak elosztva: a bácsi fűvet kaszál, a néni vizet visz neki. Mindez valahol a távoli szántóföldeken történik, abban az időben, amikor mindenki a falun kívüli kunyhójában tartózkodik. A második strófát aztán a szerző a néninek szenteli, méghozzá teljes egészében, s talán nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy valószínűleg a motívumok nagy száma miatt igen hatékonyan. A harmadik visszatér az öregemberhez, s a fű kaszálása közbeni, kutyák okozta kellemetlen helyzetét írja le. Ilyen módon tökéletes egyensúlyban lévő szekvenciát kapunk: az első versszakban mindketten főszereplők, a másodikban a néni, a harmadikban pedig a bácsi. Ez az igazságos elosztás mindenképpen figyelmre méltó és hatásos.

*zasukao nogavicu,
psi na njega reže
i ušima striježe.*

Recipijent smjesta zapaža intimnu, familijarnu atmosferu teksta. Jer, već se na početku kazivač pita što *nam* radi stari djed, čime se naglašava ne samo briga za starca, nego i njegova pripadnost obitelji, pa se i skrb za djeda svakoga u obitelji tiče. Podrazumijeva se pri tome da je dobro povremeno se upitati gdje su i što rade stariji članovi obitelji, jer na njih vrebaju razne opasnosti – prije svega zdravstvene nara-vi – kojima mlađi nisu izloženi. Isto se tako već u prvoj strofi kaže kako baba nosi vodu sa *našega* stana, pa čemu se vidi da stan pripada obitelji kao cjelini, a da je kazivač njezin član, pa u njezino ime i govori. Tako gotovo da se stječe dojam kako je pjesma stvorena iz perspektive jedne obiteljske zadruge i samo za njezine članove. Ali, naravno, nije tako, jer sve su obitelji slične i njihove situacije su slične, pa se i u ovoj pjesmi na to računa. To je možda i razlog što je tekst tako pažljivo – gotovo bi se reklo: virtuosno – strukturiran. Ta uravnoteženost – pa i simetrija – njegove građe vidljiva je na dvije razine, na razini kompozicije i na razini smisla, odnosno rasporeda humorističnih motiva.

Pogledajmo najprije kompoziciju. Pjesma, doduše, započinje pitanjem gdje je i što radi djed, ali ako malo bolje promotrimo sadržaj prve strofe, bit će jasno da se tu podjednako govori i o djedu i o baki, a zapravo se najviše od svega ocrtava ambijent i atmosfera. Uloge su, dakle, pravilno podijeljene, jer djed kosi travu, baka mu nosi vodu, a sve se to zbiva negdje daleko u polju, u doba kad se boravi u stanu. Potom je druga strofa posvećena baki, i to u cjelosti, i ta je, reklo bi se i najefektnija, možda zbog većeg broja motiva. Treća se strofa opet vraća na djeda i opisuje njegove nepri-like sa psima dok kosi travu. Tako imamo posve uravnotežen raspored: u prvoj su kitici protagonisti oboje, u drugoj je to baka, a u trećoj djed. A ta pravilnost svakako ima nekakvo značenje i nekakve učinke.

Ali, možda je još važnije ono što se u pojedinim strofama donosi. Tu, naime, također postoji nesumnjiva simetrija. Jer, u prvoj strofi sve je normalno i nitko nije smiješan. Možda, doduše, jest donekle smiješno što se starac uhvatio košnje smatrajući je, očito, silno važnom, i što mu baba pri tome nosi vodu, kao da su i dalje mladi i kao da su poljski radovi u punom jeku. Ali, to se može opaziti, ali i ne mora: u prvoj strofi član obitelji koji se sjetio staraca samo zaključuje kako je s njima sve u redu. U drugoj je strofi, međutim, posve drugačije. U njoj se govori isključivo o babi, i na-vode se čudne, pa i neprilične djelatnosti u koje se starica upustila. Što je zamijesila gibanicu, još se i može razumjeti, ali zašto je – usred dana – uzela uređivati vlastitu kosu? Zašto joj u misiji u koju je krenula, treba nova suknja? A najviše od svega, za-što joj je stalo *da je ne poznađu*, to jest da suseljani ne vide kamo ona ide i što radi?

De lehet, hogy még ennél is fontosabb, amit az egyes strófákból külön-külön olvashatunk ki, nevezetesen: a nyilvánvaló szimmetria. Az első strófában ugyanis semmi szokatlan nincs, senki sem válik nevetségessé. Bár talán egy kicsit megmosolygató, hogy az öreg olyan hévvel fogott neki a kaszálásnak, mintha az számára mindennél fontosabb volna, s a néni, ezzel összhangban, még vizet is visz neki – mintha még mindig fiatalok lennének, s mintha épp a mezei munkák dandárja volna. Ez lehet, hogy így van, ám nem feltétlen: az első strófa alapján az a családtag, akinek eszébe jutottak az öregek, mindenesetre arra a következtetésre jut, hogy minden rendben van velük.

A második strófában ugyanakkor alapvetően megváltoznak a dolgok. Itt kizárólag a néniről van szó, és furcsa, hozzá nem illő, de ennek ellenére a néni által végrehajtott cselekvéssorozatról olvashatunk. Az, hogy begyúrta a rétestésztát, még akár érthető is lehet, de miért igazgatja – különösen fényes nappal – a haját? A küldetéséhez, amelyre indulni készül, miért kell egy új, frissen vasalt szoknya? S leginkább: miért olyan fontos számára, hogy *meg ne lássa barát, rokon*, azaz hogy a falubeliek közül senki fel ne ismerje?

A fentebbiek tükrében teljesen egyértelmű, hogy a néni akciója és a kaszáló bácsinak történő vízfordás között semmilyen kapcsolat nincsen. A rétestésztát a néni nem dagasztotta be a konyhóban, csakis otthon, a faluban. Szintén kevésbé valószínű, hogy a konyhóban éppen kéznél volt egy fésű, s ennél is kevésbé hihető, hogy ott új szoknyát tartott. Következésképp mindaz, amit a néni csinált, vagy a vízfordás előtt, vagy utána történt. Az is meglehet, hogy az egyik tettével a másikat fedezte, azaz a vízfordás a néni számára csak jó ürügy volt, csak alibiként szolgált arra, hogy magát kicsinosítsa, és hogy valami más, az előbbinél fontosabb dologgal foglalkozhasson. Ez a más csak egy szerelmi légyott lehet: a nénike elindult valahová, ahol valakivel találkozni fog, s fontos, hogy a találkán szép legyen. Egyáltalán nincs jelentősége, hogy ki a másik: lehet akár a bácsi is, aki éppen füvet kaszál – a néninek csak az a fontos, hogy kivívja a csodálatát. De tulajdonképpen az sem elképzelhetetlen, hogy bedagasztotta (és kisütötte) a rétest, majd elindult a konyhába, hogy azt elvigye a bácsikának, s ettől annyira megszépült, mintha egy fiatal leány lenne.

S éppen ez az, amiből a dal egy jottányit sem enged, s ami egyben a humor forrása is: a néni úgy viselkedik, mintha sem ő, sem a partnere nem lenne öreg. De ez a humor lágy, megértő, inkább allúziókra épít, semmint a szó szerinti megfeleltethetőségekre. Nem tudjuk, és soha nem is fogjuk megtudni, hogy a néni valójában hová indult. Annyit tudunk, hogy tevékenységeiben kissé nevetséges, s ez egy picit beárnyékolja az első strófa vízfordó szerepének nemes voltát. Mindennek következtében fennáll annak a veszélye, hogy a bácsi komollyá és felelősségteljesé, a néni viszont bohókássá, nem az életkorának megfelelően viselkedővé válik. A szerző ezt a veszélyt tisztán érzékeli: fel is tűri az ingujját, hogy az utolsó strófában

Pri tome je očito da ta njezina akcija nije nikako povezana s onim nošenjem vode za djeda koji kosi. Jer, gibanicu baba nije mogla zamijesiti na stanu, nego je to morala učiniti kod kuće, u selu. Isto je tako malo vjerojatno da je na stanu imala pri ruci češalj, a pogotovo da joj je ondje bila na raspolaganju nova suknja. Izlazi, dakle, da je baba sve to činila bilo prije nego što je djedu nosila vodu, bilo nakon toga. A moguće je, uostalom, i da je jedno izlika za drugo, to jest da je baki nošenje vode samo prilika i razlog da se dotjera i da se upusti u nešto drugo, važnije. To drugo opet može biti samo nekakva ljubavna priča: baba je krenula nekamo gdje će se s nekim sastati, a važno joj je da pri tome izgleda lijepo. Nije uopće važno tko je taj netko: može to biti i onaj djed koji kosi travu, tek što je babi stalo do toga da ga zadivi. Možemo, naime, zamisliti da je ona zamijesila (i ispekla) gibanicu, a potom krenula na stan da sve to odnese djedu, i pri tome se uljepšala kao kakva djevojka.

I upravo se na tome u pjesmi inzistira: stara žena ponaša se kao da nije stara i kao da ni njezin patrner nije star. Iz toga proizlaze humorni efekti. Ali, to je blag, pomirljiv humor, koji se zasniva više na aluzijama nego na kakvim doslovnim značenjima. Mi ne znamo kamo je baba zapravo krenula i nećemo to nikako ni saznati. Znamo, međutim, da nam je ona u tome svom djelovanju pomalo smiješna, a da to donekle baca u sjenu onu njezinu časnu ulogu pri donošenju vode u prvoj strofi. Tako prijeti opasnost da iz svega izađe zaključak kako je djed ozbiljan i odgovoran, a baba da je luckasta i da se ponaša neprimjereno svojim godinama. Autor je tu opasnost jasno osjetio, pa je zato zasukao rukave da u posljednjoj strofi učini i djeda smiješnim. Učinio je to doduše, pomalo nategnuto, ali još uvijek dovoljno efektno i time uspostavio ravnotežu između djedova i babinog statusa. Ako je, dakle, baba smiješna zato što se kinduri, djed je smiješan zato što se junači: zasukao je nogavicu – kao mlad čovjek kojemu je vrućina – a pse onda draži ta njegova gola noga, pa reže na njega. I tako se djed, umjesto da radi svoj posao, mora natezati sa psima. A humornosti cijeloga prizora pridonosi još i okolnost što psi očito i nisu jako opasni, jer oni niti laju niti grizu, nego samo reže i ušima striježe (to jest strižu), a strizanje ušima nije za pse karakteristično, pa je tako sve pomalo iskrivljeno.

Ukratko, blagi i dobrohotni humor glavno je obilježje pjesme. Iako je moguće da je ona nekada bila jako popularna, a ako nije, ostao je u kolektivnoj memoriji jedan njezin dio; to je onaj stih gdje se kaže da baba *ide po ladu da je ne poznadu*. Ta se formulacija još i danas može čuti u Slavoniji i Srijemu kad se govori o nekome tko nešto radi potajice. Autoru se tako ostvarilo ono o čemu sanja svaki pjesnik: njegove riječi postale su opća svojina i dio narodnoga blaga.

nevetségessé tegye az öreget. Akciója ugyan kissé mesterkéltre sikeredett, de még kellőképpen hatékony ahhoz, hogy az öregember és a néni stáuszát egyensúlyba hozza. Ha a néni azért nevetség, mert cicomázza magát, a bácsi azért, mert hősködik: feltúrta a nadrágszárát – mint egy fiatalember, akinek melege van –, meztelen lábszára a kutyákat ingerli, és ezért megmorogják. Ilyen módon az öreg, ahelyett, hogy a munkáját végezné, a kutyákkal kénytelen huzakodni. Az egész jelenet humorosságához az is hozzájárul, hogy a kutyák szemmel láthatóan nem veszélyesek, mivel se nem ugatnak, se nem harapnak, mindössze morognak és füleiket hegyezik, amely utóbbi egyébként nem jellemző a kutyákra, s amelynek említésével a szerző egy kicsit melléfogott.

Röviden: a lány, jóindulatú humor a vers legfőbb jellemzője. Könnyen lehet, hogy az alkotás valamikor igen népszerű volt, de ha nem, egy részlete akkor is megőrződött a kollektív emlékezetben, nevezetesen az a sor, amelyben a néni *a kertek alatt lopva oson*. Ezt a mondást Szlavóniában és a Szerémségben még ma is lehet hallani, ha olyan valakiről beszélnek, aki valamit titokban csinál. A szerző tehát elérte azt, amiről minden költő álmodik: szavai közkinccsé, a népi irodalom örökségének részévé váltak.

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

Paula **Rem**

HR

Rođena sam 1995. u Osijeku kao "treća generacija spisateljske dinastije Rem". Pjesnici djed i otac, majka knjižničarka te 10 000 knjiga u stanu, s 13 godina objavila sam prvi roman "Četiri dimenzije pobune" od referenci na filmsku trilogiju Matrix, glazbu Ramonesa i romane Damira Miloša. Moj Dylan Dog-roman "Put u nepoznato" objavljen je godinu dana kasnije, matakovićevsko-southparkovska zbirka priča "Zlatna hrvatska mladež" nakon još sedam godina, a orwellovsko-mitchellovski roman "U ime kapitala" izlazi ove godine. Dakle, uglavnom prepisujem i samo stavljam osobite zareze.

HU

Eszéken születtem, 1995-ben, a „Rem írodinasztia harmadik generációjaként”. Nagypapám és édesapám költők, édesanyám könyvtáros. 10 000 könyv a lakásban, 13 éves koromban jelent meg a *Mátrix*-filmtrilógiát, Ramones zenéjét és Damir Milošt felidéző *Četiri dimenzije pobune* című könyvem. Dylan Dog-regényem, a *Put u nepoznato* egy évvel később, a matakovići-southparkos novelláskötetem, a *Zlatna hrvatska mladež* pedig hat évvel később látott napvilágot. Az orwelli-mitchelli regényemet, az *U ime kapitala*t 2021-ben adták ki. Lényegében tehát mindössze átírok és csak a vesszőket használom sajátos helyeken.

A horvát aranyifjúság

„Szállj fel, szállj fel, horvát népem!”, kiáltottam horvát zászlóba burkolózva a tizedik emeleti erkélyről. A következő pillanatban kiugrottam, folytatva a kiáltozást, „Magasra, magasra, hazám szépsége!”, ami így is történt, még jóval a potenciális földet érés tompa becsapódásának pillanatát megelőzően. Repültem, repültem, hazafias dalokat énekeltem a szomszédok rémületére, akik, mivel láttak a ház legmagasabb pontján, kihívták a rendőrséget. „Nem vagyok szuicid alkat, csupán a horvát nép jövőjében bízom”, magyaráztam a rendőröknek földetérésem után. Az újságírókat mégsem tudta senki megakadályozni abban, hogy a *Glas Slavonijében* és az Eszéki TV híreiben „A rendőrség megakadályozott egy öngyilkosságot” címmel számoljanak be rólam. Többé soha senki nem akart barátkozni velem, mert mindenki hibbantnak tartott. A szerencsétlenek nincsenek tudatában a horvát patriotizmus erejének.

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

Zlatna hrvatska mladež

„Poleti, poleti, hrvatski narode!”, uzviknula sam stojeći na balkonu desetog kata, zaogrnuta hrvatskom zastavom. U sljedećem sam trenu skočila i nastavila vikati: „Uzleti, uzleti, ljepoto domovine!”, što se i dogodilo trenutak prije daleko potencijalnijega tupoga udarca o tlo. Nastavila sam letjeti, pjevajući rodoljubne pjesme na zaprepaštenje susjeda koji su, vidjevši me na vrhu zgrade, pozvali policiju. „Nisam suicidalna, samo vjerujem u budućnost hrvatskoga naroda”, objasnila sam policiji nakon silaska dolje. Ipak, novinare nitko nije mogao spriječiti da me obilježe naslovnicom. „Pokušaj samoubojstva zaustavila policija”, bio je naslov u Glasu Slavonije i vijestima Osječke TV. Više se nitko nikada nije htio družiti sa mnom jer su me svi smatrali poremećenom. Jadni, nisu svjesni snage hrvatskog patriotizma!

A jelen antológia az Európai Unió társfinanszírozásával valósult meg. A tartalma kizárólag a Jelenkor Alapítvány felelősségi körébe tartozik. Az itt megtalálható anyagok nem tekinthetők olyanoknak, mint amelyek az Európai Unió és / vagy a HU-HR Interreg V-A CBC Program Irányító Hatóságának hivatalos állásfoglalását tükrözik.

Ova antologija objavljena je uz finansijsku pomoć Europske unije. Sadržaj ove antologije isključiva je odgovornost Zaklade Jelenkor i ni pod kojim uvjetima ne odražava stav Europske unije i/ili Upravljačkoga tijela.

P/Art

Magyarország-Horvátország
Határon Átnyúló Együttműködési Program

Program prekogranične suradnje
Mađarska-Hrvatska

*Egy határon átnyúló régió, ahol a folyók
összekötnek, nem elválasztanak*

*Prekogranična regija- gdje rijeke
spajaju, a ne razdvajaju*